

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПАНЬ ЛІ (КИТАЙ)

УДК 339.924:[001.83:330.341.1](510)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

ПОБУДОВА СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО ІЄРАРХІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В КИТАЙСЬКІЙ
НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ (КНР)

28 Публічне управління та адміністрування

281 Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Пань Лі**

Науковий керівник: Іваницька Ольга Михайлівна, доктор наук з державного управління, професор; Сухоруков Аркадій Ісмаїлович, доктор економічних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Пань Лі. Побудова системи публічного ієрархічного управління економічною безпекою в Китайській Народній Республіці (КНР). – Кваліфікована наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, 2025.

Дисертаційне дослідження присвячене розкриттю та обґрунтуванню теоретичного підґрунтя забезпечення економічної безпеки держави, проблемам досягнення економічної стійкості в Китайській Народній Республіці (КНР) та розробленню практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів публічного управління в цій сфері.

У дисертаційній роботі розкриваються і доповнюються теоретичні підходи до аналізу стану економічної безпеки. Представлено суб'єктивні та об'єктивні аспекти трактування цього поняття, а також неоднозначне ставлення до нього з боку науковців і державних органів як одне з теоретичних обґрунтувань роботи, якому часто не приділено належної уваги дослідниками.

У результаті обширного аналізу економічної літератури та законодавчо-правових документів, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки в низці країн, у тому числі в Китаї, було розроблено комплексну модель оцінювання державного забезпечення економічної безпеки, визначено стратегічні орієнтири та систему оцінювальних індикаторів, на основі яких було застосовано спеціальний метод оцінювання, що базується на теорії інформаційної ентропії. На основі результатів дослідження в дисертаційній роботі розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення публічної політики забезпечення економічної безпеки країни в цілому та в окремих регіонах КНР (провінціях) і в окремих сферах.

У першому розділі дисертації досліджено поняття та концепції безпеки, а також розглянуто еволюційний розвиток трактування її забезпечення в різні історичні періоди. Проведено порівняльний аналіз ідей та думок щодо безпеки між античними та давньокитайськими філософами та мислителями. Проаналізовано природу безпеки, а її суб'єктивну складову визнано важливою характеристикою поняття «безпека». Проведені дослідження щодо поняття безпеки та економічної безпеки, а також історичної еволюції інтерпретації відповідних концепцій дали змогу виокремити різноманітні характеристики та риси, що простежуються в державних політиках і стратегіях різних країн у поєднанні з науковими дослідженнями та обговореннями.

Здійснено аналіз концепцій національної безпеки та їхнього розвитку у XX столітті. У більшості випадків національна безпека є станом, за якого відсутні або є незначними чинники загроз (зокрема війни) для держави, а також наявна спроможність держави та її органів застосувати різні способи позбавлення від загроз або перемогти в боротьбі із загрозами. Проведено дослідження світових подій, які змусили вчених і політиків відповісти на виклики, що виникають, і розробити нові підходи до забезпечення безпеки.

Акцент також зроблено на переході від традиційного військового підходу розуміння національної безпеки до ширшого, що охоплює економічні, соціальні, екологічні та інші аспекти. Зміна світової обстановки і геополітичних реалій передбачала необхідність перегляду і розширення сфер, що стосуються безпеки націй. Це, своєю чергою, призвело до відродження обговорень і досліджень щодо економічної безпеки, яка стала ключовим компонентом стратегій державної політики. Остання включає в себе захист від внутрішніх загроз, таких як економічні кризи, нерівність, безробіття, а також сприяння сталому зростанню та соціальній справедливості, надаючи особливого значення суб'єктивній складовій економічної безпеки індивіда.

У роботі розглянуто поняття, концепції та підходи до економічної безпеки, включно з причинами домінування традиційного підходу, де економічну силу розглядають як основу військової могутності для

національної безпеки. Виокремлено чинники, що сприяють переходу до нетрадиційного підходу, який враховує сучасні економічні виклики та необхідність прийняття відповідних рішень. Проаналізовано трактування економічної безпеки з позицій різних шкіл, від меркантилізму до підходів публічного управління, наголошуючи на важливості комплексного розуміння, що включає суб'єктивну безпеку громадян і національної економіки. Обговорено методи оцінювання економічної безпеки, що акцентують увагу на внутрішніх і зовнішніх факторах, суб'єктивних і об'єктивних аспектах, а також на макро- і мікроекономічних рівнях.

В останній частині першого розділу основну увагу зосереджено на теоріях і практиках у сфері економічної безпеки, втілених у державних політиках і стратегіях. У результаті проведеного аналізу виокремлено особливості застосування концепцій економічної безпеки в різних країнах і регіонах. Об'єктивні умови економічного розвитку країни, структурна ситуація міжнародних відносин і становище країни в міжнародній системі слугують чинниками, які впливають на сприйняття економічної безпеки в її державних політиках.

Слідом за вивченням та узагальненням теоретичних і концептуальних аспектів поняття національної та економічної безпеки, а також питань правового регулювання економічної безпеки у глобальному контексті, у другому розділі проведено детальне та поглиблене дослідження економічної безпеки в Китаї. Проведено огляд загальних економічних умов у різні історичні періоди Китаю: від давнини до утворення Китайської Народної Республіки (КНР) у 1949 році, проведення політики реформ та відкритості у 1979 році, офіційного оголошення та затвердження урядом про створення соціалістичної ринкової економічної системи у 2002 році, та наступного за ним періоду (2003 - 2012 рр.), нове керівництво країни з новим баченням економічної політики, і з 2013 по наші часи протягом якого вдосконалюється система макроекономічного регулювання, трансформуються функції уряду з

управління економікою, зокрема у вигляді скорочення адміністративного втручання і посилення стимулів фіскальної та податкової політики.

Виокремлено основні етапи розвитку концепцій економічної безпеки в Китаї показав, що еволюція державної політики забезпечення економічної безпеки охоплює 4 історичні періоди: з 1949 до 1979 рр., з 1979 до 1997 рр., з 1997 до 2012 року; з 2013 по наші часи. В країні було ухвалено закони, національні програми та стратегії (зокрема, «Один пояс, один шлях» в 2013 році). У концепціях економічної безпеки Китаю відбувся перехід від державного планування, орієнтованого на запобігання загрозам з реалістського погляду, до економічної лібералізації, відкритості, міжнародного співробітництва та розвитку концепції «м'якої сили». Ці зміни призвели до зниження рівня сек'юритизації у сфері національної та економічної безпеки, однак потребували розроблення нових заходів для реагування на виклики, що виникають. У результаті істотно розширився набір чинників, що впливають на економічну безпеку. Реформа економічної моделі та зміна державної політики також відображають перехід від прагнення до абсолютної безпеки до акцентування економічного зростання як нового критерію економічної безпеки Китаю.

Представлено теоретичний аналіз поглядів китайських учених на поняття «економічна безпека». Економічна безпека розглядається як стан, за якого економічні інтереси країни захищені від зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність держави ефективно протистояти цим загрозам і збереження економічного суверенітету в умовах глобалізації. Для підвищення точності досліджень зростає інтерес до аналізу безпеки в різних сферах, таких як енергетика, фінансовий і продовольчий сектори, захист інформаційних технологій та інфраструктури, із застосуванням багатовимірних методів оцінки та комплексних статистичних даних.

Виявлено, що китайські науковці сприймають зовнішні, макроекономічні чинники більш руйнівними, ніж внутрішні, мікроекономічні. Нерідко виявляється недооціненим питання суб'єктивної складової

економічної безпеки на мікрорівні, що може впливати на макроекономічні процеси, гальмуючи в разі несприятливих чинників стабільність економічного зростання. Саме цей аспект представлено одним із пріоритетів цього дослідження. Зокрема, про важливість цього напряму свідчить те, що провал у забезпеченні економічної безпеки населення в більшості випадків слугував ключовим фактором існування та зсуву династичного циклу в стародавньому Китаї. Про різні наслідки низького рівня економічної безпеки населення згадується також в економічній літературі: масштаб впливу варіюється від погіршення фізичного та психологічного здоров'я індивіда до більш масштабних політичних і соціально-економічних наслідків, включно зі скороченням громадського споживання та змінами в політичних уподобаннях.

Тривалі війни, глобальні кризи в охороні здоров'я та інших сферах, їхній вплив на економічну безпеку країн підкреслюють актуальність традиційних реалістських підходів до національної та економічної безпеки. Ці події також вказують на важливість посилення системи державного управління економічною безпекою. Отже, у даній роботі залучено дослідження розглядаються закони та нормативні акти, державні інститути та їхні політичні акти в Китаї, пов'язані з управлінням економічною безпекою.

На поточний момент Китай тільки розпочинає розробку системного й всеохопного закону про національну економічну безпеку та національної стратегії в цій галузі. Проте окремі положення, статті та пункти, що стосуються економічної безпеки, трапляються в деяких законах і постановах, представляють і регулюють економічні відносини в конкретній сфері національної економіки, при цьому функції та повноваження, пов'язані з економічним управлінням та управлінням факторами криз, а саме заходами із запобігання, запобігання, усунення загроз та іншими діями, здійснюють конкретні державні органи. Конституція КНР має вищу юридичну силу і закріплює провідну роль державного сектора в економіці, при цьому визнаючи інші форми власності: колективну, приватну, індивідуальну та інші. Ці особливості економічного ладу необхідно враховувати під час вивчення

економічної безпеки. Законодавство, включно з економічним, розробляють і ухвалюють Всекитайські збори народних представників (ВЗНП) та їхній Постійний комітет - вищі законодавчі органи країни.

Закон про національну безпеку КНР визначає національну безпеку як стан відносної відсутності загроз і свободи від внутрішніх і зовнішніх небезпек, що загрожують державній владі, суверенітетові, єдності, територіальній цілісності, благополуччю народу, сталому розвитку економіки та життєво важливим інтересам держави. Закон охоплює як традиційні, так і нетрадиційні аспекти, формуючи комплексну систему безпеки, що охоплює політичну, внутрішню, воєнну, економічну, культурну, соціальну, науково-технологічну, інформаційну, екологічну, ресурсну та ядерну сфери. Поряд із цим, інші закони Китаю регулюють питання економічної безпеки в окремих секторах і галузях економіки.

Іншим важливим стратегічним документом у Китаї, що визначає детальні цілі, завдання і плани економічного розвитку країни в конкретні періоди, виступає п'ятирічний план, наразі 14-й. У Китаї наразі не було створено окремого органу, який безпосередньо відповідає за економічну безпеку, натомість функціонує кілька державних органів, на які законодавством покладено повноваження та обов'язки, пов'язані з економічною безпекою, включно з Держрадою, її департаментами та міністерствами, а також Державним комітетом з розвитку та реформи (ДКРР), який відповідає за стратегічне планування та реформування економіки. Виявлено, що рівень уваги, яку приділяють економічній безпеці на індивідуальному рівні соціального забезпечення з точки зору законодавчих актів, також порівняно невисокий.

Результати наведених вище досліджень економічної безпеки Китаю свідчать, що наукова інтерпретація концепцій національної та економічної безпеки, а також формулювання правових і політичних дискурсів часто мають суб'єктивний характер, що, своєю чергою, чинить значний вплив і визначає методологію подальших досліджень, а також вибір показників і даних для

побудови системи оцінювання. Слід відзначити неоднозначність визначення економічної безпеки в теоретичних дослідженнях, та у сфері публічного управління в різних країнах. Аналіз історії реформ і відкритості економічної системи Китаю дає змогу зробити висновок, що стабільність економічного розвитку відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки Китаю, хоча ці два поняття не є повністю співставними.

Спираючись на Закон про національну безпеку Китаю, 14-й п'ятирічний план економічного розвитку та ґрунтуючись на соціалістичній ринковій властивості економіки Китаю, автором було розроблено систему оцінювання економічної безпеки, що охоплює ключові аспекти економічної безпеки, включно з енергетичною, продовольчою, фіскальною та фінансовою безпекою, структурною стабільністю економіки та рівнем соціальної безпеки. Кожна з цих категорій включає конкретні економічні показники. Для виконання комплексного і багатоаспектного аналізу, опрацювання та розрахунку складних багатовимірних показників застосовували метод TOPSIS ентропійного зважування, що ґрунтується на теорії інформаційної ентропії. Конкретно, цей метод застосовано для аналізу змін ключового елемента економічної безпеки Китаю - енергетичної безпеки - за останні 19 років, а також для оцінки стану всіх вимірів економічної безпеки на рівні провінцій у певні періоди спостереження.

У третьому розділі було проведено огляд досліджень з енергетичної безпеки, яка як з погляду наукового співтовариства, так і з погляду органів державного управління, стала однією з головних глобальних проблем. Це зумовлено тим, що, з одного боку, для підтримання сталого економічного розвитку надійне забезпечення енергетичними ресурсами є необхідною умовою, з іншого боку, зростання попиту на ці ресурси - прямий наслідок економічного розвитку. Було запозичено та застосовано метод 4A's (Availability, Accessibility, Affordability and Acceptability), що включає такі складові для систематичного розуміння енергетичної безпеки, як наявність запасів, доступність, цінова прийнятність і безпека для довкілля.

Енергетична безпека в цьому дослідженні визначається як забезпечення стабільного та достатнього енергопостачання для задоволення потреб економічного розвитку за мінімізації екологічних наслідків. Розроблено трирівневу систему оцінки, що включає 35 показників. Аналіз динаміки за 19 років, проведений з використанням методу TOPSIS з ентропійним зважуванням, виявив ключові фактори поліпшення енергетичної безпеки Китаю. Головним із них є впровадження досягнень науково-технічного прогресу в процесах видобутку, переробки, використання енергії та розвитку відновлюваних джерел. Для підвищення енергетичної безпеки необхідні заходи зі стимулювання технологічного розвитку, зниження енергоємності, послаблення екологічних обмежень і створення державної політики підтримки галузі.

Здійснено оцінку комплексної економічної безпеки 30 провінцій КНР у конкретні періоди: 2013, 2016, 2019 і 2022 роки на основі 26 показників, що становлять 5 окремих вимірів економічної безпеки (енергетична, продовольча та фінансова безпека, стійкість економічної структури та соціальна безпека) з використанням панельних статистичних даних. Крім динамічної особливості зміни рівня економічної безпеки в розглянутих вимірах, регіональна різноманітність є іншою характерною для Китаю рисою і пріоритетним напрямом для публічного управління забезпеченням економічної безпеки в Китаї.

Результати дослідження дали змогу класифікувати китайські провінції за такими групами: 1) регіони з високими оцінками за всіма показниками; 2) регіони з високими результатами в одних галузях і відставанням в інших; 3) регіони з низькими результатами за всіма показниками; 4) регіони зі стійким швидким зростанням; 5) регіони з коливним зростанням; 6) регіони з повільним зростанням; 7) регіони зі стабільною статичною ситуацією. Для аналізу використовували модифікований алгоритм методу TOPSIS з ентропійним зважуванням, що враховує регіональні особливості економічної безпеки та її підсистем.

На основі результатів дослідження 30 провінцій було виокремлено три групи об'єктів - східну прибережну зону, центральний регіон і північні регіони (північний схід і північний захід). Далі було проаналізовано та обговорено показники окремих аспектів економічної безпеки в кожній із трьох груп регіонів, а також запропоновано відповідні напрямки розвитку політики. Загалом, кожен регіон стикається з унікальними обмеженнями та проблемами на шляху свого розвитку та управління економічною безпекою. Під час розроблення політики необхідно враховувати регіональні пріоритети для досягнення синергетичного регіонального розвитку.

Ґрунтуючись на результатах дослідження, у даній роботі робиться висновок про перспективи розвитку та вдосконалення досліджень у галузі економічної безпеки, що досягається таким чином:

По-перше, слід продовжити використання багатовимірних комплексних методів оцінки. При побудові системи оцінювання вибір показників необхідно більш детально обґрунтовувати та проводити порівняння результатів за допомогою різних систем оцінювання.

По-друге, система управління економічною безпекою має ґрунтуватися на результатах досліджень і забезпечувати регіональне диференційоване цільове управління.

По-третє, слід приділити увагу сприянню скоординованому регіональному розвитку. Уряд має спрямовувати та регулювати цей процес за допомогою макрополітики, включно зі збільшенням фінансової підтримки соціального забезпечення, стимулюванням економічного зростання через підвищення рівня споживання, оптимізацією податкових стимулів, розвитком відновлюваних джерел енергії для забезпечення енергетичної безпеки, а також транзит та інтеграцію науково-технічних, фінансових та інвестиційних ресурсів як засобів економічного розвитку та необхідних для забезпечення економічної безпеки до центральних і західних частин країни, з метою розширення сфер і галузей економіки, розвитку ключових секторів із подовженням ланцюгів доданої вартості.

По-четверте, необхідно приділити особливу увагу підвищенню ефективності бюджетних видатків і посиленню ролі недержавного сектору в забезпеченні економічного розвитку та економічної безпеки. Ґрунтуючись на об'єктивних умовах, слід визначити стратегічні орієнтири розвитку ключових сфер економіки в конкретних регіонах і забезпечити цільову державну підтримку для розвитку цих сфер, а також суміжних галузей, що, своєю чергою, може призвести до збільшення бюджетних надходжень і доходів населення.

Ключові слова: безпека, національна безпека, економічна безпека, економічна безпека КНР, публічне управління, органи публічного (державного) управління, енергетична безпека, продовольча безпека, фінансова та фінансова безпека, структурна стабільність економіки, соціальна безпека, сталий розвиток, емпіричний аналіз, метод багатовимірне оцінювання, теорія інформаційної ентропії, метод TOPSIS ентропійного зважування, економічна стратегія.

ABSTRACT

Pan Li. Building a system of public hierarchical management of economic security in the People's Republic of China (PRC). – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 281 Public Management and Administration - National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Kyiv, 2025.

The dissertation research is devoted to the disclosure and substantiation of the theoretical basis of economic security of the state, the problems of achieving economic sustainability in the People's Republic of China (PRC) and the development of practical recommendations for improving the mechanisms of public administration in this area.

The dissertation work reveals and supplements theoretical approaches to the analysis of the state of economic security. Subjective and objective aspects of the interpretation of this concept are presented, as well as ambiguous attitude to it by scientists and government agencies as one of the theoretical justifications of the work, which is often not given due attention by researchers.

As a result of an extensive analysis of economic literature and legislative and legal documents related to economic security in a number of countries, including China, a comprehensive model for assessing public provision of economic security was developed, strategic benchmarks and a system of evaluation indicators were determined, based on which a special evaluation method based on the theory of information entropy was applied. Based on the results of the research, the dissertation developed practical recommendations for improving public policy to ensure economic security of the country as a whole and in certain regions (provinces) of the People's Republic of China and in certain spheres.

The first section of the thesis investigates the concepts and concepts of security and examines the evolutionary development of the interpretation of its

provision in different historical periods. A comparative analysis of ideas and opinions regarding security between ancient and ancient Chinese philosophers and thinkers is carried out. The nature of security has been analyzed, and its subjective component has been recognized as an important characteristic of the concept of “security”. The research conducted on the concept of security and economic security, as well as on the historical evolution of the interpretation of the respective concepts, allowed to identify various characteristics and features that can be traced in public policies and strategies of different countries in combination with scientific research and discussions.

The concepts of national security and their development in the twentieth century have been analyzed. In most cases, national security is a state in which there are no or insignificant factors of threats (including war) to the state, as well as the ability of the state and its bodies to apply different ways of getting rid of threats, or to win in the fight against threats. The study of world events that forced scientists and politicians to respond to emerging challenges and develop new approaches to security has been carried out.

Emphasis is also placed on moving from the traditional military approach of understanding national security to a broader approach that encompasses economic, social, environmental and other aspects. The changing global environment and geopolitical realities have implied the need to revisit and broaden the areas related to the security of nations. This, in turn, has led to a revival of discussions and research on economic security, which has become a key component of public policy strategies. The latter includes protection against internal threats such as economic crises, inequality, unemployment, as well as the promotion of sustainable growth and social justice, emphasizing the subjective dimension of individual economic security.

The dissertation work considers the concepts, concepts and approaches to economic security, including the reasons for the dominance of the traditional approach, where economic power is seen as the basis of military power for national security. The factors contributing to the transition to a non-traditional approach that

takes into account modern economic challenges and the need to make appropriate decisions are highlighted. The interpretations of economic security from the positions of different schools, from mercantilism to public administration approaches, are analyzed, emphasizing the importance of a comprehensive understanding that includes subjective security of citizens and national economy. The methods of economic security assessment are discussed, emphasizing internal and external factors, subjective and objective aspects, as well as macro- and microeconomic levels.

The last part of the first section focuses on economic security theories and practices embodied in government policies and strategies. As a result of the analysis, the peculiarities of the application of economic security concepts in different countries and regions are highlighted. The objective conditions of a country's economic development, the structural situation of international relations and the country's position in the international system serve as factors that influence the perception of economic security in its public policies.

Following the study and generalization of theoretical and conceptual aspects of the notion of national and economic security, as well as the issues of legal regulation of economic security in the global context, the second section provides a detailed and in-depth study of economic security in China. The general economic conditions in different historical periods of China are reviewed: from antiquity to the establishment of the People's Republic of China (PRC) in 1949, the implementation of the reform and opening-up policy in 1979, the official announcement and approval by the government of the establishment of the socialist market economic system in 2002, and the following period (2003 - 2012), the new leadership of the country with a new vision of economic policy, and from 2013 to the present, during which the system of macroeconomic regulation has been improved, and the government's economic management functions have been transformed, including by reducing administrative intervention and increasing the incentives of fiscal and tax policies.

The research has highlighted the main stages of development of economic security concepts in China and shown that the evolution of the state policy of ensuring economic security covers 4 historical periods: from 1949 to 1979, from 1979 to 1997, from 1997 to 2012; from 2013 to the present. The country has adopted laws, national programs and strategies (in particular, “One Belt, One Road” in 2013). China's economic security concepts have shifted from state planning focused on threat prevention from a realist perspective to economic liberalization, openness, international cooperation, and the development of the concept of soft power. These changes have led to a decrease in the level of securitization in the field of national and economic security, but required the development of new measures to respond to emerging challenges. As a result, the set of factors affecting economic security has significantly expanded. The reform of the economic model and the change in government policy also reflect a shift from the pursuit of absolute security to emphasizing economic growth as a new criterion for China's economic security.

Theoretical analysis of Chinese scholars' views on the concept of “economic security” is presented. Economic security is considered as a state in which the economic interests of the country are protected from external and internal threats, the ability of the state to effectively counter these threats and the preservation of economic sovereignty in the context of globalization. To improve the accuracy of research, there is a growing interest in analyzing security in various fields such as energy, financial and food sectors, information technology and infrastructure protection, using multivariate evaluation methods and comprehensive statistics.

It was revealed that Chinese scientists consider external, macroeconomic factors more destructive than internal, microeconomic ones. The issue of subjective component of economic security at the micro level, which can influence macroeconomic processes, inhibiting the stability of economic growth in case of unfavorable factors, is often underestimated. It is this aspect that is presented as one of the priorities of the present study. In particular, the importance of this direction is evidenced by the fact that the failure of economic security of the population in most cases served as a key factor in the existence and displacement of the dynastic cycle

in ancient China. The various consequences of poor population economic security are also mentioned in the economic literature: the magnitude of the impact ranges from the deterioration of the physical and psychological health of the individual to larger political and socio-economic consequences, including reduced public consumption and changes in political preferences.

Ongoing wars, global health and other crises, and their impact on the economic security of countries emphasize the relevance of traditional realist approaches to national and economic security. These events also point to the importance of strengthening the system of state management of economic security. Consequently, this paper attracts research examines laws and regulations, state institutions and their policies in China related to economic security management.

At the moment, China is beginning to develop a systematic and comprehensive law on national economic security and a national strategy in this area. However, certain provisions, articles and clauses related to economic security are found in some laws and regulations, representing and regulating economic relations in a specific area of the national economy, while functions and powers related to economic management and crisis management, namely measures to prevent, deter, eliminate threats and other actions, are exercised by specific government departments. The PRC Constitution has supreme legal force and enshrines the leading role of the state sector in the economy, while recognizing other forms of ownership: collective, private, individual and others. These features of the economic system must be taken into account in the study of economic security. Legislation, including economic legislation, is drafted and adopted by the National People's Congress (NPC) and its Standing Committee, the highest legislative bodies in the country.

The PRC National Security Law defines national security as a state of relative absence of threats and freedom from internal and external dangers that threaten state power, sovereignty, unity, territorial integrity, well-being of the people, sustainable economic development, and vital interests of the state. The law covers both traditional and non-traditional aspects, forming a comprehensive security system

that includes political, domestic, military, economic, cultural, social, scientific, technological, information, environmental, resource and nuclear spheres. At the same time, other Chinese laws regulate economic security in specific sectors and areas of the economy.

Another important strategic document in China that defines detailed goals, objectives, and plans for the country's economic development in specific periods is the Five-Year Plan, currently in its 14th year. To date, China has not established a separate body directly responsible for economic security, but instead has several government agencies that have been assigned economic security-related powers and responsibilities by law, including the State Council and its departments and ministries, as well as the State Development and Reform Committee (SDRC), which is responsible for strategic planning and economic reform. It is found that the level of attention paid to economic security at the individual social security level in terms of legislative acts is also relatively low.

The results of the above studies of China's economic security show that the scientific interpretation of the concepts of national and economic security, as well as the formulation of legal and political discourses are often subjective, which, in turn, has a significant impact and determines the methodology of further research, as well as the choice of indicators and data for the construction of the evaluation system. It should be noted the ambiguity of the definition of economic security in theoretical studies and in the field of public administration in different countries. The analysis of the history of reforms and openness of China's economic system allows us to conclude that the stability of economic development plays a key role in ensuring China's economic security, although these two concepts are not fully comparable.

Relying on China's National Security Law, the 14th Five-Year Economic Development Plan, and based on the socialist market property of China's economy, the author developed an economic security evaluation system that covers key aspects of economic security, including energy, food, fiscal and financial security, the structural stability of the economy, and the level of social security. Each of these

categories includes specific economic indicators. TOPSIS entropy weighting method based on the theory of information entropy was used to perform complex and multidimensional analysis, processing and calculation of complex multidimensional indicators. Specifically, this method was applied to analyze the changes in the key element of China's economic security - energy security - over the past 19 years, as well as to assess the state of all dimensions of economic security at the provincial level during certain observation periods.

The third section reviewed studies on energy security, which has become one of the major global challenges from the perspective of both the scientific community and public administrations. This is because, on the one hand, a reliable supply of energy resources is a prerequisite for maintaining sustainable economic development, and on the other hand, the increasing demand for these resources is a direct consequence of economic development. The 4A's (Availability, Accessibility, Affordability and Acceptability) method was borrowed and applied, incorporating components for a more systematic understanding of energy security such as availability, accessibility, affordability and environmental security.

Energy security in this study is defined as ensuring a stable and sufficient energy supply to meet the needs of economic development while minimizing environmental impacts. A three-level assessment system including 35 indicators has been developed. Analyzing the dynamics over 19 years using the TOPSIS method with entropy weighting, key factors for improving China's energy security were identified. The main among them is the introduction of scientific and technological progress in energy extraction, processing, utilization and development of renewable energy sources. To improve energy security, measures are needed to promote technological development, reduce energy intensity, ease environmental constraints, and establish government policies to support the industry.

An assessment of comprehensive economic security of 30 provinces of the PRC in specific periods was conducted: 2013, 2016, 2019 and 2022 years based on 26 indicators constituting 5 distinct dimensions of economic security (energy security, food security, financial security, economic structure stability and social

security) using panel statistics. In addition to the dynamic feature of the change of economic security level in the considered dimensions, regional heterogeneity is another characteristic feature of China and a priority area for the public management of economic security in China.

The results of the study classified Chinese provinces into the following groups: 1) regions with high scores in all indicators; 2) regions with high scores in some areas and lagging behind in others; 3) regions with low scores in all indicators; 4) regions with steady rapid growth; 5) regions with fluctuating growth; 6) regions with slow growth; and 7) regions with stable static situation. A modified algorithm of TOPSIS method with entropy weighting was used for the analysis, taking into account regional peculiarities of economic security and its subsystems.

Based on the results of the study of 30 provinces, three groups of sites - the eastern coastal zone, the central region, and the northern regions (northeast and northwest) - were identified. The performance of selected aspects of economic security in each of the three groups of regions was then analyzed and discussed, and relevant policy development directions were proposed. Overall, each region faces unique constraints and challenges to its development and management of economic security. Policy development should take into account regional priorities to achieve synergistic regional development.

Based on the results of the study, this paper concludes on the prospects for the development and improvement of economic security research, which is achieved in the following ways:

First, the use of multidimensional comprehensive evaluation methods should be continued. When constructing the evaluation system, the choice of indicators should be justified in more detail and the results should be compared using different evaluation systems.

Second, the economic security management system should be based on research results and provide regional differentiated target management.

Third, attention should be paid to promoting coordinated regional development. The government should guide and regulate this process through macro

policies, including increasing financial support for social security, promoting economic growth through higher consumption, and optimizing tax incentives, development of renewable energy sources to ensure energy security, and transit and integration of scientific, technical, financial and investment resources as means of economic development and necessary for economic security to the central and western parts of the country, with the aim of expanding areas and sectors of the economy, developing key sectors with the extension of value-added chains.

Fourth, special attention should be paid to improving the efficiency of budget expenditures and strengthening the role of the non-state sector in ensuring economic development and economic security. Based on objective conditions, it is necessary to identify strategic benchmarks for the development of key areas of the economy in specific regions and provide targeted government support for the development of these areas, as well as related industries, which, in turn, can lead to an increase in budget revenues and incomes of the population.

Keywords: security, national security, economic security, economic security of the PRC, public administration, public (state) administration, energy security, food security, fiscal and financial security, structural stability of the economy, social security, sustainable development, empirical analysis, multidimensional assessment method, information entropy theory, TOPSIS method of entropy weighting, economic strategy.

**Список публікацій здобувача, в яких опубліковані основні наукові
результати дисертації:**

*Статті в періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз
Scopus та Web of Science Core Collection (Social Sciences Citation Index):*

1. Pan, L. (2025). Assessing the Level of Energy Security of China: Evidence from TOPSIS-entropy Weight Method. *Problemy Ekorozwoju*, 20(1), 221–235. <https://doi.org/10.35784/preko.6808>

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б:

2. Лі Пань. (2021). Самоорганізація в системі економічної безпеки Китаю: теорія і практика. *Modern Economics*. № 28. С. 52-57. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V28\(2021\)-08](https://doi.org/10.31521/modecon.V28(2021)-08).

3. Pan, Li & Ivanytska, O.. (2022). The entropy approach in the system of assessing the state of economic security of the country. *Ekonomika ta derzhava*. 51-56. 10.32702/2306-6806.2022.9.51.

4. Pan, L. (2024). Ensuring the Psychological Aspects of Individuals' Economic Security: Income, Economic Happiness, and Empirical Evidence. *Statistics of Ukraine*, 103(1), 47-60. Retrieved from <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/431>

5. Pan Li. (2024). Огляд концептуальних питань визначення та забезпечення економічної безпеки в Китайській Народній Республіці. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. – Полтава: ПНТУ, 2024. – Т. (2 (93)). – С. 71-77. – doi:[https://doi.org/10.26906/EiR.2024.2\(93\).3388](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.2(93).3388).

6. Li, P., & Ivanytska, O. (2024). Legal Basis for Ensuring Economic Security in the People's Republic of China. *Theory and Practice of Public Administration*, 1(78), 100-117. <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2024-1-06>.

Матеріали наукових конференцій:

7. Пань, Л. (2021). История исследования вопросов по экономической безопасности в Китае. *Грааль науки*, (7), 41-43. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.27.08.2021.003>

8. Пань Л. (2021). Исследование экономической безопасности государства в условиях кризиса в примере пандемии COVID-19. С.76-77. Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління: трансформація публічного управління у постковідному світі» (18-19 листопада 2021 р., м. Київ) / Укладачі: А. А. Мельниченко, Я.Ю. Цимбаленко, О. А. Акімова, Д. В. Балашов, О. І. Криворот. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021 – 335 с.

9. Пань Ли. (2022). Обзор проблем мировой продовольственной безопасности в контексте войны в Украине. *Scientific Collection «InterConf»*, (123), 21–25. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1233>.

10. Пань Ли. (2023). Исследование экономической безопасности как одного из показателей качества жизни населения. *Scientific Collection «InterConf»*, (142), 44–47. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2335>.

11. Sukhorukov A.I., Pan L. (2023). Study of economic security of countries on the background of recent crises – COVID-19 and war in Ukraine. 159-165. Сталий розвиток – XXI століття. Дискусії 2023: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції / Національний університет «Києво-Могилянська академія» / за ред. проф. Хлобистова Є.В. – Київ, 2023. – 338 с. – Електронне видання.

12. Пань Лі. (2024) Аналіз цифрової трансформації економіки у сприянні економічній безпеці та сталому розвитку. 142-146. Економіка у повоєнний період: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 1 листопада 2024 р.). – Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. – 160 с.

ЗМІСТ

ВСТУП	25
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	36
1.1 Еволюція концепцій загальної безпеки та становлення засад дослідження поняття економічної безпеки	36
1.2 Основні поняття, підходи та механізми публічного управління економічною безпекою	52
1.3 Моделі державного ієрархічного управління системою економічної безпеки: порівняльний аналіз.....	76
Висновки з розділом 1	88
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КНР	92
2.1 Дослідження наукових концепцій і теоретичних підходів до економічної безпеки в КНР на тлі глобалізації та економічних реформ	92
2.2 Аналіз законодавчо-інституційних засад управління системою економічної безпеки в КНР	111
2.3 Нормативно-критеріальна основа системи економічної безпеки КНР і метод багатовимірної емпіричної оцінки	124
Висновки до розділу 2	138
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ІЄРАРХІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В КНР НА ОСНОВІ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	143
3.1 Застосування методу TOPSIS-ентропійного зважування в моделі побудови системи енергетичної безпеки КНР	143

	24
3.2 Визначення показників і проведення TOPSIS-ентропійного зважування в ієрархічній системі економічної безпеки КНР	159
3.3 Удосконалення державного ієрархічного управління економічною безпекою в КНР	197
Висновки з розділом 3	218
ВИСНОВКИ.....	223
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	230
ДОДАТКИ.....	257

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Виникнення та розвиток у світовій економіці кризових процесів, включно з глобальною пандемією COVID-19, а також загострення конфліктних ситуацій у міжнародних відносинах, одним із найрадикальніших проявів яких є війни у Східній Європі та на Близькому Сході, формують у людства тривожне очікування нових масштабних криз. Ці події змушують політиків і вчених в усьому світі надати більше значення питанням безпеки, які залишаються актуальними для людської спільноти. На тлі триваючих війн і загострення конфліктних ситуацій виникає враження або навіть переконання, що стан війни став природним станом світу, що супроводжується економічними спадами, безробіттями, макроекономічними дисбалансами та ін. У зв'язку з цим значно зростає актуальність теми національної безпеки, в якій економічна складова відіграє ключову роль з моменту закінчення холодної війни. Це зумовлює необхідність переосмислення концепцій і підходів до дослідження в економічній теорії, державному управлінні, міжнародних відносинах тощо.

За час існування людства трактування поняття безпеки зазнало значних змін, часто пов'язаних зі зрушеннями парадигм. У межах економічних і державно-управлінських наук сформувалися різні школи, що представляють різні концепції безпеки, їх інструментарій при дослідженні, а також вироблені стратегії для досягнення та підтримання безпеки. Представники наукових шкіл не завжди досягають згоди щодо основних онтологічних та епістемологічних аспектів вивчення та розуміння безпеки. Межі між різними концепціями безпеки також залишаються розмитими.

Фактично, з моменту інституціонального утворення держави, безперервна війна як даність привертає постійну увагу до міркувань про національну безпеку, нині рівно пов'язану як з економічними факторами загроз, так і з військовими. Розгляду підпорядковані як дії зарубіжних держав, що спрямовані на нанесення шкоди національним економічним інтересам,

включно з недобросовісною конкурентною політикою, санкціями, торговельними бар'єрами, протекціонізмом та іншими формами протистояння, так і поширення й перетворення локальних надзвичайних подій у глобальні, що спричиняють об'єктивні та суб'єктивні наслідки. Проте зростання напруженості, спричинене конфліктними ситуаціями, особливо військовими зіткненнями в різних регіонах світу, свідчить про актуальність воєнної безпеки держави, яка належить до традиційного підходу до дослідження національної безпеки. Водночас, воєнна безпека спирається на економічне забезпечення, зокрема воєнний бюджет.

Незалежно від необхідності держав реагувати на зовнішні загрози, питання збільшення військових видатків державного бюджету потребує обережного підходу, адже це може сповільнити розвиток ключових економічних галузей і завдати шкоди благополуччю населення, а, отже, й економічній безпеці. Більше того, чинники економічної безпеки та розвитку безпосередньо сприяють зміцненню позицій країни на світовій арені, включно з підвищенням її військового потенціалу. В умовах глобалізації, навіть якщо деякі країни не втягнуті безпосередньо у військові конфлікти, їхній економічний розвиток неминує страждати через розрив ланцюжків поставок сировини, матеріалів, енергетичних ресурсів та різних видів торговельної діяльності, що поглиблює проблеми забезпечення економічної безпеки.

Отже, зміна глобальних обставин, поява нових ризиків і загроз економічній безпеці зумовили необхідність розроблення відповідного методичного підходу до оцінки та обґрунтування механізмів забезпечення сталого розвитку. Для китайської економіки, яка неминує стикається з аналогічними проблемами і проходить стадію сповільнення зростання, виникає нагальна потреба в дослідженні економічної стійкості як на національному, так і на регіональному рівнях. Особливу увагу слід приділити як внутрішнім, так і міжнародним чинникам, що впливають на економічну безпеку країни.

Ступінь наукової розробленості. Величезна кількість наукових праць присвячена дослідженню питань безпеки держави і людини, які здебільшого зводяться до національної безпеки. Суттєві внески в теоретико-методологічні засади та загальні аспекти цієї теми були зроблені такими вченими, як: Д. Болдвін [45], Б. Бузан [58] [59], О. Ваєвер [58], С. Грей [87], Дж. Герц [95], Р. Джервіс [107], М. Леффлер [121], Дж. Метьюс [132], М. Мід [135], Дж. Ромм [170], Е. Ротшильд [171], Б. Шнейєр [174], Т. Соренсен [179], Р. Ульман [193], Р. Ліпшуц [195], К. Вольтц [196], А. Вольфєрс [200], Л. Зеднер [206] і так далі.

Цілеспрямовану увагу проблематиці економічної безпеки у своїх працях звернули: Л. Бригульо [55], Г. Кордіна [55], Л. Браун [56], В. Кабель [60], Дж. Лучіани [128], Е. Люттвак [129], М. Неоклеос [141], Дж. Сперлінг [182], Е. Кірчнер [182]; про традиційний реалістський і меркантилістський підхід до економічної безпеки писали – Р. Блеквілл [52], Дж. Харріс [52], Т. Конті [67], Дж. Хагельстам [91], Д. Хендріксон [94], С. Хантінгтон [99], С. Менчер [136], С. Пінкус [161]; було розглянуто нетрадиційний підхід до економічної безпеки в роботах: Т. Бальзак [46], Ж. Бланшар [53], А. Фрідберг [77], Е. Гартцке [78], Дж. Гленн [81], М. Кахлер [110], Р. Кеохейне [113], Дж. Кіршнер [114], П. Кругман [119], М. Макдональд [134], Н. Філліпс [160]; про економічну безпеку індивіда досліджували: В. Боссєрта [54], Р. Каталано [62], К. Д'Амброзіо [69], Дж. Хакер [90], Е. Джакобс [105], С. Мау [133], Х. Несадурай [143], Л. Осберга [151], Дж. Прієто [163], Н. Рохде [169], С. Сміт [177], Дж. Стігліца [185] та інші.

Китайські вчені, в тому числі Чжа Даоцзюнь [207], Лю Цзі [224], Е Вейпін [227], Ву Джіонг [228], Ін Чженпін [230], Чжан Юйвен [232], Чжан Ханьлін [234], Сюй Кайцзін [235], Тянь Пенхуей [245], Бай Ши [246], Не Фуцян [251], Чжао Юйчуань [253], Чжао Ін [254], Гу Хайбін [257], Ма Фанфан [260], Гао Сяоянь [261] та інші, зробили істотний внесок у визначенні та інтерпретації економічної безпеки в китайському контексті.

Низка українських учених: О. Барановський [1], З. Варналій [2], О. Власюк [4], С. Войтко [6], М. Денисенко [7], С. Домбровська [8], Я. Жаліло

[11], О. Іваницька [12], Л. Герасименко [15], О. Користін [15], О. Мажула [16], К. Мануїлова [17], С. Мошенський [18], В. Онищенко [19], О. Руденко [172], О. Скорук [28], А. Сухоруков [29], Ю. Харазішвілі [29], Н. Ткачова [31], А. Туренко [33], К. Утенкова [34], В. Шлемко [36] та інші, докладають цілеспрямованих зусиль на формування теоретичної основи дослідження економічної безпеки насамперед в Україні.

Незважаючи на пильну увагу вчених до питань економічної безпеки та велику кількість публікацій, присвячених цим проблемам, чимало завдань, що стосуються концептуального дослідження, комплексного підходу, уточнення поняття та методичних механізмів оцінювання, які слугують основою для публічного управління забезпеченням економічної безпеки, лишаються недостатньо розробленими. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідити актуальні наукові питання систематизації підходу до забезпечення економічної безпеки та вирішення прикладних завдань в Китаї з акцентом на ієрархічному підході до управління й розробити практичні рекомендації в сфері публічного управління забезпеченням економічної безпеки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертаційної роботи пов'язана з науково-дослідною роботою за темами «Цифрова трансформація державного управління та місцевого самоврядування: виклики та можливості для досягнення цілей сталого розвитку» (ДР № 0123U101483), «Трансформація системи публічного управління України в умовах реалізації цілей сталого розвитку» (ДР № 0118U100522), що розроблялись та виконуються на кафедрі теорії та практики управління факультету соціології та права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». У межах цих тем автором проведено порівняльний аналіз між Китаєм та іншими країнами щодо вирішення проблем забезпечення сталого розвитку економіки, запропоновано підходи до вдосконалення публічного управління у сфері досягнення економічної безпеки держави.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних підходів до аналізу економічної безпеки держави, розробка та обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення публічного управління із забезпечення стійкості соціально-економічного розвитку та економічної безпеки на основі ієрархічного підходу.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження знадобилося розв'язання низки завдань:

- проаналізувати історичний розвиток концепцій безпеки та національної безпеки як понятійного комплексу з об'єктивним і суб'єктивним смисловим навантаженням;

- провести дослідження щодо поняття економічної безпеки, еволюції формування концепцій та виявити особливості підходів і наукових шкіл дослідження;

- виявити країнові та регіональні характеристики дослідження економічної безпеки та провести порівняльний аналіз механізмів публічного управління економічною безпекою в окремих країнах;

- проаналізувати чинники економічної безпеки в Китаї, охарактеризувати історичні обставини, підґрунтя та еволюцію державної безпекової політики;

- дослідити сучасну законодавчо-правову систему управління економічною безпекою в КНР, виявити законодавчо-правові норми, у межах яких здійснюється регулювання відносин у сфері економічної безпеки, та визначити державні органи, до компетенції яких належить управління економічною безпекою;

- узагальнити структурні особливості побудови ієрархічної системи економічної безпеки КНР та обґрунтувати актуальні тенденції та проблеми забезпечення економічної безпеки;

- оцінити стан економічної безпеки з урахуванням виявлених проблем, сформулювати та обґрунтувати комплексну та ієрархічну систему показників і провести обробки панельних статистичних даних;

- провести комплексне оцінювання безпеки із залученням методу зваженої оцінки у межах теорії інформаційної ентропії та у рамках методу багатовимірного оцінювання;

- сформулювати пропозиції щодо змін у системі державного ієрархічного управління економічною безпекою Китаю, що можуть бути використані в публічному управлінні України.

Об'єктом дослідження є підходи до побудови ієрархічного державного управління забезпеченням економічної безпеки.

Предмет дослідження – підходи до побудови ієрархічного управління економічною безпекою в КНР.

Методи дослідження. Теоретичним і методологічним підґрунтям дослідження виступають наукові праці китайських та інших міжнародних учених у галузі дослідження безпеки, національної та економічної безпеки. Відповідно до призначеної мети і поставлених завдань дослідження було застосовано в дисертаційній роботі такі, 1) загальнонаукові методи, включно з: *системно-історичним і семантичним аналізами* для формування понятійної основи теми дослідження й огляду еволюції концепцій; *порівнянням і зіставленням* для вивчення розпізнавальних особливостей та характеристик у науковій, законотворчій та управлінській діяльності у сфері економічної безпеки; *класифікацією та угрупованням*, що сприяють виявленню структури та ієрархії окремих факторів і елементів системи економічної безпеки. 2) спеціальні наукові методи, зокрема: *статистичний і графічний методи*, що дають змогу візуально демонструвати проблеми дослідження й виявляти тенденції актуальність; *метод моделювання та емпіричний метод*, що за допомогою проведення комплексного оцінювання на основі економетричного моделювання статистичних даних формують результати-індекси, які здатні виявити стан системи економічної безпеки та стійкості, що слугують основою для розроблення та внесення пропозицій; *метод зваженої і багатовимірної оцінки* як специфічний метод для оцінки економічної безпеки в умовах інформаційної ентропії.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти Китаю, що регламентують діяльність органів влади з управління економічною діяльністю та діяльністю у сфері економічної безпеки, офіційні статистичні та інформаційні матеріали Державного бюро статистики Китаю, дані з офіційних сайтів центрального уряду КНР, державних відомств і міністерств, а також регіональних урядів. Додатково використовувалися монографії, наукові періодичні публікації з тематики дисертаційного дослідження, матеріали китайських, українських і міжнародних наукових конференцій і семінарів, дані з китайських і українських інтернет-ресурсів, а також інтернет-ресурси міжнародних організацій, присвячені досліджуваній проблемі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розширенні та розвитку науково-теоретичних засад у сфері економічної безпеки та публічного управління, а також застосуванні та модифікації алгоритму методології комплексного оцінювання стану економічної безпеки, та на основі її результатів розробка і формування практичних рекомендацій для розв'язання виявлених проблем, удосконалення державної політики у сфері економічної безпеки та підвищення якості соціально-економічного розвитку Китаю.

Зокрема, уперше:

- визначено концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки КНР, який базується на побудові ієрархічної системи державного управління, формуванні системи показників, які оцінюють на перманентній основі стан соціально-економічного розвитку країни та її регіонів (провінцій) із визначенням критеріальної бази;

- обґрунтовано методичний інструментарій виявлення відхилень від бажаних станів безпеки в умовах інформаційної ентропії, визначення стратегічних орієнтирів функціонування та розвитку публічного управління у сфері економічної безпеки Китаю, які базується на врахуванні теоретичних

досліджень та емпіричного обчислення і передбачає використання багаторівневого підходу;

- виділено етапи еволюційного розвитку концепцій та практичних дій щодо забезпечення економічної безпеки із включення суб'єктивного та об'єктивного трактування безпеки, переходу до державних системних заходів сек'юритизації та дотримання консерватизму в питаннях гарантування безпеки.

удосконалено:

- понятійно-концептуальні засади наукових положень публічного управління економічною безпекою за допомогою уточнення сутностей і характеристик основних понять, таких як «безпека», «національна безпека», «економічна безпека», «система економічної безпеки», «традиційний і нетрадиційний підходи національної та економічної безпеки», «комплексний підхід до забезпечення економічної безпеки», «економічна стійкість», «економічна вразливість», «комплексний підхід до визначення структурних особливостей економічної безпеки»;

- розгляд традиційних і, на додаток до наявних, нетрадиційних підходів до національної безпеки (від суто військового підходу до розширеного різноманітного тлумачення, включаючи галузі, сфери діяльності, інститути тощо), економічної безпеки (від військово-економічного управління та геополітичної, геоекономічної конкуренції, до ліберального підходу з акцентуванням на ідеї порівняльної переваги та диверсифікації кооперативних відноси);

- підхід до виявлення чинників, які сформували сучасну систему публічного управління в КНР, що, на відміну від існуючих підходів в європейських країнах, базується на доктрині «економічне будівництво та розвиток як центральне завдання» держави, співставленні умов організації безпеки з підходами у інших економічно розвинутих країнах;

- застосування нового алгоритму для обчислення і розподілу ваг індикатора, що, на відміну від існуючих процедур розрахунків, визначають

кінцеві результати оцінювання при використанні методу TOPSIS-ентропійного зважування: з врахуванням того, що кожному конкретному з регіонів країни притаманні свої об'єктивні порівняльні переваги, запропоновано новий алгоритм, що підкреслює переваги та недоліки кожного регіону, забезпечуючи при цьому загальну незмінність величини індексу економічної безпеки.

набули подальшого розвитку:

- апробація різних підходів до комплексної оцінки дослідження економічної безпеки, співставлення результатів і обґрунтування доцільності застосування того чи іншого методу;
- проведення просторово-регресійного аналізу для з'ясування співвідношень між індикаторами економічної безпеки, а також її складовими елементами та показниками економічного зростання, за допомогою чого розроблено відповідні пропозиції щодо зміни політики державного управління, а також уточнено вплив економічного розвитку одного регіону на економічний розвиток інших сусідніх регіонів;
- пропозиції щодо проведення, на додаток до наявних, поглибленого дослідження (на основі даних міст Китаю), а також збільшення інтервалу (горизонту) дослідження, які можуть впливати отримання результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено пропозиції до уряду Китаю щодо проведення, аналізу стану економічної безпеки країни в цілому, а також її провінцій. Основні наукові положення, методичні інструменти та практичні рекомендації можуть бути використані фахівцями при написанні підручників і навчальних посібників, створенні навчально-методичної літератури, а також застосовуватися органами державної влади для формування механізмів та організаційних структур для забезпечення сталого розвитку регіонів, що сприятиме підвищенню економічної стійкості країни в цілому.

Окремі положення дисертаційної роботи використано в практичній діяльності: Інституту харчування та охорони здоров'я Гуанчжоуського міського політехнічного коледжу в частині рекомендації щодо продовольчої безпеки (довідка впровадження від 06.12.2024); Факультету соціології і права КПІ ім. Ігоря Сікорського при підготовці навчальних дисциплін (довідка впровадження № 3010/07-а від 10.02.2025); Центру безпекових досліджень «CENSS» при аналізі традиційних та нетрадиційних підходів до національної і економічної безпеки (довідка впровадження №2/2025 від 24.02.2025); Кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Одеського національного університету імені І.І. Мечникова при підготовці навчальних дисциплін (довідка впровадження № 0607-01-547 від 05.03.2025).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, результати, висновки та практичні рекомендації, що характеризуються новизною, отримані автором самостійно. У дисертаційній роботі не використовувалися ідеї або розробки співавторів публікацій. Особистий внесок автора зазначено в переліку публікацій: [20 – 26], [154 – 157], [188].

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, висновки та практичні пропозиції дисертаційного дослідження було представлено в доповідях та обговорено на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, у тому числі: XI Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми управління: трансформація публічного управління у постковідному світі» (Київ, 2021 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (Вінниця, 2021 р.); 1st ISPC «Science in the Environment of Rapid Changes» (Brussels, Belgium, 2022); 8th ISPC «Science, Education, Innovation: Topical Issues and Modern Aspects» (Tallinn, Estonia, 2023); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Сталий розвиток – XXI століття (наукові читання імені Ігоря Недіна)» (Київ, 2023 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Економіка у повоєнний період» (м. Київ, 2024 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та практичні висновки дисертаційного дослідження містяться в 12 наукових працях, у тому числі 1 стаття у періодичному виданні, яке включено до наукометричної бази Scopus та Web of Science (Core Collection SSCI); 5 статей, які надруковано у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії Б, 6 тез доповідей у матеріалах конференцій за участю здобувача в якості впровадження.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження має таку структуру: вступ, три розділи, які містять дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 279 сторінок, з яких основний текст – 205 сторінок, список використаних джерел – 27 сторінок (262 найменувань), 3 додатків на 21 сторінках. Робота містить 21 таблиць і 32 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Еволюція концепцій загальної безпеки та становлення засад дослідження поняття економічної безпеки

Від виникнення перших живих організмів на землі до формування сучасного світового співтовариства, де всі країни і нації світу взаємопов'язані насамперед в економічному аспекті, питання щодо захисту безпеки залишалося незмінно актуальним, і найчастіше асоціювалося з відсутністю елементів загроз. Саме забезпечення безпечного середовища існування для населення є однією з фундаментальних цілей держави. Можна розглядати появу прообразу держави в первісну добу людської історії у вигляді племені, коли окремі родинні групи були вимушені зорганізуватися воєдино з метою захисту перед невідомими природними умовами та іншими загрозами, а також і співпрацювати задля ефективного видобутку їжі та інших ресурсів для підтримання життя. У тривалому історичному періоді проблематика безпеки людини і держави цікавила уми різних філософів і мислителів усіх країн і регіонів світу і виражалася в різних трактуваннях понять, що належать до безпеки.

Більшість досліджень категорії безпеки проводять англійською мовою, де слово «security» (безпека) походить від латинського слова «securitas», що означає «стан свободи від занепокоєння, нестабільності та обмеження і, як наслідок, стан свободи від небезпеки». В етимологічному розумінні слово «security» складається з комбінації «se» (without, без) і «cura» (care, заклопотаність і занепокоєння). Окремо варто зазначити, що воно відноситься також до «чогось, що забезпечує безпеку і зменшує небезпеку та пов'язане з нею занепокоєння». Свого часу слово «安全» (an quan, ань цюань, безпека) китайською мовою в «Словнику сучасної китайської мови» пояснюється як «стан відсутності небезпеки та загроз». Буквально слово «安全»

перекладається як «спокій і цілісність», зокрема «安» (an, ань) - спокій, порядок, описується як «під дахом жінка в домі», що має на увазі забезпечене існування і продовження роду сім'ї; «全» (quan, цюань) - ціле, «в обох руках тримається нефрит, що означає надійність, цілісність і збереження» [22]. В Україні слово «безпека» і «безпеку» позначає також як «стан, коли комусь, чомусь ніщо не загрожує» (згідно зі Словником української мови СУМ-11) і «стан, за якого не загрожує небезпека, є захист від небезпеки» [30].

У територіально-просторовому аспекті стародавні філософи і мислителі в різних регіонах світу, особливо в античні часи в стародавній Греції, і приблизно в той самий час у тогочасному Китаї (в періоді Весен і Осіней і далі в періоді воюючих царств), прагнучі зрозуміти, як влаштований світ, і пояснити взаємодію, що спостерігається ними, між людьми, містами та державами, побічно, але, проте, безумовно, зачіпали питання про безпеку. Про це свідчать відомі ідеї та концепції Платона й Аристотеля, які не втратили актуальності для нашої сучасної спільноти.

Своєю чергою, філософи різних шкіл стародавнього Китаю мали різні, але, по суті, подібні інтерпретації важливості мислення, орієнтованого на людину, у забезпеченні безпеки. З тих шкіл, що існували тоді, конфуціанство, а передусім представники конфуціанства: Конфуцій, Мен-цзи та Сюнь-цзи, - мали найбільший вплив на соціальний стан у стародавньому Китаї впродовж майже 2-х тисяч років.

Вивчення основних праць перелічених вище філософів дає змогу виокремити два принципові підходи до розгляду питань, що стосуються безпеки, і поділити їх на внутрішню і зовнішню безпеку.

З одного боку (і здебільшого), що стосується загальної безпеки, стабільності соціальної структури та добробуту всередині певної країни, Платон у своїй найвідомішій праці «Республіка», книзі, побудованій у вигляді великого діалогу з політичних питань, висловив ідею створення ідеального міста, що видається чимось утопічним, але, проте, є важливим посібником до політичного життя. Він виокремив 3 основні соціальні прошарки в місті-

державі: правителі (в ідеалі філософи), солдати (або допоміжні війська) та решта населення - ремісники, фермери, тощо, або 3 типи людей: золотий тип, срібний тип, бронзовий та залізний тип [116]. Оптимальне налагодження соціальної структури за участю 3 верств, однією з умов досягнення якого виступає справедливість, надає місту-державі змогу вистояти перед зовнішніми викликами та зберегти внутрішній порядок. Платон високо оцінює справедливість, вважаючи, що війна і мир - головні клопоти політичних лідерів, але вирішити ці питання можуть тільки ті, хто розуміє справедливість, а справедливість приносить гармонію відносин між містами-державами, або підпорядкування однієї сторони іншій, але аж ніяк не вічну війну [190].

Аристотель, своєю чергою, акцентує увагу на питанні, пов'язаному з безпекою, з огляду на політичне життя в місті-державі, від стабільності якого може залежати ситуація безпеки всередині країни. Він окремо відзначає напруженість, характерну для суспільного життя. А політична спільнота, на його думку, є радше конфліктною реальністю, аніж спекулятивною альтернативою, характер такого роду спільноти серед людей змінюється залежно від того, що вони мають спільного [202].

Стародавні китайські мислителі та філософи у своїх міркуваннях про безпеку переважно наголошують на відносинах між правителями та підданими, що, на їхню думку, безпосередньо впливає на успіх чи невдачу керування країнами (чи царствами), та й справді, чи грамотним було керування, що визначало здебільшого зліт та падіння стародавніх династій. Конфуцій виступав за доброзичливе управління та любов до людей: «Необхідними умовами для правління є достатня кількість продовольства, достатня кількість військової техніки та довіра народу до свого правителя. ... але якщо народ не вірить своїм правителям, то держава не має жодної сили » [191].

Мен-цзи і Сюнь-цзи ще більше підвищили цінність мислення, орієнтованого на людей. Мен-цзи підтвердив важливість народу, заявивши: «Простий народ є найціннішим з усіх, потім ідуть землі країн і продовольчі продукти, і тільки далі йде черга правителя» [137]. Сюнь-цзи, з глибоким

розумінням ролі людино-орієнтованого мислення, презентував ідею стосунків: «Правителя можна порівняти з човном, а народ - з водою: вода може нести човен, а може його й перекинути» [201], підкреслюючи важливість людино-орієнтованого мислення правителів у забезпеченні безпеки.

З іншого боку, з приводу безпеки країни перед зовнішніми загрозами, Платон вважає, що політика і філософія повинні існувати заради миру, а не війни, проте вважає, що міцне і здорове місто має бути підготовлене до війни і що великого значення слід надавати правильному вихованню солдатів [189]. Платон вважає, що неминучість війни корениться в природі людини, війни викликані придбанням речей і матеріалів, необхідних нам для фізичного виживання [153]. Більшій кількості людей потрібно більше землі, через недостатню кількість землі для того, щоб прогодувати людей, одне місто може напасти на інше місто і відібрати в нього землі. Мен-цзи пише про безпеку держави, що «якщо всередині країни немає законослухняних підлеглих і розсудливих радників правителя, а за кордоном країни немає ворогуючих сил і загроз, які спонукають правителя остерігатися, то загибель країни буде неминуча» [247].

Окремо слід зазначити, що незважаючи на природу або інтуїтивну схильність людини до безпеки й уникнення загроз, у міркуваннях стародавніх мислителів спостерігається також прихильність чи замилювання чеснотою щодо сміливості й відваги перед смертю, часом звеличення надмірної брутальності й рішучості, яка безумовно може наражати людину на небезпеку. Аристотель пише, що «саме за те, щоб протистояти болю... людей називають хоробрими. ... Смерть і рани будуть болючими для хороброї людини, але вона зустрінеться з ними віч-на-віч, тому що це благородно і чинити інакше буде підло» [159]. Таким чином він включає в структуру поняття сміливості страх і впевненість [86]. Мужність або відвага, а також відома як сила духу, будучи найвищою чеснотою за Аристотелем, переважають над почуттями страху. Бажання, пов'язане зі страхом, - це бажання уникнути шкоди, а впевненість спонукає людину зіткнутися з дійсною небезпекою та шкодою. Але це не тому,

що вона збочено любить небезпеку як таку. Вона готова прийняти ризик і загрози, як цього вимагають обставини.

Зі свого боку Мен-цзи також високо цінує відвагу людини перед небезпекою чи навіть смертю, коли йдеться про справедливість і пожертвування своїм життям заради праведності: «життя - це те, чого я бажаю; праведність - це також те, чого я бажаю. Однак, коли ці два права неможливо отримати одночасно, вибір праведності замість життя - це правильний спосіб дій» [145]. Таким чином, цілком логічною виявляється поява в сучасному дослідженні на тему безпеки припущення про те, що, окрім ситуації, яку можна об'єктивно оцінити як небезпечну, суб'єктивне сприйняття людей також є вагомим і не можна не враховувати такого роду чинники.

Античні часи

Платон. Соціальна структура, справедливість для внутрішнього порядку і як можливість вистояти перед зовнішніми викликами; неминучість війни в природі людини.

Аристотель. Напруженість і конфліктна реальність у суспільному житті та політичному співтоваристві, як чинник стабільності.

Конфуцій. Наявність військової техніки, забезпечення продовольства, і найважливіше - довіра народу до свого правителя.

Мен-цзи. Народ є найціннішим і важливішим за будь-яке благо - землі країн або продовольства, на останньому місці - правитель; Кадри управління, і підготовка до загроз.

Сюнь Цзи. Правитель як човен, а народ - вода: вода може нести човен, а може його й перекинути.

Схильність людини до безпеки, але й похвала прояву мужності перед загрозами (Аристотель і Мен-цзи).

Рисунок 1.1: Трактатування безпеки в античні часи.

Джерело: Складено автором.

Дослідження в галузі безпеки активно розвивалися в останні два-три століття, які стали поворотними моментами в еволюції цієї тематики. У цей період сформувалися теорії, методології та інструментарій для аналізу питань безпеки. Одним із наслідків наукової революції стало формування нових реалій і правопорядку, що посилює інтерес дослідників до цієї проблематики.

Однак, ще в стародавні часи появи теорії безпеки та практики її забезпечення сприяли вчення про вроджені потреби в людини до безпеки та захисту, нескінченні конфлікти та війни між країнами та інші події. У Томаса Гоббса¹ вони описуються як природне перебування суспільства в стані війни, за якого існує постійний страх конфлікту і смерті. Основи ж сучасної держави були закладені не відповідно до очікувань людей та їхніх прагнень до політичної самореалізації, а, скоріше, базувалися на їхньому страху смерті та бажанні забезпечити свою власну безпеку [37, с. 87].

Що ж стосується безпосередньо потреби в безпеці, то 1943 року психолог Абрахам Маслоу опублікував свою знамениту роботу, в якій було виділено п'ять категорій потреб, які мотивують людину: фізіологічні потреби, потреба в безпеці, потреба в приналежності та любові, потреби в повазі та самоактуалізації. У 1958 році його теорія в остаточному вигляді була опублікована в книзі під назвою «Динамічна теорія людської мотивації» [131].

Проте, стало б помилкою припускати, що до відкриття Маслоу такого роду потреби в людини не існувало, більше того, саме така базова потреба за Маслоу послугувала однією з головних причин воєнних конфліктів, що описувалося у Томаса Гоббса, як «природний стан» людського суспільства - війна всіх проти всіх. Мислитель писав, що людина за своєю природою агресивна і жадає конфліктів, водночас вірить, що якщо конфлікти неминучі, то що раніше вжити атакувальної дії, то сильнішу відносну позицію вона зможе зайняти і підвищити свої шанси на успіх [112].

Проте серед наукових концепцій спостерігаються й ті, що відрізняються від вищеописаних. Наприклад, М. Мід не погоджується з припущенням про те, що війна між людьми є біологічно неминучою, що людині притаманні такі войовничі інстинкти, що необхідна агресивна поведінка, якщо людина хоче досягти своїх цілей. Також Мід заперечувала те, що війна, будучи однією з форм конкуренції, є неминучим наслідком розвитку держави та боротьби за

¹ Англійський філософ XVI - XVII століття, один з основоположників сучасної політичної філософії, докладне вивчення його поглядів і думок пропонується далі в тексті.

ресурси; що окрім війни людина або держава можуть знайти нові та менш соціально деструктивні способи, але суть дії залишається незмінною [135, с. 244]. Навпаки, Мід дотримується зовсім іншої думки: втілення екстремальної заклопотаності про безпеку у вигляді війни - це винахід, як і будь-який інший винахід, за допомогою якого людина влаштовує своє життя. І обґрунтовує свою думку тим, що серед усіх націй світу до нашого часу існують ті, які ніколи не воювали з рештою націй. Якщо конкретний народ має ідею війни та ідею, що війна - це спосіб розв'язання певних ситуацій у їхньому суспільстві, він радше вступить у війну. Ключовий висновок її роботи - війна як вид винаходу людської спільноти, що виявляється відповідним людським потребам або соціальним формам, воно має тенденцію зберігатися.

Варто окремо відзначити цінність праці Томаса Гоббса. Його внесок у теорію суспільного договору (а також теорію суспільного договору просували і представляли Джон Локк і Жан-Жак Руссо) і державного суверенітету високо оцінюється сучасними дослідниками. У світі, на думку Гоббса, люди живуть у примітивному «природному стані» - ними керує егоїстичне бажання, і за відсутності закону та порядку вони готові вбивати й самі наражаються на постійний ризик бути вбитими [37, с. 87; 96]. Основним методом для зміни ситуації та виходу з природного стану, згідно з Гоббсом, є формування держави, що є такою спільною владою, яка була б здатна захищати людей від вторгнення чужинців та від несправедливостей, які заподіюються одне одному, й, таким чином, забезпечити їм ту безпеку, за якої вони могли б жити в достатку [37, с. 121]. Для Гоббса не мало великого значення, виходили загрози безпеці зсередини чи за межами державного кордону. Бо в обох випадках при зіткненні з такими загрозами людина зазнаватиме втрат у фізичному та психологічному плані. Тому громадяни звертаються до держави за захистом від обох типів загроз. Р. Ульман вважає, що безпека для Гоббса є абсолютною цінністю і в обмін на її надання держава може по праву вимагати від громадянина будь-чого, за винятком того, що він пожертвує своїм життям, бо збереження життя є суттю безпеки [193].

Ранні Нові часи

Томас Гоббс. Класичний реалізм. Природне перебування суспільства у стані війни, за якого існує постійний страх конфлікту і смерті.

Дилема безпеки. Людина за своєю природою агресивна і жадає конфліктів, водночас вірить, що якщо конфлікти неминучі, то що раніше вжити атакуючої дії, то сильнішу відносну позицію вона зможе зайняти та підвищити свої шанси на успіх.

Теорія суспільного договору (також Джон Локк і Жан-Жак Руссо). Формування держави як такої спільної влади, яка може доставити людям безпеку і змінити ситуації з природним станом.

Реалізм став домінуючим підходом до дослідження міжнародних відносин і питань безпеки між державами.

Рисунок 1.2: Трактатування безпеки в Ранні Нові часи.

Джерело: Складено автором.

Наведена теза Т. Гоббса про те, що стан миру є війна всіх проти всіх, також стосується питання безпеки в міжнародних відносинах, і має найглибший вплив на розвиток у XX столітті наукової школи під назвою неореалізм. Наприклад, К. Вольц стверджує, що відсутність спільної домінантної влади на міжнародній арені означає складність вижити в анархічному світі. Отже, у держав немає іншого вибору, окрім як діяти корисливими методами [196, с. 103]. Безперервні регіональні військові конфлікти підтверджують актуальність подібної думки для сучасної міжнародної спільноти.

Зазвичай вважають, що загальні терміни «безпека людини і національної держави» були сформульовані й висунуті під час і після Другої світової війни у зв'язку з її небувалими руйнівними наслідками для людської цивілізації та спричиненими нею незворотними змінами щодо глобальної ситуації безпеки. У своєму посланні Конгресу в грудні 1945 року президент США Гаррі С. Трумен закликав до створення єдиного військового відомства поряд із «Радою національної оборони». До травня 1946 року армія США і ВМС США підтримували ідею створення єдиного військового відомства разом із «Радою національної оборони». До 1947 року відмовилися від терміну «загальна

оборона», вважаючи за краще замінити його на «національна безпека». Це призвело до створення Ради національної безпеки та ухвалення Закону про національну безпеку [120, с. 175].

Термін «національна безпека» у такий спосіб став поширюватися серед державних політиків і наукових дослідників, які долучилися до його обговорення. Наприклад, на думку Волтера Липпмана², країна та її народ перебувають у безпеці тією мірою, якою їй не загрожує небезпека пожертвувати основними цінностями, якщо вона бажає уникнути війни; вона здатна, якщо їй кинутий виклик, зберегти їх шляхом перемоги в такій війні [170, с. 5]. Такими класичним трактуваннями про безпеку для держави у воєнному аспекті зумовлювався розвиток теорії «сек'юритизації» (securitization) у міжнародних відносинах, що належить до тієї форми уявлення або мислення, яка позиціонує конкретну проблему як екзистенціальну загрозу [195]. Вона проявляється у випадку, коли державні суб'єкти перетворюють проблему зі звичайних політичних питань на питання «безпеки», і використовують надзвичайні засоби в ім'я безпеки.

Слідом за Другою світовою війною, період другого десятиліття після її закінчення (1955-1965 рр.), коли новий світовий порядок, що називається холодною війною, був позначений як «золотий вік» досліджень безпеки [87]. Друга за рахунком глобальна і перша за масштабом руйнувань війна людства закінчилася, але справжній мир не з'явився, і не виключено, що конфронтація між двома ідеологічно ворожими групами країн на чолі зі США і СРСР, в арсеналі яких є ядерна зброя, не призведе до нової світової війни. Критична обстановка змушує військових вчених і вчених у сфері міжнародних відносин сформулювати висновки про минуле і провести дослідження щодо нової реальності.

Таким чином, безпека в ширшому розумінні, і національна безпека зокрема, - це терміни, які пояснюються не тільки з огляду на теоретичні погляди й пояснення, а й на контекстуальні чинники, такі як історичні події.

² Один із учених, хто вперше обґрунтував концепцію про національну безпеку.

Дж. Херц називає той період після Другої світової війни несамовитим становищем, у якому перебуває біполярний світ, благословений атомною бомбою, становищем, що, по суті, є лише крайнім проявом дилеми, з якою людському суспільству доводилося боротися від самого початку історії [95].

Під час «холодної війни» дослідженнями в галузі безпеки займалися здебільшого вчені, які цікавилися військовим управлінням державою. Якщо військова сила мала стосунок до проблеми, це вважалося проблемою безпеки; а якщо військова сила не мала значення, це питання належало до категорії низької політики [45].

А. Вольферс 1952 року писав про те, що національна безпека в об'єктивному розумінні вимірює відсутність загроз набутим цінностям, у суб'єктивному розумінні - відсутність страху, що такі цінності будуть атаковані. В обох відношеннях національна безпека може охоплювати широкий діапазон від майже цілковитої незахищеності або відчуття невпевненості на одному полюсі до майже цілковитої безпеки або відсутності страху на іншому [200]. Проте, у зв'язку з тодішньою світовою обстановкою всі наявні та потенційні загрози національній безпеці сприймалися винятково через призму військового чинника. Більшість досліджень національної безпеки в біполярному світі не виходять від поля зіткнення ідеологій і основних цінностей держави [121].

Суто традиційний, обмежений і найчастіше військовий погляд на державну безпеку загрожує серйозними негативними наслідками. Обмеження визначення національної безпеки у військових термінах спотворює реальність, створюючи подвійну небезпеку: по-перше, фокус на військових загрозах применшує увагу до можливо більш серйозних ризиків, зменшуючи загальну безпеку держав; по-друге, це заохочує глобальну мілітаризацію міжнародних відносин, що в довгостроковій перспективі може посилити глобальну нестабільність.

Таким чином, було запропоновано Р. Ульманом визначення національної безпеки як ситуації, коли відсутня загроза як дії або

послідовності подій, що 1) загрожують різко та впродовж відносно короткого періоду часу погіршити якість життя мешканців держави; або 2) загрожують значно звужити діапазон політичних рішень, доступних уряду штату або приватним, неурядовим організаціям (особам, групам, корпораціям) у межах держави [193]. І А. Вольферс, і Р. Ульман сходяться на думці про те, що значення безпеки виражається в об'єктивному і суб'єктивному сенсах. Завжди справедливо припускати, що жодна суверенна нація не може бути абсолютно застрахована від майбутніх загроз, а більшість країн, здебільшого, демонструють активну занепокоєність деякою відсутністю безпеки і готові піти на жертви заради її зміцнення. І немає підстав вважати, що об'єктивні ресурси, сили та добробут мають позитивну кореляцію із суб'єктивним відчуттям і впевненістю про відсутність небезпеки.

З точки зору А. Вольферс, саме поняття національна безпека є розмитим і існує проблема з ідентифікацією та утвердженням фактів безпеки. Вона полягає в тому, що термін «безпека» охоплює настільки широкий діапазон цілей, що вельми Розбіжні по поглядах політики можуть інтерпретуватися як політика безпеки [200]. Про те, що слово безпека в семантичному розумінні має неоднозначне і багатоваріантне визначення, також стверджується пізніше в роботі Л. Зеднер: «це поняття є слизьким, його значення множинні, і немає ясності щодо того, яке значення мається на увазі або розуміється» [206]. На її думку, безпека є одночасно станом існування і засобом досягнення цієї мети: 1) З точки зору стану, безпека містить у собі як об'єктивні, так і суб'єктивні аспекти. Під об'єктивним станом маються на увазі стан відсутності загрози, стан нейтралізації загроз і захищеності та стан уникнення або несхильності до небезпеки; 2) як суб'єктивний стан, безпека передбачає, як позитивний стан відчуття безпеки, так і свободу від тривоги або побоювань. Подібної точки зору дотримується і Б. Шнейєр. На його думку, безпека - це одночасно почуття і реальність, і хоча ці два аспекти можуть бути пов'язані між собою, це трапляється рідко [174].

До кінця холодної війни в 90-ті роки XX століття через зміну геополітичного контексту в науковій сфері спостерігалася значна зміна підходів до дослідження безпеки. Відбувався процес систематизації, а поняття національної безпеки почало розширюватися, зміщуючи наукові погляди від переважно військового підходу до ширшого спектра аспектів. Згідно з Д. Балдвіном, безпека в найзагальнішому розумінні може, і в найкращому разі має бути визначена за відповідями на два запитання: Безпека для кого? Безпека для яких цінностей? І якою ціною (пожертвування іншими цілями, які можна було переслідувати ресурси, спрямовані на безпеку)? Для уточнення поняття безпеки прийнятний широкий спектр відповідей на перше запитання, до яких можуть входити індивід, держава, міжнародна система тощо, а цінністю, згаданою в другому запитанні, може бути фізична безпека, психічне здоров'я, економічний добробут і свобода [45].

Щодо економічної безпеки, Дж. Метьюс 1989 року закликає світову спільноту звернути увагу на економічну безпеку в плані сталого розвитку енергетичних та інших природних ресурсів, розв'язання екологічних проблем і збільшення кількості людей на планеті [132]. Далі в Програмі розвитку Організації Об'єднаних Націй запропоновано в «Доповіді про розвиток людини» за 1994 рік здійснити перехід «від ядерної безпеки до безпеки людини». У документі описуються базові концепції безпеки людини як безпека від хронічних загроз здоров'ю та раптових і шкідливих потрясінь [194, с. 22].

Дж. Ромм також запропонував нові трактування національної безпеки не тільки у військовому аспекті, а й в економічному аспекті та аспекті довкілля. На його думку, національна безпека - це відсутність чинників загроз, що можуть суттєво знизити рівень життя населення держави та звузити діапазон вибору політики, а мета забезпечення національної безпеки полягає у збереженні незалежності від зовнішніх втручань і підвищенні рівня життя населення та відповідного стандарту якості довкілля [170, с. 85].

Сучасна історія

А. Маслоу. Теорія мотивації, потреба (найчастіше суб'єктивна) людини в безпеці.

К. Вольц. Відсутність загальної домінуючої влади на міжнародній арені - анархія. Отже, у держав немає іншого вибору, окрім як діяти корисливими методами.

М. Мід. Спростування припущення про те, що війна між людьми є біологічно неминучою, або неминучим наслідком розвитку держави та боротьби за ресурси.

Домінування військового погляду в концепції національної безпеки під час холодної війни: «Якщо військова сила мала відношення до будь-якого питання, то воно вважалося питанням безпеки; якщо ж військова сила не мала відношення до питання, то це питання належало до категорії низької політики».

А. Вольферс. Національна безпека в об'єктивному і суб'єктивному сенсі. Недосяжність абсолютної об'єктивної безпеки; розмитість поняття.

зміни геополітичної обставини та розширення підходів до дослідження національної безпеки.

Б. Бузан. Розширення складу чинників національної безпеки, питання сек'юритизації. Заклик до питань економічної безпеки (Дж. Метьюс, Дж. Ромм,).

Якою ціною: пожертвування іншими цілями, які можна було переслідувати ресурси, спрямовані на безпеку.

Рисунок 1.3: Трактування безпеки в сучасні часи.

Джерело: Складено автором.

Інші науковці підсумували основні причини зміни наукових поглядів на це питання, до чого призвели щонайменше 2 події, які вплинули на дослідження національної безпеки. Першою була світова енергетична криза та спричинена нею економічна стагнація в середині 70-х років XX століття, що збільшила занепокоєність країн світу щодо економічних загроз. Другим - закінчення холодної війни розпадом СРСР, що кардинально скоротило геополітичну напругу військових криз. Холодна війна, будучи великим міжнародним конфліктом, подібно до двох світових воєн, закінчилася серйозними змінами у світовому політичному, економічному та військовому

ландшафті, а разом із ними і новим політичним інтересом до принципів безпеки.

З вищесказаного впливають ключові особливості поняття національної безпеки та його дослідження.

1) Еволюція наукових поглядів на проблему національної безпеки тісно пов'язана зі зміною обстановки в міжнародних відносинах і світових порядках. У сучасному світі з характерним високим ступенем глобалізації присутня усвідомлена необхідність враховувати різноманітні загрози, включно з тими, які виходять за межі військових аспектів. Розуміння безпеки стало включати в себе соціальні, економічні, екологічні та інші аспекти, формуючи комплексний підхід до забезпечення стабільності та захисту інтересів держави. Проте традиційний підхід до визначення національної безпеки, що переважав у період холодної війни, продовжує існувати і знаходить підтримку під час нових військових конфліктів між державами. Це свідчить про те, що розуміння національної безпеки еволюціонує відповідно до змін у геополітичному оточенні.

2) У світовій науковій спільноті відсутня єдина думка щодо змісту поняття «національна безпека». Науковці дедалі частіше доходять згоди про те, що для чіткого визначення безпеки необхідно обмежити варіацію ситуацій і встановити точні рамки. Це підштовхнуло до глибшого дослідження сенсу безпеки в різних наукових дисциплінах, включно з економікою. Економічні аспекти безпеки привертають дедалі більше уваги, і держави дедалі частіше використовують економічні інструменти в стратегіях із забезпечення та збереження національної безпеки. Це відображає зростаюче визнання того, що безпека містить у собі широкий спектр аспектів, включно насамперед з економічними, і потребує комплексного підходу.

3) Термін «національна безпека» передбачає комплексне дослідження аспектів безпеки, охоплюючи як суб'єктивні, так і об'єктивні складові, з огляду на макро- і мікрорівні, а також внутрішні та зовнішні чинники. Зокрема, дослідження національної безпеки містить аналіз чинників, що впливають на

безпеку країни як на суб'єктивному, так і на об'єктивному аспектах. Також розглядаються загальнодержавні та міжнародні аспекти на макрорівні, тоді як мікрорівень фокусується на добробуті та загрозах для індивідуальної людини. На додачу до цього розглядають у комплексі внутрішні та зовнішні чинники, враховують їхню взаємодію та вплив на забезпечення національної безпеки. Безпека виходить далеко за рамки колишніх уявлень про питання національної безпеки і впливає на повсякденне життя людей. Цей широкий спектр аналізу своєю чергою зумовлює важливість економічної безпеки в рамках комплексного розуміння.

4) Економічний підхід до визначення національної безпеки не є принципово новим явищем і існував ще до того, як традиційний військовий підхід став переважаючим у XX столітті. Проте в ранній період економіку здебільшого розглядали як засіб для розвитку військової могутності держави шляхом збільшення державних доходів. Справді, серед економістів, особливо в період і після Першої та Другої світових воєн, виник значний інтерес до питань промислової мобілізації в умовах війни, а також до пов'язаного з цим аспектом економічної стабільності, інакше кажучи, економічна діяльність країни в даному контексті спрямована на забезпечення потреб воєнного часу та підтримання рівноваги економічної структури в умовах зростаючих воєнних витрат, зокрема збільшення обсягів виробництва військової техніки та мобілізації необхідних ресурсів і робочої сили. Для багатьох дослідників того часу, економіка оборони стала важливою областю вивчення, а їхні дослідження зробили істотний внесок у розуміння взаємозв'язку між економікою та обороною в контексті військових зусиль. Таким чином, у XXI столітті розвиток економічного підходу не протиставляється традиційному військовому, а, навпаки, обидва підходи взаємодоповнюються. Нові виклики та проблеми в різних сферах вимагають грамотного управління, розподілу державного бюджету та відповідних політик і правил, аналогічно до того, як військова ефективність залежить від грамотного управління збройними силами.

5) Залишаються не менш важливими внутрішні чинники безпеки в межах конкретної держави, незважаючи на дві світові війни та різноманітні геополітичні проблеми під час холодної війни у XX столітті, що призвело до граничної концентрації уваги з боку державних суб'єктів та науковців на зовнішніх загрозах національній безпеці. Приміром, індикатори, що мають не менш серйозні наслідки в разі відхилення від нормативів і стандартів, поряд із зовнішніми факторами, потребують уваги і чималої кількості ресурсів для ефективного забезпечення національної безпеки. Також важливо зазначити, що в різних країнах існують різні своєрідні ситуації, які визначають різновидну поведінку країн у реакції на зміну в міжнародних відносинах. Це призводить до формування та зміни міжнародних порядків, що відображають відмінності в національних інтересах і стратегіях. У сукупності внутрішні чинники в різних країнах відіграють важливу роль у формуванні та адаптації стратегій національної безпеки.

Історія людської цивілізації в політичному контексті явно і переконливо підкреслює невід'ємну роль внутрішніх чинників у формуванні стану національної безпеки різних країн. У більшості історичних періодів роль влади або правителя, чи то на вищому, чи то на нижчому рівні та в різних формах правління, включно з абсолютними монархіями та іншими державними структурами, часто розуміли як визначення та пряме регулювання конкретних форм поведінки, соціальних відносин та економічної діяльності. Це включало в себе встановлення законів і нормативних правил з метою максимізації багатства і влади держави. Однією з основних форм прояву державної влади або засобів здійснення влади у вигляді виконання законів і нормативних правил виступає поліцейська сила в країні, загальна функція якої в найширшому розумінні, незалежно від її інституціональної форми, полягає в підтриманні соціальної безпеки [142, с. 36], тобто створенні соціального порядку, збереженні нормальних стосунків між людьми та організаціями людей, встановленні меж між доречним і неприйнятним, а також захисті

суспільства від загроз. Дисфункція або параліч державної влади, за якого безпека громадян стає вразливою, може мати серйозні та незворотні наслідки.

Саме це почуття незахищеності у великій кількості громадян може проявитися як реальна загроза. Наприклад, якщо люди почуваються невпевнено, це може призвести до недовіри до уряду або навіть стимулювати розширені соціальні заворушення, що можуть потягти за собою наслідки для безпеки та стабільності регіону або країни в цілому. Однією з головних причин повстання народу проти влади, революцій, громадянських війн, а також переходів від одного політичного режиму до іншого в окремих країнах, що докорінно змінили обличчя людської спільноти, може слугувати невдоволення певної кількості людей своїм станом безпеки.

Сформульовані висновки щодо безпеки, загалом, і національної безпеки, зокрема, є відправною точкою для аналізу економічної безпеки, яка володіє всіма основними характеристиками понять безпеки і національної безпеки, передусім такою, що характеризується неоднозначністю та навіть спірністю. Таким чином, учені часто вдаються до використання різних концептуальних підходів у дослідженні цього поняття. Його широке використання в наукових працях тісно пов'язане з розширенням змісту поняття національної безпеки та зміною міжнародних обставин. Ключове значення цього поняття визначається наявністю або відсутністю загроз економічного характеру, причому зменшення їх кількості сприяє підвищенню рівня економічної безпеки. В економічній літературі також трапляються терміни, такі як економічна складова національної безпеки, економічні чинники або аспекти національної безпеки, взаємозв'язок між економікою та безпекою, та інші, які за своєю суттю належать до економічної безпеки.

1.2 Основні поняття, підходи та механізми публічного управління економічною безпекою

Широка згадка і використання вченими поняття «економічна безпека» в дослідженнях як характерне явище, було зумовлене безліччю теоретичних і практичних обставин і спостерігалось в науковій сфері наприкінці XX століття на тлі завершення холодної війни, зникнення воєнної загрози світового масштабу і, отже, відсутності чітко визначеного порядку денного в царині безпеки. Цей період називався періодом «концептуального вакууму» [179] або періодом «дезорієнтації» [58, с. 3], і як було згадано раніше, в цей період відбувалися розширення межі понять безпеки і національної безпеки.

Е. Ротшильд [171] виділила чотири напрями розширення концепції безпеки: 1) від національної безпеки до захисту груп та індивідів; 2) від національної до міжнародної та наднаціональної безпеки; 3) до охоплення різних видів безпеки - воєнної, економічної, соціальної, екологічної та людської; 4) до розширення відповідальності за безпеку - від національних держав до міжнародних організацій, регіональних органів, неурядових організацій та інших. Серед усіх аспектів концепції найбільшу увагу привертає економічна безпека.

Поняття формуються як результат людського мислення, поєднуючи минулий досвід з майбутніми дослідженнями. Економічна безпека не є новим явищем, оскільки впродовж історії як індивіди, так і держави неминуче стикалися з економічними викликами, пов'язаними з добробутом та управлінням ресурсами. Ще у XVIII столітті Адам Сміт, представник класичної економічної школи, стверджував, що оборона важливіша за багатство, підкреслюючи значення промисловості для захисту країни [85].

Серед учених переважають ті, які трактують проблему економічної безпеки країни з точки зору політики меркантилізму [67; 91; 136, с. 49], що вважається однією з перших і найважливіших шкіл думки, які вивчають добробут, міжнародну торгівлю та їхній вплив на безпеку держав. З одного боку, Дж. Сперлінг та Е. Кірчнер пишуть про те, що меркантилістська думка більшою мірою усвідомлювала зв'язок між економічними та військовими елементами національної безпеки, а економічний потенціал і багатство

відіграють критичну роль у забезпеченні державної безпеки та державної влади [182]. З іншого боку, меркантилісти вважали, що людське суспільство перебуває у стані дефіциту майна, що створювало жорстку економічну конкуренцію. Згідно з їхньою думкою, торгівля між країнами являє собою гру з нульовою сумою, де перевага однієї держави завжди завдає шкоди іншим [161].

Незважаючи на століття, що минули з епохи меркантилізму, його ідеї залишаються актуальними в торговельній політиці провідних економік. Держави використовують елементи меркантилістського підходу, прагнучи забезпечити економічні переваги. Ключовими інструментами є торговельні бар'єри для захисту національної промисловості, обмеження доступу конкурентів на внутрішній ринок і боротьба за ресурси. Ці заходи часто закріплюються в законах і стратегіях, пов'язаних із національною економічною безпекою.

Економічна безпека як термін, згідно з різними думками вчених, з'явився у США під час Великої депресії та був уперше згаданий у Посланні президента Ф. Рузвельта («Новий курс»), і для реалізації програми було створено Федеральний орган економічної безпеки (1934 р.) [7; 18; 19; 33; 34]. Однак, як зазначає М. Неоклеос, багато хто критикував заходи Рузвельта, вважаючи, що почуття незахищеності зумовлене самою природою капіталізму [141].

Сучасні дослідження також підкреслюють, що ринкова економіка передбачає певний рівень уразливості економічних суб'єктів, включаючи компанії, підприємства, а також інші організації та фізичних осіб [182], а невизначеність і ризик є ключовими характеристиками ліберального капіталізму [60]. Паралельно з цим вивчення проблеми економічної небезпеки або незахищеності індивіда в суб'єктивному аспекті набуло подальшого розвитку, а її наслідки для держави загалом становлять значний науковий і практичний інтерес. Наприклад, економічне становище людини та її самооцінка справляють значний вплив на трансформацію особистих цінностей і політичних уподобань серед різних соціальних груп і поколінь [102]. Ці

аспекти мають вирішальне значення для аналізу соціальної динаміки та впливу економічних чинників на формування суспільних установок.

Важливо зазначити, що згідно з М. Неоклеосом, починаючи з моменту введення терміну «економічна безпека», його первісне смислове наповнення було вкорінене в аспектах забезпечення людської безпеки на економічному рівні, з акцентом на економічних потребах держави, скоріше ніж на військових аспектах [141], його почали зараховувати до національної безпеки, а в міру того як питання безпеки дедалі більше переносили на зовнішнього супротивника, термін почали асоціювати з національною безпекою, стаючи дедалі більше орієнтованим на зовнішню безпеку.

У 1970-х роках енергетична криза та посилення конкуренції за ресурси спричинили економічну стагнацію, що призвело до переосмислення національної безпеки. Національна безпека вразлива перед потрясіннями, оскільки промислові економіки значною мірою залежать від нафти - вичерпного ресурсу, таким чином військова загроза стає не єдиною проблемою, з якою стикаються уряди [56]. Нові загрози, багато з яких пов'язані зі зміною стосунків між людством і природними системами та ресурсами Землі, стають дедалі значущішими, впливаючи як безпосередньо, так і опосередковано.

Після закінчення холодної війни військова міць втратила своє колишнє значення, поступившись місцем економічній могутності як ключовому чиннику безпеки. В умовах малої ймовірності військових конфліктів між великими державами економічна сила стає основним визначальним чинником їхнього домінування [99]. Традиційний підхід до економічної безпеки, що передбачає боротьбу за абсолютну перевагу і ресурси, веде до недосяжних цілей і негативних наслідків для держави [94]. Проте перерахованим питанням не приділяли належної уваги, і аж до кінця 90-х років XX століття економіку в основному сприйняли як засіб для досягнення військового потенціалу країни або базу для захисту національної безпеки у військовий спосіб.

На думку певних дослідників, основною причиною, через яку структури державної влади, окрім реальної загрози у воєнний період, у мирний час приділяють переважну увагу традиційному підходу до забезпечення національної та економічної безпеки, є недостатня чіткість у визначенні обов'язків держави в економічному секторі порівняно з політичним і військовим [59, с. 124]. Більше того, відсутня ясність у тому, що, прагнучі приховати свою нездатність забезпечити визначеність і безпеку в інших сферах суспільного життя, уряди вдаються до обіцянок особистої безпеки від зовнішніх загроз [48, с. 118]. Пропонуючи обіцянки особистої безпеки, уряди прагнуть забезпечити відчуття захисту і безпеки громадянам, що в принципі вважається важливим фактором для підтримання стабільності в суспільстві. Однак це також може слугувати способом відволікання уваги від внутрішніх проблем і недоліків у публічному управлінні.

На основі наявних викликів та у світлі геополітичних і геоекономічних умов, що розвиваються, світ переосмислює підхід до національної економічної безпеки. Суть нового підходу полягає в тому, що суб'єктами економічної безпеки стали дедалі частіше розглядатися індивідуальні громадяни та різноманітні господарські установи. Відповідно, джерелами загроз стали, з одного боку, різноманітні зовнішні чинники, як-от іноземні держави, міжнародні організації та транснаціональні корпорації, а з іншого боку - пріоритети державних політик, доцільність економічних політик, програма державного бюджету, та інші фактори, що відображають рівень внутрішнього публічного управління економічною діяльністю. Але в більшості випадків увага до наслідків зовнішніх джерел для безпеки видається не більше ніж риторичною доцільністю [128].

Таким чином, так звана зміна парадигми дослідження національної економічної безпеки з традиційного військово-економічного підходу («економіка для війни») на економічний («економіка замість війни») пройшла довгий шлях. Необхідно зазначити, що перехід сам по собі був зумовлений

цілим спектром чинників, які класифікують у такі категорії: групу «старі проблеми» та групу «нові чинники».

До першої групи «старі проблеми» належать:

1) *Взаємне гарантоване знищення (ВГУ) та його вплив.* Технологічний прорив у військовій сфері, включно з розробкою ядерної зброї, породив концепцію «взаємного гарантованого знищення». Згідно з нею, ядерні держави, уникаючи взаємного знищення, діють раціонально, ґрунтуючись на загрозі удару у відповідь. Ця ідея дозволила запобігти ядерним конфліктам як у холодній війні, так і після неї. Коли висока ціна за отримання надмірних вигод полягає в підвищеній імовірності повного знищення, стратегія поміркованості стає розумним підходом [109]. Страх знищення змушує держави укладати угоди про обмеження озброєнь і використовувати альтернативні методи взаємодії, як-от економічна конкуренція або співпраця.

2) *Надмірні витрати на забезпечення безпеки та їхня вартість.* Після закінчення холодної війни глобальна загроза безпеці значно знизилася, що дозволяє перерозподіляти економічні ресурси. Однак надмірні військові витрати в мирний час можуть спричиняти серйозні економічні наслідки. Збільшення бюджетних витрат на оборону скорочує фінансування соціальних та економічних потреб, уповільнюючи економічне зростання. Крім того, високі військові витрати вимагають збільшення доходів бюджету, що часто досягається підвищенням податків, негативно впливаючи на економічну ефективність. Таким чином, прагнення до безпеки пов'язане з високими фінансовими витратами, що вимагають компромісів щодо інших стратегічних цілей.

3) *Закономірність щодо досягнення граничної вартості.* Економічний закон спадної віддачі показує, що в певний момент зростання витрат на безпеку перестане виправдовуватися збільшенням її рівня [200]. Д. Болдвін увів концепцію граничної вартості, стверджуючи, що ресурси на безпеку мають виділятися тільки за умови, що її гранична віддача перевищує вигоди від альтернативного використання ресурсів [45]. Коли граничні витрати

перевершують вигоди, держави відкидають такі стратегії. Ця концепція дає змогу визначати оптимальний рівень витрат, враховуючи баланс між витратами та результатами. Д. Болдвін зазначає, що уявлення про нескінченне прагнення держав до зростання рівня безпеки є хибним [45].

4) *Зміна міжнародної обстановки.* Завершення холодної війни, яке розглядають як епохальну подію, спричинило суттєві зміни в державних політиках основних країн світу, що супроводжуються зрушенням у наукових поглядах на теоретичні дослідження, які відображають нову динаміку в міжнародних відносинах і впливають на формування стратегій і політичних рішень. Однією з ключових змінних є міжнародна структура. Різні міжнародні структури надають різні стимули для інтеграції або поділу позицій країн і прийняття різних форм взаємодії.

У результаті традиційного підходу загостриться дилема безпеки [107]: багато засобів воєнного характеру, що використовуються державою для зміцнення своєї безпеки, можуть одночасно призвести до погіршення безпеки інших країн. Це створює складні взаємозв'язки та конфлікт інтересів, оскільки заходи, спрямовані на забезпечення безпеки одного суб'єкта, можуть впливати на безпеку інших, спричиняючи напруженість і навіть конфлікти в міжнародних відносинах. Наприклад, П. Каценштейн і Н. Окавара вказують, що економічний пріоритет Японії призвів до мілітаризації і, зрештою, до імперіалізму та війни [111]. Таким чином, для запобігання таким наслідкам необхідний координований підхід до забезпечення національної та глобальної безпеки.

До другої групи «нові чинники» належать процеси глобалізації:

1) *Глобалізація та інтеграція світової економіки розширюють горизонти міжнародних відносин і надають учасникам значні переваги.* За визначенням Міжнародного Валютного Фонду (МВФ), глобалізація проявляється у зростанні міжнародної торгівлі, збільшенні руху капіталу та зміцненні взаємозалежності економік завдяки технічному та інноваційному прогресу [101]. Інтеграція у світову економіку сприяє збільшенню експорту,

залученню іноземних інвестицій та диверсифікації економіки, що стимулює економічне зростання та покращує національний добробут. Згідно з думкою певних науковців, які поділяють точку зору лібералізму, участь у глобалізаційних процесах посилює інтерес держав до співробітництва, сприяє мирному врегулюванню конфліктів і знижує вірогідність використання воєнних методів [78].

Таким чином, глобалізація впливає на формування й ухвалення державою стратегії національної безпеки, знижуючи ймовірність або масштаб використання військових методів під час розв'язання конфліктів. Уряди, які раніше дотримувалися традиційного погляду на міжнародну політику і вдавалися до військового підходу, тепер вбачають переваги у зміцненні своєї економічної, технологічної та, зрештою, військової могутності через взаємодію з глобальною економікою [110].

2) *Негативні наслідки глобалізації*, які об'єктивно проявляються у вигляді різноманітних проблем, можуть завдати шкоди різним країнам світу та слугувати вагомим аргументом для побоювань серед державних політичних та економічних діячів з приводу негативних наслідків економічної залежності від зовнішнього світу. Насамперед, це передбачає, що національна економіка країни може стати дедалі вразливішою внаслідок виникнення низки проблем. Глобалізація передбачає збільшення економічної залежності, що може обмежити здатність країни самостійно управляти своєю економікою, оскільки відкритість для зовнішніх економічних суб'єктів може підвищити ризик втрати контролю над ключовими економічними рішеннями. Таким чином, ці об'єктивні виклики також змушують уряди поглянути на національну безпеку та економічну безпеку з нового погляду. Збільшено кількість економічних чинників і які частіше стають причиною міжнародних конфліктів.

У підсумку, в умовах змін у міжнародних відносинах економічна безпека набуває особливої значущості й розглядається з різних позицій, знаходячи відображення в різноманітних формулюваннях. Аналізуючи підходи до економічної безпеки, важливо підкреслити, що перехід від одного

наукового підходу або економічного порядку до іншого не означає повної їх заміни, втрати безпеки в попередній системі або того, що поточні події зумовлені виключно новими викликами. Радше, зміни слід розуміти як зрушення в балансі та взаємозв'язках між економікою та безпекою, подані в узагальненому й типологічному вигляді.

Традиційний підхід, пов'язаний зі школою реалізму. З погляду представників традиційного підходу, які пояснюють економічну безпеку в рамках меркантилістської та загальної реалістської школи думки: в анархічному світі, де природний стан являє собою стан війни, що характеризується постійним страхом конфлікту і смерті [37, с. 87], де немає спільної влади на міжнародній арені [108], держави, вмотивовані конфліктами та ті, хто прагне виживання, діють корисливими методами [196, с. 103] шляхом нарощування своєї військової потужності, у цьому контексті економіка виконує роль виробничої сили [61]. Абсолютний рівень матеріальних ресурсів держави вимірює кількісно її військовий потенціал, тоді як рівень економічного розвитку забезпечує надійний показник якості реалізації цього потенціалу. Поєднання показників ресурсів та ефективності надає точний показник військової могутності, який може бути використаний для перевірки ширших тверджень щодо національної безпеки.

У рамках цього підходу держави часто дотримуються вузького розуміння національної економічної безпеки, ґрунтуючи свої дії на теорії ігор або дилемі безпеки. Це спонукає їх віддавати перевагу конкурентній боротьбі, а не міжнародному співробітництву. Традиційний підхід до економічної безпеки зазнає критики за значні фінансово-економічні витрати та не завжди виправдане співвідношення «ціна-якість». З точки зору реалізму, ключовими аспектами національної безпеки стають військова міць, що впливає з економічної сили, а також економічна стабільність і зростання. У цьому контексті державу розглядають як основного актора, відповідального за забезпечення економічної безпеки, який використовує владу для захисту своїх економічних інтересів.

Ця точка зору також належить до геоекономічної школи [129], яка передбачає використання економічних інструментів для захисту національних інтересів і досягнення геополітичних цілей [52, с. 19]. Конфлікти в цьому підході виникають через конкуренцію за ресурси, особливо енергетичні, та за вплив, що виражається в торговельних війнах, боротьбі за ринки та доступ до ключових ресурсів. Однак прихильники економічного лібералізму критикують геоекономічні підходи, розглядаючи їх як економічний еквівалент холодної війни [60]. Вони наголошують на необхідності співпраці замість конфронтації, оскільки економічна безпека є спільним завданням, а не індивідуальною метою держав. Наприклад, П. Кругман попереджав про ризики протекціонізму, спрямованого на розв'язання геоекономічних проблем, таких як зниження конкурентоспроможності та економічного впливу США [119].

Нетрадиційний підхід. Цей підхід включає насамперед школу лібералізму. З позиції нетрадиційного підходу у вивченні національної та економічної безпеки, який ґрунтується на принципах лібералізму і приділяє особливу увагу відносинам між державами, а також між державами та іншими акторами, як суб'єктами міжнародних відносин [139], наголошується на важливості економічної відкритості та взаємозалежності в забезпеченні національної безпеки держав. Приміром, передбачається, що торговельні відносини між країнами знижують їхні стимули вдаватися до сили через взаємозалежність, ідеї щодо якої були сконцентровані в книзі Роберта Кеохейна і Джозефа Ная під назвою «Влада і взаємозалежність», у якій обидва автори творчо побудували теорію «складної взаємозалежності» [113]. Тобто, економічна взаємозалежність сприймається як фактор, який здатен знизити ймовірність виникнення конфліктів.

Зокрема, розвиток торговельних відносин і взаємозалежності досягається через реалізацію країнами стратегії диверсифікації постачальників і ринків, що спрямовано на зниження економічної вразливості та забезпечення стійкості в умовах світових економічних коливань, своєю

чергою бурхливий розвиток транспортної та комунікаційної технологій дає змогу країнам ставати дедалі тісніше інтегрованими.

Таблиця 1.1

Аналіз підходів у дослідженні економічної безпеки: традиційний реалізм і нетрадиційний лібералізм

Підходи економічної безпеки (ЕБ)	Традиційний реалізм	Нетрадиційний лібералізм
Рівні ЕБ	Макро	Макро
Об'єкти ЕБ	Держава	Держава та організації
Фактори ЕБ	Іноземні держави	Іноземні держави, організації
Аспекти ЕБ	Об'єктивні	Об'єктивні
Зміст концепції	Природний стан і неминучість виникнення конфліктів у гонитві за безпекою, економічна міць як база для військової сили, як зброї	Досягнення безпеки за рахунок економічної взаємозалежності та співпраці для розв'язання криз; порівняльні переваги, граничні витрати
Методологія досліджень	Економічний потенціал, державний бюджет і військова міць; надійний безпечний доступ до ресурсів, «нульова гра», економічна незалежність	Диверсифікація джерел ресурсів і ринків збуту, конкуренція в економічній сфері; дослідження впливу глобалізації та економічної вразливості

Джерело: складено автором.

Збільшення взаємозалежності між країнами виходить за рамки традиційних торговельних відносин, охоплюючи фінансові потоки, обмін інформацією, міграцію та передачу технологій. Зростає обсяг іноземних інвестицій, глобальне розміщення виробничих потужностей корпорацій і

створення економічних спілок, що об'єднують учасників з різних країн. З поглибленням взаємозалежності та зниженням ефективності військової могутності в низці випадків національна економічна безпека почала включати заходи щодо зниження вразливості країн перед зовнішнім економічним впливом і втручанням [77].

Окремо слід відзначити значущість недержавних суб'єктів і зміну економічного середовища у визначенні економічної безпеки, за яких породжуються нові концепції: небажане розповсюдження через національні кордони незаконних економічних потоків, які важче контролювати та які легше замаскувати в міру зростання законних економічних операцій, і поширення економічних потрясінь [110]. Таким чином, згідно з цим підходом, замість того щоб концентруватися винятково на вразливості держав, тепер увага акцентується також на вразливості окремих осіб, груп і суспільств, а також внутрішніх політичних наслідках цієї вразливості. На додаток до впливу з боку інших держав, ключове значення також привласнюється загрозі руйнування суспільної стабільності з боку недержавних структур і впливу власних економічних потрясінь.

Крім вищезазначеного, доцільним видається розгляд інших концепцій і думок, що з'явилися і розвиваються в наступні періоди і основна увага яких, як правило, приділяється аспектам внутрішнього економічного управління в контексті забезпечення економічної безпеки. Ці концепції також можуть включатися в рамки нетрадиційного методологічного підходу.

Копенгагенська школа. З погляду Копенгагенської школи, представниками якої є Б. Бузан і О. Ваєвер, концепція економічної безпеки почала частіше фігурувати в наукових працях у контексті розширення сфери обговорення безпеки, коли порядок денний охоплює ширший спектр секторів, крім традиційного військового [58]. Ця школа розглядає економічну безпеку як частину більш загального підходу до безпеки, що включає різні аспекти, такі як економічні, соціальні, екологічні та політичні виміри. Щодо економічної безпеки, на їхню думку, «сучасний дискурс зосереджений на

побоюваннях щодо нестабільності, спричиненої проблемами внутрішнього і міжнародного управління, пов'язаними зі зростаючою інтеграцією та лібералізацією світової економіки, а також на нерівності, що загострює економічне становище більшості країн третього світу». Економічна безпека включає такі елементи:

1. зв'язок економіки з можливостями державної військової мобілізації;
2. питання безпеки поставок, що виникають в умовах залежності від зовнішніх джерел ресурсів;
3. побоювання про те, що від глобального ринку постраждають більше, ніж виграють, наприклад загострюється економічна нерівність;
4. нелегальна торгівля, включно з наркотиками, легкою зброєю і технологіями, пов'язаними зі зброєю масового знищення, а також вплив індустріалізації та масового споживання на глобальне довкілля;
5. ризики кризи міжнародної економіки через протекціонізм і структурну нестабільність глобальної фінансової системи [58, с. 97-98].

Звідси слід зазначити, що запропонована концепція економічної безпеки охоплює як об'єктивні, так і суб'єктивні аспекти, включно з питаннями вразливості та загрози як об'єктивного стану, а також питаннями стурбованості з боку суб'єктів економічної діяльності, які часто залишалися поза увагою в наукових працях. Також у даній концепції включено елементи реалістської та ліберальної школи мислення щодо економічної безпеки.

Більше того, центральна увага представників Копенгагенської школи зосереджується на концепції сек'юритизації, що відіграє ключову роль у дослідженні безпеки. Ця концепція відображає прагнення держави охоплювати різні аспекти суспільного життя, включаючи їх до сфери державного контролю під приводом захисту [46]. Позначення будь-чого як проблеми безпеки створює відчуття важливості та невідкладності, що легітимізує застосування надзвичайних заходів, які виходять за рамки стандартних політичних процедур, і нерідко використовується як інструмент відволікання уваги. У рамках сек'юритизації держава включає в концепцію

аспекти, такі як економічні, соціальні, екологічні та політичні, розглядаючи їх як можливі джерела загроз, що розширює арсенал заходів із забезпечення безпеки.

Зокрема, Б. Бузан взяв до уваги процес, за якого конкретний об'єкт набуває статусу загрози для безпеки, а також процес його політизації в рамках певного контексту, зрештою об'єкт стане сек'юритизованим. Таким чином, безпека за Копенгагенською школою, є нічим іншим, як мовленнєвим актом [57, с. 33], і за допомогою оголошення про безпеку представник влади держави встановлює надзвичайний стан, заявляючи тим самим про своє право використовувати будь-які засоби, необхідні для блокування загрозливого розвитку подій. Щодо економічної безпеки, Б. Бузан закликає до обережності під час використання і сприйняття спроб сек'юритизації в економічному секторі, незважаючи на те, що економічна безпека - це складне і розпливчате поняття [58, с. 117]. Бо рівень економічної безпеки і стабільності неодмінно знизиться, коли контрзаходи, що вживаються проти встановлених загроз, накладають витрати на законний економічний обмін і знижують рівень законної торгівлі та інвестицій.

Конструктивізм. Аналогічний до концепції Копенгагенської школи підхід також простежується в рамках конструктивізму - наукової школи, що являє собою методологію вивчення безпеки та міжнародних відносин, у якій акцент робиться на ролі ідей, переконань і конструкції знань у формуванні світових подій. Конкретно цей підхід припускає, що національну безпеку слід розглядати як соціально сконструйоване явище, відповідно до якого загрози виникають через соціальні аспекти (ідентичність, норми та культуру), а не визначаються в термінах деякого абстрактного набору критеріїв безпеки [134].

У контексті економічної безпеки конструктивізм, з одного боку, акцентує увагу на внутрішніх факторах, що впливають на стан економічної безпеки, з другого - розглядає фактори, що визначають сприйняття та реакцію держав і суспільства на економічні виклики. Уявлення про те, що є економічно безпечним, формуються на основі суспільних переконань і культурних норм.

У міжнародних відносинах конструктивізм наголошує на ролі міжнародних інститутів і норм у розробленні та реалізації безпекових стратегій, а також аналізує, як співпраця може трансформувати сприйняття та інтереси держав, включно з їхньою ідентичністю, через взаємодію з іншими державами [81].

Політична економія. Структурні зміни у світовій економіці та міжнародній політиці стимулювали інтеграцію і застосування методології політичної економії в дослідженнях безпеки. Існує багата традиція аналізу взаємозв'язків між політичною економією і дослідженнями безпеки, значуща для аналізу джерел державної влади, економічних причин виникнення конфліктів і воєн, а також балансу сил у міжнародних економічних відносинах [114].

Дослідники розглядають світові політичні та економічні системи як складні, багатопланові та взаємозалежні структури, що включають різноманітні процеси та агентів, таких як транснаціональні корпорації, які можуть підривати спроможність національних держав управляти глобальними подіями, що впливає на їхню внутрішню безпеку та стійкість. Таким чином, глобальні міжнародні сили обмежують здатність держави діяти як автономний суб'єкт. Ці ринкові сили можуть стримувати політику, послаблюючи сукупну економічну міць держави [53]. У сучасних умовах фундаментальною передумовою вивчення економічної безпеки виступає взаємодія економічної та політичної сфер, а також загроза, створювана економічними кризами і нерівним розподілом влади та добробуту [160].

Таблиця 1.2

Аналіз підходів у дослідженні економічної безпеки: конструктивізм,
копенгагенська школа, політична економія

Підходи економічної безпеки (ЕБ)	Конструктивізм і копенгагенська школа	Політична економія
Рівні ЕБ	Макро	Макро
Об'єкти ЕБ	Держава та організації	Держава, соціальна структура

Фактори ЕБ	Іноземні держави, організації	Розширення внутрішні та зовнішні чинники
Аспекти ЕБ	Суб'єктивні та об'єктивні	Суб'єктивні та об'єктивні
Зміст концепції	Розширені підходи до безпеки, яка є суб'єктивним мовленнєвим актом, і може викликати економічний протекціонізм	Джерело державної влади, економічна причина війни; Розподіл добробуту, причинний зв'язок між економічною незахищеністю та виникненням соціальних заворушень; еко. автономія та міжнародні ринкові сили
Методологія досліджень	Економічна безпека держави, організацій, населення: «Кому об'єктивні загрози, кому суб'єктивне висловлювання»	Економічна нерівність у розподілі добробуту, безробіття, бідність, і вплив агентів міжнародних економік (держави, транснаціональні корпорації та міжнародні організації)

Джерело: складено автором.

Економічна безпека індивіда. Поняття економічної безпеки останніми роками розширилося від концепції захисту національної безпеки держави до забезпечення добробуту окремої людини та усунення її відчуття економічної незахищеності. Науковці у своїй роботі наголошують на необхідності віднести теми безпеки до терміну «безпека людини» [126], припускаючи, що концепції національної безпеки мають орієнтуватися на безпеку особистості, що передбачає зміщення погляду з державної безпеки [8; 205; 172].

Ці питання стали актуальними також у процесі розширення концепції національної безпеки. Дослідники давно підкреслюють, що надмірна зацикленість на військовій могутності здатна підривати економічну основу держави, і це, можливо, стало однією з головних причин розпаду Радянського

Союзу, який був перевантажений значним військовим тягарем [65]. Однак у контексті розпаду Радянського Союзу існує більш важливий чинник - будучи політичним режимом, він не впорався із завданням забезпечення економічної безпеки населення, що призвело до дезорганізації економічних, політичних і соціальних структур. Це, своєю чергою, спричинило суспільні заворушення, які призвели до кінця існування самого політичного режиму.

Таким чином, найчастіше для індивідуальної людини найбільша загроза благополуччю походить не від іноземної армії, а від економічного колапсу, внаслідок чого вона не здатна забезпечити собі нормальний рівень існування та розвитку. Це демонструє аналіз стану безпеки індивідів в Україні, коли соціологічні опитування показують співставний рівень занепокоєння як станом війни, так і економічними негараздами. Супутнє почуття економічної небезпеки або незахищеності може являти собою реальну загрозу: при відчутті себе незахищеними, окремі громадяни можуть втратити довіру до уряду і навіть ініціювати більш масштабні соціальні заворушення, що, своєю чергою, може спричинити за собою серйозні наслідки для безпеки і стабільності держави. Таким чином, групою науковців було запропоновано визначення економічної безпеки як: 1) забезпечення низької ймовірності нанесення шкоди потокам доходів і споживання індивідуального добробуту; 2) забезпечення потенціалу економіки, що приносить дохід; і 3) мінімальний рівень справедливості розподілу доходів [143].

Спостерігається значна кількість досліджень у сфері економічної небезпеки людини (Economic insecurity), результати яких публікуються в наукових виданнях у західних країнах. Економічна небезпека визначається багатьма як суб'єктивне занепокоєння, пов'язане з невизначеністю щодо матеріальних умов, очікуванням погіршення в майбутньому та очікуванням труднощів відновлення після них, як видно з наукових праць В. Боссерта [54], Р. Каталано [62], Л. Осберга [151], Дж. Стігліца [185]. Е. Джакобс припускає, що економічну небезпеку найкраще розуміти як перетин між «передбачуваним» і «дійсним» ризиком погіршення ситуації індивіда, й існує

тісний взаємозв'язок між ними, оскільки сприйняття часто ґрунтується на реальності та інформує її [105].

Джерелом економічної небезпеки є невизначеність у динаміці своїх доходів і видатків, або точніше, у спроможності покрити необхідні витрати [21; 156]. Невизначеність, яка об'єктивно існує в житті, своєю чергою слугує підставою для занепокоєння і переконання людини в тому, що невизначені економічні перспективи погіршують її становище. Відраза людей до втрати та їхня висока чутливість до зниження свого економічного становища, як психологічний чинник, розглядається в [90], у зв'язку з чим було передбачено важливість розроблення системи соціального захисту як буфера для пом'якшення реальних труднощів і зменшення відчуття тривоги. Щодо державної політики зі зниження економічної небезпеки та незахищеності, слід зазначити, що ця політика має тривалу історію та аналогії, включно з концепцією «держави загального добробуту». Одна з проведених емпіричних робіт [133] підтверджує, що політика добробуту як інституційний чинник, у поєднанні з темпом економічного розвитку, відіграє роль у формуванні суб'єктивної соціально-економічної незахищеності, надаючи підґрунтя для високого рівня суб'єктивної соціально-економічної безпеки.

Звідси можна дійти висновку, що при дослідженні теми безпеки та економічної безпеки вчені найчастіше асоціюють економічну безпеку з державами, а економічну небезпеку або незахищеність - з індивідуальними людьми. З метою спрощення аналізу в подальшому тексті застосовуватиметься термін «економічна безпека», при цьому чітко вказуватиметься відповідний йому об'єкт. Окремо варто наголосити на відмінності між суб'єктивним та об'єктивним аспектами поняття безпеки, які були розглянуті раніше в контексті, і які характерні для економічної безпеки людини.

Об'єктивний аспект, що виявляється у відсутності вразливості та загрози, а також здатності їх усунення, і суб'єктивний аспект, пов'язаний із відсутністю відчуття занепокоєння, можуть проявлятися на обох рівнях:

макроекономічному та мікрорівні. На макрорівні існує так званий ризик сек'юритизації, коли розробляються державні політики та стратегії, схильні до консервативних і протекціоністських характеристик під приводом захисту національної економіки або забезпечення національної безпеки, і держава може вживати заходів, які, хоча й спрямовані на захист, можуть також мати негативні побічні ефекти, як-от обмеження міжнародної торгівлі або зниження нормальної економічної динаміки.

На мікрорівні ж цей суб'єктивний аспект найчастіше обґрунтований і виправданий, тому що на даному рівні існує більш безпосереднє розуміння економічних потреб і викликів, тобто, воно виникає скоріше за все через реальні кризові економічні обставини та уповільнення темпу економічного розвитку. Реакція на макроекономічну обстановку найчастіше ґрунтується на безпосередніх обставинах, таких як втрата робочих місць, зниження доходів, погіршення доступу до економічних ресурсів, посилення соціальної нерівності тощо. Відповідно, рекомендується обережно підходити до оцінки макроекономічної безпеки та акцентуватися більше уваги на стані людини, що доводить досвід України під час дії режиму воєнного стану.

Також, як було зазначено раніше, суб'єктивний та об'єктивний аспекти безпеки не завжди є позитивно кореляційними, тим не менш, попередні підходи до економічної безпеки розглядають державу як головний постачальник безпеки, особливо за допомогою економічного розвитку, що порушує важливі питання.

По-перше, акцент на економічному розвитку не обов'язково означає чи гарантує автоматичне зниження рівня економічної незахищеності окремих осіб або їхнього суб'єктивного відчуття. По-друге, масштабна та поширена присутність економічної небезпеки людей, з одного боку, може призвести до широких макроекономічних наслідків, таких як зменшення бажання споживання та зниження темпів зростання виробництва; з іншого боку, може відображати макроекономічний стан держави, приміром, несприятливі економічні обставини, сповільнене економічне зростання, можуть призвести

до дефіциту ресурсів для військового потенціалу, унаслідок чого країни можуть страждати від нестач оборонної сили та стати більш уразливими.

Крім того, з погляду державного публічного управління, колишні підходи до економічної безпеки, націлені здебільшого на державу, можуть суперечити інтересам економічної безпеки людей, особливо якщо державна програма економічного розвитку призводить до соціальної нерівності, поглиблює економічну вразливість і веде до подальшої маргіналізації тих, чий економічні потреби та інтереси суперечать державній концепції національної безпеки.

Таким чином, взаємозв'язок між макро- і мікрорівнями економічної безпеки наголошує на важливості розгляду як широких національних стратегій, так і індивідуальних потреб і реакцій у контексті забезпечення економічної безпеки та стійкості. І саме в цьому контексті поняття економічної безпеки окремої людини, яке підкреслює мікроекономічний рівень, стає дедалі актуальнішим і набуває дедалі більшого значення.

На основі проведеного дослідження пропонується комплексний підхід до дослідження економічної безпеки, який базується на ієрархічному публічному управлінні. Підхід, який враховує об'єктивну реальність поєднання конкуренції та співробітництва в міжнародних відносинах, що вимагає розроблення раціональних економічних стратегій і політик, і більшою мірою закликає зважати на внутрішнє управління економічною динамікою, спрямоване на забезпечення населення надійного доступу до економічного добробуту як матеріальної основи захисту від загроз, і засобу усунення тривожного відчуття економічної незахищеності. У рамках цього підходу усвідомлюється складна і багатогранна природа держави щодо її впливу на безпеку населення, тобто, держава сприймається як джерело безпеки та джерело незахищеності для індивідуальної людини [177], а істинна економічна безпека держави досягається за умови дотримання рівноваги між «позитивним» і «негативним» впливом на благо населення.

У цьому підході висувається вимога до забезпечення економічної безпеки людини як її законного права. Своєю чергою, держава як гарант людської безпеки, зокрема й економічної, зобов'язана виконувати своє зобов'язання щодо забезпечення економічної безпеки як невід'ємної частини соціального контракту, що напряду впливає на якість життя та благополуччя суспільства загалом. Таким чином, поняття економічної безпеки окремої людини, з урахуванням мікроекономічного рівня, стає більш актуальним у контексті цього комплексного підходу.

Таблиця 1.3

Аналіз підходів у дослідженні економічної безпеки: економічна безпека
індивідів та ієрархічне публічне управління

Підходи економічної безпеки (ЕБ)	Економічна безпека індивідів	Ієрархічне публічне управління
Рівні ЕБ	Мікро	Макро і мікро
Об'єкти ЕБ	Індивід, сім'я, конкретні групи людей	Держава та індивід
Фактори ЕБ	Внутрішні чинники	Розширення внутрішні та зовнішні чинники
Аспекти ЕБ	Суб'єктивні та об'єктивні	Суб'єктивні та об'єктивні
Зміст концепції	Економічна безпека і небезпека індивіда не мають між собою позитивної кореляції, але небезпека як відчуття має обґрунтування і вплив	Публічне управління економічною динамікою і стабільністю економіки на макрорівні та добробутом індивід
Методологія досліджень	Динаміка доходів і витрат, безробіття, непередбачувані кризи та відчуття тривоги, соціальний захист	Багатовимірний аналіз макроекономічного виробництва та розподілу мікроекономічного добробуту

Джерело: складено автором.

На думку автора, економічна безпека держави - це стан економіки, за якого держава має у своєму розпорядженні достатні ресурсні запаси та надійні доступи до ресурсів на теперішній час і в майбутньому для забезпечення відтворення, продуктивності та здатності усунення загроз, а також контролю ризиків у межах припустимого, пов'язаних із системою соціально-економічного захисту окремих громадян.

Слід аналізувати методології оцінювання економічної безпеки відповідно до розглянутих концепцій основних шкіл думки, кожна з яких пропонує свій унікальний підхід до розуміння та оцінювання економічної безпеки, приділяючи увагу різним аспектам, включно з міжнародними відносинами, внутрішніми політичними та соціально-економічними процесами, важливістю законодавства, інститутів і правових норм, суб'єктивним відчуттям та об'єктивним станом, а також позиціями держави та людини в економічній безпеці. Аналіз методологій у контексті цих шкіл допоможе виявити їхні переваги та обмеження, сформулювати обґрунтованіший і глибший погляд на сутність і чинники, що впливають на економічну безпеку, а також визначити комплексний підхід як один із найефективніших в оцінці економічної безпеки.

Умовно можна поділити методи оцінювання економічної безпеки на різні групи, акцентуючи увагу на різних параметрах: суб'єктивних чи об'єктивних, внутрішніх чи зовнішніх, макро- чи мікрорівнях, статичних станах чи динамічному процесі, абсолютних чи відносних значеннях.

У практичному контексті також виокремлено групи чинників, що впливають на застосування підходів до дослідження концепцій і методів оцінювання економічної безпеки, - відмінності між країнами, різні стани та рівні економічного розвитку, а також їхнє різне становище у світовій економічній системі, що є значущими або навіть визначальними та які необхідно враховувати під час вибору та застосування методів оцінювання економічної безпеки.

Окремі країни, маючи різні умови економічного розвитку і посідаючи різні позиції в міжнародній структурі, можуть стикатися з різноманітними викликами і загрозами, що вимагає адаптації підходів і методів дослідження економічної безпеки до конкретних умов. Зокрема, певні умови економічного розвитку в країнах можуть безпосередньо впливати на те, як країни визначають фактори як загрози; своєю чергою, становище країн у міжнародній економічній системі може впливати на їхню поведінку та ухвалення рішень у сфері економічної політики.

Наприклад, поняття економічної безпеки та її складові, які в країнах пострадянського простору [1; 2; 4; 28; 36] можуть розглядатися як важливе завдання для наукових досліджень і формування економічних політик, скоріше сприймаються вченими як праця, зосереджена на оцінюванні економічної вразливості й усталеності в країнах Західної Європи [55], де, на відміну від країн першої групи, значно більше уваги приділяють оцінюванню суб'єктивного сприйняття економічної незахищеності індивіда та негативних наслідків для суспільного настрою, а також налагодження співпраці між країнами. На відміну від західних країн, дослідження на тему соціальної безпеки як елемента економічної безпеки [9] на пострадянському просторі частіше проводять із макроекономічного погляду; також у цих дослідженнях більше уваги приділяють об'єктивному стану цього виду безпеки [27; 3].

Водночас концепція економічної безпеки, яку сприймають в економічно розвинених країнах як розмите й спірне поняття, що має неоднозначне трактування, у країнах із рівнем економічного розвитку, нижчим за середній, практично є синонімічною поняттю вразливості для національної економіки, під яким розуміють стан перед загрозою та опис здатності усунення проблем. У роботі Л. Осберга [152] стверджується, що поняття «...вразливості зазвичай фокусується на дуже бідних країнах, таких як Ефіопія, Кенія, Танзанія, Перу, Індонезія... де насправді не так вже й багато місця для емпіричних відмінностей між вимірами економічної незахищеності та вимірами вразливості, що відображають ризик бідності або злиднів». Концепція

«порогове значення» економічної безпеки [13; 16; 29; 35; 130] широко прийнята в економічній літературі пострадянського простору, а також деталізація системи економічної безпеки на різноманітні складові, включно з фінансовою, виробничою, торговельною, енергетичною, продовольчою тощо, в інших країнах, імовірно, сприймаються як оцінка індикатора економічного стану або розвитку, або суб'єктивне висловлення про безпеку згідно з підходом Копенгагенської школи.

У країнах пострадянського простору вельми схожа або навіть більш несприятлива ситуація порівняно з країнами з доходом, вищим за середній, таких як Чилі, Бразилія, Колумбія та Мексика в Латинській Америці, де обмежена кількість теоретичних та емпіричних дискусій щодо проблеми економічної безпеки індивіда, незважаючи на значні економічні потрясіння, з якими стикається велика частина населення [163]. Для країн обох регіонів характерне не найсприятливіше становище в міжнародній економічній структурі, і тенденція глобалізації може зробити їх більш уразливими перед економічними змінами, потрясіннями та кризами. Щодо економічно розвинених країн, то коли країна є економічно домінуючою, для інших країн залишається менш домінуюче становище, хоча дві групи країн можуть отримати взаємну вигоду від економічного співробітництва, домінантний економічний статус сам по собі розглядається як обмежений ресурс, навколо якого країни конкурують [115]. Як наслідок, різні положення зумовлюють розроблення різних концепцій і методів оцінювання економічної безпеки.

У той час, коли науковці в західних країнах обережно й неоднозначно ставляться до концепції безпеки, «національної» безпеки та «економічної» безпеки, вважаючи, що проведення кількісних статистичних досліджень на тему економічної безпеки держави загалом становить особливі труднощі, і таким чином значно більше досліджень спрямовано на тему економічної безпеки індивіда, досліджуються взаємовідносини між конкретними визначеними економічними змінними або зв'язок між економічними змінними та іншими економічними змінними. Одночасно з цим у країнах СНД

дослідники звертають менше уваги на саму «безпеку», одразу розпочинають розроблення систем індикаторів, які, на їхню суб'єктивну думку, підходять для оцінювання економічної безпеки держави [1; 2; 4; 28; 36].

Таким чином, різниця в концепціях і підходах до економічної безпеки в різних країнах відображається у великому науковому дискурсі. Характеристика розмитості цього поняття залишається актуальною і вимагає особливої уваги до питання про те, які параметри або виміри можуть бути використані для оцінки рівня «безпеки». Розмитість визначення породжує і сприяє різним трактуванням у наукових дослідженнях різних країн.

Якщо в періоди економічної кризи спостерігаються руйнівні наслідки для економіки більшості країн, що дає підставу стверджувати, що в ці моменти їхня економіка є небезпечною, то чи означає це, що в інші періоди, коли криз не відбувається, всі країни автоматично характеризуються як такі, що володіють стабільною і безпечною економікою? Найімовірніше, відповідь на це запитання негативна. Широко поширене серед індивідів суб'єктивне відчуття тривожності, викликане незадовільним станом системи соціального забезпечення, передрікає економічні ризики і впливає на економічний процес. Воно має розглядатися в сукупності з іншими параметрами макроекономічного розвитку і спільно розглядатися як ключові компоненти економічної безпеки держави.

1.3 Моделі державного ієрархічного управління системою економічної безпеки: порівняльний аналіз

Значні зміни в природі національної безпеки і підходах до її розуміння, що відбулися з 1990-х років, знайшли відображення в макроекономічній політиці більшості країн, які відмовилися від вузької військової конкуренції та дедалі більше зосереджуються на питаннях економічної безпеки, що охоплює політичну, економічну, соціальну та культурну сфери. У рамках загальної концепції національної безпеки деякі країни заснували національні інститути

або ухвалили законодавчі акти для забезпечення національної економічної безпеки і регулярно публікують доповіді про стратегії національної безпеки [154]. Крім того, у низці держав розроблено спеціальні закони, регламенти та підзаконні акти, спрямовані на регулювання сфер, пов'язаних з економічною безпекою (енергетика, фінанси, промисловість, інформаційні технології та інші), керуючись відповідними концепціями та стратегіями національної безпеки.

Розглянемо теорії та практики в галузі економічної безпеки в основних економіках світу. У параграфі пропонується порівняльний огляд моделей ієрархічного публічного управління, що застосовуються в різних країнах. Умовно розділимо досліджувані країни на дві групи. Перша - колективний захід, де спостерігаються високий рівень економічного розвитку, багата історія теоретичного дослідження з економічної науки та досвід міжнародних економічних відносин, зокрема Сполучені Штати Америки (США) і країни Західної Європи. Другу групу формують країни Східної Азії, які здебільшого посідають менш провідні позиції в міжнародній економічній системі, традиційно пасуть задніх у розробленні економічних теорій (у даній роботі розглядається політика економічної безпеки Японії). Також відзначаються значні відмінності в рівні економічного розвитку між країнами і нерівномірний внутрішній розвиток у цих країнах, але унікальні особливості ситуації в країнах цього регіону можуть внести корективи в теоретичні дослідження і практики.

Економічна безпека у США та модель публічного управління. США є однією з країн, де активно досліджується економічна безпека в різних аспектах. Багата історія досліджень відображає стратегічну значущість економічної стабільності та безпеки для національного процвітання, що знаходить відображення в законах, державних політиках та економічних стратегіях.

Приміром, певні дослідники помічають історичний момент введення Президентом США Т. Рузвельтом у 1934 р. виразу «економічна безпека» в

лексикон і створення федерального Комітету з економічної безпеки [7; 18; 19; 33; 34] як ознаку виникнення поняття економічної безпеки. Однак, вчені випустили з уваги і не розглянули у своїх дослідженнях, що розроблювана тоді ідея і політика безпеки значною мірою являли собою концепцію, яка згодом стала відомою як соціальна безпека [178] для окремих громадян, при цьому закони про компенсації працівникам було широко прийнято у штатах ще раніше в 1920-ті роки, державне страхування з безробіття стало звичним явищем ближче до ухвалення Закону про соціальне забезпечення у 1935 році [44] в період економічної депресії.

У міру розвитку міжнародної ситуації законодавство і політичні стратегії США в галузі економічної безпеки охоплюють міжнародні, внутрішні, макроекономічні та мікроекономічні аспекти. Законодавство у сфері економіки та безпеки, а також забезпечення його дотримання у США сприймаються як найважливіший засіб забезпечення економічної безпеки. На офіційному веб-ресурсі федеральної законодавчої інформації США (Congress.gov), проведення пошуку з використанням ключових слів «економічна безпека» за встановлення параметрів фільтрації на «законодавство» виявляє величезну кількість законодавчих актів, пов'язаних із питаннями безпеки та економічної безпеки [122].

У 2017 році Стратегія національної безпеки США охарактеризувала економічну безпеку як невід'ємний елемент національної безпеки. Згідно з цим документом, життєздатність економіки, її зростання і процвітання вважаються вкрай важливими для забезпечення могутності та впливу Сполучених Штатів [198].

У попередніх роках на тлі коронавірусної пандемії, для забезпечення економічної безпеки окремих груп громадян і в такий спосіб держави у США було розроблено й ухвалено Закон про допомогу, надзвичайну допомогу та економічну безпеку у зв'язку з коронавірусом (CARES) (2020 р.) і Закон про реагування на коронавірус і консолідовані асигнування (2021 р.), на підставі яких уряд США надав економічну допомогу своїм громадянам і

підприємствам різних сфер економіки [38]. Одночасно з цим, одна з останніх поворотних подій у США, а саме перемога Трампа на президентських виборах і вступ його на посаду, з наміром і заявою про вихід із Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, не може не вказувати на суб'єктивність і мінливість державної політики США.

У стратегічному плані Міністерства торгівлі США (U.S. Department of Commerce) на 2018-2022 роки значущість економічної безпеки високо оцінюють - «економічна безпека є національна безпека» [187], де зміцнення економічної та національної безпеки США вважається як одна з п'яти головних стратегічних цілей плану цього відомства. Економічна безпека, згідно з планом, досягається шляхом реалізації низки заходів, зокрема:

1. Забезпечення дотримання торгових законів США з метою захисту американських виробників, робітників і фермерів від недобросовісної торгівлі.

2. Моніторинг і забезпечення дотримання торговельних угод, при цьому виконання оцінки впливу прямих іноземних інвестицій на національну безпеку.

3. Захист чутливих технологій США та застосування санкцій за допомогою сильної системи експортного контролю, та сприяння покращенню міжнародного захисту інтелектуальної власності.

У підпорядкуванні міністерства торгівлі США перебуває бюро промисловості та безпеки (Bureau of Industry and Security, BIS), управління стратегічних галузей та економічної безпеки (The Office of Strategic Industries and Economic Security, SIES) [186], які підтримують національну безпеку США й оборонно-промислову базу, беручи участь у серіях міжвідомчих і міжнародних програм та заходів, координують дії з іноземних інвестицій у США та підтримки програм військової, енергетичної, національної безпеки, готовності до надзвичайних ситуацій та критично важливих та безпекових програм.

Міністерство фінансів США (U.S. Department of the Treasury) [72] також відповідальне за сприяння забезпеченню економічної безпеки США загалом у

двох напрямках, в аспекті міжнародної діяльності цей орган співпрацює з багатосторонніми банками розвитку, зміцнює стосунки з торговельними партнерами та веде переговори щодо торговельних угод, які приносять користь США. Усередині країни це відомство визначає програми соціальної безпеки, які допомагають захистити американських громадян від негативних економічних потрясінь, а також управляє державними доходами, виробляє валюту і монети, збирає податки, оплачує державні рахунки і контролює банки.

У США ключовим відомством у сфері забезпечення економічної безпеки є Міністерство внутрішньої безпеки (U.S. Department of Homeland Security, DHS), невід'ємною частиною його діяльності розглядаються процвітання та економічна безпека Америки [162]. DHS відіграє важливу і зростаючу роль у забезпеченні економічної безпеки США шляхом розв'язання викликів і загроз у сфері потоків товарів і послуг, людей і капіталу, а також обміну інформацією і технологіями між США та іншими країнами [73]. Також було ухвалено в законодавчому органі США законопроект про Раду з торгівлі та економічної безпеки DHS [173], що спрямований на надання консультації та рекомендації щодо торговельної та економічної безпеки Міністерству внутрішньої безпеки (DHS), та містить у собі виявлення концентрованих ризиків і визначення пріоритетів для захисту торговельної та економічної безпеки країни.

Економічна безпека в країнах західної Європи та модель публічного управління. Велика Британія є однією з перших країн, які систематично почали вивчати питання національної та економічної безпеки, де дослідницькі роботи в цій галузі розпочалися ще в період формування капіталістичної економіки. Історична подія - конституційна реформа монархічного режиму в XVII столітті в Англії - є прикладом того, як незабезпечення економічних інтересів і безпеки громадян може негативно позначитися на політичній стабільності та суспільному житті країни.

У Великій Британії теоретичні дослідження економічної безпеки в ранні історичні періоди були тісно пов'язані з розробленням державних економічних політик, з особливим акцентом на зовнішню торгівлю. Ці дослідження

становлять важливу частину наукової спадщини в галузі міжнародних економічних відносин. Ранні меркантилісти вважали торгівлю грою з нульовою сумою, а дорогоцінні метали, сировину та ринки збуту - основою нагромадження багатства, необхідного для національної сили та безпеки в умовах міжнародних воєн. Також були прихильники ідеї, що виробничий процес може робити власність нескінченною, а виробнича спроможність - основним джерелом багатства, що сприяє розв'язанню внутрішніх проблем через створення робочих місць [114; 161].

Одночасно було розроблено державні політики, що відповідають основним ідеям цієї школи думки, зокрема політику захисту вітчизняної промисловості та стимулювання експорту [63; 165]. У підсумку меркантилістські школи думки щодо національного багатства та зовнішніх економічних відносин, класичні економічні теорії щодо економічної системи, механізму вільного ринку, саморегулювання та зростання, неокласична економічна теорія щодо граничних величин корисності та продуктивності, а також кейнсіанські концепції щодо економічної системи та активного державного втручання в економіку, використання державних механізмів, таких як фінансова та монетарна політика, для стимулювання.

Результати подальшого розвитку теоретичних досліджень і практичних підходів до економічної безпеки у Великій Британії, з одного боку, були тісно пов'язані з концепцією під назвою політика добробуту [47], що ґрунтувалася на теорії суспільного договору, сприйнятої як ключова цінність сучасної держави [50]. У другій половині XX століття Велика Британія впровадила низку програм, спрямованих на забезпечення економічної стабільності та соціального захисту, включно з адаптацією податкової системи, поліпшенням зайнятості, трудових відносин, освіти та охорони здоров'я, а також скороченням бідності та нерівності. Однак суперечки з приводу політики добробуту тривають, і одним з аргументів проти є стурбованість навантаженням на бюджет і можливим негативним впливом на ефективність виробництва.

З іншого боку, у перспективі сучасних державних політик Великої Британії економічна безпека також залишається спрямованою на зовнішні обставини. Відповідно до цього розробляється стратегія, яка вітає безпечні іноземні інвестиції з метою стимулювання економічного зростання в різних регіонах Великої Британії, та яка закликає до створення Національного управління безпеки для зміцнення безпеки британських підприємств та організацій, а також передбачає запуск нової економічної ініціативи зі стримування, що спрямована на покращення реалізації та забезпечення дотримання національних санкцій [166]. У доповіді прем'єра міністра Великої Британії парламенту [103] економічна безпека поряд з енергетичною безпекою розглядаються як одне з чотирьох ключових завдань уряду, включно з:

1. Формування міжнародного середовища. Велика Британія має підтримувати стабільний міжнародний порядок і захищати глобальні суспільні блага через співпрацю та конкуренцію.

2. Стимування і захист. Застосовується інтегрований підхід до стимування і оборони, спрямований на захист від загроз і транснаціональних викликів.

3. Підвищення стійкості. Розроблення механізмів захисту від криз і зовнішніх загроз через підвищення стійкості.

4. Створення стратегічної переваги. Зміцнення стратегічної переваги для досягнення цілей і забезпечення свободи дій та співпраці.

Ухвалений у Великій Британії Закон про національну безпеку та інвестиції 2021 року (Закон NSI) [140] є важливим законодавчим актом, що дає змогу уряду Великої Британії ретельно перевіряти та блокувати придбання й інвестиції в чутливих секторах або територіях, які можуть вплинути на національну безпеку. Якщо цільові підприємства працюють у будь-якому з виявлених секторів «високого ризику» (їх загалом 17), включно зі штучним інтелектом, зв'язком, обчислювальним устаткуванням, інфраструктурою даних, енергетикою, синтетичною біологією тощо, може знадобитися обов'язкове повідомлення.

У рамках Міністерства бізнесу і торгівлі та Міністерства оборони і безпеки експорту Великої Британії було засновано державну посаду під назвою Міністр промисловості та економічної безпеки [138], який відповідає за регулювання передового виробництва, забезпечення сталого розвитку та інфраструктури, управління глобальними ланцюжками поставок, забезпечення торговельного захисту та реалізацію економічних санкцій. Також в обов'язки входить участь у роботі консультативної ради з промислового розвитку, координація діяльності об'єднаного підрозділу з експортного контролю та інші функції, пов'язані із забезпеченням економічної безпеки держави.

Економічна безпека в Європейському Союзі (ЄС). ЄС ухвалив свою першу стратегію економічної безпеки в червні 2023 року [76]. Стратегія пропонує провести ретельну оцінку ризиків економічної безпеки за чотирма напрямками: 1) ризики для стійкості ланцюжків постачань, включно з енергетичною безпекою; 2) ризики фізичної та кібербезпеки критичної інфраструктури; 3) ризики, пов'язані з технологічною безпекою та витоком технологій, і 4) ризики перетворення економічної залежності на зброю або економічного примусу. Окремо варто зазначити, що стан і здатність захищати критичну інфраструктуру в контексті війни в Україні має вирішальне значення [10].

Ризики, пов'язані з певними економічними зв'язками, швидко розвиваються в нинішньому геополітичному й технологічному середовищі та дедалі більше зливаються з безпековими проблемами, у зв'язку з чим у ЄС було ухвалено стратегію економічної безпеки та розроблено комплексний підхід до спільного виявлення, оцінки та управління ризиками для своєї економічної безпеки. У стратегії також передбачено способи пом'якшення виявлених ризиків за допомогою тристороннього підходу, а саме:

1) Підвищення конкурентоспроможності ЄС. Зміцнення єдиного ринку, підтримка стійкої економіки та розвиток дослідницької, технологічної та промислової бази; 2) Захист економічної безпеки ЄС. Використання наявних

політик та інструментів для захисту економіки та усунення можливих загроз;

3) Партнерство для економічної безпеки. Зміцнення економічних відносин через торговельні угоди та розвиток багатосторонніх інституцій, таких як Світова організація торгівлі.

На додаток до ухваленої стратегії, в ЄС роблять п'ять ініціатив зі зміцнення економічної безпеки в період зростаючої геополітичної напруженості та глибоких технологічних зрушень [144]:

1. Посилення перевірки вхідних інвестицій для запобігання загрозам національній безпеці;
2. Сприяння дотриманню експортного контролю в ЄС для запобігання незаконному переміщенню товарів і технологій, що становлять загрозу;
3. Розгляд створення механізму перевірки вихідних інвестицій для захисту стратегічно важливих активів і технологій;
4. Розширення досліджень у сфері подвійного використання і передових технологій;
5. Захист досліджень і технологій від витоків до стратегічних конкурентів, посилення заходів охорони інтелектуальної власності.

Крім того, у країнах ЄС за останні кілька років спостерігалася відсутність у індивідів суб'єктивної впевненості в економічній безпеці через економічні потрясіння і спад економіки [149]. Пандемія COVID-19 призвела до широкого скорочення робочих місць у світі, зокрема й у країнах ЄС. Однак навіть до економічних потрясінь, спричинених пандемією COVID-19, економічна ситуація в європейських країнах часто змінювалася і не в кращий бік [49; 164], одним із її наслідків виступає поширення політичного консерватизму та популізму в ЄС [89]. Таким чином ці тенденції сильно вплинули на політичну картину в деяких країнах ЄС, зокрема й у Великій Британії, де наростання невдоволення значної частини населення щодо своєї особистої економічної безпеки відіграло певну роль у вирішенні Великою Британією питання про вихід з ЄС [92].

Для вирішення проблеми економічної небезпеки громадян необхідний широкий спектр соціально-економічних заходів. Це охоплює програми зі створення нових робочих місць, підвищення кваліфікації робочої сили, поліпшення доступу до освіти та охорони здоров'я, державні програми з підвищення фінансової грамотності та стійкості, а також розроблення політик соціального захисту [148]. Такі заходи можуть сприяти зміцненню економічної безпеки громадян і, в кінцевому підсумку, створенню більш стійкого суспільства.

Економічна безпека в Японії як країні східної Азії та модель публічного управління. Японія є однією з перших країн у світі, які запропонували стратегію економічної безпеки. Країна переживає період кризи, своєрідною дилемою економічної безпеки для неї є суперечливий вибір між роллю «економічної держави» і статусом «малої ресурсної країни» в процесі свого економічного розвитку. Унікальна комбінація обмеженості природних ресурсів і величезної кількості населення примушує країну залишатися в умовах обмежених варіантів винятково в рамках зовнішньої ринкової залежності. Таким чином, необхідно в розробленні та реалізації стратегії економічної безпеки, заснованої на принципах взаємозалежності [40]. У зв'язку з чим Японія розробила концепцію національної економічної безпеки, зосередивши свою стратегію національної економічної безпеки на забезпеченні стабільних поставок зарубіжної енергії та ресурсів, надійного доступу до зарубіжних ринків, а також на внесенні «міжнародного внеску», тобто участі в міжнародних економічних справах, що відповідає її статусу «економічної держави».

Поняття «економічна безпека» було вперше використане в офіційній «Доповіді про всеосяжну національну безпеку», випущеній японським урядом у 1980 році [167], це стало першим випадком, коли економічна і військова безпека були виділені як складові частини національної безпеки. Доповідь пов'язує економічну безпеку Японії з ресурсною безпекою через високу залежність від імпорту природних ресурсів, включно з нафтою і продуктами

харчування, що стало особливо помітним під час нафтових криз 1970-х років. Ці події виявили вразливість Японії, коли 1974 року темпи її економічного зростання стали негативними [41]. У відповідь країна прагнула знизити залежність від близькосхідної нафти і домоглася помірного успіху за допомогою скорочення своєї залежності від нафти з близькосхідних регіонів [39].

У доповіді підкреслюється, що енергетична і продовольча безпека, поряд з військовою міццю, є ключовими аспектами безпеки країни. У відповідь на кризу Японія розробила ефективну систему економічної безпеки для захисту своєї економіки. Формулювання та реалізація політики безпеки значною мірою доручені міністерствам закордонних справ, фінансів, міжнародної торгівлі та промисловості, а також Міністерству оборони [111].

На сучасному етапі в Японії існують два основні документи, які визначають політику економічної безпеки. По-перше, у травні 2022 року в Японії було ухвалено законопроект про захист економічної безпеки (ESPA) [106; 249]. Документ містить чотири принципи, спрямовані на зниження залежності Японії від недружніх країн шляхом створення локальних ланцюжків поставок або перенаправлення їх партнерам, які не становлять загрози національній безпеці. Пропонується створення: 1) системи стабільних поставок критично важливих матеріалів; 2) системи забезпечення критичної інфраструктури; 3) системи підтримки розвитку критично важливих технологій; 4) секретної патентної системи захисту інтелектуальної власності. Особливу увагу приділено зниженню залежності від Китаю, особливо в галузі технологій і корисних копалин. Японія прагне брати активну участь у глобальних багатосторонніх ініціативах і регіональних угодах, що зміцнюють стійкість ланцюжків поставок.

У Японії 2022 року також було розроблено та ухвалено стратегію національної безпеки, що підкреслює важливість і значення реалізації Економічної стратегії із забезпечення промислової безпеки (ESPA). В останній передбачено просування політики економічної безпеки для досягнення

автономного економічного процвітання, розглядається необхідність державного втручання в ключових сферах економіки, анонсуються додаткові заходи щодо посилення перевірки інвестицій та експортного контролю [146]. За впровадження політики, передбаченої зазначеними стратегіями, відповідальні різні державні органи, включно з вищезазначеними міністерствами та відомствами.

Проведені дослідження дають змогу дійти таких висновків. По-перше, теоретичні та практичні дослідження щодо економічної безпеки мають бути зосереджені на слові «безпека» та його характеристиках, тобто, необхідно взяти до уваги суб'єктивні складові економічної безпеки індивіда та негативні наслідки в разі економічного коливання та кризи.

По-друге, існують значні розбіжності в трактуваннях економічної безпеки між різними концептуальними підходами, історичними періодами, країнами, а також між науковим дослідженням і державною діяльністю, спрямованою на розроблення та реалізацію економічної політики і стратегій. У сучасних законах, політиках і стратегіях держав простежуються риси сильного впливу реалістського мислення. Питання про те, чи є це причиною або наслідком об'єктивної міжнародної політичної та економічної обстановки, залишається відкритим.

По-третє, дослідження з економічної безпеки значною мірою віддзеркалює повоєнні травми, коли тривожність щодо небезпеки домінує в соціальних мисленнях, а поточні конфлікти, як-от війна в Україні, надають йому актуальності з точки зору реалістської школи думки, і традиційна точка зору зберігає своє місце в сучасних дослідженнях. У контексті глобалізації виявляється, що проблеми економічної безпеки зберігають свій акцент на рівні держави і залишаються в центрі уваги міжнародної перспективи. Проте важливо приділяти належну увагу не тільки економічній безпеці держави, а й добробуту та економічній безпеці індивіда, на яку, на жаль, звертають набагато менше уваги.

Висновки з розділом 1

У першому розділі подано загальний огляд дослідженості питання безпеки, національної безпеки та економічної безпеки, розглянуто еволюційний розвиток трактувань щодо них у різні історичні періоди, узагальнено теоретичні підходи до стадіального розвитку концепцій та підкреслено основні аспекти поняття економічної безпеки. Аналіз теоретичного базису дав змогу актуалізувати понятійно-категоріальний апарат зазначених термінів, сформулювати авторську дефініцію поняття «економічна безпека» в контексті суб'єктивної складової як фактору для розвитку публічного управління, що дало змогу сформувати наукове підґрунтя для детальнішого дослідження в подальших розділах роботи.

Наукові дискусії, сфокусовані на питаннях безпеки, включно з національною безпекою та економічною безпекою, з давніх часів до теперішнього часу пройшли кілька етапів розвитку. Формування початкового розуміння безпеки пов'язане з основоположниками західної та східної філософських шкіл. Наявність двох ключових аспектів безпеки - об'єктивних умов (різні види загроз) і суб'єктивного сприйняття (включно з проявами свідомої мужності перед погрозами), а також необхідність виокремлення внутрішніх і зовнішніх чинників безпеки для держави знаходять відображення в трактуваннях давньокитайських конфуціанців і античних грецьких філософів. Для збереження внутрішньої стабільності держави і забезпечення безпеки найважливішою умовою вважалося забезпечення справедливості в політичному і суспільному житті, а також повага до народу, заснована на створенні сприятливих умов для життя. Зовнішні чинники безпеки, які згодом стали частиною концепції національної безпеки і продовжують залишатися об'єктом пильної уваги, також перебували в полі уваги давніх мислителів і розглядалися ними як застереження для правителів.

Сучасні наукові школи, такі як реалізм, лібералізм, конструктивізм і політична економія, а також дослідження економічної безпеки особистості,

значно розширили зміст і горизонти вивчення національної та економічної безпеки. При цьому ключова властивість поняття безпеки - поєднання об'єктивних і суб'єктивних аспектів із внутрішніми та зовнішніми чинниками - зберігається незмінною. Вивчення безпеки через теорію потреб і реалізм, де основна увага приділена конфліктам між державами і групами за задоволення потреб у безпеці, справило значний вплив на дослідження формування держав і концепції національної безпеки. Співіснування різних шкіл міжнародної теорії та досвід глобальних конфліктів останніх століть продовжують впливати на розвиток досліджень у сфері безпеки.

Період після Другої світової війни став часом інтенсивного вивчення концепції національної безпеки, де домінувала реалістська перспектива з акцентом на військові аспекти. Національна безпека визначалася як захист матеріальних інтересів, суверенітету, свободи та стабільності, а також оцінювалася через тривалість і масштаби криз. Після холодної війни увага вчених переключилася на суб'єктивні аспекти, багаторівневі чинники і критику розмитості визначень, включно з питаннями сек'юритизації, що вимагає обережного підходу до поняття «безпека». Глобалізація і пом'якшення міжнародної обстановки сприяли переходу акценту національної безпеки з військового на економічний аспект, що стимулювало розвиток концепції економічної безпеки в різних наукових школах.

У рамках традиційного підходу до економічної безпеки, що включає школи реалізму, меркантилізму та геоекономіки, основні думки та методології дослідження пов'язані з неминучістю виникнення конфліктів у прагненні безпеки, поняттям економічної могутності як основи військової сили, а також з акцентом на надійний і безпечний доступ до ресурсів та економічну незалежність.

Нетрадиційний підхід, насамперед лібералізм, ґрунтується на досягненні безпеки через економічну взаємозалежність і співробітництво, спрямоване на розв'язання криз і протидію поширенню ризиків в окремих сферах економіки в умовах глобалізації. Слідом за ним Копенгагенська школа та школа

конструктивізму надають значення суб'єктивній складовій поняття безпеки, включно з економічною безпекою. Представники цих шкіл сходяться на думці про значення ідей, переконань і суб'єктивного сприйняття у формуванні концепції економічної безпеки та розробленні державних політик.

Школа політичної економії, аналізуючи джерела державної влади, економічні причини виникнення конфліктів і воєн, а також нерівний розподіл добробуту всередині та за межами країни як ризиків і загроз, зачіпає і вивчає питання економічної безпеки, сприяючи розвитку підходу, орієнтованого на рівень індивідів.

Об'єктивне становище і спричинене ним відчуття економічної небезпеки або незахищеності можуть становити реальну загрозу: за відчуття себе незахищеними окремі громадяни можуть втратити довіру до уряду і навіть ініціювати масштабні соціальні заворушення, що, своєю чергою, може призвести до серйозних наслідків для безпеки та стабільності держави. Колишні підходи до економічної безпеки, орієнтовані на державні інтереси, можуть суперечити інтересам громадян, особливо якщо державні програми сприяють соціальній нерівності, посилюють уразливість і маргіналізують групи із суперечливими економічними потребами. Взаємозв'язок між макро- і мікрорівнями економічної безпеки підкреслює необхідність враховувати як національні стратегії, так і індивідуальні потреби. У цьому контексті поняття економічної безпеки особистості, що акцентує увагу на мікроекономічному рівні, набуває особливої значущості, що доводить досвід України під час дії режиму воєнного стану.

Проведений аналіз і сформульовані висновки дають змогу виокремити підхід із двома шляхами формування орієнтацій на поняття економічної безпеки, що, по-перше, враховує об'єктивну реальність поєднання конкуренції та співробітництва в міжнародних відносинах, яка потребує розроблення раціональних економічних стратегій і політик, і, по-друге, закликає враховувати внутрішнє управління економічною динамікою, спрямоване на

забезпечення населення надійним доступом до економічного добробуту як матеріальної основи захисту від загроз і

Загалом в епоху глобалізації поняття економічної безпеки держави набуває трьох смислових складових: об'єктивна економічна спроможність для забезпечення національної безпеки на вищому рівні, безпека економічної системи з відносно припустимою вразливістю на середньому рівні, суб'єктивна та об'єктивна економічна безпека громадян на нижчому рівні, при цьому вплив і вплив зовнішніх чинників спрямовується на всі 3 рівні. На думку автора, економічна безпека держави - це стан економіки, за якого в припустимій нормі перебувають реальні та потенційні чинники загроз, що здатні спричинити неспіврозмірні економічні кризи й потрясіння, а держава має у своєму розпорядженні достатні ресурсні запаси та надійні доступи до ресурсів для забезпечення продуктивності як спроможності для усунення чинників загроз, а також необхідне потрібне для її досягнення публічне управління добробутом окремих громадян.

У прикінцевій частині цього розділу подано огляд та аналіз теоретичних досліджень і правових інституційних політик з теми економічної безпеки в різних країнах і регіонах. Результати свідчать про те, що існують значні розбіжності в трактуваннях економічної безпеки між різними концептуальними підходами, історичними періодами, країнами, а також між науковим дослідженням і державною діяльністю, спрямованою на розроблення та реалізацію економічної політики і стратегій. У сучасних законах, політиках і стратегіях держав простежуються риси сильного впливу реалістського мислення. Питання про те, чи є це причиною або наслідком об'єктивної міжнародної політичної та економічної обстановки, залишається відкритим.

Основні положення першого розділу дисертаційного дослідження опубліковані автором у роботах [21 – 22; 154; 156].

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КНР

2.1 Дослідження наукових концепцій і теоретичних підходів до економічної безпеки в КНР на тлі глобалізації та економічних реформ

Дослідження економічної безпеки, як зазначалося в попередньому розділі, нині стабільно привертає увагу і викликає науковий інтерес як на національному, так і на глобальному рівнях. Однак підходи до вивчення національної та економічної безпеки істотно різняться як у науковій сфері, так і в галузі політики економічного управління в різних регіонах і країнах. За історичними періодами ці відмінності проявляються в наукових дискусіях і формуванні різних шкіл думки.

Крім того, між теоретичними дослідженнями в науковій сфері та практичними підходами до реалізації державної політики у сфері економічної безпеки спостерігаються значні відмінності. Ця відмінність виявляється в тому, що, незважаючи на бурхливі обговорення та неоднозначне ставлення дослідників до ідеї «сек'юритизації» та її наслідків, що впливають на суб'єктивне сприйняття економічної безпеки в різних країнах, а також спричиняють відмінності між наступальними й оборонними позиціями держав в економічній політиці, зумовленими рівнем економічного розвитку і міжнародним статусом країн, у державній політиці питання «сек'юритизації» викликає значно менше сумнівів і суперечок.

У розділі 1 також було викладено історичну передісторію і переломний момент у дослідженнях економічної безпеки, які були в центрі досліджень: завершення «холодної війни» наприкінці 1980-х роках призвело до зміни дискурсу та відкрило двері для інших аспектів безпеки, які виходять на перший план, унаслідок чого дослідження безпеки стали ширшими і комплекснішими. Поняття «нетрадиційна безпека» стало основним і охоплює широкий спектр сфер безпеки, зокрема найбільше привертає до себе увагу

економічна безпека. Науковий інтерес і увага дослідників до проблематики економічної безпеки в Китаї також стала актуальною в 1990-ті роки [157].

З одного боку, закінчення «холодної війни» і зміна структури країн соціалістичного табору стимулювали дослідників і політиків у США та інших західних країнах переглянути традиційне розуміння національної безпеки, а також свої стосунки з Китаєм, і розглянути його не просто як конкурента, а як важливого економічного партнера й учасника світового ринку. Зрушення, що сталося в міжнародних відносинах, сприяло також поліпшенню і розвитку економічних відносин Китаю з іншими країнами. Однак при здійсненні пошуку рівних і взаємовигідних економічних цілей неминуче залишається необхідність подолання великої кількості економічних конфліктів і проблем.

З іншого боку, глобальні військові загрози, які відійшли на другий план зокрема і для Китаю, перестали сприйматися ним як пріоритетні аспекти своєї стратегічної діяльності. Натомість, зосередившись на просуванні політики реформ і відкритості, запущеної 1978 року з метою стимулювання економічного розвитку, китайські політики і вчені почали звертати увагу на важливість аналізу нових економічних загроз та їхнього впливу на економічну стабільність. На відміну від західних країн, зокрема, США, які є економічно розвиненими і мають багатий досвід у галузі економічної теорії та практики, впровадження концепції економічної безпеки в китайські наукові кола відбулося значно пізніше, ніж коригування китайської економічної політики.

Явище, що характеризується тим, що наукова діяльність і політична практика у сфері економічної безпеки набувають найчастіше суб'єктивних рис, було помічено і китайськими вченими. Наміри і мотиви державної політики, що поєднуються з об'єктивними обставинами і результатами аналізу даних, виступають факторами впливу на формування концепцій економічної безпеки в Китаї [207]. Це відповідає дійсності принаймні щодо початкової стадії після економічної відкритості та інтеграції у світову економіку.

Справді, дослідження економічної безпеки в Китаї характерне тим, що воно нерозривно пов'язане з трансформацією і реформами в економічній

системі та політиці, які слугують як безпосередньою причиною, так і основним стимулом зміни наукових поглядів. Цей важливий аспект слід враховувати при аналізі концепції економічної безпеки в контексті Китаю. Однак варто зазначити, що зміни в дослідженнях економічної безпеки не завжди повністю співвідносяться або не завжди синхронізовані зі змінами та реформами в економічній політиці.

Економічний розвиток у Китаї, зумовлений проведенням реформ в економічній системі, проходить через дві основні стадії, що кардинально між собою відрізняються. Перша стадія охоплює період від утворення Китайської Народної Республіки (КНР) до початку економічних реформ (1949-1978 роки). Друга стадія починається з початку економічних реформ і триває до офіційного оголошення та затвердження урядом про створення соціалістичної ринкової економічної системи у 2002 році. Третя стадія - з 2003 року до та наступного за ним періоду (2003 - 2012 рр.), нове керівництво країни з новим баченням економічної політики, і з 2013 по наші часи протягом якого вдосконалюється система макроекономічного регулювання, трансформуються функції уряду з управління економікою, зокрема у вигляді скорочення адміністративного втручання та посилення стимулів фіскальної та податкової політики.

Дослідження економічної безпеки в Китаї, навпаки, поділяється за іншим принципом. Перша фаза, або «передісторія», охоплює період від утворення КНР до початку економічних реформ (1949-1979 роки). Потім йде перехідний період, починаючи з початку економічних реформ і до 1997 року (1979-1997 роки). Третя фаза, або «золотий час», що розпочалася 1997 року і триває до 2012 року, і з 2013 по наші часи, коли в країні було ухвалено закони, національні програми та стратегії. Зокрема, «Один пояс, один шлях» в 2013 року, було також ухвалено новий закон «про національну безпеку» в 2015 року, в якому прописано розширені чинники і сфери національної та економічної безпеки. Поява дедалі більшої кількості форм і видів подій, що становлять загрозу та небезпеку для національної економічної безпеки.

Автором встановлюється діапазон часу для аналізу стану і динаміки китайської економічної безпеки в даній праці саме з 1949 року, однак це не означає, що в більш ранні історичні періоди проблеми економічної безпеки не зачіпали династичну владу на території нинішнього Китаю. Навпаки, економічна безпека була для населення наче питанням життя і смерті, і є головною причиною численних змін династичних режимів у стародавньому Китаї. В історичні періоди династичні режими не формулювали концепцію економічної безпеки в явному вигляді, як це робиться в сучасному світі. Проте ідеї та практики, пов'язані з економічною безпекою, активно використовували правителі й адміністратори в різні історичні періоди, відображаючись в економічному управлінні та державній політиці.

Упродовж довгої історії Китаю правителі приділяли основну увагу забезпеченню стабільності та процвітання економіки, що розглядалося як ключовий аспект державної безпеки. Це виявлялося насамперед у розробленні політики, спрямованої на розвиток сільського господарства з метою досягнення продовольчої самозабезпеченості, що забезпечувала основу державної економіки та соціальної стабільності.

Однак реалізовувалася також політика, спрямована на обмеження або придушення приватної торгівлі та підприємницької діяльності, які вважалися потенційними загрозами для державної стабільності. Проте торговельна діяльність під управлінням державної влади залишалася вільною від обмежень. Династичні режими в стародавньому Китаї встановлювали суворий контроль у формі монополій на приватну економічну діяльність населення. Однією з причин економічної монополії давньокитайського уряду було природне середовище, як докладно викладає вчений Хуан Рен'юй у своїй книжці «Велика історія Китаю», главі 3 «ґрунт вітер і вода» [98, с. 20]. Періодичні повені Жовтої річки, як одне з найбільших стихійних лих, з якими стикався стародавній Китай, зажадали створення системи, яка б організувала ресурси регіону для управління і запобігання повеням. Крім того, вони зобов'язали централізований уряд усувати наслідки голоду, викликаного мусонами і

повеннями. Також за його статистикою, «...у книгах історії нагадується про те, що в кожний шостий рік має бути голод, а в дванадцятий - великий голод. Насправді за 2117 років до заснування Китайської Республіки в 1911 році сталася 1621 повінь і 1392 посухи, про ступінь тяжкості яких офіційно згадувалося» [98, с. 23]. Таким чином, з метою виконання своєї ролі, давньокитайський уряд потребував великих державних витрат, які часто призводили до фінансових труднощів, що було основною причиною монополій. Щоб полегшити це скрутне становище, уряди, що змінювали один одного, вдавалися до економічних монополій як до засобу забезпечення стабільності та розвитку економіки країни.

Своєю чергою державна влада брала на себе відповідальність за створення інфраструктури для транспорту і зв'язку задля економічного розвитку, зокрема, після об'єднання шести держав-царств Цинь Шихуанді здійснив низку заходів зі зміцнення та розвитку економіки, включно з уніфікацією мір і ваг, валюти і возів, а також будівництвом водосховищ, що заклало міцний фундамент для економічної безпеки стародавнього Китаю. Турбота про економічну безпеку також виражалася в підтримці національної валюти, важливим аспектом був контроль за грошовою системою і податковою політикою.

А також правителі стародавнього Китаю приділяли особливу увагу коригуванню податкової політики в разі потреби, щоб зменшити тягар, що лежить на народі, і сприяти стабільності, інакше повторювалися події селянського повстання проти режимів. Приміром, після повалення династії Цинь у 200-ті роки до нашої ери та приходу до влади династії Хань, у початковому періоді правителі встановили порівняно м'які податкові політики та державні втручання в особисте життя народу, керуючись принципами ідей школи Хуан-Лао-сюепай [75] у рамках Даосизму. Проте неефективна державна діяльність, позбавлене раціональності публічне управління з сучасної точки зору, призвели в підсумку до загибелі династії Хань.

Так званий династичний цикл повторювався в Китаї протягом наступних історичних періодів, головним чином під впливом ендегенних чинників. У середині XIX століття уряд останньої китайської династії Цін здійснював політику заборони зовнішньої торгівлі з країнами Західної Європи (особливо Великою Британією) та запровадження так званої «політики зачинених дверей» [175] офіційно вмотивованої необхідністю захисту національної безпеки. Ця політика ізоляції мала значні наслідки для китайського суспільства, спричинивши його технологічне та соціальне відставання, що призвело до поразок у війнах XIX-XX століть. Перехід до відкритої політики став ключовою умовою для досягнення прогресу та розвитку країни [231]. Певною мірою, саме з цієї причини керівництво сучасного Китаю дотримується розвитку стосунків із зарубіжними країнами, а також надають більше значення зовнішнім факторам загрози.

Проведемо аналіз економічного розвитку та дослідження економічної безпеки в сучасному Китаї.

Перша стадія економічного розвитку та перша стадія «передісторія» дослідження економічної безпеки в Китаї з 1949 по 1978 рік. Протягом перших трьох десятиліть від дня свого утворення до початку ухвалення та виконання політики реформа і відкритості, Китай дотримувався моделі централізованої планової або командної економіки.

У цей період держава відігравала ключову роль в економічній діяльності, здійснюючи жорстке управління і регулювання економіки шляхом встановлення виробничих планових показників, контролю над цінами і розподілу ресурсів у багатьох сферах економіки. У рамках цієї моделі значна частина економічного виробництва перебувала під прямим керівництвом і контролем держави. Розроблені державою виробничі плани, орієнтовані на потреби макроекономічного розвитку, і забезпечували стабільний розвиток ключових галузей і секторів економіки. На даному етапі щодо економічного управління було отримано сумні досвіди, аналогічні з результатами СРСР, а саме: повна заміна ринкових механізмів у розподілі ресурсів урядом виявилася

критично неефективною, опора винятково на адміністративні заходи в розвитку економіки призвела до зниження продуктивності, макроекономічних дисбалансів між попитом і пропозицією та інших негативних наслідків, що не дало змогу домогтися стійкого економічного розвитку і стабільного підвищення рівня життя населення.

У цей самий період не спостерігалось згадування або фокусування дослідження про економічну безпеку. Під національною безпекою як важливим компонентом національної політики Китаю розуміли військовий захист країни. Він здебільшого включає в себе інструменти, спрямовані на забезпечення територіальної цілісності або запобігання ворожій діяльності з боку зовнішніх сил. Орієнтована на державу парадигма «традиційної безпеки» ставить на перше місце державу і національні інтереси. Окрім територіальної цілісності, основне питання національної безпеки - ідеологія і зміцнення зв'язку з країнами соціалістичного табору, потім з країнами третього світу на тлі біполярного світового порядку.

У рамках біполярної системи міжнародних відносин періоду холодної війни, а також в умовах напружених дипломатичних відносин із західними країнами, панівні уявлення і реалізовані державні політики у сферах національної безпеки та економічного розвитку на даному етапі відображають принципи реалістської парадигми в галузі національної безпеки. Економіка на той час виконувала непряму, другорядну функцію для забезпечення національної безпеки всередині країни, де застосовували планові, директивні й адміністративні методи суворого державного контролю та монополії, аналогічні механізми управління у військовому секторі.

До початку реформ і відкритості в Китаї було встановлено закриту торговельну систему в рамках своєї планової економічної моделі. Основні характеристики цієї торговельної системи містили планове регулювання і єдине державне управління, що охоплюють планування імпорту та експорту, управління зовнішньоторговельними правами, державну торгівлю і захист імпорту. У цей час китайський ринок і міжнародний ринок значною мірою

були ізольовані, і торговельні операції - обмежені. Основними партнерами Китаю в зовнішній торгівлі були соціалістичні країни, такі як колишній Радянський Союз і країни Східної Європи. Водночас Китай надавав зовнішню допомогу менш розвиненим африканським країнам у рамках своєї зовнішньополітичної стратегії, яка мала цілі, що суперечили інтересам західних країн, і була складовою частиною стратегії національної безпеки.

Друга стадія економічного розвитку КНР розпочалася з виконання економічних реформ і триває до 1997 року. У цей період у відношенні економічної безпеки відбулася переломна подія - азіатська фінансова криза 1997 року, що поділяє процес дослідження економічної безпеки в Китаї на стадії: перехідний період (1978-1997 роки) і далі йде 3-тя стадія - золотий час (1997-2012).

Основною причиною проведення китайським урядом економічних реформ і впровадження політики «відкритих дверей» стало усвідомлення керівництвом країни недостатнього рівня розвитку виробничих сил та економічної системи в період до реформ, які діяли як чинники стримування подальшого розвитку країни. Наприкінці 1978 року Китай зробив економічний розвиток ключовим аспектом свого стратегічного плану на новий етап і обрав шлях реформ як основний механізм досягнення цієї мети.

Як зазначав Ден Сяопін, лідер Китаю того часу, «ситуація змушує до змін» [70, с. 269]. Він детально описує ситуацію: «Протягом багатьох років після створення соціалістичної економічної бази не було вироблено політики, спрямованої на створення сприятливих умов для розвитку продуктивних сил. Розвиток продуктивних сил суспільства йшов повільно, матеріальні та культурні умови життя народу не були ідеально поліпшені, країна не змогла вирватися зі стану бідності та відсталості» [70, с. 134]. Потім було встановлено центральним урядом базовий принцип економічних реформ у гаслі: «прийняття планової економіки за основу, а ринкового регулювання - за доповнення» [88]. Однак був відсутній грандіозний детальний план систематичної політики реформ, натомість економічні реформи проводили

поступово й експериментально, що виражалося в Дена Сяопіна, як «переходити річку, намагаючись каміння» [70, с. 174]. Суть реформ полягала в розробленні та виконанні низки заходів, спрямованих на припинення надмірної централізації влади в економіці.

Реформа китайської економічної системи почалася в сільській місцевості, де колективне господарство було реформовано відповідно до системи контрактної відповідальності домогосподарств [192]. Метою було стимулювання виробництва в сільській місцевості шляхом передання виробничих функцій домогосподарствам і залучення робочої сили у вигляді найму, а також дозволу селянам і фермерам реалізовувати продукцію на вільному ринку. По суті, це являло собою реформу структури власності, в рамках якої центральний уряд зберігав державну власність як основну форму володіння, водночас дозволяючи існування та розвиток індивідуальних і приватних підприємств, які раніше перебували під фактичною заборонаю.

Крім того, 1980 року урядом було засновано чотири спеціальні економічні зони вздовж узбережжя з метою залучення іноземних інвестицій, а також збільшення обсягу експорту товарів і послуг. Ці заходи було вжито в рамках прискореного впровадження політики «відкритих дверей», що символізувало перехід до економіки, орієнтованої на експорт. 1984 року керівництво країни запропонувало соціалістичну теорію «планової товарної економіки» і почало переносити акцент економічних реформ із сільської місцевості в місто. Було затверджено, що «першим і головним завданням реформи економічної системи є подолання традиційної концепції протистояння планової та товарної економіки» [211]. Подальше просування економічних реформ у Китаї і подальший прискорений економічний розвиток тісно пов'язані з цим значущим когнітивним проривом. Процес реформ супроводжувався лібералізацією торгівлі та зняттям торговельних бар'єрів, що стимулювало і приваблювало приплив прямих іноземних інвестицій, які розглядалися керівництвом країни як ключовий чинник економічного розвитку.

Остаточне затвердження в Китаї 1992 року вищим керівництвом держави створення соціалістичної ринкової економічної системи [210] вважається епохальною подією в процесі економічних реформ. Використання цього терміну вперше в офіційному документі стало значним концептуальним зрушенням для партії та уряду, які тривалий час відстоювали перевагу соціалістичного планування [149]. Таким чином, процес економічної лібералізації в Китаї, включно з поступовим розширенням використання ринкових механізмів в економіці, відбувався впродовж понад десяти років.

Одночасно з економічними реформами в Китаї змінився підхід керівництва до питань національної безпеки. Цей період характеризувався протистоянням різних точок зору: прихильники реформ орієнтувалися на реальне економічне та політичне становище, тоді як консервативні сили виступали за збереження планової економіки та дотримання старих принципів. Фактично, питання економічної безпеки в Китаї стало актуальним і помітним тільки після того, як уряд почав надавати першочергового значення економічному сектору у своїй політиці та стратегічних цілях, приділяючи більше уваги економічному розвитку і віддаючи пріоритет економічним законам перед суб'єктивними ідеологічними мотивами.

Слід взяти до уваги і дослідити факти зміни концепції національної безпеки в Китаї, однією з важливих подій вважається роззброєння Китаю 1985 року [223], внаслідок якого 1987 року загальна чисельність складу армії в Китаї скоротилася до 3,24 мільйона осіб, при цьому всього було скорочено 1,04 мільйона осіб. Керівництво країни оцінювало надлишковий військовий склад як проблему, здатну значно збільшити державні витрати, що могло негативно позначитися на економічному розвитку. На їхню думку, впровадження політики роззброєння могло ефективно скоротити військові витрати і звільнити додаткові ресурси для розвитку економіки. Ухвалення цього рішення насамперед було зумовлено тодішньою міжнародною обстановкою, де ймовірність виникнення масштабних конфліктів у найближчому майбутньому була вкрай низькою.

З перспективи забезпечення національної безпеки та стимулювання економічного зростання запровадження політики роззброєння видавалося розумним рішенням, що дало змогу суттєво знизити військові видатки та перерозподілити ресурси на підтримку економічного і соціального прогресу. У результаті цього скорочення військових витрат відповідно до полегшення міжнародної обстановки не тільки зменшило фінансове навантаження на країну, а й сприяло сталому економічному розвитку. Таким чином, важливо дотримуватися балансу та принципу раціонального розподілу державного бюджету між воєнною безпекою, як традиційним способом забезпечення національної безпеки, та розвитком економічної системи, що надалі почала сприйматися як новий елемент для національної безпеки. На основі аналізу згаданих подій можна зробити висновок про зрушення в Китаї від традиційного військового підходу до національної безпеки до більш ліберального бачення цієї проблеми на користь економічного розуміння.

У 1994 році Китайська академія соціальних наук опублікувала монографію під назвою «Небезпеки, що стоять перед економікою Китаю - про національну економічну безпеку» [254], яка вважається першою в країні науковою роботою, присвяченою систематичному вивченню питань національної економічної безпеки. Згідно з автором цієї монографії Чжао Ін, національна економічна безпека - це стан, за якого підтримується нормальне функціонування національної економіки, і остання не зазнає втручань, погроз або руйнувань з боку внутрішнього і зовнішнього середовища». Автор при цьому вперше запропонувала нову комплексну концепцію безпеки в Китаї, висунувши ідею про створення комплексної національної системи управління безпекою.

Після початку фінансової кризи в Південно-Східній Азії 1997 року увага до фінансової безпеки привернула значну увагу як з боку китайського уряду, так і академічної спільноти. У зв'язку з цим китайський учений Чжан Юйвен [232] запропонував концепцію національної економічної безпеки, яка, на його думку, стосується питання про те, як країна за умов відкритості може запобігти

впливу зовнішніх шоків на свої фінанси та навіть на всю економіку, що спричиняють турбулентність і призводять до масової втрати національного багатства. Він наголошує на необхідності всебічного аналізу стійкості економічної системи країни, її здатності впоратися з ризиками та стратегії протидії зовнішнім потрясінням.

Дотримуючись подібного погляду, Ін'є Чженпін визначила економічну безпеку як «стан, за якого економічні інтереси країни є вільними від зовнішніх і внутрішніх загроз і підтримують стабільний, збалансований і сталий розвиток» [230]. Е Вейпін просунув на підставі цього поняття нове визначення, підкресливши, що національна економічна безпека не являє собою традиційний економічний стан, а безпосередньо пов'язана з національними стратегічними інтересами - «це означає, що економічний суверенітет країни не зазнає серйозного порушення, а ризик економічної кризи перебуває в контрольованому стані» [227].

Подібні думки поділяють й інші науковці, підтримуючи метод дослідження, що ґрунтується на визначенні поняття економічної безпеки з точки зору економічного суверенітету держави. Згідно з Сюй Кайцзіном [235], вивчення питань економічної безпеки з урахуванням економічного суверенітету являє собою глибший і розумніший підхід, у такий спосіб економічну безпеку можна визначити як «стан, за якого економічний суверенітет держави функціонує незалежно й ефективно у сфері економічних справ, будується ідеальний економічний порядок і захищаються національні інтереси».

Група вчених також обговорили ситуацію, за якої економічний суверенітет країн, що розвиваються, почав слабшати у світлі тенденцій економічної глобалізації. Внаслідок значного економічного розриву між країнами, що розвиваються, і розвиненими країнами Заходу, перші зіткнулися з більш серйозними проблемами в контексті забезпечення економічної безпеки [260; 261]. Звідси випливає висновок, що дослідники розглядають економічну безпеку як «стан» і «здатність».

Загалом наукові дослідження з теми економічної безпеки у західних країнах, часто характеризуються високим ступенем суб'єктивності. Ця обстановка також впливає при науковому опрацюванні теми економічної безпеки китайськими дослідниками. Здебільшого дослідники самі визначають та аналізують чинники, які, на їхню думку, становлять загрозу для економічної безпеки.

Приміром, одним з основних напрямів китайської політики реформ і відкритості є залучення іноземних інвестицій. Це почалося зі створення прибережних особливих економічних зон, відкриття міст для зовнішнього світу, лібералізації імпорتنих та експортних режимів, зняття обмежень на іноземні інвестиції та інших заходів, що залучають значну кількість іноземних інвесторів до Китаю. Іноземні інвестиції відіграли значну роль в економічному розвитку, але питання про те, чи становлять вони загрозу економічній безпеці Китаю, викликало широку дискусію. Більшість учених вважають, що цю загрозу не можна ігнорувати, особливо після того, як економічна криза підкреслила цю проблему [209; 242; 248], у зв'язку з цим науковці закликають до вивчення зарубіжного досвіду в управлінні іноземними інвестиціями, що прибувають [221; 243]. Проте, проти цього погляду висловлюються інші вчені [239; 252], закликаючи до обережності під час аналізу питань, пов'язаних з іноземними інвестиціями. Іншими словами, китайські вчені вважають зовнішні макроекономічні чинники більш руйнівними порівняно з внутрішніми мікроекономічними. Число вчених, які вивчають економічну безпеку з точки зору внутрішніх мікроекономічних чинників, значно менше.

Більше того, якщо в західних країнах сформувалася Копенгагенська школа, яка детально розмірковує над проблемою суб'єктивної сек'юритизації в питаннях економічної безпеки, як зазначалося в попередніх частинах цієї праці, то в Китаї цю проблему, скоріше, було проігноровано. Суб'єктивність у сприйнятті економічної безпеки породжує розмаїття тлумачень та інтерпретацій цього поняття, надає розмитості його концепції. Це, своєю чергою, призводить до різних підходів до визначення ключових аспектів

економічної безпеки, формулювання пріоритетів і розроблення політичних стратегій. Таким чином, суб'єктивність і розмаїття інтерпретацій поняття економічної безпеки надають складність у дослідженні.

Задля підвищення точності та повноти дослідження, китайські науковці частіше звертають увагу на загальну систему національної економічної безпеки, докладаючи зусиль для розроблення системи моніторингу та прогнозування стану економічної безпеки на макрорівні. Своєю чергою, соціальний захист і забезпечення громадян, які розглядаються західними дослідниками як важлива складова частина економічної безпеки в контексті суб'єктивного сприйняття громадян, у китайському науковому середовищі сприймаються як окрема галузь наукового інтересу (при цьому рідко враховується суб'єктивний контент), не пов'язана прямо з економічною безпекою.

Чжао Юйчуань [253] представив систему показників для моніторингу та попередження загроз економічної безпеки в країні, структура якої включає фінансову безпеку, ринкову безпеку, промислову безпеку, соціальну стабільність, міжнародні відносини та інші аспекти. На основі обговорення теорії та методів попередження кризових подій у царині національної економічної безпеки, Хе Фуцян та ін. [251] провели спеціальні дослідження більш ніж у десяти галузях, систематично розглядаючи методи раннього попередження національної економічної безпеки, методи оцінювання фінансової безпеки, зовнішньоекономічної безпеки, бюджетної безпеки, безпеки регіональної економіки, промислової структури, продовольчої безпеки, енергетичної безпеки, інформаційної безпеки та надзвичайних ситуацій.

Чжан Ханьлинь та ін. [234] поділили національну економічну безпеку на вісім аспектів: продовольча безпека, зайнятість, фінансова безпека, ринкова безпека, енергетична та екологічна безпека, культурна безпека, інформаційна безпека та безпека людського капіталу і технологій.

Гу Хайбін та ін. класифікують ступінь безпеки національної економічної безпеки на сім типів, від високого до низького, а саме: надзвичайна безпека, висока безпека, середня безпека, низька небезпека, середня небезпека, серйозна небезпека і криза. При цьому рівень безпеки, вищий за середній, означає, що економічна безпека країни перебуває в зоні відсутності тривоги; в іншому разі економічна безпека країни перебуває в зоні тривоги [257].

Е Вейпін розробив дворівневу систему оцінки економічної безпеки, на його думку, система оцінки національної економічної безпеки тісно пов'язана з економічним розвитком країни та економічною стабільністю, у зв'язку з чим її слід розділити на показники двох рівнів: ті, що оцінюють стан безпеки економічного суверенітету та рівень ризику економічної кризи [226], при цьому аспект економічного суверенітету здебільшого є позитивним показником економічної стабільності, в той час як щодо економічної безпеки, а також щодо економічного розвитку країни.

Нова фаза дослідження економічної безпеки - розширення горизонту аналізу у відповідь на нові кризи (починається з 2013 року по наші часи).

В країні було ухвалено закони, національні програми та стратегії (зокрема, «Один пояс, один шлях» в 2013 році). У концепціях економічної безпеки Китаю відбувся перехід від державного планування, орієнтованого на запобігання загрозам з реалістського погляду, до економічної лібералізації, відкритості, міжнародного співробітництва та розвитку концепції «м'якої сили». Саме на цьому етапі, у 2015 році, в країні було ухвалено і набув чинності новий закон про національну безпеку КНР, який передбачає комплексну концепцію визначення національної безпеки та надає особливого значення розширеному списку чинників економічної безпеки.

Незважаючи на високий рівень якості розглянутих праць, існують деякі недоліки, що обумовлені недостатнім використанням методів кількісного аналізу. Таким чином, останніми роками китайські дослідники здійснили комплексні дослідження, в яких за допомогою статистичних даних та економетричних методів розглядаються окремі підсистеми національної

економічної безпеки, такі як окремі енергетична безпека [241; 147; 203], продовольча безпека [80; 68], фінансова безпека [93; 208], так і інтегровані підсистеми, що утворюються в результаті взаємодії однієї підсистеми з іншими: фінансова та продовольча безпека [125], фінансова та енергетична безпека [79; 83; 233], енергетична та продовольча безпека [79; 123; 51], фінансова, енергетична та продовольча безпека [127], та інші, яку вважають ключовою зв'язуючою ланкою для забезпечення нормального функціонування системи національної економічної безпеки. Питання економічної безпеки може бути викликане зовнішньою залежністю країни від ключових технологій, ослабленням або втратою технічних переваг країни перед іншими, а також низькою ефективністю індустріалізації. Кількість наукових праць не обмежується переліченими в цій статті аналітичними матеріалами.

Рисунок. 2.1 Традиційний підхід до національної безпеки в Китаї

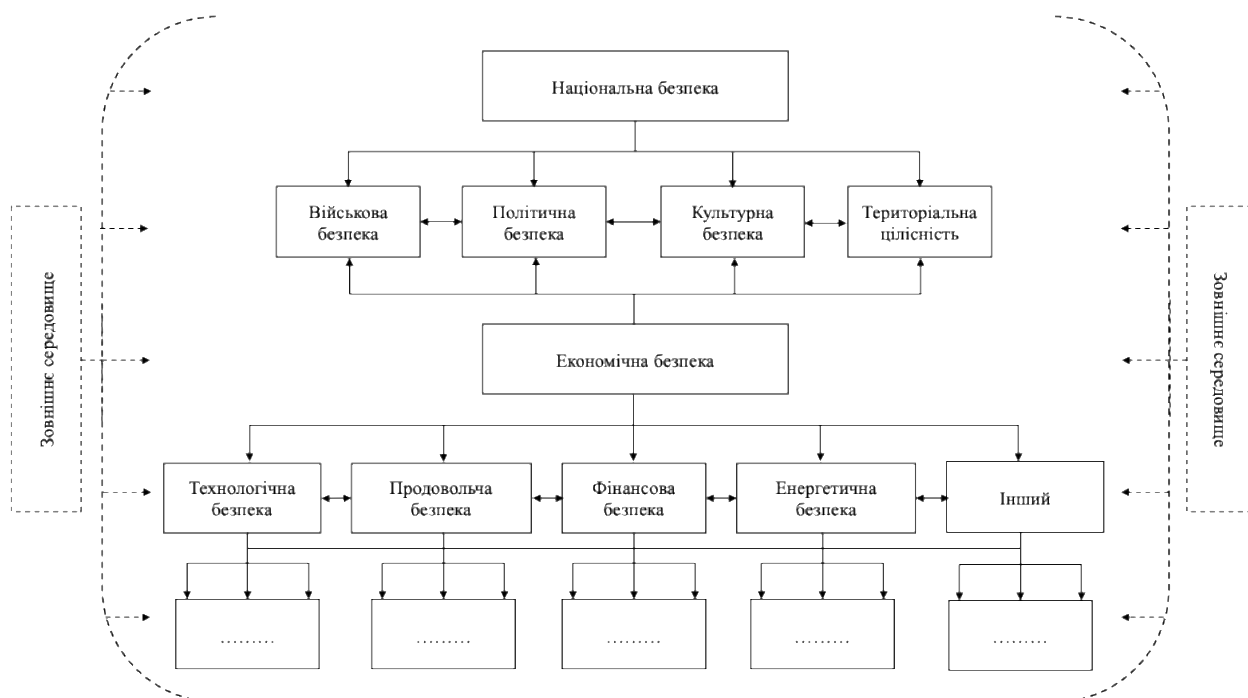

Рисунок. 2.2 Нетрадиційний підхід до національної безпеки в Китаї

Джерело: складено автором.

Наступний рівень економічної безпеки держави, який останніми роками викликає підвищений інтерес у західних країнах і став активно розглядатися, на думку автора, є незамінною частиною економічної безпеки Китаю як країни з соціалістичним баченням, а саме - суб'єктивна та об'єктивна економічна безпека індивідів.

Пропонується виокремити основні типи наслідків, спричинених низьким рівнем економічної безпеки індивідів: короткострокові та довгострокові, а також прямі та непрямі ефекти. Приміром, Стігліц та ін. наголошують на ризиках високого рівня поточної економічної небезпеки щодо недостатніх інвестицій в особистий розвиток дітей (зокрема надання послуг освіти, медицини тощо), що може впливати на добробут майбутніх поколінь [185, с. 35]. Зокрема, діти, які живуть у бідних сім'ях, мають нижчі показники академічної успішності в процесі навчання та закінчення середньої школи і закладу вищої освіти, ніж діти, які живуть у сім'ях із високим добробутом [74].

Дослідники також помічають негативні наслідки економічної небезпеки на стан здоров'я дітей, спричиняючи економічний тиск на сім'ї, обставина низького родинного доходу призводить до посилення батьківського стресу та

депресії [71], що, своєю чергою, збільшує ймовірність виникнення у дітей проблем зі здоров'ям [117].

Фактори економічної небезпеки індивідів, як-от нестабільність зайнятості, фінансова незадоволеність, зниження доходів, неможливість покрити звичайні витрати та відсутність доступу до надзвичайних фінансових ресурсів у разі необхідності виплати великих сум, чинять негативний вплив на психологічне [118; 168] та навіть фізичне здоров'я [17; 64; 69], що особливо актуально для осіб працездатного віку.

Були зафіксовані та проаналізовані більш масштабні політичні та соціально-економічні наслідки економічної небезпеки індивідів. Приміром, вчені припустили тісний зв'язок між відчуттям економічної нестабільності в минулому та баченням на майбутнє: за інших рівних умов люди, які повідомляють про вищу платоспроможність у нещодавньому минулому, скоріше менше турбуються про їхнє споживання в майбутньому [104]. Таким чином, спостережуваний високий рівень економічної небезпеки у більшості населення може призвести до скорочення суспільного споживання, а також може спричинити потенційні макроекономічні наслідки, такі як зростання безробіття і зниження темпів зростання виробництва [169]. Більше того, було засвідчено вплив економічної небезпеки індивідів на політичний і соціальний настрій, активність щодо політичної участі та прояв консервативної і правої політичної тенденції [84; 158; 184, с. 168].

У Китаї наукові дослідження, що стосуються економічної безпеки індивідів, також почали активізуватися в 1990-ті роки. Основна увага була спрямована на вивчення відмінностей в економічному становищі між міським і сільським населенням [176; 244; 256]. Це пов'язано з історичними факторами, включно з наявністю двох паралельних систем і відмінностями в царині економічної безпеки для населення обох груп. Статичний стан нерівномірного розподілу доходів серед населення виступає бар'єром для підвищення відчуття економічної безпеки. Своєю чергою, поліпшення ситуації з динамікою рівня

бідності в міру економічного розвитку в країні відіграє важливу позитивну роль у зниженні тривоги з приводу економічної небезпеки.

За останні 40 років рівень доходів населення КНР помітно зріс у зв'язку з економічним розвитком країни: річний наявний дохід на душу населення збільшився зі 171 юаня 1978 року до 39 218 юанів 2023 року [215]. Однак розрив у рівні доходів між міською та сільською місцевостями залишається значним: середній наявний дохід на душу населення для городян становить 51 821 юань 2023 року, тоді як для сільських жителів цей показник становить 21 691 юань. Було помічено також постійне збільшення цього розриву в міру економічного розвитку.

Також слід зазначити, що порівняно з кількістю проведених досліджень на тему макроекономічної безпеки, у Китаї значно менше уваги приділяється дослідженням у сфері мікроекономічної безпеки. Більше того, термін «економічна небезпека» з негативним значенням, що охоплює всі аспекти проблем економічної безпеки індивідів (стан і динаміка фінансів і доходів, стан зайнятості та безробіття, система добробуту й соціального забезпечення, тощо), який часто трапляється в зарубіжній літературі, рідко використовують і вивчають в економічній літературі в Китаї. Натомість досліджуються окремі аспекти економічної небезпеки, а також чинники, що призводять до неї: їх розглядають у працях, присвячених «розподілу доходів», «відчуттю щастя населення», «економічному забезпеченню» і «системі соціального забезпечення», окрім згаданих раніше «розривів доходів між міським і сільським населенням».

Проведений аналіз щодо економічної безпеки в китайській науковій сфері дає змогу дійти загальних висновків про характерну особливість наукової діяльності в даній галузі в Китаї.

По-перше, одночасно з тенденцією і динамікою зміни наукової концепції про національну безпеку, що відбувалася у світовому співтоваристві, в Китаї спостерігалася також зміна погляду і концепції національної безпеки - від традиційної до нетрадиційної парадигми, від військового мислення до

економічного мислення, від прямих загроз вузького спектра до непрямих загроз широкого спектра; По-друге, здійснено зміни в плані методології дослідження, від якісного методу дослідження, сфокусованого на визначенні поняття і системи національної економічної безпеки, до кількісного емпіричного методу дослідження про окремі підсистеми економічної безпеки; По-третє, концентрація уваги на зовнішніх чинниках загроз економічній безпеці та впливі глобалізації, і науковий інтерес здебільшого залишається ставитися до дослідження на макроекономічному рівні в об'єктивному аспекті; По-четверте, спостерігається недостатня увага до дослідження економічної безпеки на мікроекономічному рівні в аспекті суб'єктивного відчуття захищеності громадян, як найважливішого завдання і функції держави в плані публічного управління.

2.2 Аналіз законодавчо-інституційних засад управління системою економічної безпеки в КНР

Поглиблення процесу глобалізації, збільшення частоти прояву глобальних криз, загострення ступеня їхнього негативного впливу на економіку країни неминуче призводять до більш інтенсивного обговорення напрямів державної політики в галузі економічної безпеки. У цьому контексті Китай стикається з однією з вельми унікальних постановок економічної дилеми безпеки. Вона проявляється в такому:

По-перше, китайське керівництво було змушене ухвалити рішення про активний вступ до міжнародної економічної системи, що передбачало перехід ідеологічної боротьби на другий план, здійснення економічної реформи, розроблення законодавчої бази та забезпечення інших сприятливих умов (включно зі спрощенням регулювання) для стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, водночас посилювалася потреба моніторингу загроз та небезпек ззовні;

По-друге, уряд Китаю, по суті, прагнув побудови більш справедливого суспільства, впроваджуючи політику і заходи соціального забезпечення в країні. Водночас уряд став дотримуватися принципів капіталістичної системи вільного ринку, що призвело до поступової заміни гарантованих державою механізмів соціального захисту інструментами ринку;

По-третє, спостерігається значна відмінність у поведінці між суб'єктами макроекономічної та мікроекономічної діяльності. Вона проявляється в китайській моделі економічного розвитку, де основним стимулом зростання ВВП країни залишаються державні інвестиції замість стимулювання суспільного споживання.

У зв'язку з наростаючою напруженістю довкола воєнних конфліктів, що тривають у Східній Європі та на Близькому Сході, як надзвичайні форми безпекових криз, на глобальному рівні підвищується ризик посилення тривожності, що зачіпає як суб'єктивне сприйняття, так і об'єктивні аспекти безпеки на міжнародному, національному та індивідуальному рівнях, а також у політичному та соціально-економічному контексті.

Вплив цих криз на світову економіку переважно проявляється через створення нестабільності для ринків енергоносіїв, продовольства та інших стратегічних ресурсів, а також блокування стратегічних транспортних коридорів і порушення ланцюжків поставок. Ці наслідки, посилені процесами глобалізації, призводять до загальносвітового зростання цін та інфляційного тиску, впливають на імпорتنу та експортну торговельну діяльність країн і створюють труднощі для відновлення та розвитку світової економіки. Як результат, державні законодавчі акти та політика, набувши рис консерватизму щодо «сек'юритизації» в мирний час, значно нагніталися.

Іншою глобальною подією, що передувала нинішнім геополітичним кризам, була пандемія COVID-19 [20; 25; 188], яка мала значний вплив на сферу громадської охорони здоров'я і мала масштабні наслідки. Більшість країн світу, включно з Китаєм, дотепер не повністю оговталися від наслідків війни в Україні [6; 14]. Загалом пандемія коронавірусу мала значний

макроекономічний вплив на Китай, в основному сповільнивши темп економічного зростання. Якщо в довгостроковій перспективі однією з найважливіших проблем економічної безпеки, з якою стикається Китай, є питання про те, чи здатна його економіка підтримувати стійке зростання [224], то в разі пандемії COVID-19 стан економічної безпеки Китаю скоріше змінився не на краще.

Також слід зазначити й інші події, пов'язані з економічною безпекою, які виникають у мирний період і проявляються як у відкритій, так і в прихованій формах. Серед таких подій - двосторонні та багатосторонні торговельні конфлікти, підвищення економічних бар'єрів, а також проведення конкурентної та санкційної політики. І інші фактори, що впливають на національну економічну стабільність, що, своєю чергою, може мати глибокий вплив на інші сфери національної безпеки. Замість військових конфліктів з іншими державами Китай частіше стикається з економічними конфліктами, що змушує вчених, політичних експертів і керівництво країни приділяти особливу увагу питанням економічної безпеки. У результаті питання забезпечення національної економічної безпеки привертають увагу громадськості та вимагають переосмислення взаємозв'язку між національною безпекою та економічною політикою.

У державному управлінні основним чинником підтримання національної економічної безпеки має стати встановлення інституційної бази та дотримання її норм. Законодавство держави, правові та нормативні системи, а також структури державних інститутів, що разом сформують систему державного управління, виконують функції прогнозування та запобігання виникненню загроз, забезпечення доступу до ключових ресурсів для забезпечення сталого розвитку як засобу нейтралізації наслідків загроз, а також сприяння сталому та стабільному розвитку національної економіки.

Вчені часто аналізують проблему економічної безпеки Китаю в контексті процесів глобалізації. Вони виокремлюють низку зовнішніх чинників, включно з членством у Світовій організації торгівлі (СОТ),

припливом іноземних прямих інвестицій та участю в міжнародному розподілі праці, що можуть вплинути на економічну безпеку в кількох аспектах [246; 227]. Серед них - забезпечення економічної незалежності та автономії, протистояння міжнародній конкуренції та захист національної економіки, а також реагування на фінансові кризи та ризик витоку кадрів, що може створити загрози для виробничих сил та інноваційного потенціалу країни. У результаті автори закликають до створення законодавчої системи для підтримання економічної безпеки країни, розроблення та ухвалення в Китаї законів про економічну безпеку [228; 236; 258].

Зокрема, У Джіонг [228] висловлює думку про необхідність розроблення низки законів, включно із законом про просування високих технологій і промислової безпеки, законом про контроль за податковою безпекою та законом про контроль за фінансовою безпекою. Вчений пропонує, що Китай повинен ефективно протидіяти інтенсивній міжнародній конкуренції та регулювати негативні наслідки цієї конкуренції. У зв'язку з цим розробка та впровадження антимонопольного законодавства є ключовим правовим заходом для захисту внутрішнього ринку та забезпечення національної економічної безпеки.

Гу Хайбінь та ін. [258] закликають до розроблення «Закону про національну економічну безпеку», який сприяє процедурному розв'язанню питань економічної безпеки, а також запобіганню виникненню проблем економічної безпеки, забезпечуючи важливий захисний бар'єр для економічного розвитку країни.

У свою чергу Тянь Пенхуей [245] обмежує сферу розгляду тільки економічною безпекою, фокусуючи увагу на аспектах правопорушень і злочинів в економічній сфері. Він висуває пропозицію про розроблення економічного кримінального законодавства з метою зміцнення зв'язку між економічним і кримінальним правом, а також забезпечення справедливості та об'єктивності при винесенні судових рішень і застосуванні покарань. Проте,

подібні статті про економічний злочин передбачаються в чинних економічних правах Китаю.

Крім того, китайські вчені та дослідники активно вивчають практики і досвід зарубіжних країн у сфері забезпечення економічної безпеки. Вони обґрунтовують необхідність вивчення і запозичення цих практик, пропонуючи їх як зразки для впровадження в китайську практику. Гу Хайбінь та ін. [259] через історичний аналіз еволюції стратегії економічної безпеки в США, демонструють тісний взаємозв'язок між економічною та національною безпекою. Дослідники підкреслюють, що для забезпечення національної безпеки використовуються не лише економічні інструменти, а й політичні, дипломатичні, культурні та інші механізми. Розвиток економіки стає фундаментом для процвітання країни, а забезпечення її економічної безпеки стає наріжним каменем для підтримання цього процвітання.

Група авторів також розглянули стратегії економічної безпеки в країнах західної Європи (Велика Британія зокрема) [225; 255], наголошуючи на важливості створення системи правого регулювання економічної безпеки на кшталт Великої Британії та діяльності з формування набору стратегій оцінювання ризиків економічної безпеки і стратегій реагування на них для ключових економічних секторів і галузей.

Однак, слід зазначити, що на відміну від вищерозглянутих країн, як-от США, Велика Британія і Японія, які вже давно інтегрували питання економічної безпеки у свої національні стратегії та розробили відповідні плани й програми з її забезпечення, на поточний момент Китай тільки розпочинає розробку системного й всеохопного закону про національну економічну безпеку та національної стратегії в цій галузі [154]. Проте окремі положення, статті та пункти, що стосуються економічної безпеки, трапляються в деяких законах і постановах, представляють і регулюють економічні відносини в конкретній сфері національної економіки, при цьому функції та повноваження, пов'язані з економічним управлінням та управлінням факторами криз, а саме заходами із запобігання, запобігання, усунення загроз та іншими діями,

здійснюють конкретні державні органи. Деякі китайські вчені пропонують створити єдину систему централізованого реагування на загрози економічній безпеці, однак це призвело б до дублювання процедур публічного управління, які вже покладено на конкретні державні органи.

Однією з причин залучення широкого переліку законодавчих актів і державних органів до публічного управління у сфері економічної безпеки, ймовірно, є обґрунтування сукупності властивостей концепції економічної безпеки. Далі в рамках встановленої ієрархії нормативно-правових актів і державних інститутів розглядається правове регулювання економічної безпеки в Китаї.

У системі нормативно-правових актів Китаю вищою юридичною силою володіє Конституція Китайської Народної Республіки (КНР) [66]. Усі закони, адміністративні постанови та місцеві постанови повинні формулюватися на основі Конституції, слідувати основним принципам Конституції і не повинні суперечити Конституції. Згідно з 7-ю статтею 1-ого розділу Конституції КНР, керівною силою в економіці КНР має бути державний сектор економіки, що перебуває у загальнонаціональній власності. Держава забезпечує зміцнення і розвиток державного сектору економіки, який відіграє важливу роль у національному господарстві, контролюючи ключові галузі та сектори, такі як природні ресурси, транспорт, телекомунікації, фінанси і велике промислове виробництво, які відіграють вагомую роль у забезпеченні економічної безпеки КНР.

Також Конституція КНР свідчить, що крім державного сектору економіки, колективна економіка, приватні та індивідуальні господарства, які ведуть справи у встановлених законом межах, є важливою складовою соціалістичної ринкової економіки. Держава охороняє законні права і індивідуальних, і приватних господарств та здійснює регулювання їхньої діяльності. Таким чином, під час аналізу економічної безпеки Китаю необхідно враховувати особливості його економічного устрою, які відрізняються від інших країн.

Згідно з Конституцією КНР, закони розробляються та ухвалюються Всекитайськими зборами народних представників (ВЗНП) та їхнім Постійним комітетом, що є вищим законодавчим органом країни, і, зокрема, виконують повноваження розроблення та ухвалення законів щодо врегулювання економічної безпеки в країні. Основні повноваження ВЗНП включають:

1. Внесення змін до Конституції, контроль за її виконанням, формулювання і зміна ключових законів.
- 2) Обрання вищих посадових осіб, включно з Головою і Віце-головою КНР, затвердження кандидатур Прем'єр-міністра та інших членів Державної ради.
3. Розгляд і затвердження національних планів економічного і соціального розвитку, а також державного бюджету і звітів про його виконання.

Після багатьох років наукових дискусій і звернень від експертів до сфери економічної та національної безпеки КНР було включено кілька законів, одним з яких є новий Закон Китайської Народної Республіки «Про національну безпеку», ухвалений 1 липня 2015 року на 15-му засіданні Постійного комітету ВЗНП 12-го скликання [212].

Новий закон про національну безпеку КНР надає чіткі визначення таких термінів, як національна безпека та загальна концепція національної безпеки. У його основоположних засадах відображено широку інтерпретацію поняття безпеки, включно з як традиційними, так і нетрадиційними підходами розуміння. Нова концепція національної безпеки націлена на формування комплексної системи безпеки, що охоплює політичну, внутрішню, військову, економічну, культурну, соціальну, наукову і технологічну, інформаційну, екологічну, ресурсну, ядерну та інші аспекти безпеки. У законі про національну безпеку КНР, зокрема у статтях 2, 3 і 8 першого розділу, що має назву «Загальні положення», а також у статтях з 19 до 22 і з 29 до 34 другого розділу, що має назву «Завдання забезпечення національної безпеки»,

містяться чіткі визначення понять, цілей і завдань національної та економічної безпеки.

Безпосередньо в законі термін «національна безпека» визначається як «відносна відсутність небезпеки і свобода від внутрішніх і зовнішніх загроз державній владі, суверенітету, єдності та територіальній цілісності, благополуччю народу, сталому соціально-економічному розвитку економіки та іншим життєво важливим інтересам держави, а також здатність гарантувати стан стійкої безпеки» [212]. Далі, у третьому розділі, представлено обов'язки щодо забезпечення національної безпеки, а в четвертому розділі подано докладний опис системи національної безпеки, включно із загальними положеннями, збором та аналізом розвідувальної інформації, процедурами запобігання ризикам, оцінкою та раннім попередженням, а також антикризовим управлінням і контролем. Розділ 5 описує механізми гарантії національної безпеки, а розділ 6 - обов'язки та права громадян і організацій.

Відповідно до змісту національної економічної безпеки, викладеного у статті 19 закону, держава підтримує базову економічну систему та соціалістичний ринковий економічний порядок. Крім того, вона удосконалює систему і механізм попередження та усунення ризиків економічної безпеки, забезпечує безпеку важливих сфер і ключових галузей економіки, а також ключових секторів індустрії, великих інфраструктурних і будівельних програм, та інших значних економічних інтересів, які впливають на життєзабезпечення національної економіки. Паралельно в подальших статтях було виокремлено такі сфери економічної безпеки, включно з фінансовою, енергетичною, продовольчою, інформаційною, інноваційно-технологічною та соціальною, публічною безпекою.

Іншим важливим стратегічним документом у Китаї, що визначає детальні цілі, завдання і плани економічного розвитку країни в конкретні періоди, виступає п'ятирічне планування, на даний момент 14-й п'ятирічний план (Повний текст: 14-й п'ятирічний план соціально-економічного розвитку (2021-2025) і довгострокових цілей Китайської Народної Республіки до 2035

року) [213], серед усіх розроблених соціально-економічних програм і напрямів у ньому було зроблено акцент на забезпеченні економічної безпеки й сталості, конкретно у 2-му підрозділі III-ого розділу передбачено основні цілі цього п'ятирічного плану, до яких відносяться результати економічного розвитку, що розглядається як «основа для розв'язання всіх проблем у Китаї. Сталий економічний розвиток має бути досягнутий на основі значного поліпшення якості та ефективності». Серед основних цілей призначено також досягнення нового рівня добробуту населення і підвищення рівня державного публічного управління, що, на думку автора цієї роботи, є невіддільним елементом комплексного підходу до національної економічної безпеки. Більше того, «комплексна здатність виробництва» продовольства та енергії в документі розглядається як гарантія безпеки для соціального розвитку.

Своєю чергою, у 53-му розділі цього Плану під назвою «Зміцнення національної економічної безпеки» безпосередньо пропонується вимога до забезпечення економічної безпеки в КНР у такому напрямі: 1) зміцнення механізмів раннього запобігання, запобігання та контролю ризиків економічної безпеки, а також нарощування економічного потенціалу; 2) досягнення безпеки і керованості в ключових галузях, як-от важливі галузі промисловості, інфраструктура, стратегічні ресурси, а також основні наукові та технологічні ресурси; 3) прагнення до поліпшення можливості розвитку безпеки в галузях продовольства та енергетики, фінансів та інших, щодо яких передбачається ухвалення та виконання національної стратегії.

Таким чином, конкретний підхід до емпіричних досліджень економічної безпеки, який поєднує в собі теоретичні концепції та практичну реалізацію державної політики, може бути зосереджений на аналізі положень про економічну безпеку в законі КНР «Про національну безпеку» та конкретному змісті 14-го п'ятирічного плану Китаю. Цей підхід дає змогу враховувати стан гарантії ресурсної бази національної економіки та спроможності, ефективності її виробництва для забезпечення розвитку в макроекономічному аспекті, а також економічну безпеку індивідів у мікроекономічному аспекті, що в

сукупному масштабі визначає рівень суспільного споживання та модель економічного зростання країни, проте їй не приділено належної уваги.

Крім того, діють також інші закони в Китаї, які регулюють суспільні відносини і діяльність пов'язані з економічною безпекою, в окремих секторах і галузях економіки [212]:

1. Закони, що регулюють діяльність суб'єктів економіки: такі як Закон КНР «Про компанії», Закон «Про сприяння малим і середнім підприємствам», Закон «Про підприємства іноземного капіталу», Закон «Про підприємства зі 100% іноземним капіталом» та інші відповідні допоміжні закони і постанови.

2. Закони про фінансове регулювання: такі як Закон «Про народний банк КНР», Закон «Про комерційні банки», Закон «Про бюджет», Закон «Про казначейські борги», Закон «Про нагляд і контроль у банківській сфері», Закон «Про державні закупівлі» та відповідні податкові закони тощо.

3. Закони про регулювання ринку: такі як Закон КНР «Про протидію монополіям», Закон «Про боротьбу з недобросовісною конкуренцією», Закон «Про якість продукції», Закон «Про рекламу», Закон «Про захист прав та інтересів споживачів», Закон «Про зовнішню торгівлю», Закон «Про митницю» тощо.

4. Закони про охорону та розвиток екологічних ресурсів: такі як Закон КНР «Про охорону довкілля», Закон «Про запобігання та контроль забруднення води», Закон «Про мінеральні ресурси» та відповідні допоміжні закони.

5. Закони про працю та соціальне забезпечення: такі як Закон КНР «Про працю», Закон «Про трудовий договір», Закон «Про соціальне забезпечення», Закон «Про соціальне страхування» тощо.

6. Закони, що стосуються безпеки в окремих економічних сферах: Закон КНР «Про забезпечення продовольчої безпеки», Закон «Про фінансову стабільність (законопроект)», Закон «Про енергетику», Закон «Про безпеку даних» тощо.

З погляду комплексного публічного управління економічною безпекою в Китаї слід поповнювати сукупність законодавчих актів законодавчих актів, які не тільки регулюють правові відносини у сфері соціального захисту та суб'єктивної економічної безпеки індивідів, а й націлені на стимулювання підвищення рівня соціального захисту, оптимізацію структури та якості суспільного споживання.

У китайській правовій системі підзаконні нормативні акти, як-от постанови, розпорядження, адміністративні регламенти, правила і рішення, відіграють важливу роль і мають рівну юридичну силу з основними законами (згідно з розділом III глави Конституції КНР). Ці акти служать для уточнення, тлумачення і доповнення правових норм. Зокрема, для ефективної організації національного економічного перепису та забезпечення точності даних Держрада КНР у 2018 році затвердила «Положення про національний економічний перепис», ґрунтуючись на Законі «Про статистику» [222].

Діють також інші адміністративні норми, що регулюють економічні відносини в конкретних сферах і галузях економіки та економічної безпеки: «Положення про управління Центральним зерновим резервом» [220], «Державні інвестиційні правила» [238], Положення, що регулюють спрямування іноземних інвестицій [237], «Правила застосування Закону про іноземні інвестиції Китайської Народної Республіки» [214], та ін. Таким чином, Державна рада КНР сформулювала велику кількість адміністративних правил відповідно до юридичних повноважень та актуальних потреб, що охоплюють різні сфери економічного і соціального розвитку та адміністративного управління, включно з національною економікою, політикою, культурою, соціальними питаннями та іншими аспектами. Ці постанови відіграють важливу роль у реалізації Конституції та законів, забезпеченні реформ і відкритості, а також сприянні всебічному, скоординованому та сталому економічному і соціальному розвитку.

Підзаконні нормативні акти органів місцевої влади також є важливим елементом правової системи. Відповідно до Конституції та законодавства

(пункти 5-6 підрозділу III розділу), збори народних представників та їхні постійні комітети в провінціях, автономних районах, муніципалітетах, підпорядкованих центральному уряду, а також у великих містах мають право розробляти місцеві підзаконні акти, з огляду на специфічні умови та потреби своїх територій. Ці акти мають відповідати принципам Конституції, законів та адміністративних регламентів. Такий механізм управління сприяє місцевому економічному і соціальному розвитку та вирішенню питань, пов'язаних з економічною безпекою в регіонах країни.

У КНР діють кілька державних органів, на які законодавством покладено повноваження та обов'язки, пов'язані з економічною безпекою:

1. Державна Рада та її департаменти і міністерства: серед них - Міністерство фінансів, Міністерство земельних і природних ресурсів, Міністерство сільського господарства, Міністерство комерції, Міністерство трудових ресурсів і соціального забезпечення, Народний Банк КНР та інші відомства. Ці органи розробляють і реалізують економічні політики, спрямовані на ефективне використання ресурсів і сталий соціально-економічний розвиток.

2. Державний комітет з розвитку та реформи (ДКРР): цей орган відповідає за стратегічне планування та реформування економіки. Зокрема, ДКРР виконує такі повноваження:

- Планування і розроблення стратегій: створення середньо- і довгострокових планів, координація економічного і соціального розвитку, контроль макроекономічної політики.

- Реформа та оптимізація ринкової економіки: управління реформою економічної системи, розвиток ринкової системи, поліпшення умов для підприємництва, підтримка інфраструктури та інновацій.

- Сталий розвиток та управління ризиками: просування стратегій екологічного захисту, управління ресурсами, аналіз економічних ризиків, створення національних резервів.

- Спеціальні завдання та інституційне управління: управління продовольчими та матеріальними резервами, енергетикою та іншими важливими установами.

- Внутрішнє і міжнародне економічне співробітництво: координація регіонального розвитку всередині країни і розробка міжнародних стратегій для залучення іноземних інвестицій. Приміром, ДКРР розподіляє обов'язки з Міністерством торгівлі та іншими відомствами КНР, спільно відповідаючи за складання каталогу галузевих рекомендацій щодо іноземних інвестицій і формування стандартів доступу, а також промислових рекомендацій для іноземних інвестицій.

3. Інші органи, що підпорядковуються Держраді: серед них - Комітет з контролю та управління державним майном, Головне митне управління, Державне податкове управління, Комісія з регулювання ринку, Комісія з регулювання цінних паперів, Державне статистичне управління та інші. Ці органи виконують функції, пов'язані з економічною безпекою в різних сферах.

Таким чином, упродовж модернізації та реформи соціально-економічної системи, що перейшла від соціалістичного до соціалістично-ринкового режиму, в Китаї вже побудовано законодавчо-правову систему, що слугує надійною базою стимулювання економічного зростання та підвищення рівня економічної безпеки і стійкості.

Проте більшість із законодавчих актів спрямовані на регулювання діяльності у сфері, що називається автором «макроекономічним об'єктивним аспектом економічної безпеки держави», які безсумнівно слугували рушійною силою економічного розвитку в попередніх роках, на тлі нових чинників, які виникли, що призвели до сповільнення зростання економіки та зниження економічної стійкості, необхідною видається оптимізація структури та стану соціального забезпечення, яке за допомогою впливу на суб'єктивне позитивне відчуття економічної безпеки населення, може стимулювати збільшення рівня суспільного споживання, що, своєю чергою, є сферою з великим потенціалом для розвитку.

2.3 Нормативно-критеріальна основа системи економічної безпеки КНР і метод багатовимірної емпіричної оцінки

У сучасних умовах ключові держави, включно з Китаєм, активно розробляють і впроваджують механізми, політики і стратегії в галузі економічної безпеки, спираючись на поточний стан і рівень свого економічного розвитку. У зв'язку з мінливими міжнародними умовами заходи, що вживаються країнами, безперервно адаптуються. Поширена концепція «економічної безпеки» в контексті зміни світового порядку, по суті, не змінює змісту поняття «безпека» як соціального конструкта, характерного для держави. Державні інститути та суспільство схильні суб'єктивно формувати, інституалізувати, осягати та інтегрувати безпеку як соціальний феномен у цінності та колективний дискурс. Як правило, в основі прагнення держави убезпечити або сек'юритизувати процеси та відносини лежать дилема безпеки та концепція реалізму в міждержавній конкуренції.

Прискорена тенденція економічної глобалізації, як зазначалося в попередньому розділі, виступає одним зі способів розв'язання дилеми безпеки. Незважаючи на різноманітні економічні загрози, що супроводжують її, включно з реальними, потенційними, прямими й непрямыми, глобалізація залишається кращим засобом забезпечення безпеки для більшості країн порівняно з військовими методами. Поряд з участю в економічній глобалізації, міжнародному розподілі праці та інтеграції внутрішнього ринку із зовнішнім, дедалі частіше розробляють і впроваджують заходи зі створення торговельних бар'єрів і запровадження економічних санкцій, виправдовуваних необхідністю захисту національної економічної безпеки.

Проте в різних регіонах світу останніми роками спостерігаються воєнні події, які перебувають в активній стадії. Саме воєнні події, як одна з крайніх форм кризи в галузі безпеки, підкреслюють суб'єктивний характер поняття безпеки, включно з національною та економічною безпекою. Держави, заявляючи про необхідність забезпечення безпеки стосовно інших суб'єктів,

можуть керуватися власними цілями, які можуть бути далекими від реальності або враховувати лише обмежений аспект ситуації. У результаті держави встановлюють свої пріоритети розвитку і розподіляють бюджетні ресурси відповідно до цих цілей, при цьому неминуче приймають наслідки власного вибору.

Аналогічна ситуація з економічною безпекою, яка може видаватися характерною суб'єктивною у сфері державних політик і демонструє особливі риси поведінкової науки. Проте наукові дослідження в галузі економічної безпеки, спрямовані на об'єктивне і раціональне виявлення обставини розвитку, залишаються актуальними як з теоретичної, так і з емпіричної точок зору. Ці дослідження сприяють уточненню і внесенню доопрацювань у наявні наукові праці та можуть стати основою для розроблення державних політик і стратегій. Інакше кажучи, суперечність між теорією і практикою у сфері державного управління економічною безпекою створює об'єктивне підґрунтя для аналізу наявних наукових концепцій і підкреслює необхідність застосування більш комплексного дослідницького підходу. Цей підхід особливо актуальний для Китаю і є елементом наукової новизни в даному дослідженні.

Варто зазначити, що питання економічної безпеки завжди було актуальною і складною темою для досліджень, і в Китаї ситуація не є винятковою. Зокрема, критерії оцінки економічної безпеки значною мірою суб'єктивні, і їхнє визначення залежить не тільки від поглядів учених і політиків, а й від історичного контексту, інтересів окремих країн і глобальної обстановки. При прагненні до уточнення рамок ризиків безпеки і застосування більш суворих критеріїв для визначення, стає зрозуміло, що в більшості випадків економічна система країни розглядається як небезпечна лише в періоди глобальних або внутрішніх економічних криз. Такий підхід, незважаючи на те що він спрощує визначення меж економічної безпеки, ігнорує можливість відсутності безпеки в періоди, не пов'язані з кризами.

Навіть в умовах стабільного економічного середовища існують приховані ризики безпеки, які можуть залишатися непоміченими. Ці потенційні загрози не обов'язково спричиняють негайні економічні кризи в найближчі перспективи, але поступово підривають стійкість економічної системи. Прикладами таких ризиків є постійне збільшення бюджетного дефіциту, наростання боргових зобов'язань, нестабільність фінансових ринків, дисбаланс у промисловій структурі та в розподілі ресурсів, а також надмірна залежність від зовнішніх ресурсів.

Однак при прагненні до використання вищезазначених великих критеріїв, виникає ризик того, що буде складно знайти країну, яка дійсно може бути названа економічно «безпечною». Це пояснюється тим, що безпека економіки, як складної та динамічної системи, залежить від поєднання безлічі чинників, що змінюються в часі та в різних умовах. Отже, статичні та надто суворі критерії можуть ускладнити повне і точне відображення реальної ситуації з економічною безпекою конкретної країни.

Загалом питання економічної безпеки для Китаю, однієї з найбільших країн світу, що розвиваються, стає більш значущим з огляду на якість та ефективність економічного розвитку, особливо актуальних для протидії економічному сповільненню, що розглядається як основна ознака небезпеки. Дослідження, засновані на цьому підході, оцінюються як більш практичні, логічні та здійсненні. Замість зосередження винятково на конкуренції за ресурси, необхідні для економічного зростання, та аналізі потенційних загроз внутрішнього і зовнішнього походження, акцент на забезпечення економічної безпеки через підтримання стабільного економічного розвитку і зміцнення економічної стійкості видається більш доцільним.

Зокрема, в контексті економічної безпеки на макrorівні для Китаю, крім статичного стану і збереження ресурсів в окремих секторах, таких як фінансовий, енергетичний і продовольчий, існує динамічна тенденція невизначеності щодо можливості уповільнення економічного розвитку. Наприклад, серед усіх країн світу або в різних регіонах однієї конкретної

країни, ті економічні суб'єкти, що володіють найбільшими запасами ресурсів та провідними позиціями, не завжди одноманітно переважають у швидкості та якості економічного розвитку. Отже, синтез та інтеграція понять економічної безпеки та економічного розвитку видаються важливими для Китаю нині. Цей підхід є актуальним і практичним, що підтверджується регулярними науковими дослідженнями, включно з нашим власним дослідженням.

Дотримання балансу між економічною безпекою та економічним розвитком має критичне значення, крім того, що результати економічного розвитку можуть розглянуті як показники економічної безпеки. За сильного та стабільного економічного розвитку загроза, пов'язана з безпекою та вразливістю, з меншою ймовірністю проявляється, стає менш критичною або не сприймається як значна загроза. За таких умов наявна в країні більша свобода в економічній політиці, менше ресурсів потрібно для реагування на можливі потрясіння і менше витрат на відновлення після виникнення кризових подій, іншими словами, у цьому разі невизначеність у соціальній та економічній сферах, а також у міжнародній обстановці здатна завдати державі лише обмеженої шкоди.

Навпаки, за слабкого і нестабільного економічного розвитку загрози середнього і навіть меншого масштабу можуть призвести до значних наслідків. За таких умов держава частіше вдається до консервативних політик, щоб пом'якшити негативні ефекти непередбачуваних кризових ситуацій. Організація необхідних ресурсів для боротьби з кризами та їх нейтралізації стає складнішим завданням для держави, відповідно невизначеність набагато більшою мірою впливає на державні політики.

Тема економічного розвитку та економічної безпеки в багатьох країнах, включно з Китаєм, дедалі частіше стає зовнішньоорієнтованою у змісті та риториці державної політики і стратегій щодо міжнародних економічних акторів різного рівня. З початку 2000-х років зростання економічної могутності Китаю, яку використовували як інструмент жорсткої сили для забезпечення економічної та національної безпеки, надало країні ресурси для

демонстрації та застосування демонстрації м'якої сили у формі дипломатичних та економічних стратегій.

Збільшення відкритості зовнішньому світу стало переважати над стратегією обходу й уникнення, разом із цим керівництво країни почало активніше впливати на діяльність і переговори в різних міжнародних механізмах і організаціях із двох основних причин. По-перше, для підтримання економічного розвитку та задоволення потреби в ресурсах необхідний надійний доступ до зовнішніх джерел ресурсів; по-друге, в умовах уповільнення економічного зростання, Китаю необхідно розширити відкритість зовнішньому світу як новий стимул для підтримки стабільного економічного зростання.

Уповільнення економічного зростання часто супроводжується економічною невизначеністю або стає її причиною. Невизначеність, включно з її синонімами, такими як уразливість, ризик і небезпека, насамперед відчувається окремими індивідами як рецепторами функціонування загальної системи. Окремі громадяни країни починають сприймати відсутність безпеки, коли в них обмежені фінансові ресурси, одержувані доходи недостатні, а державний соціальний захист не задовольняє їхніх потреб. В умовах впливу комплексних чинників мікроекономічна перспектива на рівні індивідуальних громадян стає песимістичною і нестійкою, навіть якщо макроекономічні показники демонструють стабільність.

У контексті китайської економічної системи ситуація є унікальною тим, що сталий економічний розвиток має особливе значення для вдосконалення системи соціального захисту, яка кардинально відрізняється від нинішньої, реформованої після запровадження економічних реформ і лібералізації в 1978 році. Результатом реалізації старої системи соціального забезпечення, спрямованої на ліквідацію занепокоєння громадян питаннями безпеки, став низький рівень добробуту, незважаючи на збереження низького рівня соціальної нерівності. Загалом планова економічна система в поєднанні з системою соціального захисту не сприяли раціональному розподілу ресурсів

та ефективній реалізації виробничого потенціалу, що в кінцевому підсумку призвело до поширення бідності в країні.

Отже, для забезпечення доцільності та практичності досліджень з економічної безпеки Китаю необхідно взяти до уваги вище розглянуті питання. Більше того, у контексті 14-го п'ятирічного плану соціально-економічного розвитку (2021-2025) і довгострокових цілей Китайської Народної Республіки до 2035 року [213] наголошено, що «розвиток має бути комплексним із погляду якості, структури, масштабу, швидкості, ефективності та безпеки», що має на увазі необхідність комплексного підходу з поєднанням динамічного мислення щодо питань економічної безпеки. Одним із ключових чинників, що впливають на темп і стабільність економічного розвитку Китаю, залишається енергетична безпека, яку широко висвітлюють в економічній літературі та враховують у державних політиках [5; 31; 32]. А також соціальний захист, який може знизити рівень економічної вразливості населення, але часто недооцінюється, разом із такими компонентами економічної безпеки, як продовольча та фінансова безпека, а також стабільність економічної структури, формують критеріальну базу емпіричного аналізу для цієї роботи.

У подальшій частині роботи стоїть завдання описати досягнення і проблеми економічного розвитку та безпеки протягом останніх років, а також проаналізувати й розглянути загальні економічні дані та дані за конкретними сферами й галузями, які необхідні для емпіричного дослідження в наступному розділі. Методологічний підхід передбачає перехід від великої сфери до окремої конкретної, від якісного вимірювання до кількісного, від опису статичного стану до аналізу динамічних змін. У процесі дослідження буде поглиблюватися рівень деталізації досліджуваних даних і складності моделей, що розглядаються, починаючи з даних часових рядів і крос-секційних даних Китаю загалом і переходячи до панельних даних в окремих регіонах і провінціях.

Важливим етапом економічного дослідження, що слідує за синтетичним і порівняльним аналізом теоретичних концепцій, понять і проблем, є

застосування та реалізації методології дослідження. Методологія дослідження має на увазі визначення принципів, правила і методики підходу до вирішення конкретного завдання, вивчення явищ і закономірностей розвитку, а також розкриття їхньої сутності. Реалізація методології передбачає використання вищевикладеного.

Для оцінювання економічної безпеки держав використовується безліч різних підходів, включно з кількісними та якісними методами оцінювання. Їхньою основою виступають знання статистики та економетрики, а також збирання, опрацювання та розрахунку статистичних даних в емпіричних моделях. У цьому дослідженні використано методологію TOPSIS-ентропійної ваги для оцінювання стійкості та безпеки економічної системи Китаю загалом та її ключових підсистем зокрема. Дана методологія TOPSIS-ентропійної ваги складається з двох частин: розрахунок ентропійної ваги та методу TOPSIS.

Ентропія спочатку була поняттям, пов'язаним із фізикою, але згодом її почали використовувати і в теорії інформації. Поняття ентропії вперше було введене Рудольфом Клаузіусом у термодинаміці 1865 року [199] для визначення міри необоротного розсіювання енергії та відхилення реального процесу від ідеального. Ентропія, визначена як сума наведених теплот, є функцією стану і залишається постійною в замкнутих оборотних процесах, тоді як у незворотних замкнутих процесах її зміна завжди додатна. У відкритій системі ентропія системи, що розглядається, може зменшуватися за рахунок виносу енергії, наприклад, у вигляді випромінювання, водночас повна ентропія навколишнього середовища збільшується.

У теорії інформатики ентропія, або інший термін - інформаційна ентропія Шеннона [124], служить для вимірювання невизначеності інформації: якщо значення ентропії показника велике, це означає, що розподіл значень цього показника за всіма об'єктами оцінювання відносно рівномірний. Таким чином, відмінності між об'єктами оцінювання за цим показником незначні, і в результаті чого, в цьому показнику міститься відносно мало ефективної інформації під час комплексного оцінювання.

Ентропія Шеннона, яка оцінює середню кількість інформації (математичне очікування), що міститься в значеннях випадкової величини, представлена нижче у формулі 2.1.

$$H = \log \bar{N} = - \sum_{i=1}^N p_i \log p_i \quad (2.1)$$

де H - ентропія. Права частина рівняння являє собою подану інформацію, а інформаційна ентропія H у лівій частині рівняння може бути отримана з цієї інформації. Формула 1 також може бути перетворена у формулу 2.2:

$$H(x) = - \sum_{i=1}^N f(x_i) \ln f(x_i) \quad (2.2)$$

Таким чином, інформаційну ентропію можна розглядати як міру ступеня розподілу інформації в системі. Під час оцінювання обсягу отриманої інформації один із ключових чинників, що визначають точність і надійність оцінки, - це рівень інформаційної ентропії показника. Якщо інформаційна ентропія показника низька, то в разі збільшення обсягу наданої інформації цей показник набуває більшого значення в комплексній оцінці та відповідно має більшу вагу. Якщо в термодинаміці під поняттям ентропія розуміють міру обсягу розсіяних енергій у навколишнє середовище, які неможливо використати, то в інформатиці висока ентропія має скоріше даремну інформацію.

Своєю чергою метод TOPSIS (повна назва: Technique for Order Preference by Similarity to toan Ideal Solution, перекладається як «Техніка впорядкування уподобань за схожістю з ідеальним рішенням») - ефективний багатосторонній метод ухвалення рішень, що набув останніми роками широкого застосування в економічних дисциплінах. У міру того, як у наукових дослідженнях виникає дедалі більше проблем, пов'язаних з ухваленням багатосторонніх і багаторівневих рішень, а показники, задіяні в економічних системах, стають дедалі складнішими, мультикритеріальними, використання методу TOPSIS демонструє дедалі більше переваг під час аналізу даних.

Цей метод був уперше запропонований К. Л. Хвангом і К. Юном 1981 року в книжці «Multiple Attribute Decision Making» (Ухвалення рішень за множиною атрибутів) [100] як метод ухвалення багатоцільових рішень, що відомий як метод ранжування, що найбільше наближає до «ідеального рішення» в аналізі рішень. Необхідність застосування подібного багатовимірною методу оцінки в науковому дослідженні зумовлена насамперед тим, що всі об'єкти, системи чи явища в реальному світі часто є складними та різноманітними, і одновимірною оцінка часто не може всебічно й точно відобразити їхній істинний стан або ефективність.

Суть методу TOPSIS полягає у вимірюванні схожості параметрів системи з ідеальним рішенням і класифікації альтернативних варіантів за ступенем їхньої близькості до цього ідеалу. Альтернативи ранжуються на основі збігу з найближчим і найменш близьким до ідеального рішення значеннями. При цьому враховуються ваги використовуваних критеріїв, що дає змогу виконувати стандартну процедуру ранжування. Найкращим рішенням вважається те, що найближче до ідеального значення і, навпаки, за найгіршого - до анти-ідеального значення. Отриманий інтегральний показник визначає позицію кожного варіанта в рейтингу.

Що стосується методології аналізу проблеми національної економічної безпеки, її спрощення з високою часткою ймовірності може призвести до втрати інформації. Об'єктивні аспекти економічної безпеки на макрорівні, які становлять лише часткову інформацію, проте найчастіше спостерігаються в економічній літературі, містять цілу низку галузей і вимірів, зокрема фінанси, торгівлю, промисловість, ресурси, екологію, технології та багато чого іншого, які є взаємопов'язаними та взаємодіючими елементами, що між собою утворюють складну систему.

Отже, метод оцінки, заснований на одному вимірі, не може всебічно і точно відобразити загальну ситуацію з економічною безпекою. З міркувань аналітичної точності, враховуючи суб'єктивний та об'єктивний характер самого поняття «безпеки», необхідно використовувати логічне поєднання

якісного та кількісного підходів, застосовуючи комплексну та інтегровану методологію аналізу. Своєю чергою, при кількісному аналізі необхідно використовувати багаторівневий і багатовимірний аналіз, а також методи емпіричного вимірювання великої кількості даних.

Перевага методу TOPSIS-ентропійної ваги полягає в його здатності здійснювати комплексне оцінювання даних, що охоплюють безліч об'єктів і показників, навіть коли відсутні єдині межі та стандарти для цих показників [24]. Цей метод ефективно справляється з аналізом як дуже великих, так і дуже маленьких значень показників, що робить його універсальним інструментом для багатокритеріального аналізу в складних ситуаціях. Крім того, метод з ентропійним розрахунком визначає ваги показників, акцентуючи увагу на відмінностях між ними на конкретному рівні, і визначення ваги повністю ґрунтується на фактичних даних кожного показника, що дає змогу уникнути втручання суб'єктивних факторів [240].

Далі безпосередньо пропонується процедура виконання методу TOPSIS-ентропійної ваги для оцінювання рівня економічної безпеки країни загалом або її окремих компонентів [97]. **Основні етапи описуються нижче.**

1) Формування матриці рішень: на початковому етапі формується матриця рішень, де рядки представляють альтернативи, а стовпці - критерії, за якими оцінюються ці альтернативи. Відповідно до теми дослідження цієї роботи, у системі економічної безпеки налічується m -кількість досліджуваних об'єктів, включно з багаторічними даними Китаю у сфері енергетичної, соціальної безпеки тощо, що дають змогу відслідкувати зміни з плином часу; або річні дані китайських провінцій, що сприяють вивченню регіональних відмінностей; а також можуть бути панельні дані, що являють собою поєднання наборів спостережень за змінною, взятою в різні моменти часу в різних провінціях. Таким чином, матрицю утворюють i об'єкти (роки або провінції), $i = \{1, 2, \dots, m\}$, і j показники (енергетичної, соціальної, продовольчої безпеки тощо) для оцінки цього об'єкта, $j = \{1, 2, \dots, n\}$:

$$X = X_{ij} = \begin{bmatrix} x_{11} & \cdots & x_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (2.3)$$

$$X = [X_{ij}]_{m \times n} \quad (2.4)$$

де X_{ij} — значення альтернативи або вибірки i для показника j .

Для дослідження економічної безпеки в цій роботі було сформовано матрицю у вигляді:

Таблиця 2.1.

Матриця індикаторів оцінки економічної безпеки КНР.

Об'єкти \ Показники			Енерг. безпека		Продов. безпека		...	Соц. безпека	
			1	2	n
Китай	Провінція 1	2000	x_{11}	x_{12}					x_{1n}
	Провінція 2	2000	x_{21}	x_{22}					x_{2n}
	Провінція ...	2000							
	Провінція 1	2001							
Китай	Провінція 2	2001							
	Провінція ...	2001							
	Провінція							
	Провінція 1	2022							
Китай	Провінція ...	2022							
	Провінція m	2022	x_{m1}	x_{m2}					x_{mn}

Джерело: Складено автором.

2) Нормалізація матриці: необхідним кроком у методі TOPSIS-ентропійної ваги є нормалізація або стандартизація даних, оскільки одиниці виміру для різних показників можуть значно відрізнятися. Цей процес дає змогу звести дані до єдиного масштабу та зменшити вплив відмінностей між

позитивними та негативними показниками. Детальна процедура цього кроку операції описується нижче.

Позитивні показники. Для позитивних показників, збільшення значення яких асоціюється з поліпшенням, стандартизація виконується за формулою:

$$X'_{ij} = \frac{X_{ij} - \min\{X_{1j}, X_{2j}, X_{3j}, \dots, X_{mj}\}}{\max\{X_{1j}, X_{2j}, X_{3j}, \dots, X_{mj}\} - \min\{X_{1j}, X_{2j}, X_{3j}, \dots, X_{mj}\}} \quad (2.5)$$

де X'_{ij} - стандартизоване значення об'єкта вибірки i для показника j . $\min\{X_{1j}, X_{2j}, X_{3j}, \dots, X_{mj}\}$ і $\max\{X_{1j}, X_{2j}, X_{3j}, \dots, X_{mj}\}$ — мінімальне і максимальне значення для показника відповідно. Цей процес дає змогу нормалізувати дані в діапазоні від 0 до 1.

Негативні показники. Для від'ємних показників, зменшення значення яких асоціюється з поліпшенням, стандартизація виконується за формулою:

$$X'_{ij} = \frac{\max\{X_{1j}, X_{2j}, X_{3j}, \dots, X_{mj}\} - X_{ij}}{\max\{X_{1j}, X_{2j}, X_{3j}, \dots, X_{mj}\} - \min\{X_{1j}, X_{2j}, X_{3j}, \dots, X_{mj}\}} \quad (2.6)$$

Цей процес також нормалізує дані в діапазоні від 0 до 1, але враховує зворотну спрямованість показників.

3) Зважування матриці показників: кожен показник зважується відповідно до його значущості. Ваги показників можуть бути визначені експертним шляхом або з використанням різних методів зважування. У нашому дослідженні застосовується ентропійний метод зважування, який дає змогу об'єктивно визначати або змінювати вагові коефіцієнти залежно від конкретної ситуації, маючи високу точність і високу адаптивність. Насамперед необхідно розрахувати значення ймовірності кожного індикатора за формулою:

$$P_{ij} = \frac{X'_{ij}}{\sum_{i=1}^m X'_{ij}} \quad (2.7)$$

4) Потім розраховується ентропія кожного показника E_j за формулою:

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m P_{ij} \ln P_{ij} \quad (2.8)$$

де $k = \frac{1}{\ln m} > 0$, є нормувальним коефіцієнтом, який забезпечує, щоб ентропія E_j лежала в діапазоні від 0 до 1. Чим менше значення ентропії, тим більший ступінь дисперсії індикатора і тим більший вплив (тобто вага) індикатора на комплексну оцінку. Умовно кажучи, відповідна вага повинна бути більшою в комплексній оцінці.

5) Розрахунок ступеня відчуження: розраховується ступінь відхилення для кожного індикатора, який доповнює значення ентропії, відображаючи ступінь варіативності або важливості показника оцінки. Що більший коефіцієнт відчуження, то менше значення ентропії показника, що означає нерівномірніший розподіл значень показника за всіма об'єктами оцінки та більшу відмінність у показниках кожного об'єкта оцінки. Отже, такий показник надає відносно велику кількість корисної інформації при комплексній оцінці, і йому слід надати більшої ваги.

Слідом за розрахунком ентропією ступінь відхилення d_j визначається як:

$$d_j = 1 - E_j \quad (2.9)$$

6) Присвоєння ваг індикаторам. Ваги індикаторів визначаються на основі ступеня відчуження:

$$W_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j} \quad (2.10)$$

де W_j — вага індикатора j , n — кількість індикаторів. Більша вага свідчить про високий рівень інформативності цього показника та його значний вплив на загальну оцінку.

7) Розрахунок зваженої суми для кожного об'єкта. Для кожного об'єкта розраховується зважена сума індикаторів:

$$S_i = \sum_{j=1}^m W_j P_{ij} \quad (2.11)$$

де S_i — підсумкове значення всіх показників j для об'єкта i .

Для застосування методу TOPSIS після використання методу ентропійного зважування необхідно виконати такі кроки:

8) Побудова зваженої нормалізованої матриці рішення. Цей розрахунок проводиться шляхом множення нормалізованої матриці рішень на вагові коефіцієнти, отримані методом ентропійного зважування:

$$V_{ij} = W_j \times X'_{ij} \quad (2.12)$$

де V_{ij} — зважена нормалізована матриця рішення, що зважується.

9) Визначення ідеально-оптимального та ідеально-негативного рішень: ідеальне рішення формується на основі найкращих значень за кожним критерієм, а анти-ідеальне - на основі найгірших значень. Ідеальне (V^+) і анти-ідеальне (V^-) рішення определяються для кожного показателя:

$$V^+ = \{ \max(V_{ij}) \mid j \in J_1; \min(V_{ij}) \mid j \in J_2 \} \quad (2.13)$$

$$V^- = \{ \min(V_{ij}) \mid j \in J_1; \max(V_{ij}) \mid j \in J_2 \} \quad (2.14)$$

де J_1 — набір позитивних індикаторів, для яких *більші* значення означають кращі результати, також J_2 — набір негативних індикаторів, для яких, навпаки, *менші* значення позначають кращі результати.

10) Розрахунок відстаней до ідеального та анти-ідеального рішень: для кожного об'єкта вибірки обчислюються відстані до ідеального (D_i^+) і анти-ідеального (D_i^-) рішень. Зазвичай використовують евклідові відстані:

$$D_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^m (V_{ij} - V_j^+)^2} \quad (2.15)$$

$$D_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^m (V_{ij} - V_j^-)^2} \quad (2.16)$$

11) Розрахунок відносної близькості до ідеального рішення: відносна близькість об'єкта до ідеального рішення (C_i^*) розраховується як:

$$C_i^* = \frac{D_i^-}{D_i^+ + D_i^-} \quad (2.17)$$

За числом обчисленої відносної близькості об'єктів до ідеального рішення (C_i^*) проводять ранжування, серед яких найкращий матиме найменшу відстань до ідеального рішення і найбільшу відстань до анти-ідеального.

Конкретні емпіричні вимірювання та аналітичну роботу, пов'язані з економічною безпекою в даній роботі, включно з описом конкретних вимірювань і показників, джерелами даних, описовою статистикою даних і розрахунком методу зважування ентропії TOPSIS, наведено в наступному розділі.

Висновки до розділу 2

У цьому розділі розглядаються теоретичні концепції та інтерпретації питань економічної безпеки, що вивчаються науковими колами в Китаї. Аналіз прямих і непрямих проявів концепції економічної безпеки, включно з їхніми наслідками на різних історичних етапах Китаю, підтверджує значущість цієї теми. Розвиток та еволюція досліджень, концептуальних визначень та інтерпретаційних перспектив економічної безпеки в Китаї відбувалися в річці загальносвітової тенденції підвищеного інтересу до цієї теми в 1990-ті роки, а також під впливом змін у національній економічній системі та державній політиці.

Економічний розвиток у Китаї, зумовлений проведенням реформ в економічній системі, проходить через основні стадії, що кардинально між собою відрізняються. Проведено огляд загальних економічних умов у різні історичні періоди Китаю: від давнини до утворення Китайської Народної Республіки (КНР) у 1949 році, проведення політики реформ та відкритості у 1979 році, офіційного оголошення та затвердження урядом про створення соціалістичної ринкової економічної системи у 2002 році, та наступного за ним періоду (2003 - 2012 рр.), нове керівництво країни з новим баченням економічної політики, і з 2013 по наші часи протягом якого вдосконалюється система макроекономічного регулювання, трансформуються функції уряду з управління економікою, зокрема у вигляді скорочення адміністративного втручання і посилення стимулів фіскальної та податкової політики.

Виокремлено ключові характеристики державних економічних політик публічного управління економічною безпекою в період з 1949 до 1979 рр., з 1979 року до 1997 року, з 1997 до 2012 року, з 2013 по наші часи. В країні було ухвалено закони, національні програми та стратегії (зокрема, «Один пояс, один шлях» в 2013 році). Також в 2015 р. в країні було ухвалено новий закон «про національну безпеку». У концепціях економічної безпеки Китаю відбувся перехід від державного планування, орієнтованого на запобігання загрозам з реалістського погляду, до економічної лібералізації, відкритості, міжнародного співробітництва та розвитку концепції «м'якої сили».

Розкрито головні характеристики державного управління діяльністю, пов'язаною з економічною безпекою в стародавні часи. У стародавньому Китаї управління економікою було тісно пов'язане зі стабільністю режиму: правителі приділяли особливу увагу сільському господарству та виробництву продовольства задля підтримання соціальної стабільності, обмежуючи розвиток комерції, що розглядалася як дестабілізуючий фактор. Держава здійснювала жорсткий контроль і монополію в економіці, проводила податкову політику з різною метою, зокрема для зміцнення армії та розвитку інфраструктури. Однак часто ігнорувалися безпека та добробут населення, що було одним із ключових чинників, які призводили до зміни династій. У сучасному контексті соціальний захист громадян розглядається як найважливіший елемент досліджень економічної безпеки та управління.

У період між утворенням держави КНР і реалізацією політики реформ і відкритості чіткого визначення економічної безпеки не існувало, а національну безпеку розуміли винятково в традиційних рамках, що було пов'язано з контекстом холодної війни. У цей час державна планова економіка слугувала символом прагнення до абсолютної безпеки, а традиційна реалістська перспектива домінувала. Однак однією з причин економічних реформ став провал попередньої моделі економічного розвитку, що підштовхнуло керівництво країни до усвідомлення важливості економічного зростання для забезпечення безпеки.

Від початку економічних реформ і до азійської фінансової кризи 1997 року, яка стимулювала дослідження в галузі економічної безпеки, процес реформ зіткнувся з опором. Основними заходами стали лібералізація економіки, посилення розвитку зовнішньоекономічної діяльності, залучення прямих іноземних інвестицій, скорочення державного втручання в економічну діяльність, а також економічна самостійність і можливість вільної дії під час ухвалення рішень в умовах ризику, що є важливим аспектом економічної безпеки. У цей період розуміння національної безпеки керівництвом країни також було приведене у відповідність до світових тенденцій: скорочення військових витрат супроводжувалося зміщенням акценту на розв'язання економічних викликів, пов'язаних із відкриттям економіки.

Після 1997 року активно розвивалися різноманітні теоретичні дослідження в царині економічної безпеки, в яких наголошувалося на таких аспектах, як стан відсутності ризиків і загроз, здатність протистояти їм і забезпечення економічного суверенітету країни. Рівень і зміст економічної безпеки поступово розширювалися, а кількісні дослідження з використанням багатовимірних і багатоіндикаторних моделей стали переважним напрямом. Однак здебільшого вони фокусувалися на об'єктивних аспектах, пов'язаних із загальним розумінням національної безпеки. Незважаючи на те що дослідження включали елементи суб'єктивності, суб'єктивні аспекти економічної безпеки населення на мікрорівні залишаються недостатньо вивченими. Водночас національна економічна політика сприяла подальшому розширенню міжнародного співробітництва, що знайшло відображення у прийнятті ліберального підходу до економічної безпеки.

Однак тенденція глобалізації спричинила численні економічні кризи, а збереження геополітичних ситуацій підкреслює актуальність реалістського підходу. Основне завдання реагування на кризи та забезпечення економічної безпеки лягає на державні органи, а забезпечення економічного розвитку розглядається як ключовий аспект економічної безпеки Китаю. Від Конституції та Закону про національну безпеку Китаю до інших нормативно-

правових актів і конкретних планів економічного розвитку, що реалізуються Держрадою та Національною комісією з розвитку і реформ, усі ці структури виконують обов'язки з економічного планування, координації, стимулювання та регулювання. Однак у правовій системі аспекти соціального захисту в контексті економічної безпеки на мікрорівні залишаються недостатньо опрацьованими.

Зосередження уваги на статичних, одиничних показниках може породити прагнення до досягнення абсолютної безпеки, що супроводжується негативними наслідками. До того ж практично неможливо знайти країну, яку можна було б охарактеризувати як повністю економічно «безпечну». Загалом питання економічної безпеки для Китаю, однієї з найбільших країн світу, що розвиваються, набуває особливої значущості в контексті забезпечення якості та ефективності економічного розвитку, що є особливо важливим для протидії економічному уповільненню, яке сприймається як ключовий показник економічної небезпеки. Коливання економічного зростання здатні суттєво впливати на сприйняття економічної безпеки як на рівні держави, так і в суспільстві.

Таким чином, ґрунтуючись на теоретичних дослідженнях і національній політиці, розроблено систему оцінювання показників економічної безпеки, що застосовується в наступній частині цієї роботи. Вона фокусується на аналізі ситуації з енергетичною безпекою як ключовим елементом економічного розвитку і включає продовольчу, фінансову безпеку, раціональну економічну структуру та соціальний захист як ключові аспекти. Для врахування багатовимірності запроваджується метод TOPSIS-ентропійного зважування. Далі подано опис методу, етапи розрахунку та отримані результати.

Метод TOPSIS ентропійної ваги зарекомендував себе як ефективний інструмент в емпіричних дослідженнях і широко застосовується як об'єктивний метод зважування. Він здатен адекватно задовольняти потребу в багатовимірному методі оцінювання, що зумовлено складністю дослідження економічної безпеки. Визначаючи ваги на основі ступеня варіації самих даних,

цей метод дає змогу уникнути впливу суб'єктивних чинників, що сприяє їх об'єктивності та достовірності.

Вважаємо, що отримані результати та висновки по КНР можуть бути використані в державному управлінні інших країн, зокрема в Україні, при розробленні державної політики національної безпеки та економічної безпеки як її складової.

Основні положення другого розділу дисертаційного дослідження опубліковані автором у роботах [20; 24 – 25; 154; 157; 188].

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ІЄРАРХІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В КНР НА ОСНОВІ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1 Застосування методу TOPSIS-ентропійного зважування в моделі побудови системи енергетичної безпеки КНР

Економічний розвиток країни неминуче пов'язаний зі споживанням енергії. Для Китаю, найбільшої країни зі швидким економічним зростанням, прагнення до економічного розвитку є і метою, і нагальною потребою - за допомогою економічного зростання розв'язують багато соціально-економічних проблем, адже зростання добробуту держави й окремих громадян забезпечує не тільки матеріальне забезпечення, а й усуває суб'єктивні відчуття тривожності, що можуть вплинути на соціальну стабільність країни. Однак у цьому процесі також виникають різноманітні виклики та проблеми, насамперед пов'язані з виробництвом і споживанням енергетичних ресурсів, які було розглянуто в попередньому розділі цієї роботи.

Крім того, з точки зору міжнародної безпеки, нескінченні регіональні конфлікти в окремих країнах Близького Сходу, який, як і раніше, залишається важливим джерелом світових запасів нафти, викликають серйозні побоювання. Згідно з даними на сайті Statista - глобальної платформи збору даних і бізнес-аналітики [150], до кінця 2022 року залишкові видобувні запаси нафти в даному регіоні становлять 55.71% від загальносвітового обсягу. Ці конфлікти неминуче призводять до волатильності світових цін на енергоносії та перебоїв у постачанні, що загрожує енергетичній безпеці та економічному зростанню країн-імпортерів енергоносіїв, включно з Китаєм. Триваюча війна на території України також із руйнівною силою позначилася на глобальній енергетичній безпеці [5; 31], виявивши вразливість глобальних ланцюжків поставок енергоносіїв до торговельних потрясінь, пов'язаних із фізичними порушеннями, до яких відносяться руйнування виробничої та транспортної

інфраструктури, блокування транспортних вузлів і різке зростання цін через невизначеність, спричинену війною. У результаті енергетична безпека та економічне зростання країн-імпортерів енергоносіїв, насамперед, країн Європейського Союзу, опиняються під негативним впливом. Зрештою, коливання в європейській економіці, яка є другим за величиною торговельним партнером Китаю, чинять важливий вплив на ситуацію в зовнішній торгівлі країни та її економічне зростання.

Ситуація з енергетичною безпекою як з погляду наукового співтовариства, так і з погляду органів державного управління, стала однією з головних глобальних проблем, оскільки, з одного боку, для підтримання сталого економічного розвитку надійне забезпечення енергетичними ресурсами є необхідною умовою, з другого - зростаючий попит на ці ресурси є прямим наслідком економічного розвитку. Таким чином, задоволення потреб в енергетичних ресурсах і прагнення до економічного зростання зумовлюють міжнародну конкуренцію і суперництво між країнами за вигідні позиції на глобальній енергетичній арені. У цьому контексті міжнародні відносини та глобальну енергетичну безпеку слід взяти до уваги. Однак варто зазначити, що реалістський погляд на міжнародну енергетичну безпеку, який розглядає зростаючий попит на енергію як загрозу, часто піддається критиці. Вважається «недалекоглядним і хибним припущення про те, що глобальна енергетична політика обов'язково являє собою гру з нульовою сумою, за якої енергетична безпека однієї країни означає відсутність енергетичної безпеки в іншій країні» [82].

Проблеми енергетичної безпеки, як правило, досліджуються з різних точок зору та підходів. Нижче в цьому підрозділі подано всебічний аналіз різних внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на енергетичну безпеку Китаю. Роз'яснюється поточний стан системи енергетичної безпеки країни, а також можливості та проблеми, з якими вона стикається. Аналізується ситуація з основними викопними джерелами енергії Китаю, такими як нафта, природний газ і вугілля. Систематично узагальнюються і детально,

комплексно розглядаються проблеми енергетичної безпеки Китаю в контексті широкого економетричного аналізу.

Дослідження в царині енергетичної безпеки впродовж півстоліття досягли значного прогресу, проходячи етапи від первісного сприйняття й аналізу енергетичної безпеки відповідно до принципів наукових досліджень [43] як можливість стабільного доступу енергії на тлі енергетичної кризи в 1973 - 1975 роках до останнього, більш систематичного розуміння енергетичної безпеки. Її представлено як комплексну концепцію з інтеграцією 4-х (і більше): наявність, доступність, цінова прийнятність енергетичних ресурсів і прийнятність для довкілля (The 4A's - Availability, Accessibility, Affordability and Acceptability) [42], що набуває актуальності й донині, дослідження в царині енергетичної безпеки впродовж півстоліття досягли значного прогресу. Однак розуміння і сприйняття енергетичної безпеки часто різняться залежно від особистих та інституційних поглядів, національних особливостей, географічних і геологічних умов, а також історичного контексту [180]. Подібно до поняття економічної безпеки, концепції енергетичної безпеки в дослідженнях або настільки вузькі, що не дають повноцінного уявлення про комплексні енергетичні проблеми, або настільки широкі, що їм бракує точності та узгодженості [155].

Нині більшість дослідницьких праць на тему енергетичної безпеки базується або мають тісний зв'язок із 4A's підходом. Згідно з яким енергетична безпека - це стан наявності в держави достатнього запасу енергетичних ресурсів для задоволення потреби в них через економічний розвиток. Також це спроможність уряду забезпечити надійний доступ до одержання енергетичних ресурсів за прийнятною ціною з міжнародного ринку; низький рівень викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище, для досягнення якого необхідний технологічний розвиток, а саме - за допомогою розвитку відновлюваних джерел енергії; поліпшення енергоефективності на всіх ланцюжках виробництва та впровадження технологій уловлювання вуглецю й очищення шкідливих викидів.

Приміром, Б. Совакул та ін. [181] провели серію досліджень для оцінювання енергетичної безпеки у 18 країнах з 1990 до 2010 року на основі аналогічних параметрів і показників, у підсумку було виявлено істотну нерівність у розвитку сектору енергетики серед країн. У своєму дослідженні китайські вчені [204] виходячи з 4 вимірів - фізичної доступності енергетичних ресурсів, технічної придатності, соціальної прийнятності та економічної доступності енергетичних ресурсів, кількісно і якісно простежили зміни в стані енергетичної безпеки Китаю.

Крім того, наявне ширше дослідження щодо енергетичної безпеки у 162 країнах із різних регіонів світу на основі комплексного застосування суб'єктивних та об'єктивних методів розподілу ваг [197]. Зауважимо, що кількість подібних досліджень не обмежена і продовжує зростати, що не видається можливим їх повністю перелічити.

Виходячи з вищевикладеного, наше дослідження спрямоване на розроблення комплексної системи оцінки енергетичної безпеки Китаю. При цьому ми не прагнемо охопити якомога більше параметрів, що зустрічаються в літературі, а обираємо мінімально необхідну кількість вимірювань. Відповідно до мети розроблення системи оціночних індексів із урахуванням їхньої повноти та наукової обґрунтованості, а також доступності та порівнянності даних, у даному дослідженні було застосовано такі оціночні виміри: енерговиробництво, енергоспоживання, енергопостачання та екологічні наслідки, своєю чергою, кожен із цих вимірів містить кілька показників, що приводить до формування трирівневої системи оцінювання (таблиця А.1 в Додатку А). Таким чином, у нашому дослідженні енергетичну безпеку визначено як стабільне постачання, придбання та виробництво достатньої кількості енергії для задоволення потреб економічного розвитку за допомогою ефективного споживання та зниження рівня екологічних наслідків.

Отже, представимо критерії та показники (індикатори).

1) Вимірювання енерговиробництва, до нього входять 3 індикатори - обсяг (1.1), спроможність (1.2) і структура (1.3), які складаються з 10

конкретних показників: $x_1 - x_{10}$. Усі показники в цьому сегменті є позитивними (крім показника коефіцієнта еластичності енерговиробництва x_5), що означає, що збільшення обсягу виробництва енергії та підвищення спроможності енерговиробництва сприяють зміцненню стійкості енергетичного сектору країни, в той же час показники, що вказують на структуру енерговиробництва та виробництва чистої електроенергії, також входять у цей сегмент. Однак обсяг і потужність виробництва енергетичних ресурсів у країні не є еквівалентом її енергетичної безпеки або економічного благополуччя, тож необхідно включити і розглянути додаткові сегменти показників для всебічної оцінки.

2) Вимірювання енергоспоживання, до нього входять також 3 індикатори - структура (2.1), ефективність (2.2) та обсяг (2.3), які також складаються з 10 конкретних показників: $x_{11} - x_{20}$, з них частка вугілля в загальному енергоспоживанні (x_{11}), коефіцієнт еластичності енергоспоживання (x_{15}) і енергоспоживання для отримання 10 000 юанів ВВП (енергоємність, x_{17}) вважаються від'ємними показниками, тому що збільшення цих значень вказує на зниження якості споживання енергії. Загальний обсяг, структура та ефективність споживання енергії безпосередньо корелюють з економічною динамікою і технологічним рівнем країни або регіону. Крім того, ці параметри мають значний вплив на стан довкілля та на можливості для сталого розвитку в майбутньому.

3) Вимірювання екологічних наслідків, до нього входять 2 індикатори - обсяг викидів (3.1) та заходи очищення забруднення (3.2), які включають 6 показників: $x_{21} - x_{26}$, зокрема показники обсягу викидів забруднення ($x_{21} - x_{24}$) є від'ємними і показують, що внаслідок стрімкого розвитку промисловості та економічного зростання у Китаї спостерігається значне збільшення викидів основних забруднювальних речовин. Водночас заходи протидії забрудненню (x_{25}, x_{26}) є позитивними, що свідчить про те, що уряд докладась більших зусиль для зменшення забруднення та зменшення впливу на навколишні природні середовища.

4) Вимірювання енергопостачання, до нього входить 3 індикатори - постачання з міжнародного ринку (4.1), запаси в країні (4.2) та міжнародні ціни на основні види імпортованих енергоресурсів (4.3), які складаються з 9 конкретних показників: x_{27} - x_{35} . У той час як обсяг імпорту основних енергетичних ресурсів (вугілля, нафта та природний газ) вважається позитивним показником, що відображає здатність країни здобувати більше енергії із зовнішніх джерел, залежність від зовнішніх ринків енергії (x_{27}) у даному дослідженні розглядається як негативний показник, який необхідно знижувати або підтримувати на певному рівні, проте як свідчать дані статистики, насправді, для Китаю характерна висока залежність споживання нафти від іноземних джерел постачання. Більше того, показники міжнародних цін на енергоресурси (зокрема, ціни на нафту і природний газ, на які Китай значною мірою залежить від іноземних джерел) також вважатимуться від'ємними, зважаючи на те, що зі збільшенням цін на енергоресурси зростає собівартість і витрати на виробництво, що негативно позначається на економічному становищі країни ³.

Нижче подано процедуру емпіричного аналізу із застосуванням методології TOPSIS-ентропійної ваги для оцінки стану енергетичної, а також економічної системи. Процедура розпочинається з описової статистики даних (таблиця А.2 в Додатку А), яка дає змогу сформулювати загальне уявлення про дані. У таблиці містяться такі статистичні інформації:

1) VarName позначає показники енергетичної безпеки, детальні відомості про які наведено в таблиці 4; Obs представляє період дослідження, який охоплює 19 років з 2004 по 2022 рік, останні дані статистики 2023 року ще не були повністю опубліковані.

2) Mean - середнє значення кожного показника, Min - мінімальне значення показника, Max - максимальне значення показника, Median - медіана

³ Усі показники, описані вище, та їхні значення, що використовуються в послідовному емпіричному дослідженні, було отримано з таких джерел: «Китайський статистичний щорічник» і база даних офіційного сайту Державного статистичного управління [218], «Щорічник статистики енергетики Китаю» [219], а також «Світовий енергетичний щорічник 2023», виданий Енергетичним дослідницьким інститутом [183].

показника; приміром, для показника x_1 - загального енерговиробництва, максимальне значення складає 466000 (одиниця: 10 тис. тонн вугільного еквіваленту, тобто загалом 4,66 млрд. тонн вугільного еквіваленту) 2022 року, мінімальне - 206108 (2,06 млрд. тонн вугільного еквіваленту) 2004 року. Середнє значення - 335554.32, значення медіани - 351041, свідчать про рівномірне зростання обсягу виробництва енергії в Китаї протягом 19 років.

3) SD - стандартне відхилення показника, де більше значення вказує на ширший розкид значень навколо середнього, а менше значення свідчить про те, що дані більш згруповані навколо середнього значення. У даному випадку розмір даних напряму впливає на стандартне відхилення, показником з найбільшим стандартним відхиленням є x_{18} - обсяг загального енергоспоживання, який свідчить про суттєве зростання енергоспоживання; показник з найменшим значенням SD - коефіцієнт еластичності енергоспоживання (x_{15}), що розраховується шляхом ділення зростанням енергоспоживання на суму зростання ВВП, та вказує на порівняно синхронну динаміку між зростанням економіки та енергоспоживанням.

Крім того, слід вибрати частину показників з усіх показників з таблиці A.1 у Додатку А, і скласти таку таблицю даних для аналізу (таблиця повного обсягу даних прикріплюється в таблиці A.2 у додатку А):

Таблиця 3.1

Дані системи оцінювання енергетичної безпеки (частина)

Роки	x_5	x_{10}	x_{11}	x_{15}	x_{16}	x_{17}	x_{20}	x_{24}	x_{27}
		(%)	(%)		(%)		(%)		(%)
2004	1.54	8.4	70.2	1.66	74.75	1.60	89.50	38.94	38.26
2005	0.97	8.4	72.4	1.18	74.26	1.63	87.63	37.79	38.94
2006	0.54	8.5	72.4	0.76	74.39	1.36	85.44	28.01	41.37
2007	0.56	8.6	72.5	0.61	74.26	1.29	84.82	22.95	44.02
2008	0.52	9.5	71.5	0.3	73.50	1.21	86.53	19.39	47.73
2009	0.33	9.8	71.6	0.51	72.52	1.16	85.11	16.67	52.78
2010	0.86	10.4	69.2	0.69	73.62	1.13	86.55	14.69	54.11

Роки	X5	X10 (%)	X11 (%)	X15	X16 (%)	X17	X20 (%)	X24	X27 (%)
2011	0.94	9.6	70.2	0.76	73.81	0.86	87.89	13.28	55.76
2012	0.41	11.2	68.5	0.49	72.81	0.83	87.29	11.86	56.64
2013	0.28	11.8	67.4	0.47	72.39	0.79	86.06	10.81	56.46
2014	0.14	13.5	65.8	0.36	73.06	0.76	84.56	10.66	59.45
2015	0.14	14.5	63.8	0.19	71.61	0.72	83.43	9.31	60.00
2016	0.54	16.7	62.2	0.25	70.25	0.60	78.36	5.10	65.93
2017	0.54	17.4	60.6	0.46	69.87	0.58	78.73	4.04	69.56
2018	0.84	18.2	59	0.52	68.66	0.56	80.28	3.61	73.98
2019	0.82	19	57.7	0.55	67.72	0.55	81.50	4.41	78.00
2020	1.14	19.7	56.9	1	67.45	0.55	81.73	3.92	82.65
2021	0.58	20.6	55.9	0.65	66.46	0.48	81.22	3.12	74.91
2022	3.07	20.4	56.2	0.97	64.98	0.48	86.14	2.95	74.98

Джерело: Бюро статистики КНР, «Китайський статистичний щорічник», складено автором.

Результати візуалізації даних наведено нижче на рисунках 3.1, 3.2 і 3.3. Зокрема, на рисунку 3.1 продемонстровано динаміки змін у таких галузях: виробництво чистої електроенергії (x_{10}), співвідношення споживання вугілля до загального енергоспоживання (x_{11}), частка споживання електроенергії в галузі промисловості (x_{16}), рівень самозабезпечення енергією (x_{20}), рівень викидів за стандартизації зростання ВВП (x_{24}) та ступінь залежності КНР від міжнародних поставок нафти (x_{27}).

Статистичні дані та їх аналіз дають змогу дійти таких висновків:

1) При збільшенні виробництва чистої електроенергії та зменшенні частки споживання вугілля, рівень викидів забруднюючих речовин при зростанні ВВП у Китаї значно знизився протягом 19 років, що відповідає вимозі екологічної складової енергетичної безпеки. Одночасно з цим спостерігаються також скорочення споживання електроенергії в

промисловості, що, своєю чергою, свідчить про підвищення ефективності енергоспоживання, тренд про ці явища зображено на рисунку 3.2.

2) З одного боку, Китай здатен самостійно забезпечувати 80-90% від загального обсягу споживаної енергії щорічно. З іншого боку, країна також демонструє значну залежність від міжнародних ринків у частині споживання нафти, що є важливим аспектом, який заслуговує на окрему увагу. Водночас основним енергетичним продуктом у Китаї залишається вугілля, що безпосередньо позначається на енергоефективності та екологічній обстановці. Інформацію про енергетичну структуру Китаю наведено на рисунку 3.3.

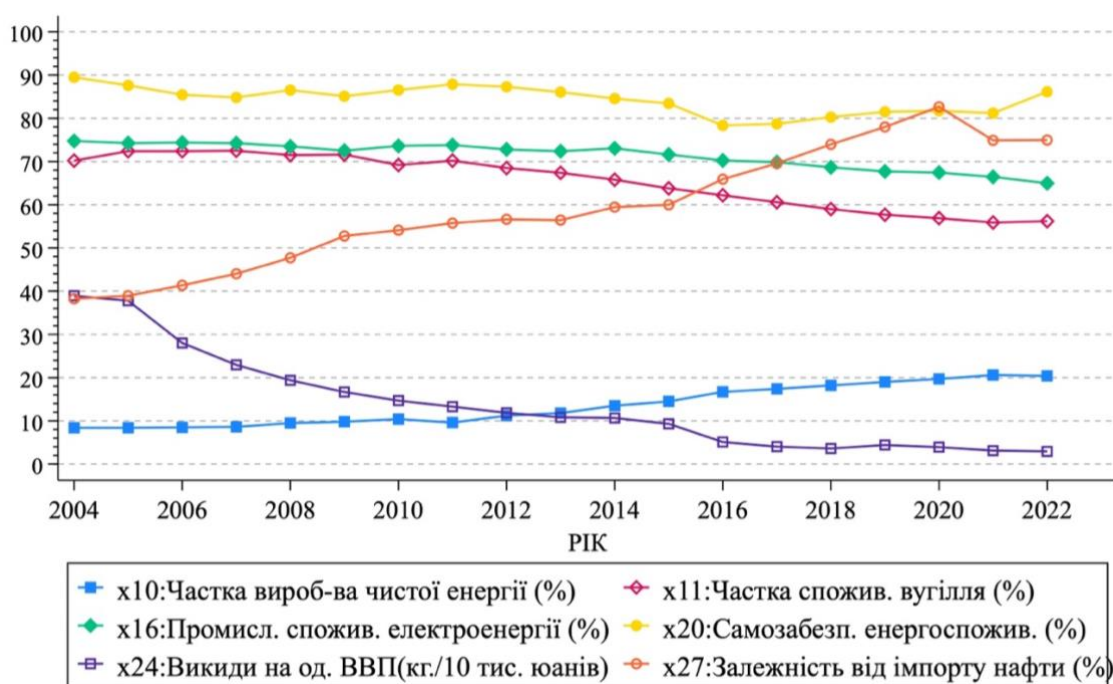

Рисунок 3.1: Дані показників x_{10} , x_{11} , x_{16} , x_{20} , x_{24} і x_{27} щодо енергетичної безпеки КНР у 2004-2022 рр.

Джерело: Бюро статистики КНР, «Китайський статистичний щорічник», складено автором.

Слідом за аналізом рис. 3.1 наведемо аналіз рис. 3.2, на якому зображено дані показників КНР, що безпосередньо пов'язані з ВВП, які розраховують шляхом ділення енергетичних показників на суми ВВП: коефіцієнт еластичності виробництва енергії (x_5), коефіцієнт еластичності споживання енергії (x_{15}) і показник енергоємності економіки (x_{17}). Коефіцієнти еластичності показують відношення зміни значення енергетичних показників

у розрахунку на одиницю відносної зміни ВВП у Китаї, при цьому якщо коефіцієнти еластичності більші за 1, то можна дійти висновку, що швидкість зростання виробництва або споживання більша за швидкість зростання економіки, що може свідчити про низьку ефективність енергетичного сектору країни. Про поступове підвищення ефективності економіки КНР свідчать статистичні інформації рисунка.

Крім того, коефіцієнти еластичності енерговиробництва та енергоспоживання також вказують на зміни економічних станів Китаю, де в 2009-2011 рр. і в останні роки через зниження темпу зростання економіки, показники коефіцієнтів зберігали тенденцію до збільшення. Особливо у 2022 році, коефіцієнт еластичності енерговиробництва склав 3.07, що може свідчити про надлишок потужностей в енергетичному секторі, який утворився (рис. 3.2).

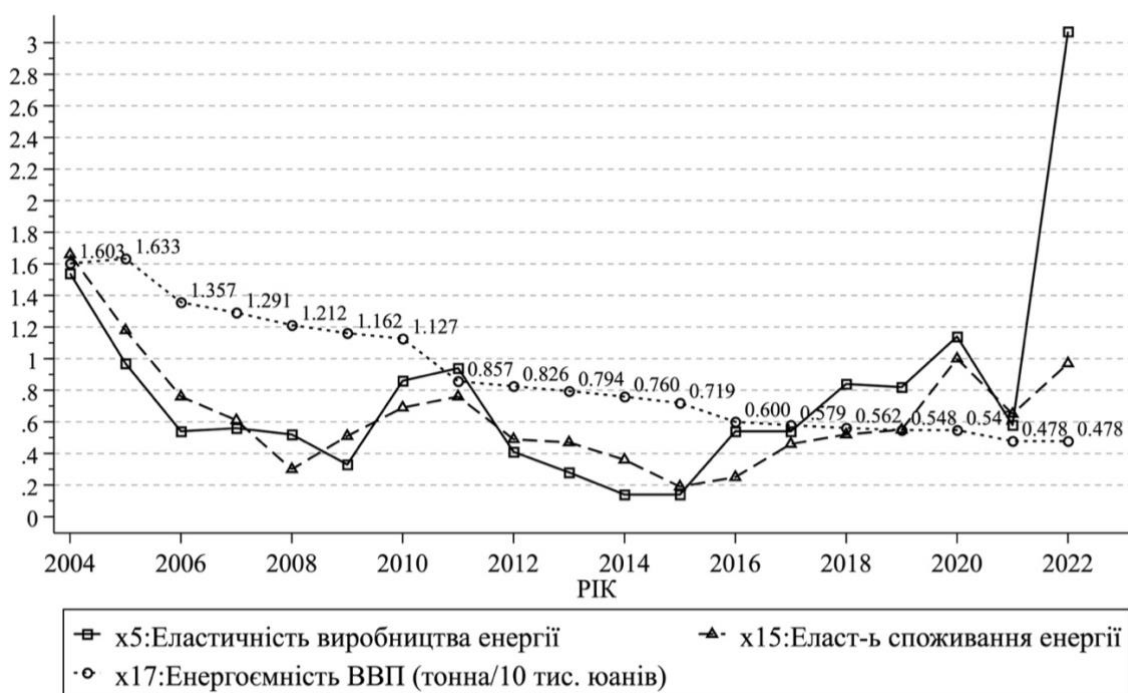

Рисунок 3.2: Дані змінних x_5 , x_{15} і x_{17} щодо енергетичної безпеки КНР у 2004-2022 рр.

Джерело: Бюро статистики КНР, «Китайський статистичний щорічник», складено автором.

Нижче на рисунку 3.3 наведено дані про енергетичну структуру КНР за останні 19 років, де вугілля залишається домінантним джерелом енергії за

обсягом виробництва і споживання. При цьому між обсягами виробництва і споживання нафти спостерігається значна різниця, що вказує на високу залежність Китаю від імпортової нафти, як показано в результаті аналізу рис. 3.1. Частка споживання нафти за аналізований період залишається майже незмінною, тоді як частка виробництва і споживання вугілля скорочується, і збільшуються обсяги виробництва та споживання чистіших видів енергії.

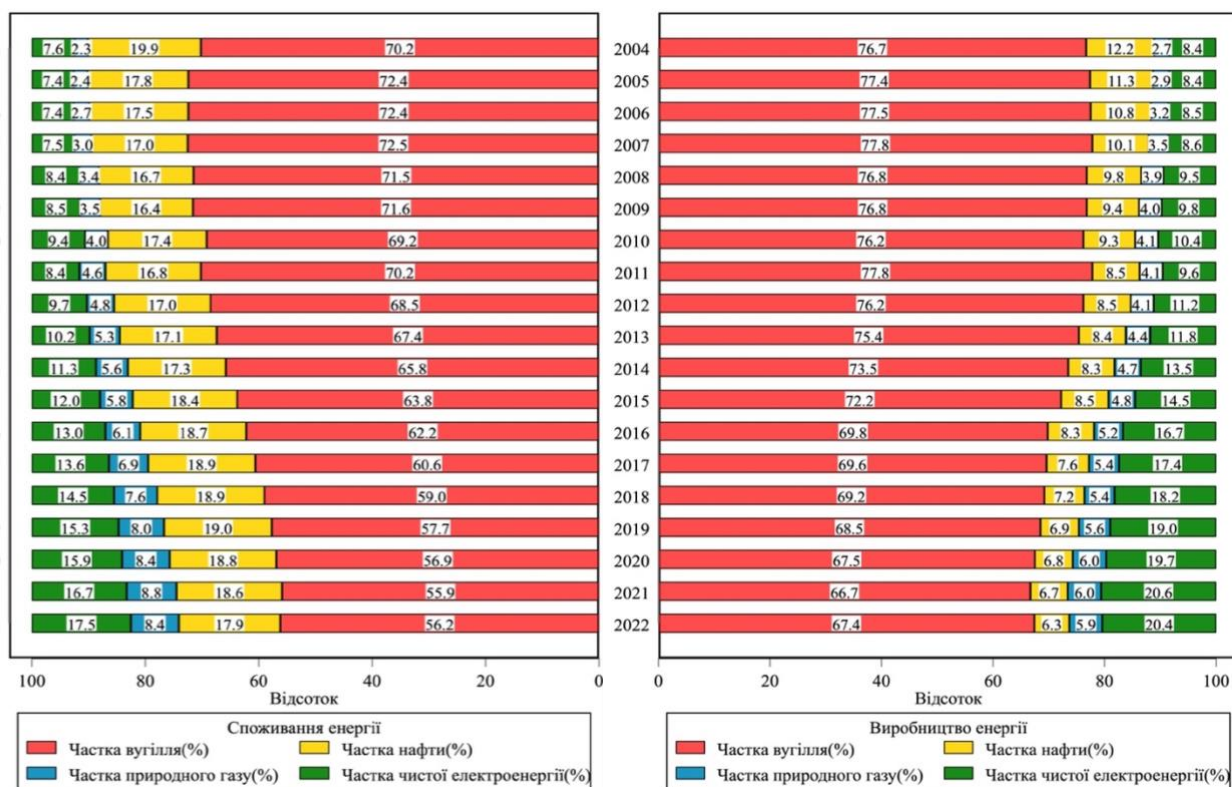

Рисунок 3.3: Енергетична структура КНР у 2004-2022 рр. Дані змінних X7, X8, X9, X10, X11, X12, X13 і X14.

Джерело: Бюро статистики КНР, «Китайський статистичний щорічник», складено автором.

Після етапу описової статистики даних енергетичної безпеки слідує етап емпіричного аналізу, в якому використовується методологія TOPSIS із застосуванням ентропійних ваг, щодо якої було проведено дослідження, описане в параграфі 2.3. Нижче подано основні результати розрахунків, виконаних із використанням програмного забезпечення Stata.

Зокрема, за допомогою формул (3) - (10), наведених в параграфі 2.3, було отримано ваги всіх показників під час оцінювання енергетичної безпеки.

Результати розрахунків інтегровано в таблиці 3.2, у якій напівжирними знаками позначено негативні показники, чим більші їхні значення, тим негативніший їхній вплив. При цьому показник з більшою вагою означає, що містить більше інформації та має більший вплив на комплексну оцінку. Якщо не враховувати відмінності у властивостях між конкретними показниками, то з усіх 35 показників кожен отримує середню вагу 0.028571429 за загальної ваги 1.

Таблиця 3.2

Розрахунок ваги показників енергетичної безпеки

X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀
0.020	0.018	0.031	0.021	0.007	0.019	0.028	0.029	0.022	<u>0.053</u>
10295	61842	78411	87907	68950	73083	45248	12963	47204	<u>11132</u>
X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅	X ₁₆	X ₁₇	X ₁₈	X ₁₉	X ₂₀
<u>0.049</u>	0.027	0.034	<u>0.050</u>	0.010	<u>0.046</u>	0.020	0.019	0.018	0.021
<u>46337</u>	09372	24189	<u>77309</u>	14607	<u>11111</u>	51651	77342	37610	22046
X ₂₁	X ₂₂	X ₂₃	X ₂₄	X ₂₅	X ₂₆				
<u>0.045</u>	<u>0.039</u>	0.024	0.016	0.031	0.022				
<u>91603</u>	<u>38969</u>	49020	44008	13192	64012				
X ₂₇	X ₂₈	X ₂₉	X ₃₀	X ₃₁	X ₃₂	X ₃₃	X ₃₄	X ₃₅	
0.023	0.030	0.036	<u>0.056</u>	0.033	0.021	0.026	0.033	0.007	
19107	18801	77484	<u>89398</u>	10020	87520	15837	56126	56295	

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

У таблиці 3.4 вище показники, що мають негативний вплив, виділені напівжирним шрифтом. Кількість показників із вагою, більшою за середньостатистичну вагу (0.028571429), становить 15, серед яких частки виробництва і споживання чистого виду енергії (x₁₀ і x₁₄), частка споживання вугілля (x₁₁), частка споживання електроенергії в промисловому секторі (x₁₆), обсяги викидів діоксиду сірки SO₂ (x₂₁) та хімічного споживання кисню в стічних водах (x₂₂), і імпорт природного газу (x₃₀) були підкреслені та мають більшу вагу, тим самим впливаючи на кінцеві результати оцінювання. Таким

чином, саме розвиток чистого виду енергії виступає ваговою роллю для енергетичної безпеки Китаю, і екологічні складові енергетичної безпеки як ніколи актуальні для Китаю. Загалом бали оцінювання системи енергетичної безпеки КНР подаються в такій таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Бали оцінки енергетичної безпеки Китаю

Рік	Бали ентропійної оцінки	Бали TOPSIS-ентропійної оцінки
2004	0.25329066	0.33836167
2005	0.23826554	0.30896717
2006	0.25777173	0.30447335
2007	0.28177115	0.30834833
2008	0.30919233	0.31864379
2009	0.35359982	0.34641752
2010	0.38777292	0.36228173
2011	0.34003678	0.31798395
2012	0.40250567	0.36723065
2013	0.45621054	0.41434361
2014	0.48678045	0.44658322
2015	0.53733092	0.49564154
2016	0.62003129	0.59201485
2017	0.65030272	0.6293034
2018	0.68185908	0.66668593
2019	0.70227175	0.67574425
2020	0.7361016	0.67639475
2021	0.73759361	0.66553668
2022	0.72667865	0.65364174

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

Результати оцінювання в таблиці - підсумкові бали оцінювання ентропії та бали оцінювання TOPSIS-ентропії, отримані на основі матриць балів оцінювання ентропії кожного показника, показують, що в період з 2004 до 2022 року рівень енергетичної безпеки Китаю перебував у діапазоні від 0.25 до 0.75 балів, що відповідає середньому рівню. Загальна тенденція розвитку рівня безпеки демонструє перехід від початкового низького рівня до середньо-верхнього. Порівняльний аналіз балів, отриманих за допомогою двох методів оцінювання, дає змогу зробити висновок, що рівень енергетичної безпеки загалом демонструє тенденцію до поліпшення ситуації з коливанням в останні роки. Після цього результати розрахунків було візуалізовано та ілюстровано на рисунку 3.4. З наведених даних результатів випливає, що бали, розраховані методом TOPSIS, більш точно відображають тенденції та стани розвитку енергетичного сектору.

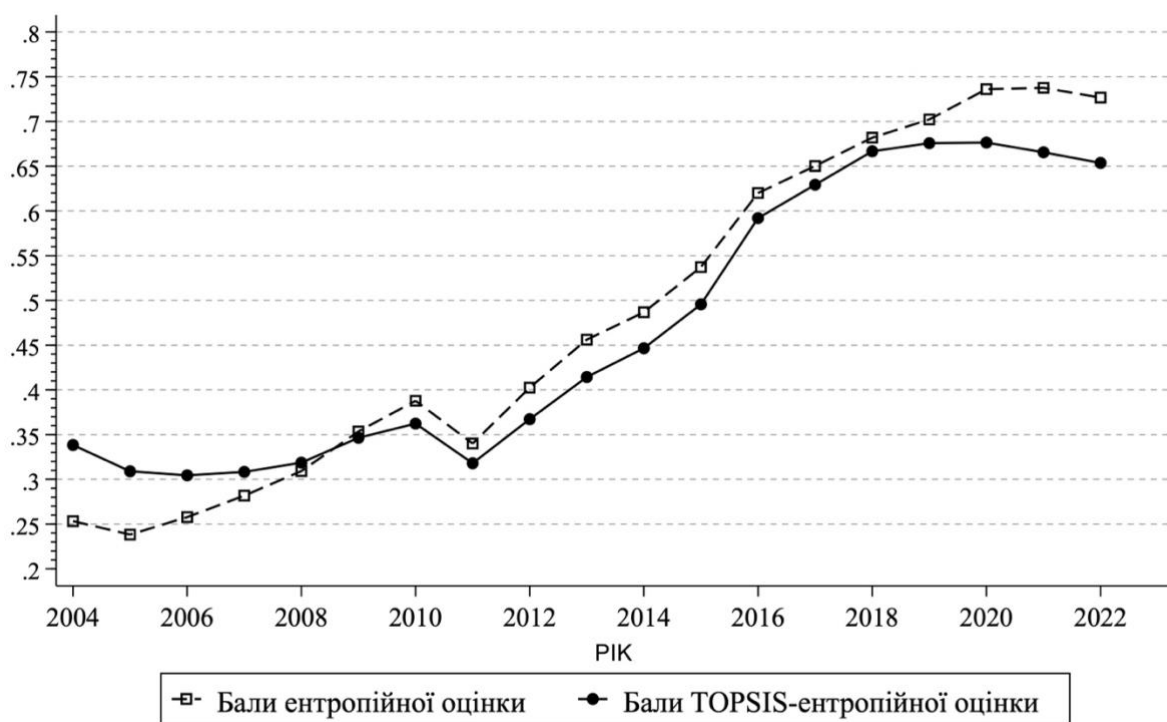

Рисунок 3.4: Результати оцінки енергетичної безпеки КНР у 2004-2022 рр. при використанні методу TOPSIS ентропійної ваги.

Джерело: Складено автором.

Однак необхідно провести більш деталізоване дослідження тенденцій енергетичної безпеки КНР, що дасть змогу точніше інтерпретувати результати

та виявити ключові напрями в аналізованих даних. Таким чином, на даному етапі розраховуються бали оцінки показників II рівня, а саме, бали 4-х вимірів: енерговиробництва, енергоспоживання, екологічних наслідків та енергопостачання, які сукупно складають бали ентропійної оцінки. Детальні бали оцінки подаються нижче в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Бали ентропійної оцінки енергетичної безпеки Китаю					
Рік	Бали оцінки	1 вимір	2 вимір	3 вимір	4 вимір
2004	0.25329066	0.05877802	0.05671116	0.04045949	0.09734199
2005	0.23826554	0.06858016	0.03895383	0.03990078	0.09083077
2006	0.25777173	0.07373025	0.04445053	0.04771733	0.09187363
2007	0.28177115	0.08097717	0.04721169	0.06190685	0.09167543
2008	0.30919233	0.09035624	0.06594529	0.07453751	0.07835329
2009	0.35359982	0.10104021	0.06768495	0.07778917	0.10708549
2010	0.38777292	0.10902875	0.08973245	0.08516515	0.10384657
2011	0.34003678	0.10952047	0.08952937	0.05514987	0.08583706
2012	0.40250567	0.12133518	0.11156333	0.06569081	0.10391635
2013	0.45621054	0.13050437	0.12275768	0.08599437	0.11695413
2014	0.48678045	0.13931565	0.13285668	0.08958641	0.12502172
2015	0.53733092	0.14659029	0.15903562	0.0855254	0.14617962
2016	0.62003129	0.15067642	0.17199172	0.13293851	0.16442464
2017	0.65030272	0.15131197	0.18862669	0.13827229	0.17209177
2018	0.68185908	0.15313226	0.21208124	0.13675545	0.17989014
2019	0.70227175	0.16377658	0.23152965	0.11335753	0.19360798
2020	0.7361016	0.17393135	0.23739824	0.11313409	0.21163793
2021	0.73759361	0.18015188	0.25576626	0.10784461	0.19383087
2022	0.72667865	0.18475904	0.26743845	0.10626891	0.16821224

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

З таблиці випливає, що за методом оцінки ентропійної ваги, всі 4 виміри енергетичної безпеки Китаю в розглянуті періоди демонструють тенденцію до оптимізації, набираючи в 1-2 рази більше балів наприкінці періоду порівняно з початковим рівнем. Зокрема, в сегментах енерговиробництва та енергоспоживання простежується стабільне зростання балів оцінки, в той час як у сегменті екологічних наслідків та енергопостачання відзначається коливання останніми роками, однією з можливих причин цих коливань є погіршення міжнародної ситуації, у зв'язку з якою збільшується вартість іноземних поставок енергетичних ресурсів. Крім того, останніми роками в Китаї спостерігається сповільнення економічного зростання, через що було скорочено суми вкладень в очищення промислових забруднень і захист довкілля, що впливало на динаміку в сегменті екологічних наслідків, незважаючи на стабільне зменшення рівня забруднень у Китаї.

Далі, на основі отриманих результатів чотирьох вимірювань, представлених у таблиці 3.6, було сформовано такі графіки для візуалізації даних - рисунок 3.5 і 3.6, які дають виразний аналіз.

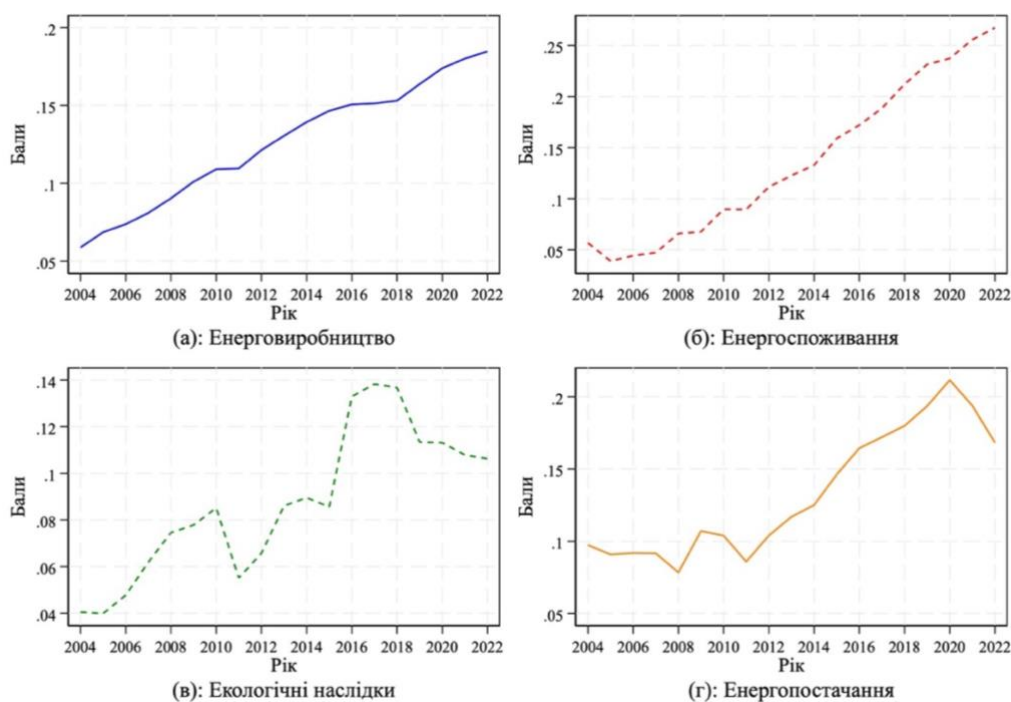

Рисунок 3.5: Результати оцінки 4-х вимірів енергетичної безпеки КНР у 2004-2022 рр. при використанні методу ентропійної ваги.

Джерело: Складено автором.

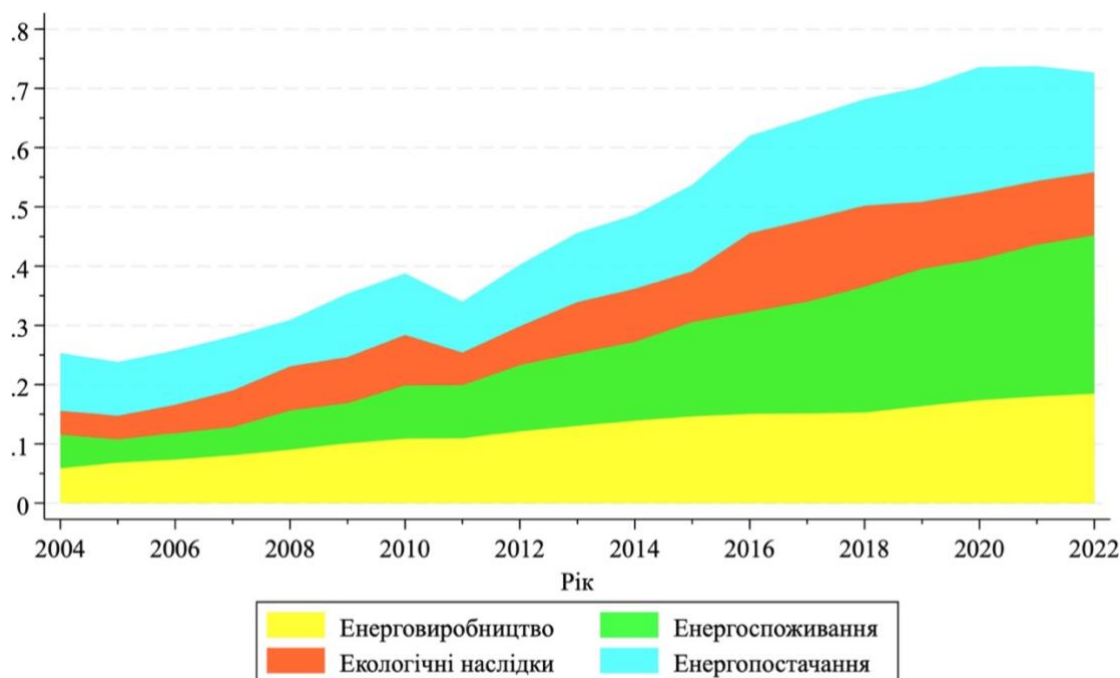

Рисунок 3.6: Результати оцінки 4-х вимірів енергетичної безпеки КНР у 2004-2022 рр. при використанні методу ентропійної ваги.

Джерело: Складено автором.

З двох рисунків також випливає, що в міру стабільного поліпшення обстановки в сегментах енерговиробництва та енергоспоживання, що забезпечується, зокрема, завдяки розвитку чистого виду енергії та збільшенню енергоефективності в Китаї, в сегменті екології та енергопостачання проявляється більший ступінь нестабільності, що пов'язується з внутрішнім економічним розвитком та міжнародною обстановкою. Більше того, саме зростання стійкості в перших 2-х сегментах енергетичної безпеки КНР сприяло зменшенню негативного впливу від нестабільності в других 2-х сегментах.

3.2 Визначення показників і проведення TOPSIS-ентропійного зважування в ієрархічній системі економічної безпеки КНР

З використанням комплексних статистичних даних часових рядів в енергетичному секторі Китаю та застосуванням методу TOPSIS з ентропійним зважуванням було розглянуто стан і динаміку розвитку енергетичної безпеки

КНР, що вважається однією з найважливіших складових економічної стійкості для країни, висновки щодо якої сформовано на основі описового аналізу змін показників та емпіричного дослідження цілісної системи, що дало змогу виявити сутність і ключові аспекти змін.

Однак, якщо зважати на той факт, що фундаментом будь-якого виду наукового дослідження є саме збирання й оброблення даних статистики, їхній обсяг, якість і структура безпосередньо впливають на формування результатів дослідження і подальші висновки, то варто піддавати дослідження в даній роботі оновленню, розширювати спектр і глибину показників, а також оптимізувати структуру статистичних даних, як продовження виконання методологічних завдань, сформульованих і поставлених у 2-му розділі цього дослідження. Зокрема, у цьому підрозділі дисертаційної роботи необхідно в таких напрямках розвивати дослідження:

- 1) Включення показників з інших сфер і галузей економіки як основних індикаторів економічної безпеки КНР, таких як фінансових, продовольчих і соціальних захистів;
- 2) Проведення аналізу показників на рівні окремих регіонів і провінцій Китаю з метою підвищення точності дослідження;
- 3) Складання бази показників із багаторічних панельних даних, що поєднують у собі переваги даних часових рядів і крос-секційних даних.
- 4) На основі виконання 3 попередніх завдань провести описовий, факторний аналізи та емпіричне дослідження із застосуванням методу TOPSIS з ентропійним зважуванням.

Основна причина, з якої слід розширити та поглибити аналіз, а також розвивати дослідження в нових напрямках, полягає в тому, що, по-перше, існує пряма залежність між щільністю та характеристикою даних показників і точністю результатів наукового дослідження. У той час як дані часових рядів зосереджені на змінах економічних даних по одній країні в різні моменти часу і, хоча й виявляють загальні тенденції, не містять інформації про просторовий вимір. Навпаки, крос-секційні дані, незважаючи на те що надають важливу

інформацію в просторовому вимірі, не дають змоги відстежувати динаміку змін. Панельні дані поєднують у собі характеристики як часових рядів, так і крос-секційних даних, відображаючи як зміни в часовому вимірі, так і просторову (наприклад, регіональну) неоднорідність. Такі багатовимірні дані дають змогу вивчати економічні явища більш комплексно, виявляючи відмінності та зв'язки між регіонами.

По-друге, статистичні дані показників на державному рівні за своєю суттю є або акумульованими, або середньостатистичними значеннями даних з нижчого, регіонального рівня. У цьому процесі неминує виникає проблема втрати або приховування важливої інформації, що міститься в регіональних і провінційних даних. Різні регіони всередині країни можуть демонструвати значну економічну різноманітність. Наприклад, прибережні провінції Китаю значно відрізняються від внутрішніх провінцій за структурою економіки, рівнем розвитку та інтенсивністю політичних підтримок, і насамперед, станом фонду природних ресурсів. Дослідження даних на рівні провінцій дає змогу краще вловити та проаналізувати ці відмінності, що сприяє точнішим і цілеспрямованішим висновкам.

Таким чином аналіз даних по провінціях і регіонах спрямовані на розуміння економічної ситуації та потреб різних територій, виявлення та визначення проблем конкретних регіонів, а також на розроблення ефективнішої регіональної політики для сприяння збалансованому розвитку країни в цілому.

Особлива увага приділяється таким областям економічної стійкості або безпеки КНР на регіональному рівні відповідно до 53 розділу 14-го п'ятирічного плану соціально-економічного розвитку (2021-2025) і довгострокових цілей Китайської Народної Республіки до 2035 року [213]: енергетична безпека [155], продовольча безпека [23], фінансова безпека, стійкість економічної структури [26] та соціальна безпека [21; 156]. У дослідженні розглядаються 30 провінційних адміністративних одиниць КНР, включно з 22 провінціями, 4 муніципалітетами центрального підпорядкування

та 4 автономними районами. Винятки становлять Тибетський автономний район, а також спеціальні адміністративні райони Гонконг і Макао та Тайвань, через низьку повноту, своєчасність і доступність даних для цих регіонів. Тривалість розглянутих періодів становить 4 періоди: 2013 р., 2016 р., 2019 р. і 2022 р.

Слід окремо зазначити, що аналогічно створенню комплексної індикаторної системи оцінювання енергетичної безпеки КНР (*таблиця А.1* в Додатку А), де показники поділено на 3 рівні, такий підхід також можна застосувати для оцінювання безпеки економічної системи Китаю загалом. У цьому контексті показник першого рівня представляють ті самі сфери економічної безпеки. На другому рівні виокремлюються кількісні та якісні аспекти окремих сфер, тобто конкретні показники. Також слід знову підкреслити, що під усіма переліченими видами безпеки та зведеними балами їх оцінювання маються на увазі розрахунки спроможності протистояти вразливості та нестійкості. У підсумку сформується зведена таблиця показників оцінки економічної безпеки (*таблиця Б.1* у Додатку Б). Після визначення показників для проведення емпіричного аналізу та складання таблиці здійснюється обробка даних статистики⁴. Описова статистика даних для досліджуваних показників наведена в *таблиці Б.2* у Додатку Б⁵.

Аналіз структури даних показників економічної безпеки КНР.

1. Енергетична безпека, як ключова складова економічної безпеки.

Показник x_1 - самозабезпечення трьома основними видами енергії (вугілля, нафта, природний газ) - серед 120 досліджуваних об'єктів варіюється

⁴ Як і в попередньому контексті, дані більшості з показників, описаних вище, було отримано з наступних джерел, виданих у розглянуті періоди: «Китайський статистичний щорічник» і база даних офіційного сайту Державного статистичного управління [218], «Щорічник статистики енергетики Китаю» [219], «Китайський сільськогосподарський щорічник» [216] і база даних офіційного сайту Міністерства сільського господарства та сільських справ Китайської Народної Республіки [250], платформа оприлюднення інформації про облігації місцевих органів влади Китаю [217], а також багаторічних статистичних щорічників різних провінцій.

⁵ Структура таблиці складається з: 1) VarName - назва показників, що утворюють систему економічної безпеки КНР, детальні відомості щодо яких подано в таблиці 10; Obs представляє обсяг об'єктів дослідження (загалом 120), що складається з 4 періодів дослідження, 2013 р., 2016 р., 2019 р. і 2022 р., і помножених на 30 регіонів Китаю. 2) Mean - середнє значення кожного показника, Min - мінімальне значення показника, Max - максимальне значення показника, Median - медіана показника.

в широких межах. Максимальне значення становить 306.7394%, що свідчить про те, що в певний рік одна конкретна провінція стала регіоном із чистим відтоком енергії. Водночас мінімальне значення для показника x_1 становить 0%, що вказує на значну залежність однієї конкретної провінції від енергоресурсів, які надходять з інших регіонів або з-за кордону. Середні та медіанні значення показують, що рівень самозабезпечення енергетичної потреби в більшості регіонів Китаю залишається відносно невисоким.

При цьому показник x_2 - енергетична ефективність - доповнює оцінку рівня самозабезпечення енергетичних ресурсів. Серед усіх аналізованих об'єктів спостерігається значна різниця в енергетичній ефективності: найменш ефективне споживання енергії становить 0.4546975 (од. 10000 юанів), тобто 4546.975 юанів на тонну вугільного еквівалента, тоді як найефективніше сягає 6.023135 (60231.35 юанів на тонну вугільного еквівалента), що свідчить про більш ніж дванадцятикратну різницю. Необхідно зазначити, що серед усіх регіонів Китаю спостерігається значний дисбаланс у розподілі зон постачання енергетичних ресурсів і зон економічного розвитку. Зокрема, економічно розвинені регіони Китаю, як-от східне узбережжя, характеризуються високим попитом на енергію, проте стикаються з відносним дефіцитом місцевих енергоресурсів і змушені покладатися на зовнішні поставки. Водночас регіони, багаті на енергетичні ресурси, як-от західні території, не можуть повною мірою скористатися своїми перевагами через слабку економічну базу та порівняно низький рівень розвитку й використання енергії.

Економічний розвиток та енергетичне споживання неодмінно призводить до екологічних наслідків (x_3), що привертають увагу, та потребують значних зусиль і фінансових ресурсів для оптимізації енергетичного сектору (x_4), зокрема й усунення забруднювальних викидів у навколишнє середовище. Серед усіх даних показника x_3 , найменше екологічне навантаження від енергоспоживання становить 0.0006715, тобто 0.6715 кг. забруднюючих викидів (викиди діоксиду сірки SO_2 , хімічне споживання кисню в стічних водах та тверді частки в повітрі) на тонну вугільного

еквівалента. Натомість найбільше значення - 0.022432 (22.432 кг. забруднюючих викидів на тонну вугільного еквівалента).

Також як впливає з основних висновків дослідження в параграфі 3.1, розвиток чистого виду енергії (x_5) виконує незамінну роль у процесі розвитку енергетики та економіки Китаю (макс. значення 91.16079%, мін. значення 23.682%). В умовах значного географічного дисбалансу в розподілі енергетичних ресурсів державна підтримка розвитку чистих видів енергії є особливо важливою та актуальною для регіонів із низьким рівнем самозабезпечення традиційними викопними паливами. Крім того, така підтримка також актуальна для регіонів, багатих на традиційні енергетичні ресурси, оскільки розвиток чистих джерел енергії сприяє оптимізації енергетичної структури та поліпшенню екологічної ситуації.

Найважливішим етапом у процесі дослідження статистичних даних на рівні регіонів є візуальне представлення, необхідне для поліпшення розуміння складних статистичних взаємозв'язків. В умовах аналізу даних, що охоплюють безліч регіонів, використання однієї лише таблиці з цифрами часто виявляється недостатнім для повного усвідомлення картини, у цьому разі візуалізація регіональних даних відіграє незамінну роль. Нижче наведено географічне представлення даних регіонів КНР у сфері енергетичної безпеки, що полегшує сприйняття великих обсягів інформації та дає змогу виокремити основні характеристики розвитку енергетичного сектору Китаю.

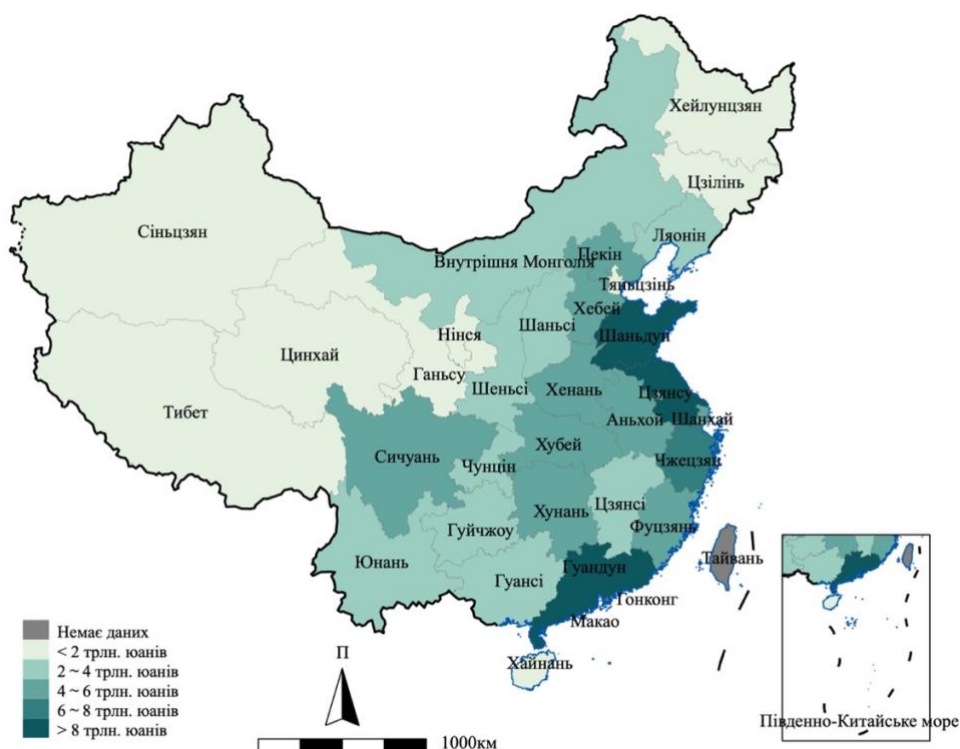

Рисунок 3.7а: Обсяг ВВП регіонів КНР у 2022 році.

Джерело: Складено автором.

Мапа Китаю з даними ВВП за регіонами (рисунок 3.7а) є засадничою точкою опори для дослідження та представляє основну інформацію щодо китайської економіки, де прибережні провінції та регіони на південному сході посідають провідні позиції за рівнем економічного зростання, що вказує на інтенсивність у відповідних регіонах. Північно-західні регіони Китаю значно відстають в економічному розвитку та відносяться до п'ятої групи, де обсяг ВВП у 2022 році становить менше 2 трильйонів юанів. Для порівняння, регіони першої групи мають ВВП, що перевищує 8 трильйонів юанів. Однією з ключових причин такої різниці в рівнях розвитку є вигідне географічне положення регіонів першої групи, що характеризується високим ступенем відкритості для міжнародних економічних зв'язків.

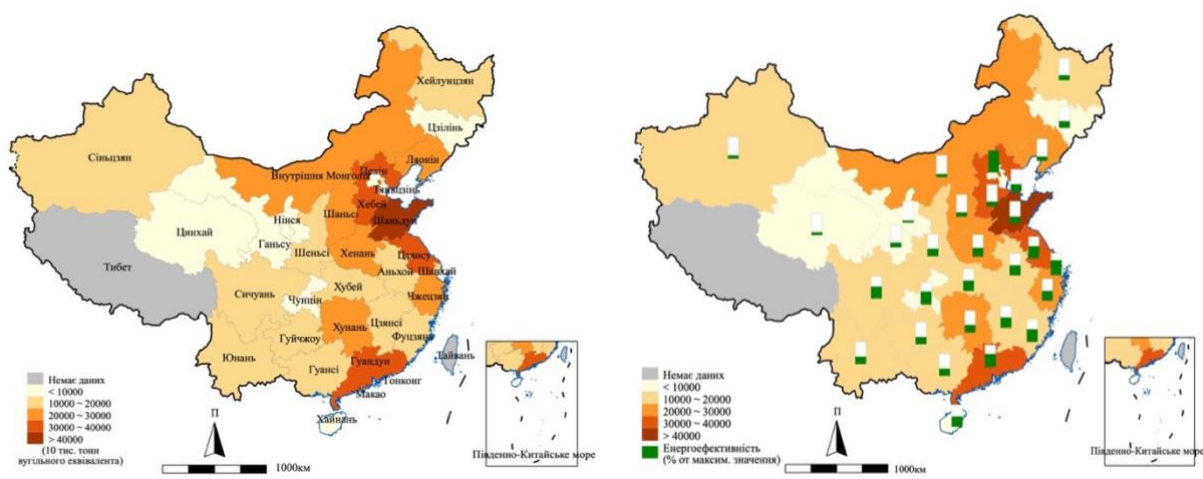

Рисунок 3.76: Енергоспоживання та енергоефективність регіонів КНР у 2022 р.

Джерело: Складено автором.

Для регіонів із високим обсягом ВВП характерна позитивна кореляція з більшим обсягом енергоспоживання, що свідчить про взаємозв'язок між економічним зростанням і збільшенням споживання енергоресурсів (як впливає з рисунка 3.76). Регіони, які входять до першої групи за рівнем розвитку, демонструють також високі показники енергоспоживання, у світлі цього проявляється важливість енергетичної безпеки, оскільки для підтримки високого рівня виробництва і розвиненої інфраструктури в цих регіонах необхідне стабільне енергопостачання. Проте, слід приділяти увагу іншій складовій енергетичної безпеки - ефективності споживання енергетичних ресурсів.

Скомбінована двома показниками - енергоспоживанням та енергоефективністю 2022 року за регіонами Китаю (рисунок 3.76) пропонує більш комплексний погляд на стан енергетичної безпеки в країні, згідно з якими доцільно поділити всі регіони на чотири категорії:

- «++», дана категорія включає регіони з високим енергоспоживанням та високою енергоефективністю, де концентрує найактивніша з усіх регіонів економічна діяльність, оптимальна економічна структура з високою доданою вартістю та поєднує високий рівень виробничої технології;

- категорія «+ -», складається з регіонів з високим енергоспоживанням, але низькою енергоефективністю, на які припадає більша частка енергоємного сектору економіки;

- «- +», охоплює регіони з низьким енергоспоживанням, але високою енергоефективністю, мають більш диверсифікаційну економічну структуру, що дає змогу знизити енерговитрати;

- і категорія «- -», регіони цього типу відстають за загальною міркою оцінювання і характеризуються низьким енергоспоживанням і низькою енергоефективністю, перебувають в ізолюваному місцезоташуванні з менш сприятливою природною умовою і невеликим населенням, що обмежують економічний розвиток.

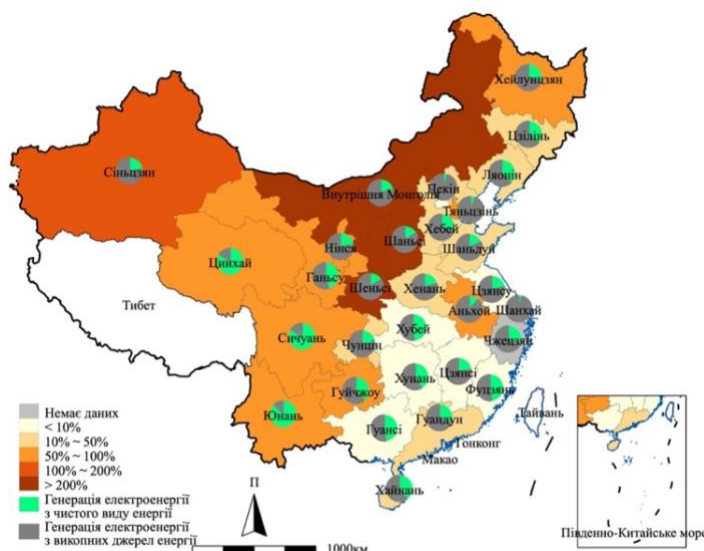

Рисунок 3.7в: Самозабезпечення енергоспоживання регіонів КНР у 2022 р.

Джерело: Складено автором.

Рисунок 3.7в пропонує більш детальний опис щодо рівня самозабезпечення основними викопними джерелами енергії та розвитку чистого виду енергій у кожному регіоні Китаю в 2022 р. Загалом регіони, розташовані в південній частині країни, мають низький рівень самозабезпечення традиційними джерелами енергії (включно з електроенергією), що змушує розвивати альтернативні, чисті види енергії, включно з гідроенергетикою, вітровою енергетикою, а також атомними

електростанціями. У той час частина регіонів на півночі країни є чистим постачальником енергії для інших частин країни, де в структурі виробництва і споживання енергії, як і раніше, домінує вугілля, що робить їх важливими джерелами енергоресурсів для всієї країни, і як впливає з попереднього малюнка, ці регіони стикаються з проблемами низької енергоефективності, а також значними викидами забруднюючих речовин та іншими екологічними наслідками, що створює додаткові виклики для досягнення цілей енергетичної безпеки та сталого розвитку.

II. Продовольча безпека, для її дослідження застосовуються такі показники:

1) Обсяг продовольства на душу населення (x_6) з мінімальним значенням 13.13242 кілограмів на особу та максимальним - 2505.047 кг. на особу при середньому значенні, значенні медіани та значенні стандартного відхилення, які дорівнюють 450 - 550 кг., які можуть представляти основну масу даних. Загальні обсяги виробництва продовольства (10 тис. тонн) регіонів, на основі яких розраховується показник x_6 , мають пряму залежність від розмірів посівних площ у відповідних регіонах (рисунок 3.8а).

2) Посівні площі. Як видно з рисунка 3.8б, кількість регіонів із посівними площами, меншими за 2 млн. га, становить до 10. природні географічні умови (включно з гористою місцевістю) виявляються несприятливими для вирощування продовольчих культур, або обмежені площі земель не дають змоги виділяти значні ділянки для сільськогосподарського використання. При цьому врожайність зерна з одиниці посівної площі (x_8) серед усіх регіонів залишається порівняно рівномірною.

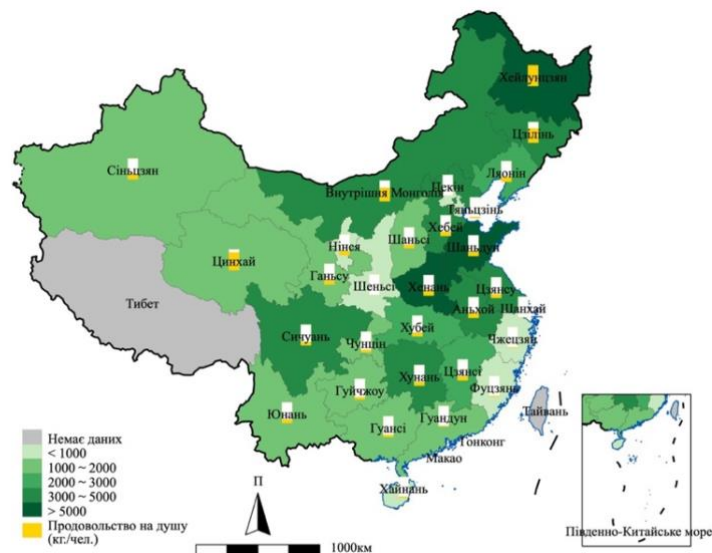

Рисунок 3.8а: Загальні обсяги виробництва продовольства та показники на душу населення в регіонах у 2022 році.

Джерело: Складено автором.

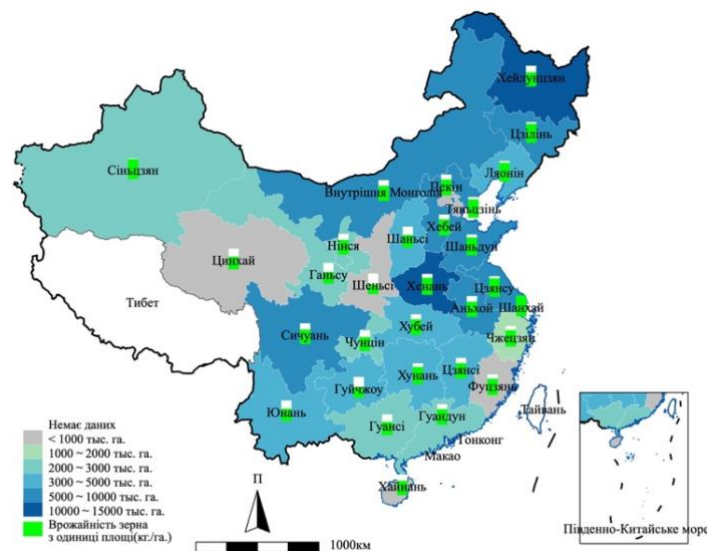

Рисунок 3.8б: Посівні площі та врожайність з одиниці площі регіонів КНР у 2022 році.

Джерело: Складено автором.

3) Зовнішня економічна залежність аграрного сектору (x_7), що розраховується як співвідношення між обсягом імпорту й експорту товарів аграрного сектору та обсягом ВВП у даному регіоні, її середнє значення - 1.47%, стандартне відхилення - 1.378%, мінімальне значення - 0.061429%, медіана - 1.02543% і максимальне значення - 6.18113% (як вказує рисунок 3.8в нижче, найбільші значення цього показника стосуються Пекіна, Тяньцзіня і

Шанхая); з рисунка також випливає, що прибережні регіони Китаю, завдяки вигідному транспортно-логістичному положенню, активно займаються міжнародною торгівлею аграрними продуктами. Водночас частка ВВП, пов'язана із зовнішньою діяльністю, для внутрішніх районів залишається стабільно низькою. Крім того, у цих внутрішніх регіонах спостерігається значно більша частка державної підтримки, спрямованої на забезпечення продовольчої безпеки.

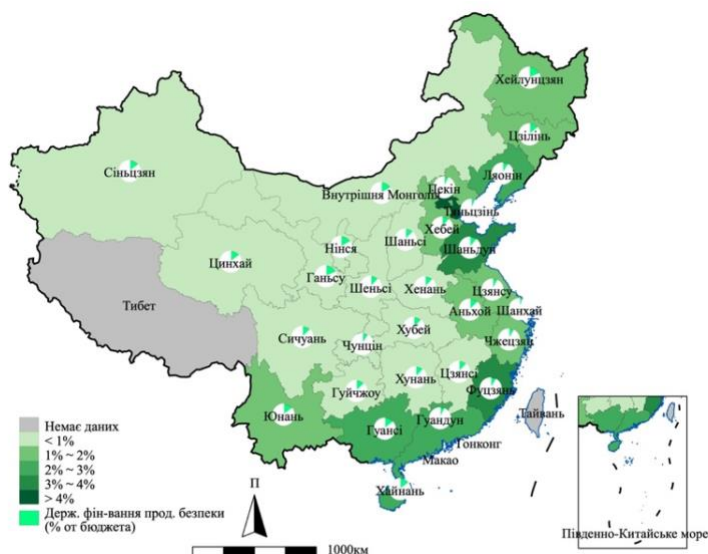

Рисунок 3.8в: Міжнародна торгівля аграрними продуктами та державне фінансування продовольчої безпеки в регіонах Китаю у 2022 році.

Джерело: Складено автором.

4) Ефективність аграрного сектору (x_9) і державне фінансування продовольчої безпеки (x_{10}), яке, навіть за обмеженості земельних ресурсів, сприяє забезпеченню достатнього рівня продовольчого виробництва за рахунок ефективного використання землі та передових аграрних технологій. Загалом, на відміну від розглядуваних чинників енергетичної безпеки, чинники продовольчої безпеки КНР демонструють більш рівномірні характери розподілу серед регіонів.

III. Фіскально-фінансова безпека.

Слово «фінанси» в контексті китайської мови має два хоч пов'язаних між собою, але водночас відмінних значення, кожне з яких відображає різні аспекти управління грошовими ресурсами - Цзіньронг (金融, Jinrong), яке

наголошує на «злитті, з'єднанні» грошових ресурсів, тобто, взаємодії різноманітних фінансових потоків та капіталів на ринку на комерційному ринку, та Цайчжен (财政, Caizheng), яке, навпаки, акцентує увагу на державній політиці й управлінні ресурсами, що призначені для розширення суспільного блага, й описує різні аспекти управління фінансовою безпекою, що охоплюють комерційні складові фінансової системи. Відповідно, для оцінювання фінансової безпеки використовують різні показники, що охоплюють як комерційну, так і державну складові фінансової системи.

У межах цієї частини дослідження описано показники фінансової безпеки, такі як частка ВВП у сфері фінансів (x_{11}) і рівень фінансування економіки від місцевого уряду (співвідношення обсягу видатків бюджетів до обсягу ВВП, x_{15}), які наведено на рисунку 3.9а. З аналізу рисунка випливає, що в регіонах з меншим рівнем державного фінансування або втручання в економіку фінансовий сектор більш розвинений. Регіони на півночі та заході Китаю, маючи менший обсяг ВВП порівняно з більш розвиненими південними та східними регіонами, демонструють вищий рівень втручання місцевого уряду в економіку. Таким чином, показник x_{15} , по суті, характеризує ефективність бюджетного фінансування місцевої економіки від регіональних урядів.

Упродовж усіх періодів серед 30 регіонів Китаю найменше значення рівня державного фінансування економіки варіювалося від 10.99431% до 71.67737%, із середнім значенням 25.88%, що відповідає інформаціям, відображеним на рисунку 3.9а, - для більшості регіонів значення цього показника перебуває в діапазонах до 30%, при цьому рівень розвитку фінансового сектору економіки в більшості регіонів, як видно з таблиці 3.8 (середнє значення частки ВВП фінансової галузі - 7.49%, медіана -6.814718%) та рисунка 3.9а, демонструє рівномірний розподіл. Максимальне значення досягається 19.40642%.

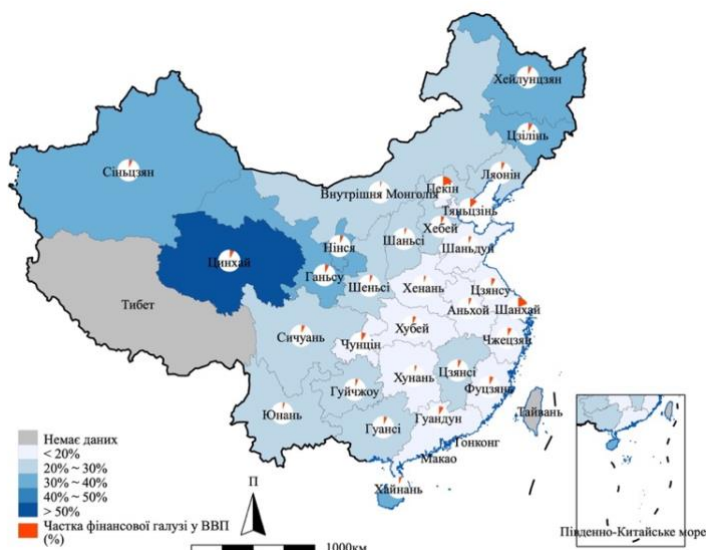

Рисунок 3.9а: Рівень державного фінансування економіки та частка фінансового сектору ВВП серед регіонів КНР у 2022 році.

Джерело: Складено автором.

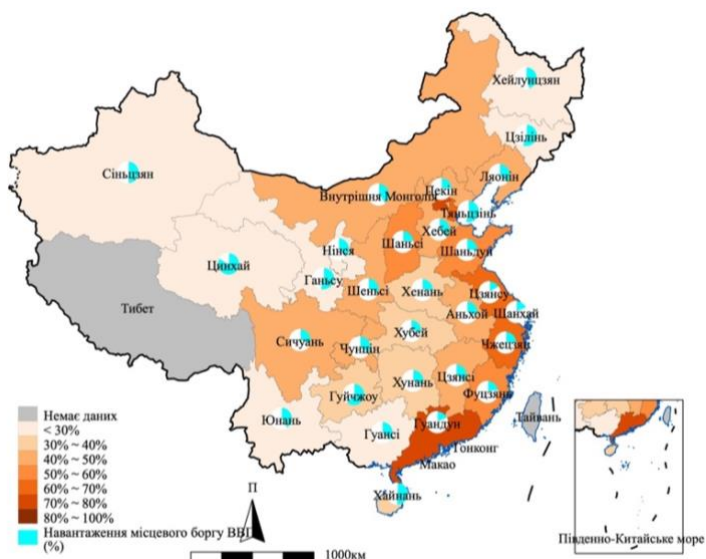

Рисунок 3.9б: Рівень самозабезпечення бюджетними ресурсами та навантаження місцевого боргу на ВВП за регіонами КНР у 2022 році.

Джерело: Складено автором.

На рисунку 3.9б вище подано такі показники: навантаження боргу місцевого уряду на ВВП (x_{13}) і рівень самозабезпечення бюджетними коштами (x_{12}), основне джерело яких - податкові надходження, які, своєю чергою, формують податкове навантаження на ВВП (x_{14}). Аналіз рисунка дає змогу сформулювати такі висновки:

По-перше, саме в тих регіонах, де високі показники ВВП, спостерігаються високі рівні самозабезпечення фінансовими ресурсами, які, як свідчить таблиця 2 у Додатку, серед 30 регіонів упродовж усіх періодів між собою значно різняться - мінімальне значення становить 15.1446%, максимальне - 92.58832%, середнє значення та медіана перебувають приблизно на рівні 50%;

По-друге, між показниками x_{12} і x_{13} характерні зворотні кореляційні взаємозв'язки - регіони з високим рівнем самозабезпечення бюджетними коштами, як правило, спроможні підтримувати обсяг місцевого боргу на прийнятному рівні, в той час, як регіони з найменшим рівнем фінансового самозабезпечення демонструють найвищі показники боргового навантаження на місцеву економіку. При розширенні обсягу спостереження найбільше значення навантаження боргу на ВВП (x_{13}) серед регіонів становить 109.6656%, своєю чергою найменше - 10.38299%, середнє значення (31.32%) та медіана (26.43861%) можна констатувати, що в переважній частині регіонів рівень місцевого боргу перебуває на розумному рівні.

IV. Сталий розвиток економічної структури

До вимірювання стійкості економічної структури належать також 5 показників у таблицях 1 і 2 (див. у Додатку Б): x_{16} - модернізація економічної структури, що оцінюється за допомогою розрахунку частки ВВП у третинному секторі економіки, і згідно з даними таблиці 3.8, найвище значення цього показника складає 83.75769%, на противагу якому найменше - 34.66002%, при цьому середнє значення й медіана майже збігаються.

містах, таких як Пекін, Тяньцзінь і Шанхай, у лідируючому з цих міст оборот технологічного ринку сягає 19.13177% ВВП.

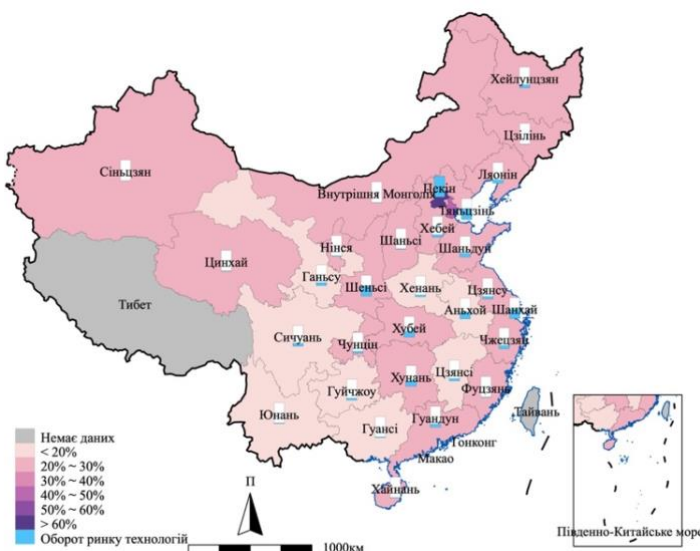

Рисунок 3.10б: Рівень освіти працевлаштованих осіб і рівень технологічного розвитку за регіонами КНР у 2022 році.

Джерело: Складено автором.

У свою чергу, у регіонах, що технологічно відстають, найменше значення цього показника становить лише 0.0357458%. Крім того, на рисунку було зображено дані показника x_{18} - рівня освіти працевлаштованих осіб у регіонах, для трьох міст у Китаї - Пекіна, Тяньцзінь і Шанхаю - також характерна завищена концентрація осіб із вищою освітою, натомість у решті регіонів спостерігається порівняно рівномірний розподіл цього показника. Найбільше значення частки працевлаштованих осіб із вищою освітою серед усіх працевлаштованих серед усіх регіонів упродовж 4 періодів становить 65.341%, навпаки його - 8.335%.

І наостанок 2 показники цього виміру економічної безпеки: x_{19} - рівень відкритості зовнішньому ринку, що оцінюється як обсяг міжнародної торгівлі, та x_{20} - рівень суспільного споживання, що розраховується як частка обсягу споживання у складі ВВП. Дані про них наведено на рисунку 3.10в.

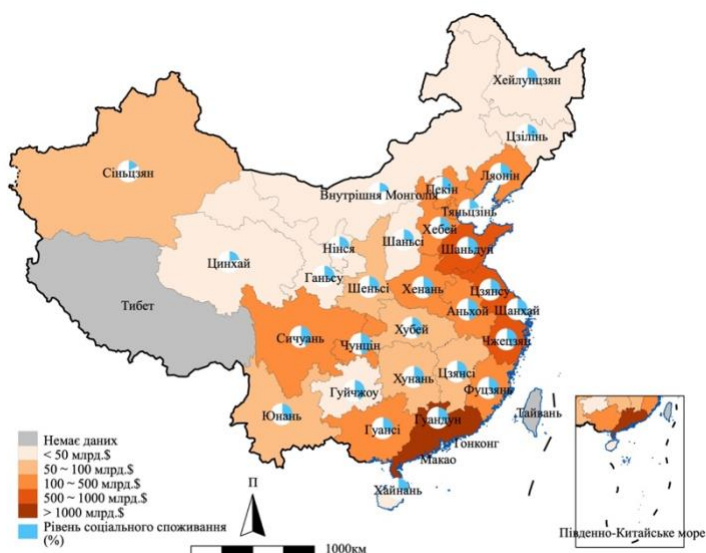

Рисунок 3.10в: Обсяг міжнародної торговельної діяльності та рівень суспільного споживання за регіонами КНР у 2022 році.

Джерело: Складено автором.

У 2022 році провінція Гуандун посіла перше місце серед усіх регіонів Китаю за обсягом зовнішньої торгівлі, із сукупним обсягом імпорту та експорту товарів і послуг, що сягнув 1427,995 млрд доларів США. Інші прибережні регіони також займають провідні позиції за цим показником. Водночас північні та західні регіони значно відстають у цій сфері, характеризуючись як меншими обсягами зовнішньої торгівлі, так і низькими показниками ВВП (див. рисунок 3.10а). Мінімальне значення обсягу зовнішньої торгівлі серед усіх регіонів становить лише 0,488729 млрд доларів США.

Щодо рівня суспільного споживання, то саме північні та західні регіони в цьому напрямі виявляються менш розвиненими порівняно з південними та східними регіонами. І у зв'язку з відносним характером цього показника, спостерігається загальний рівномірний його розподіл серед регіонів на півдні та сході Китаю. Однак, якщо розглядати суспільне споживання за абсолютною сумою, то прибережні провінції, такі як Гуандун, Чжецзян і Цзянсу, як і раніше, домінують. Слід акцентувати увагу на факторах, що впливають, зокрема, соціальний фактор.

V. Соціальна безпека, що є іншою невід'ємною частиною економічної безпеки країни.

Як було розглянуто в попередніх частинах роботи, система соціального захисту виступає важливою ланкою в процесі економічного розвитку, а отже, економічної стійкості та безпеки. Зокрема, соціальне забезпечення в широкому розумінні впливає на рівень споживання міських жителів КНР, а збільшення державних фінансових вкладень в освіту, медичне обслуговування, соціальне забезпечення та інші послуги суспільного добробуту допомагає міським жителям зміцнити й підвищити рівень споживання, а також оптимізувати структуру та якість їхнього споживання [262]. Однак характерні відмінності в механізмах соціального захисту на регіональному рівні можуть мати різний вплив, що вимагає детального аналізу даних для кожного регіону.

До соціальної безпеки Китаю було віднесено такі показники: x_{21} - наявний дохід на душу населення в регіоні та x_{22} - нерівність у сільській і міській місцевостях. Як правило, підвищення рівня x_{21} і скорочення x_{22} є результатом поліпшення соціального захисту та економічного розвитку регіонів Китаю. Згідно з даними в таблиці 2 у Додатку Б, серед 30 регіонів Китаю протягом 4 розглянутих періодів максимальний рівень наявних доходів для всіх мешканців досягається 79610 юанів, натомість мінімальне значення цього показника становить лише 10954 юанів, що вказує на значний дисбаланс у розвитку між різними регіонами країни.

Цей дисбаланс виражається як у відмінностях між економічно розвиненими та менш розвиненими регіонами, так і в розриві між міськими та сільськими територіями. У той час як міста в прибережних і східних регіонах демонструють вищий рівень доходів та економічної активності, сільські райони, особливо на півночі та заході країни, істотно відстають. На рисунках 3.11а (наявний дохід на душу населення сільської місцевості за регіонами), 3.11б (загальний наявний дохід на душу населення за регіонами) і 3.11в (наявний дохід на душу населення міської місцевості за регіонами) наочно ілюструються два види нерівності розвитку серед регіонів.

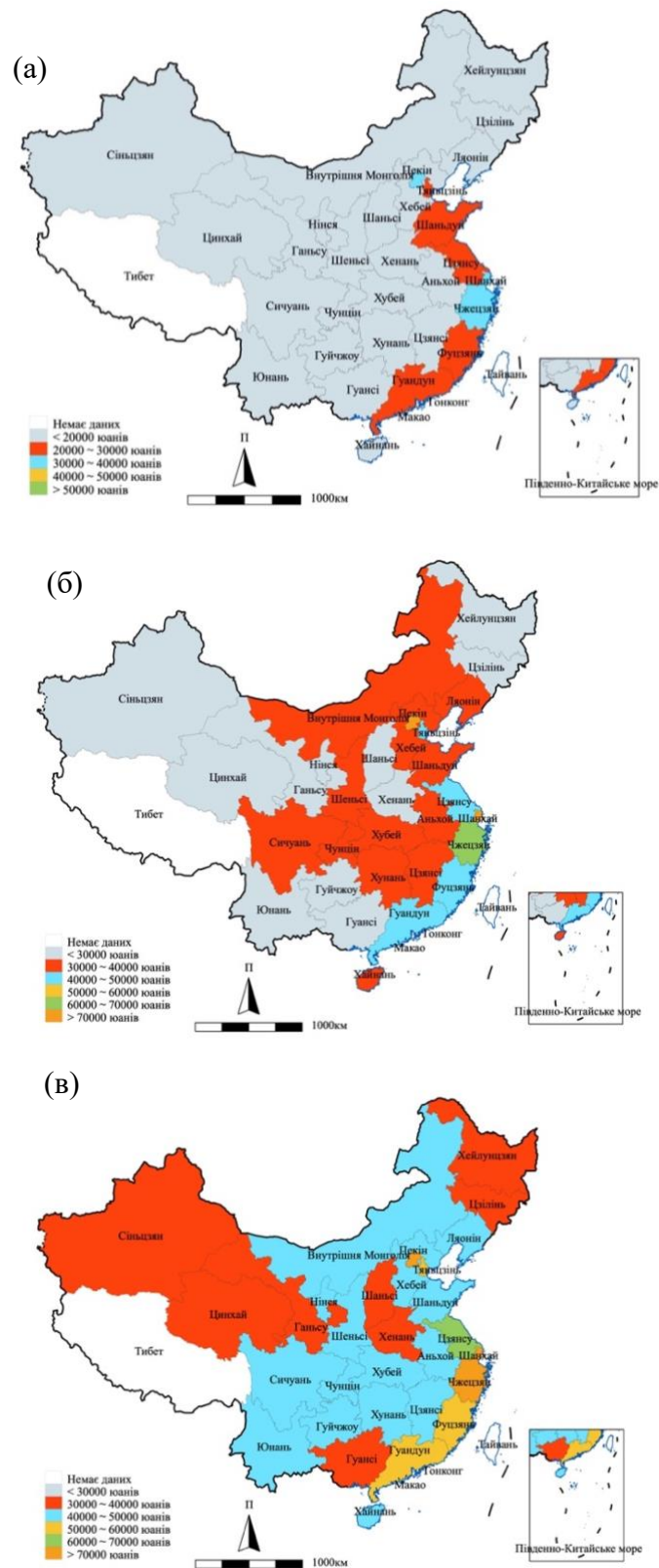

Рисунок 3.11: Наявний дохід на душу населення за регіонами КНР у 2022 р. (а): у сільській місцевості; (б): Середній рівень; (в): у міській місцевості.

Джерело: Складено автором.

Зокрема, рисунок 3.11а показує, що наявний дохід на душу населення в сільській місцевості значно нижчий, ніж загальний рівень доходів, представлений на рисунку 3.11б. Мешканці сільських територій 2022 року відставали щонайменше на один ранг за рівнем доходів від загального середньостатистичного рівня, і в абсолютних цифрах це відставання становить від 10 000+ до 30 000+ юанів, що підкреслює глибину дисбалансу в доходах. Особливо помітна нерівність в економічно розвинених регіонах, де розрив між доходами міських і сільських мешканців найбільший. Водночас, у менш розвинених регіонах, незважаючи на нижчу нерівність усередині цих регіонів, загальний рівень доходів залишається недостатнім.

Більше того, аналіз даних показує, що дисбаланс у наявних доходах між сільським і міським населенням є більш ніж удвічі значнішим. Це підтверджується порівнянням рисунків 3.11а та 3.11в, де відображено доходи на душу населення в сільській та міській місцевостях за регіонами Китаю. Ці відмінності неодмінно створюють додаткові виклики для соціально-економічного розвитку Китаю, вимагаючи більш цілеспрямованих політик і заходів, спрямованих на скорочення розриву між регіонами і всередині них.

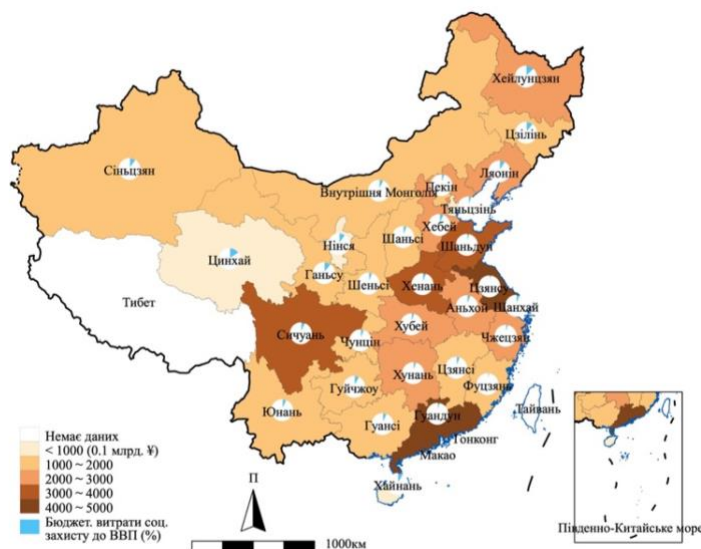

Рисунок 3.11г: Загальні бюджетні видатки на соц. захист та їхня частка у ВВП за регіонами КНР у 2022 р.

Джерело: Складено автором.

Відіграють важливу роль у зміцненні соціальної захищеності населення та підвищенні їхнього рівня життя, мотивації та споживчої спроможності видатки, що здійснюються з урядового бюджету регіонів і спрямовані на соціальне забезпечення. У китайській економічній системі ці кошти використовують для фінансування різних програм та ініціатив, таких як охорона здоров'я, страхування від втрат роботи, соціальне страхування та підтримка житлових умов для малозабезпечених груп. Із сукупної суми цих статей бюджетних видатків (x_{26}) формується і показник x_{23} - рівень державної підтримки соціальної сфери життя, які розраховуються як співвідношення обсягу бюджетних видатків соцзахисту до ВВП. Дані цих 2 показників зображено на рисунку 3.11г.

Недостовірний висновок може бути отримано, якщо випустити з уваги показник x_{25} - бюджетні видатки на соціальний захист на душу населення, який у поєднанні з x_{24} - коефіцієнтом демографічного навантаження, сприйманим як об'єктивний обтяжувальний фактор оптимізації й розвитку системи соціального захисту, що є характерним для КНР, зображено на рисунку 3.11д.

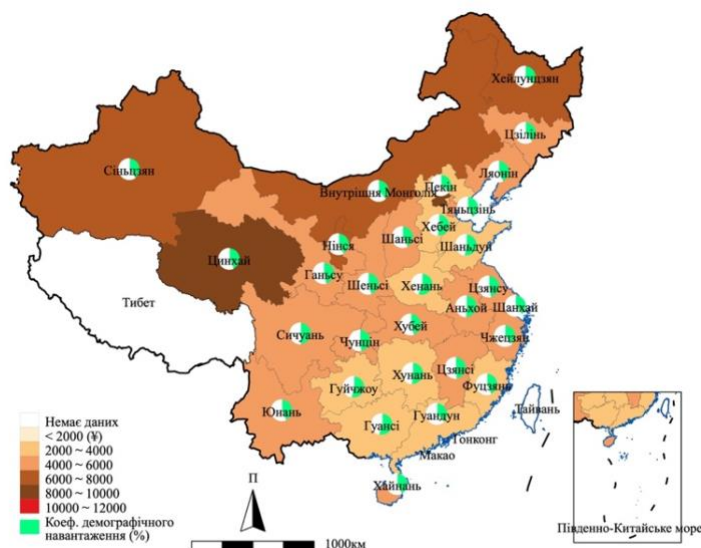

Рисунок 3.11д: Бюджетні видатки на соціальне забезпечення на душу населення та коефіцієнт демографічного навантаження за регіонами КНР у 2022 році.

Джерело: Складено автором.

Зокрема, може здатися, що існує значна від'ємна кореляція між витратами на соціальне забезпечення в частці ВВП та економічним зростанням, оскільки, як на рисунку 3.11г було ілюстровано, регіони з вищими витратами на соціальне забезпечення в частці ВВП, головним чином розташовані в північно-західній частині Китаю, демонструють нижчий рівень економічного розвитку. Натомість південно-східні регіони з нижчими витратами на соціальне забезпечення в частці ВВП мають вищий рівень економічного розвитку. Однак, якщо розглядати показник x_{26} , який являє собою обсяг соціальних видатків у фактичній сумі, то між ним та економічним зростанням спостерігається позитивна кореляція. Отже, цю ситуацію необхідно більш детально проаналізувати та пояснити.

Насправді, для північно-західних регіонів країни, з огляду на їхню обмеженість економічного розвитку та нечисленність населення, характерні низькі загальні видатки на соціальне забезпечення та високі показники видатків на душу населення. Але водночас менший обсяг ВВП призводить до високої частки ВВП на соціальне забезпечення, і, як видно з попередніх даних, наявний дохід та рівень споживання в цих регіонах також є нижчими, ніж у південно-східних регіонах, де загальний обсяг соціальних видатків є нижчим за рівень ВВП на душу населення. Водночас значний обсяг ВВП у цих регіонах зумовлює низьку частку видатків на соціальне забезпечення у структурі ВВП.

Таким чином, для впливу на загальний рейтинг регіонів і надання об'єктивності оцінці було необхідно додати показник фактичного обсягу видатків на соціальне забезпечення x_{26} , що об'єднується з x_{23} часткою ВВП на соціальне забезпечення та показником видатків на соціальне забезпечення на душу населення x_{25} для формування тривимірної оцінки. Для регіонів на північному заході Китаю теперішні високі видатки на соціальне забезпечення на душу населення необхідно перетворити на перевагу, щоб створити умови для стимулювання та нарощування споживчої спроможності, заодно розвивати економіку відповідно до унікальних умов; для регіонів південного сходу необхідно збільшити видатки на соціальне забезпечення на душу

населення, щоб розширити поточний споживчий потенціал, а для південного сходу - збільшити видатки на соціальне забезпечення на душу населення.

Аналогічна ситуація спостерігається для показника x_{24} - коефіцієнта демографічного навантаження за регіонами, який відображає соціальні та демографічні особливості регіонів і демонструє відмінності між ними. Загалом, якщо збільшення чисельності робочої сили призводить до економічного зростання, то збільшення коефіцієнта демографічного навантаження, який розраховується як співвідношення між чисельністю непрацездатного населення і чисельністю працездатного, призводить до зниження пропозиції праці, що неминуче знижує загальний обсяг виробництва суспільства і, отже, сповільнює економічне зростання.

VI. Емпіричне дослідження економічної безпеки загалом із застосуванням методу TOPSIS-ентропійного зважування.

Слідом за проведеним емпіричним дослідженням із застосуванням методу TOPSIS-ентропійного зважування для оцінювання енергетичного сектору Китаю на державному рівні (параграф 3.1), а також після добору, опрацювання й опису показників економічної системи на регіональному рівні в цьому параграфі, має відбутися аналіз економічної безпеки КНР на основі панельних даних із застосуванням того самого методу. Повна процедура розрахунків, як і раніше, була виконана з використанням програми Stata. Основні результати, включно з визначеними вагами показників і розрахованими балами оцінки, наведено нижче в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Розрахунок ваги показників економічної безпеки

Енергетична безпека					Продовольча безпека				
0.25665579					0.15036165				
X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
<u>0.094</u>	0.038	<u>0.010</u>	<u>0.060</u>	<u>0.053</u>	<u>0.064</u>	<u>0.013</u>	0.019	0.033	0.018
<u>54165</u>	22295	<u>68055</u>	<u>07008</u>	<u>14056</u>	<u>43617</u>	<u>93319</u>	99994	90646	08589

Фінансова безпека					Структурна стійкість				
0.09719251					0.32651926				
X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17	X18	X19	X20
0.033	0.024	0.004	0.029	0.005	0.021	<u>0.119</u>	<u>0.039</u>	<u>0.136</u>	0.009
05631	99843	11354	30043	7238	07743	<u>81085</u>	<u>25426</u>	<u>96959</u>	40713
		Соціальна безпека							
		0.1692708							
		X21	X22	X23	X24	X25	X26		
		<u>0.040</u>	0.005	0.033	0.016	<u>0.038</u>	0.033		
		<u>80906</u>	79329	20417	89813	<u>63035</u>	9358		

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

У таблиці показники, що мають негативний вплив, виділено курсивом. На основі ваг окремих показників розраховуються ваги 5-ти підсистем. Кількість показників із вагою, більшою за середньостатистичну вагу (0.038461538), становить 9 (були підкреслені в таблиці), серед яких: x_1 - рівень самозабезпечення 3-ма основними видами викопних палив, x_4 - державна підтримка розвитку енергетичного сектору, x_5 - розвиток чистого виду енергетики, x_6 - виробництво продовольства на душу населення, x_{17} - рівень технологічного розвитку, і x_{19} - рівень відкритості до зовнішнього ринку - мають найбільшу вагу, тим самим чинячи головний вплив на кінцеві результати оцінювання. Таким чином, серед 5-ти підсистем економічної безпеки КНР структурна стійкість, енергетична безпека та соціальна безпека набувають пріоритетного значення для підвищення рівня економічного розвитку та стабільності.

Остаточні бали оцінки системи економічної безпеки КНР за всі досліджувані роки подано в таблиці Б.3 – Б.10 у Додатку Б. У зв'язку з величезною кількістю оціночних балів, які ускладнюють ретельний і структурований аналіз, візуальне представлення результатів на рисунках залишається доцільним і вкрай важливим. Таким чином, нижче подано рисунок карти КНР з результатами оцінки економічної безпеки у 2022 році.

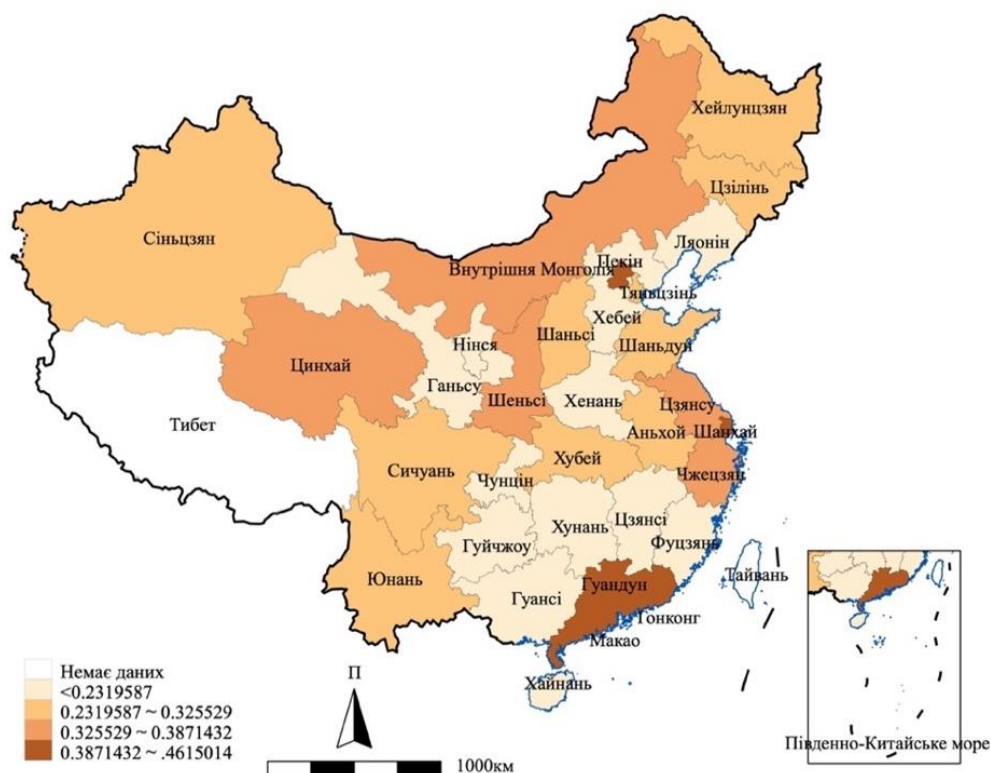

Рисунок 3.12: Бали оцінки економічної безпеки Китаю за 2022 р.

Джерело: Складено автором.

Із рис. 3.12 вище впливає головний висновок - між регіонами Китаю існують значні відмінності за рівнем економічної безпеки. Наступні регіони - Пекін, Гуандун і Шанхай у 2022 році, слідом за опанованими лідируючими позиціями в попередніх роках, зберігають перший рівень за комплексним індексом економічної безпеки. Вони демонструють високі результати значною мірою завдяки своїй якості розвитку в галузі енергетики й оптимальній економічній структурі, а також фінансовому сектору та соціальному забезпеченню.

Своєю чергою, на другому рівні перебувають Внутрішня Монголія, Цинхай, Шеньсі, Чжецзян і Цзянсу, які за параметрами енергетичної та економічної структури відстають від регіонів першої групи. На третьому місці рейтингу - Хейлунцзян, Цзілінь, Шаньсі, Шаньдун, Хубей, Сичуань, Юнань тощо, які володіють перевагами в окремій безпековій сфері, наприклад, енергетичні запаси та виробництво продовольства.

Остання група регіонів, включно з такими провінціями, як Гуйчжоу і Гуансі, демонструє відставання майже за всіма показниками порівняно з іншими регіонами, незважаючи на те, що такі провінції, як Фуцзянь, Хунань і місто Чунцін, перебувають на рівні, що перевищує середній рівень за показником ВВП. Однак саме в цьому і полягає суть багатовимірного оцінювання, яке враховує розрахунок значень за комплексними показниками. Далі необхідно провести аналіз щодо тенденцій у регіонах.

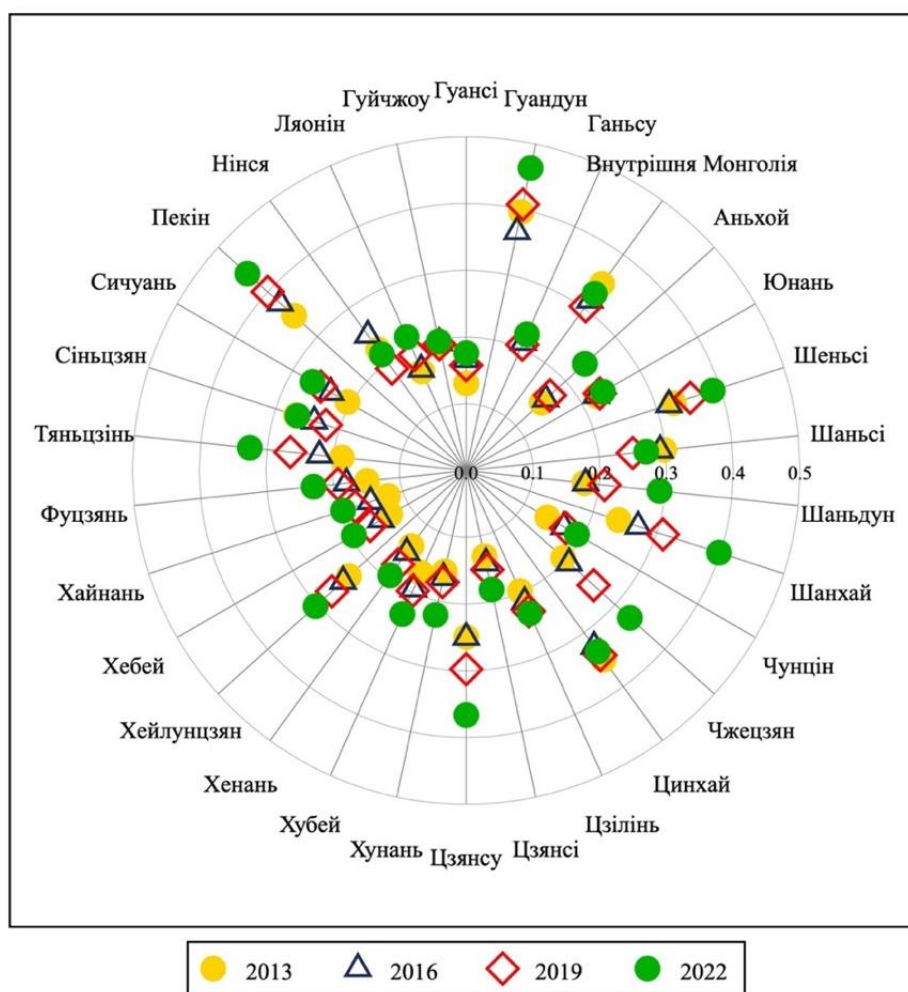

Рисунок 3.13а: Радарна діаграма результатів оцінки економічної безпеки регіонів КНР. Алгоритм 1.

Джерело: Складено автором.

Вище на рис. 3.13а зображено радарну діаграму, яка дає змогу порівняти регіони Китаю за підсумковим показником економічної безпеки за всі чотири розглянуті періоди. Концентричні кола є балами розрахунку. Кожний період на діаграмі позначено окремим символом і має свій унікальний колір, що дає

змогу легко розрізняти дані для різних часових проміжків. Символи на діаграмі також піддаються класифікації та умовно можуть бути поділені на кілька категорій, аналогічних групам регіонів, показаним на рис. 16а. Загалом усі регіони останніми роками підкріпили та підвищили рівень економічної безпеки порівняно з початковим періодом аналізу. Натомість регіони з найвищими балами економічної безпеки у 2022 році, ще у 2013 році набули значної переваги порівняно з рештою регіонів.

За наявною інформацією, на діаграмі також слід виділити чотири групи регіонів залежно від рівня економічної безпеки:

1) Регіони зі швидким неухильним зростанням, які демонструють стійке та значне зростання економічної безпеки. Вони активно розвиваються, успішно адаптуються до змін і зміцнюють свої позиції на національному рівні.

2) Регіони з коливним зростанням в окремі періоди демонструють збільшення, яке може чергуватися з періодами стагнації або незначного спаду.

3) Регіони з повільним зростанням: до цієї групи входять регіони, де рівень економічної безпеки підвищується, але повільними темпами. Прогрес цих регіонів незначний, що може бути пов'язано з внутрішніми і зовнішніми економічними факторами, які обмежують розвиток окремих сфер економіки.

4) Регіони з майже незмінною позицією: до цієї категорії належать регіони, які одночасно зберігають стабільну, але невисоку позицію з економічної безпеки. Це, зокрема, такі регіони, як Ганьсу, Юньнань та Гуйчжоу, що є найбільш вразливими з точки зору економічної безпеки та сталого розвитку. Водночас такі регіони, як Цинхай і Внутрішня Монголія, підтримують порівняно високу, але статичну позицію за рахунок наявності значних запасів ресурсів, що може свідчити про обмеженість економічної структури в цих регіонах.

Такий поділ дає змогу точніше аналізувати економічну безпеку в різних регіонах Китаю і вживати відповідних заходів для поліпшення ситуації в кожному з них.

Проте під час аналізу вищезазначених результатів і процедури розрахунку, що інтегрує 5 вимірів і включених в них 26 показників у єдину систему оцінювання економічної безпеки та розподіляє загальну вагу (одиницю) на основі розрахунку інформаційної ентропії всіх показників, було виявлено низку потенційних недоліків. Основний із них полягає в тому, що методологія ентропійного зважування, яка передбачає збільшення ваги показника пропорційно до його розмаїття або дисбалансу, не завжди адекватно відображає реальну ситуацію. Зокрема, це може призводити до переоцінки показників з високим рівнем варіативності, які, незважаючи на свою інформативність, не завжди мають критичне значення для загальної оцінки економічної безпеки.

У зв'язку з цим виникає необхідність коригування цього методу шляхом узгодження з експертною думкою як щодо розподілу ваг показників, так і етапу відбору самих показників для аналізу. Експертна думка може допомогти скоригувати ваги та показники таким чином, щоб вони краще відповідали реальним умовам і потребам аналізу. Крім того, для підвищення точності та адекватності одержуваних результатів, було ухвалено рішення про внесення змін до алгоритмів розрахунку, залишаючись при цьому в рамках методології ентропійного зважування і розрахунку TOPSIS.

Конкретно було застосовано додатковий другий алгоритм розрахунку, який реалізується так: замість того, щоб одразу визначити вагові коефіцієнти та бали для 26 показників за регіонами за чотири аналізовані періоди, кожна з 5 підсистем розглядалася як незалежне єдине ціле. Для кожної підсистеми було розраховано бали безпеки, які склалися з оцінок за показниками, що входять до її складу. Повна процедура методу TOPSIS-ентропійного зважування була проведена для всіх 5 підсистем, і шляхом підсумовування отриманих даних було складено загальну суму балів безпеки, потім підсумкову оцінку економічної безпеки для кожного регіону за всі періоди обчислювали як середнє арифметичне п'яти отриманих значень. Результати візуалізації наведено на рисунку 3.13б.

Як показано на рисунку 3.13б, концентричні кола на діаграмі ідентичні колам на рисунку 3.13а, що вказує на схожість між двома типами балів, отриманими за допомогою різних алгоритмів розрахунку. Регіони, які демонструють високі показники економічної безпеки на рисунку 3.13а, також посідають провідні позиції на рисунку 3.13б. При цьому регіони з відсталою і статичною обстановкою результатів (Ганьсу, Юньнань і Гуйчжоу) не змінили свої позиції за новим алгоритмом розрахунку. Це свідчить про те, що запропонований новий алгоритм розрахунку є цілком адекватним, а обрані показники відповідають вимогам дослідження.

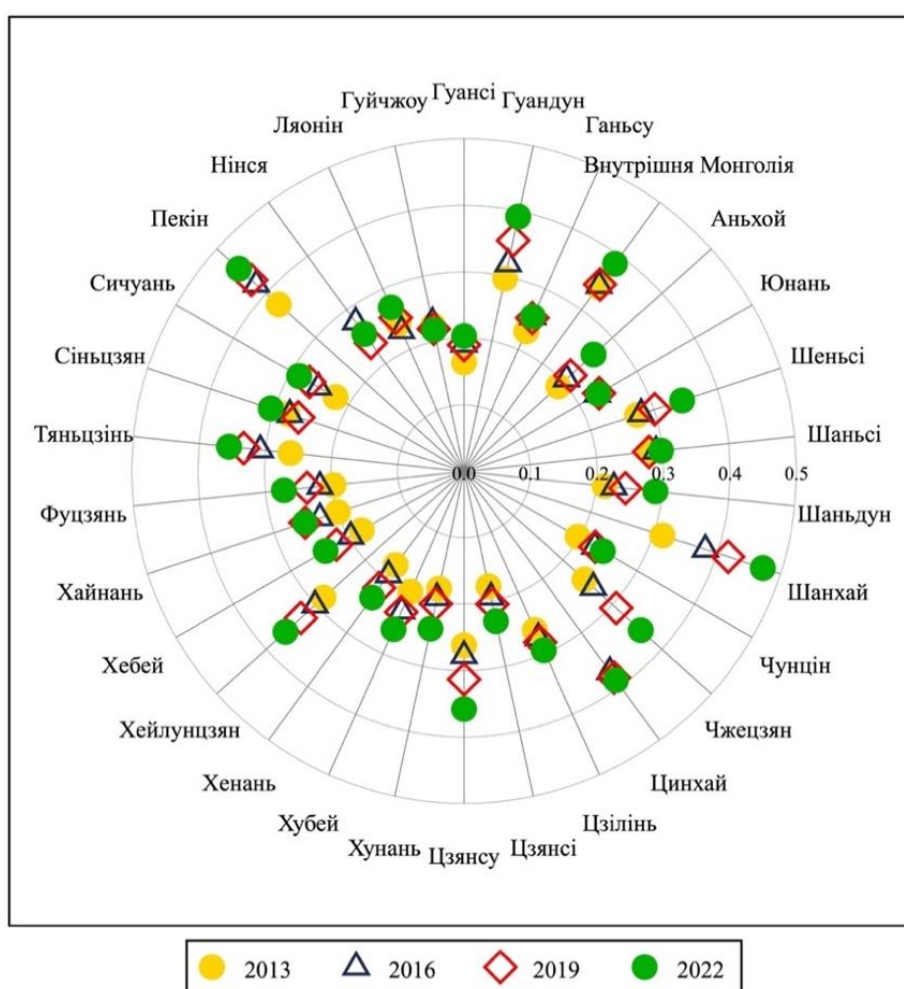

Рисунок 3.13б: Результати оцінки економічної безпеки регіонів КНР, отримані за новим алгоритмом обчислення. Алгоритм 2.

Джерело: Складено автором.

Проте при порівнянні рисунків 3.13а і 3.13б виявляються значні відмінності в оцінках економічної безпеки регіонів. Насамперед це

проявляється у збільшенні значення показника забезпеченості енергетичними ресурсами. Наприклад, регіони, такі як Внутрішня Монголія і Цинхай, поліпшили свої позиції, досягнувши рівнів, порівнянних з економічно розвиненими регіонами, такими як Гуандун і Чжецзян відповідно. Крім того, внаслідок застосування нового алгоритму розрахунку було врегульовано темпи зростання балів оцінки в більшості регіонів. У той час як на рисунку 3.13а спостерігалася значна різниця в результатах між останніми періодами спостереження - 2019 і 2022 роки, на діаграмі 3.13б ця різниця зменшилася, що відображає реалістичнішу картину поточної економічної ситуації в Китаї, де спостерігається уповільнення темпів зростання.

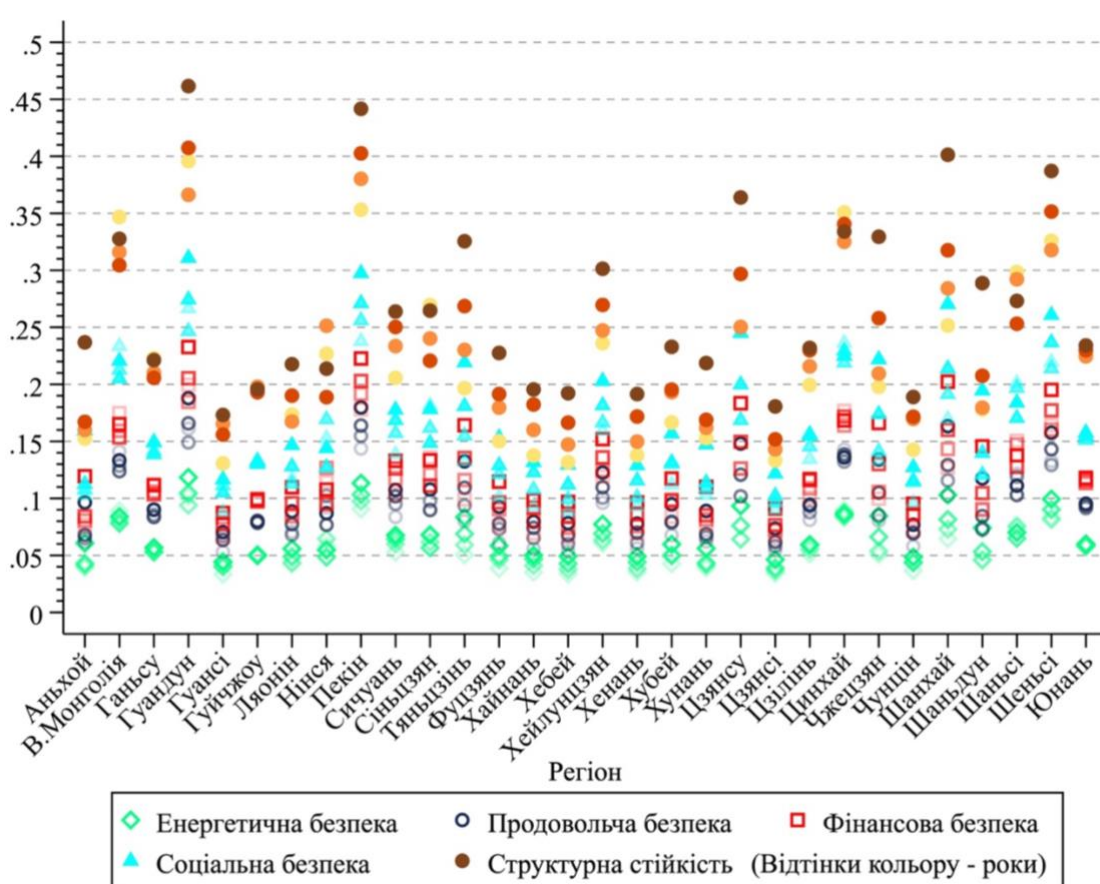

Рисунок 3.14а: Рівень економічної безпеки з 5-ма вимірами щодо регіонів КНР протягом виокремлених періодів дослідження. Алгоритм 1.

Джерело: Складено автором.

На завершення дослідження було проведено більш деталізований і поглиблений аналіз отриманих результатів - представлення детальних балів за п'ятьма вимірами економічної безпеки для всіх регіонів за аналізовані періоди.

Для цього було використано точкові діаграми (рисунки 3.14а і 3.14б), які надають детальніше відображення даних і дають змогу глибоко вивчити структурні відмінності у складових вимірах економічної безпеки, що особливо важливо для виявлення порівняльних переваг окремих регіонів і розуміння їхніх унікальних характеристик у контексті дослідження.

На діаграмі, наведеній вище (рисунок 3.14а), відображено тенденції змін в оцінках усіх п'яти компонентів економічної безпеки для всіх регіонів країни за кожен період спостереження. Кожному регіону на діаграмах відповідають п'ять різних символів, які позначають окремий вимір економічної безпеки і кожен з яких має унікальний колір. Відтінки цих кольорів вказують на різні періоди: що ближчий період до теперішнього часу, то насиченіший відтінок.

Таким чином діаграма дає чітке уявлення про динаміку змін за кожним показником у часі, даючи змогу візуально оцінити розподіл балів і виявити ключові тенденції, а також провести порівняльний аналіз між регіонами за кожним виміром. З діаграми випливає, що такі регіони, як Гуандун, Пекін і Шанхай, лідирують за оцінками економічної безпеки загалом, а також за окремими складовими економічної безпеки. Більше того, за параметрами енергетичної безпеки, яка значно впливає на оцінку економічної безпеки регіонів загалом, можливо кваліфікувати регіони на 4 групи:

1) регіони з високими оцінками енергетичної безпеки за рахунок ефективності енергоспоживання, до яких відносяться згадані Гуандун, Пекін і Шанхай; 2) регіони з багатими запасами енергоресурсів, такі як Внутрішня Монголія, Цінхай, Шаньсі та Шеньсі; 3) регіони з порівняно не вигідною позицією з енергетичної безпеки, але перебувають на вищому за середній рівні за економічною безпекою загалом, і 4) регіони, які відстають за всіма параметрами.

Однак, якщо розглядати тільки дані рисунка 3.14а, отримані на основі першого алгоритму розрахунку, існує ризик зробити односторонні висновки. На підставі цієї діаграми можна зробити висновок, що регіони з найвищими балами з економічної безпеки, такі як Гуандун, Пекін і Шанхай, лідирують

також за всіма компонентами економічної безпеки. Однак у випадку цих регіонів, які мають відносно низький рівень самозабезпеченості енергетичними ресурсами, такий висновок суперечить фактичній ситуації. На діаграмі їхні бали за енергетичною безпекою навіть перевищують показники регіонів, як-от Внутрішня Монголія, Шаньсі та Шеньсі, що об'єктивно посідають провідні позиції за забезпеченням енергоресурсами в Китаї.

За відсутності точного вимірювання значущості виробництва енергії відносно енергоефективності (що саме по собі є спірним питанням) і за умови припущення, що привласнюється цим двом факторам рівне значення, економічно розвинені та ефективні регіони, як-от Пекін, Шанхай та Гуандун, мають мати бали за енергетичною безпекою, які можна порівняти з регіонами, що володіють значними енергетичними ресурсами, як-от Внутрішня Монголія. Порівняння балів різних підсистем також показує таке:

1) З огляду на обмеження, пов'язані з географічним розташуванням, показники продовольчої безпеки таких регіонів, як Пекін, Шанхай і Гуандун, мають бути нижчими або не сильно відрізнятися від показників основних зерновиробничих провінцій Китаю, таких як Хенань, Сичуань, Внутрішня Монголія, Хейлунцзян тощо (знову ж таки, за умови припущення, що ресурсна шкала продовольчої безпеки має рівне значення з економічною шкалою).

2) Сильний бік таких регіонів, як Пекін, Шанхай і Гуандун, лежить у царині бюджетної та фінансової безпеки й активного економічного розвитку, саме високими балами в цих галузях забезпечено їхню перевагу перед іншими регіонами.

3) Щодо балів оцінок із соціального забезпечення та безпеки, зіставивши їх із даними соціального сектору на географічних картах Китаю, можна помітити незначні відмінності між регіонами: загалом низький рівень за цим показником, і тільки ті економічно розвинені прибережні регіони набрали більше балів. Це саме та сфера, вплив на яку державного регулювання варто оптимізувати для покращення.

4) Для більшості регіонів їхні порівняльні переваги, які відіграють ключову роль в аналізі економічної безпеки та сталого розвитку на регіональному рівні, залишаються недостатньо врахованими в рамках даного підходу розрахунку. Навіть на міжнародному рівні, що детально розглядається в першій частині цієї дисертації, зберігається ситуація взаємних обмежень і взаємозалежності між країнами в умовах глобалізації, зумовлена їхніми порівняльними перевагами.

З іншого боку, з погляду часових динамічних змін у самих підсистемах:

1) Енергетична безпека, з акцентом на ресурсний потенціал, у більшості регіонів є менш мінливою з погляду часових змін, при цьому об'єктивний нерівномірний розподіл ресурсів призводить до стабільного дисбалансу між високим і низьким рівнями серед регіонів, тоді як для деяких регіонів оптимізація показників щодо енергії зумовлена підвищенням енергоефективності та розвитком нових джерел енергії.

2) У плані продовольчої безпеки економічно розвинені регіони східного узбережжя, а також основні регіони-виробники продовольства зазнали більш значних змін на часовій шкалі завдяки розвитку міжнародної торгівлі та підвищенню ефективності використання орних земель.

3) З точки зору фінансової та бюджетної безпеки, Пекін, Шанхай, Гуандун та інші регіони продемонстрували значні зміни в поліпшенні балів, тоді як у плані соціального забезпечення загальні зміни в часі були менш значними.

4) У плані структурної стійкості економіки більшість регіонів зазнали більш значних змін на часовій шкалі, водночас, як і раніше, спостерігаються регіони з майже незмінною позицією, до того ж у всіх підсистемах економічної безпеки: такі регіони, як Ганьсу, Гуансі, Гуйчжоу, Цинхай і Юньнань.

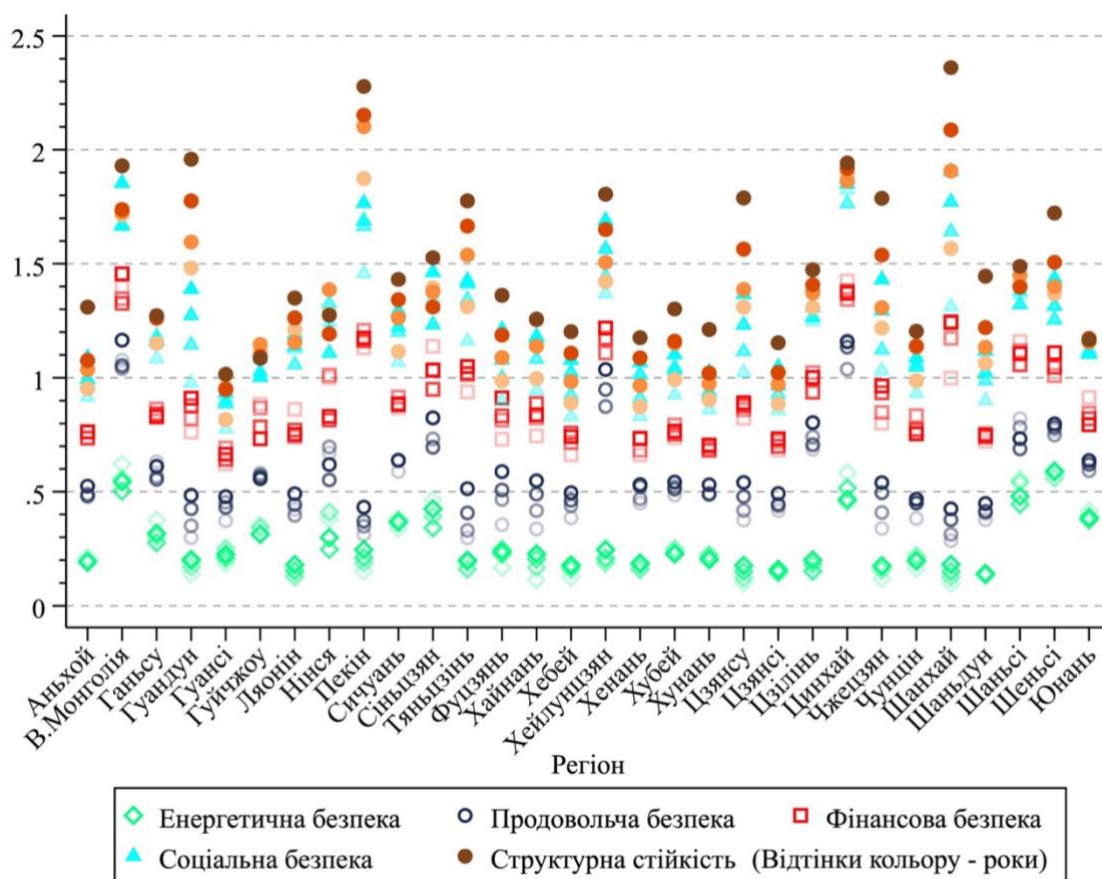

Рисунок 3.14б: Рівень економічної безпеки з 5-ма вимірами щодо регіонів КНР протягом виокремлених періодів дослідження. Алгоритм 2.

Джерело: Складено автором.

Проведено демонстрацію даних результатів, отриманих за другого підходу розрахунку. Бали, обчислені за допомогою другого алгоритму, показано на рисунку 3.14б, де кожен складову економічної безпеки розглядають як окрему систему, а отже, шкала за віссю Y в 5 разів більша, ніж шкала на рисунку 3.14а. Слід зазначити, що дані, представлені на рисунку 3.14б, по суті, є проміжними результатами, які дають змогу виявити структурні відмінності в рівні економічної безпеки між регіонами. Ці дані допомагають зрозуміти, які регіони в яких конкретних сферах економіки мають більш стійку позицію, а в яких інших - схильні до більшого ризику. Для отримання остаточних результатів необхідно і достатньо розділити проміжні дані на 5, і шкала осі Y стане порівнянною з діаграмою 3.14а, при цьому кожному з п'яти компонентів економічної безпеки буде присвоєно ваговий коефіцієнт 0.2.

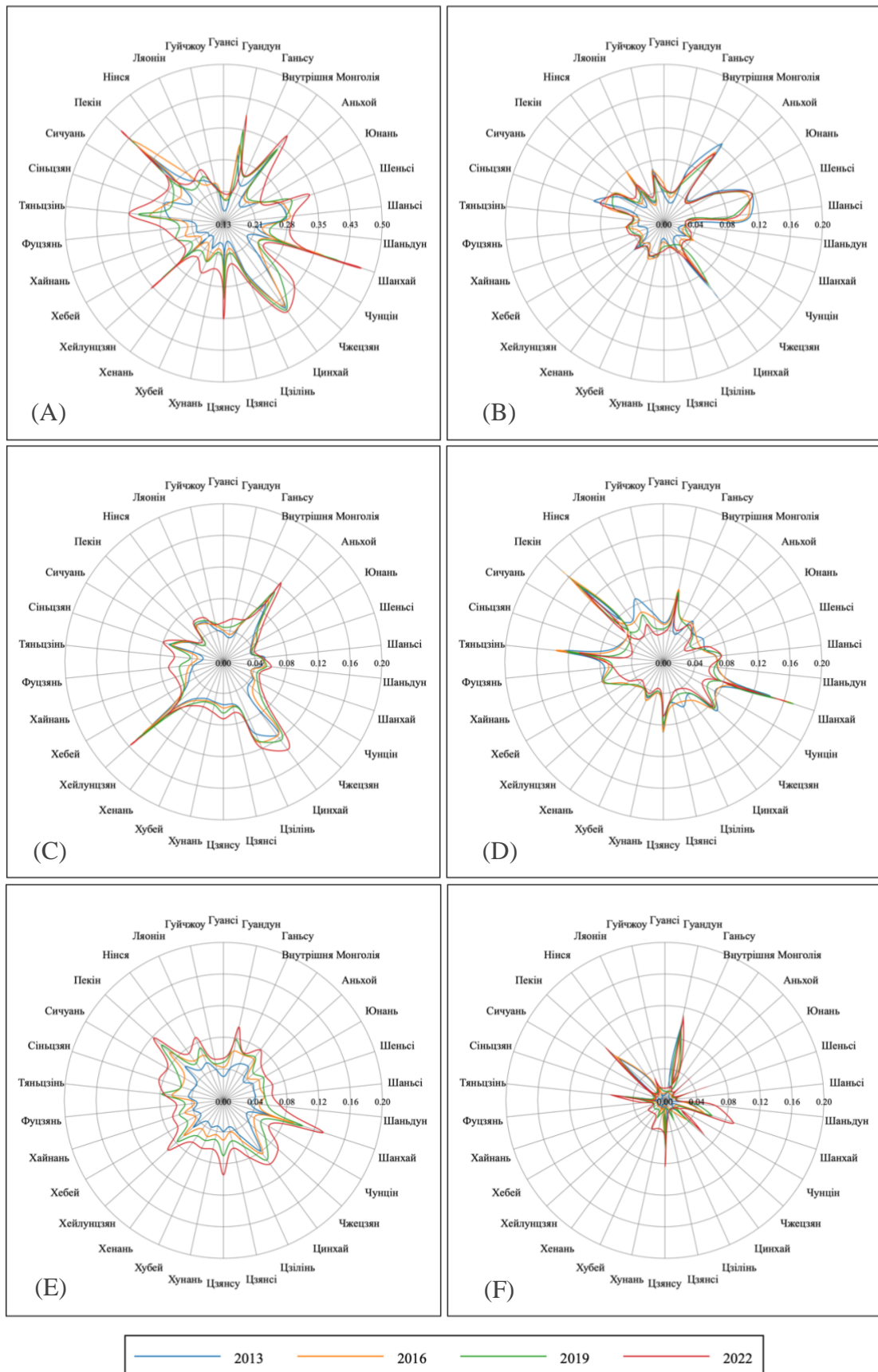

Рисунок 3.14в: Радар діаграма економічної безпеки та **5** вимірів за регіонами КНР упродовж обраних періодів дослідження. Алгоритм 2.

Джерело: Складено автором.

На рисунку 3.14в у тому числі А - економічна безпека; В - енергетична безпека; С - продовольча безпека; D - фінансово-фінансова безпека; Е - структурна стійкість економіки та F - соціальна безпека.

З рисунка випливає, що одна з головних відмінностей між діаграмами 3.14а, 3.14б і 3.14в полягає в тому, що на останній між символами, тобто, результатами оцінювання компонентів економічної безпеки, майже за всіма регіонами спостерігається суттєвий розрив, який характеризується перевагою одного регіону перед іншими. Приміром, у даному випадку Внутрішня Монголія демонструє вищі бали у сфері енергетичної та продовольчої безпеки, ніж провінція Гуандун, своєю чергою, Гуандун, Пекін і Шанхай порівняно з Внутрішньою Монголією перебувають на вищому рівні за фінансовою, соціальною безпекою та стійкістю економічної структури. Ті регіони, що багаті на енергоресурси, стикаються зі спільною проблемою: незважаючи на високий рівень виробництва і споживання первинної викопної енергії, їхнє економічне виробництво залишається низьким, а структура економіки - однорідною.

Крім того, збіг оцінок підсистем за другим алгоритмом виявляється значно вищим, ніж за першим, що вказує на вразливі місця економічної безпеки в регіонах, що дає змогу врахувати унікальність та особливість їхнього розвитку.

І слідом прикріплюється карта Китаю з результатами оцінки економічної безпеки за регіонами у 2022 році (рисунок 3.15), обчисленими за допомогою другого алгоритму в рамках методології TOPSIS-ентропійного зважування.

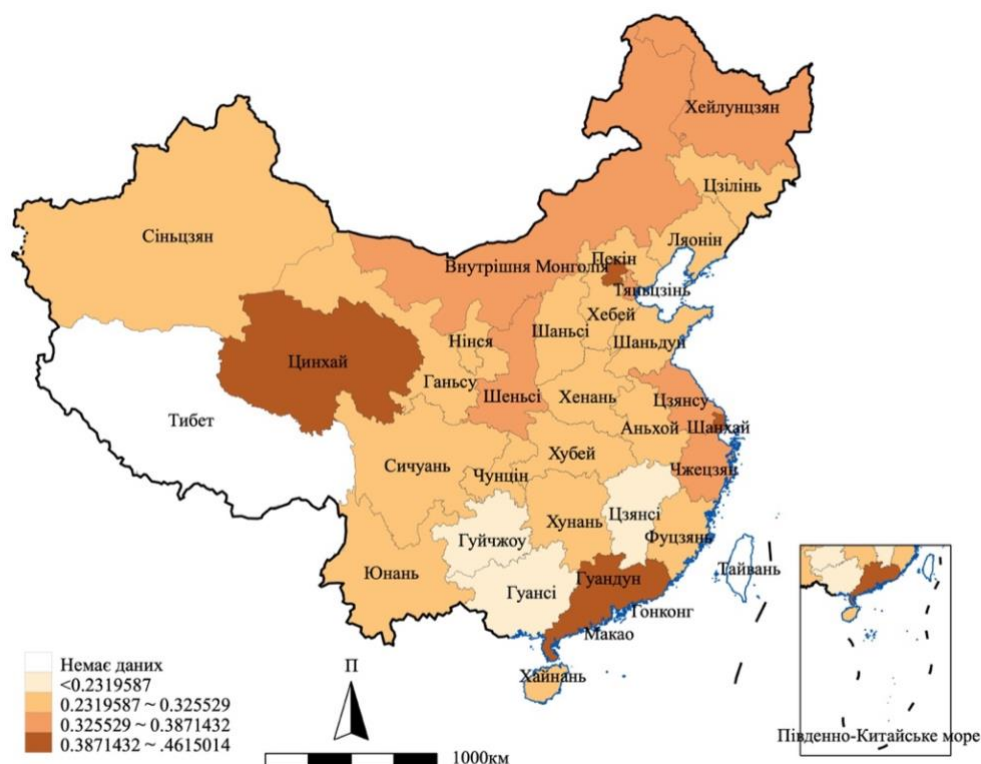

Рисунок 3.15: Бали оцінки економічної безпеки Китаю 2022 року на основі другого алгоритму обчислення

Джерело: Складено автором.

Порівнюючи з рисунком 3.12, можна дійти висновку, що при акцентуванні уваги на порівняльних перевагах регіонів більшість із них набрали більше балів за рахунок або ресурсного багатства, або ефективності виробництва і стійкості розвитку економічної структури.

Таким чином, застосування другого алгоритму для обчислення балів оцінки окремих елементів економічної безпеки за регіонами Китаю виявляється більш придатним і здатне точніше відображати реальні обставини на регіональному рівні. Проте не можна не звернути увагу на слабкі сторони методології TOPSIS-ентропійного зважування, як було описано в попередньому контексті - значуща залежність результатів розрахунку від характеристик джерел даних, що потребує оптимізації в подальшому дослідженні.

3.3 Удосконалення державного ієрархічного управління економічною безпекою в КНР

У цьому параграфі було застосовано метод TOPSIS ентропійного зважування, що являє собою метод багатовимірний комплексний аналіз, для дослідження енергетичної безпеки Китаю як ключового фактору забезпечення сталого економічного розвитку та основи економічної безпеки. Проаналізовано тимчасові ряди 35 енергетичних показників за 2004-2022 роки, а також отримано результати оцінки енергетичної безпеки за чотирма вимірами. Далі в розділі представлено вимірювання економічної безпеки Китаю на рівні провінцій шляхом побудови системи оцінювання, що містить 26 показників, та здійснено аналіз панельних даних по 30 провінціях за 2013, 2016, 2019 і 2022 роки. Також проведено розрахунок комплексного балу економічного рівня безпеки та господарських показників для вивчення еволюції рівня економічної безпеки Китаю як з часової, так і з просторової точки зору.

З погляду енергетичної безпеки, результати оцінювання вказують на тенденцію зростання рівня безпеки енергетичного сектору в розглянутий період, проте зі значним коливанням через те, що в різні роки всі 4 компоненти енергетичної безпеки, включаючи енерговиробництво, енергоспоживання, енергопостачання та екологічний наслідок, демонструють різноманітні обставини.

З одного боку, результати оцінки перших 2 компонентів свідчать про стабільне поліпшення безпеки, головним чином через розширене використання чистого виду енергії в Китаї, збільшення енергоефективності та наростання державної підтримки розвитку енергетичних технологій та інфраструктур. З іншого боку, характерна мінливість, частково зумовлена глобальними економічними кризами, спостерігається в галузі енергопостачання та екологічних наслідків, щодо яких потрібно розробити і вжити заходів управління. У роки сповільнення економічного зростання,

спричиненого міжнародними кризами, екологічні наслідки в Китаї також погіршувалися, водночас із цим вочевидь можна помітити й коливання безпеки в компоненті енергопостачання.

Через велику територію Китаю рівень економічного розвитку і забезпеченості ресурсами в різних регіонах неоднаковий. Спостерігаються значні відмінності та дисбаланси, які впливають як на питання енергетичної безпеки, так і на аспекти економічної безпеки. З огляду на це, на основі аналізу часових рядів енергетичної безпеки на національному рівні в даній роботі вимірюється рівень економічної безпеки 30 провінцій Китаю з урахуванням енергетичної безпеки, продовольчої безпеки, фіскально-фінансової безпеки, структурної стабільності економіки та соціальної безпеки як основних параметрів. Аналіз виявляє істотну географічну різноманітність у рівні міжпровінційної економічної безпеки.

Відповідно до результатів оцінки в окремих сферах економічної безпеки, провінції були класифіковані на кілька груп: провінції з багатою забезпеченістю енергетичними ресурсами, придатними умовами для аграрного виробництва, фіскальною самозабезпеченістю та іншими перевагами. При цьому регіонів з одночасною перевагою в усіх сферах економічної безпеки в Китаї не спостерігається, що призвело до сильної залежності між провінціями, які постачають ресурси, та економічно ефективними провінціями. А також різні сильні та слабкі сторони кожної китайської провінції в аспектах економічної безпеки призвели до відмінностей у рівні економічної стійкості провінцій за досліджуваний період, особливо в умовах глобальної економічної кризи.

Грунтуючись на результатах оцінювання енергетичної безпеки Китаю на національному рівні, а також її основних компонентів і ключових показників, можна розробити й узагальнити заходи з управління енергетичною безпекою в Китаї таким чином:

1) Енерговиробництво.

З урахуванням зростаючої об'єктивної потреби в енергетичних ресурсах, викликаній економічним розвитком, у ключових компонентах енерговиробництва КНР, таких як структура, обсяг і продуктивність, розглянутих у цій роботі, необхідні певні зміни. Результати аналізу показують, що вугілля залишається головним джерелом енергії Китаю в поточний час, незважаючи на загальну тенденцію зменшення його частки в енергетичній структурі. За умови, що скорочення його обсягу виробництва є малоімовірною подією і нездійсненим завданням, підвищення ефективності його видобутку та переробки є пріоритетним і цілком здійсненим напрямом. З цією метою збільшення державного фінансування та приватних інвестицій в енергетичний сектор для оновлення інфраструктур і розвитку нових технологій є необхідним. Аналогічні заходи слід розробити та вжити і для інших видів енергетичних ресурсів - нафти та природного газу, частка виробництва яких в енергетичній структурі значно поступається від частки вугілля через порівняно менший обсяг запасу в Китаї.

Результати аналізу також свідчать, що чисті, поновлювані види енергії в Китаї за розглянуті періоди набули суттєвого розвитку та найбільше забезпечили стабільність енерговиробництва. Таким чином, другим пріоритетом в управлінні енергетичною безпекою в аспекті енерговиробництва є стимулювання зростання виробництва відновлюваних енергій. Слід активно розвивати будівництво об'єктів гідроенергетики, вітроенергетики, сонячної енергетики та інших видів генерації, а також збільшувати встановлену потужність генерації чистої енергії, що є недоступним завданням без державного фінансування та підтримки.

Урядам також необхідно підтримувати галузь відновлюваної енергетики загалом, включно з ухваленням фіскальних заходів, таких як податкові пільги та субсидії для залучення інвестицій і стимулювання виробництва обладнання та інфраструктури, а також сконцентруватися на розвитку індустріального ланцюжка для освоєння продуктів відновлюваних джерел енергії, щоб розв'язати проблему надлишкових потужностей виробництва. Коригування

структури виробництва енергії, а також структури енергоспоживання, розглянуте в наступних контекстах, повинно враховувати ресурсозабезпеченість конкретного регіону, вартість інвестицій, та інші важливі фактори.

З іншого боку, технологічний розвиток і оновлення мають важливий вплив на процеси виробництва й експлуатації енергії, на ефективність її перетворення, а також сприяють впровадженню відновлюваних джерел енергії. Таким чином, необхідно збільшити підтримку досліджень і розробок у галузі енергетики, особливо поновлюваних джерел, а також збільшити фінансування дослідницьких програм у провідних енергетичних наукових інститутах для стимулювання інновацій у видобутку та перетворенні поновлюваних джерел енергії.

2) Енергоспоживання.

Розвиток сучасної економіки тісно залежить від витрачання енергії. Як було зазначено, у період індустріалізації споживання енергії значно зросло в усьому світі, особливо в Китаї, де швидке економічне зростання останніх десятиліть супроводжувалося настільки ж значними темпами збільшення енергоспоживання. Ці показники відображаються на аспекті енергоспоживання в контексті енергетичної безпеки. Вугілля залишається домінуючим видом енергії в структурі енергоспоживання Китаю, і його подальше зростання прогнозується в найближчій перспективі. Однак частка вугілля оцінювалася в цій роботі як негативний фактор, що відповідає необхідності підвищення ефективності споживання енергії. Так само, загальний обсяг енергоспоживання оцінювали як позитивний показник, що вказує на зростання валового виробництва, водночас еластичність і енергоемність було розподілено в негативний показник. Результати оцінки показують, що зростання енергоефективності має найбільший вплив на енергетичну безпеку Китаю з боку енергоспоживання.

Таким чином, підвищена увага має бути приділена збільшенню ефективності споживання енергії. Зокрема, необхідні додаткові заходи

стимулювання для заохочення застосування енергозберігаючих технологій та обладнання в галузях і секторах, які споживають не лише велику кількість енергії, а й використовують її неефективно, а також шляхом розроблення відповідних законів і правил у галузі енергетики щодо регулювання, управління та контролю над енерговитратними галузями. Державні підприємства важкої промисловості володіють повнішими фінансовими ресурсами під час проведення досліджень і розроблення енергоощадних технологій і технологій, що скорочують споживання, просування, оновлення та обслуговування інфраструктури та обладнання. Водночас більшість малих і середніх приватних підприємств стикаються з великими труднощами в перетворенні своїх моделей енергоспоживання та підвищенні ефективності споживання, і уряду необхідно активізувати зусилля з підтримки цих підприємств.

Крім того, результати аналізу демонструють роль розширення споживання відновлюваних джерел енергії у зміцненні енергетичної безпеки КНР у контексті енергоспоживання. Проте частка споживання цього виду енергії залишається порівняно скромною, що вимагає запровадження стимулюючих заходів, включно з державною фінансовою підтримкою та субсидуванням, спрямованих на збільшення частки споживання екологічно чистої енергії. Слід врахувати відмінності у споживчій поведінці між виробничими підприємствами та кінцевими споживачами, і збільшити частку споживання чистої енергії кінцевими споживачами. Однак, основний спосіб стимулювання споживання нових видів енергії полягає в досягненні ефекту масштабу під час виробництва нових видів енергії, що дасть змогу знизити витрати на виробництво та передачу електроенергії, і призводить до зменшення ціни та стимулювання попиту.

Своєю чергою, аспект енергоспоживання ще безпосередньо впливає на екологічну складову енергетичної безпеки, що є найбільш важливим елементом для Китаю, який стоїть перед вибором між економічним розвитком та захистом довкілля, що стає особливо актуальним в умовах уповільнення

економічного зростання. Підвищення якості енергоспоживання - це питання, яке потребує негайних заходів у контексті сталого розвитку та досягнення вуглецевої нейтральності.

3) Екологічні наслідки.

І процес енерговиробництва, і енергоспоживання можуть спричинити з небажані екологічні наслідки. За умови, що скорочення масштабу енерговиробництва та енергоспоживання в більшості країн є нереалізованим завданням, підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів, прискорений розвиток чистих поновлюваних енергій розглядаються як найбільш актуальне завдання. У даній роботі аспект екологічних наслідків було включено до моделі оцінювання енергетичної безпеки відповідно до широко використовуваних підходів в економічній літературі: енергетична безпека виходить за рамки енергетичних та економічних питань, перетворюючись на комплексну і стратегічну проблему, зумовлену необхідністю досягнення цілей сталого розвитку.

Згідно з результатами оцінки екологічних наслідків енергетичної безпеки Китаю, можна дійти висновку, що стан енергетичної безпеки в екологічному вимірі характеризувався значними коливаннями впродовж досліджуваного періоду, причому його рівень знижувався в періоди світових економічних криз (2008-2010 рр.) або інших глобальних подій нестабільності (2019-2022 рр.). Бали оцінки в даному аспекті було враховано на основі чотирьох негативних показників викидів забруднювальних речовин (x_{21} - x_{24}) і двох позитивних показників (x_{25} - x_{26}), пов'язаних з урядовою підтримкою та громадським фінансуванням для усунення цих наслідків.

Таким чином, однією з головних причин погіршення екологічного стану є скорочення заходів з очищення забруднень і збереження екології. У періоди, коли економічне зростання сповільнюється, тиск на місцеві уряди, пов'язаний з необхідністю підтримки економічного зростання, стає вкрай відчутним. Цей тиск часто пов'язаний з оцінкою і просуванням кар'єри чиновників, що може призвести до ослаблення контролю за виконанням обмежень на викиди

промислових відходів, а також до скорочення місцевою владою фінансування заходів, спрямованих на оздоровлення навколишнього середовища. Прояв значних коливань у результатах оцінки екологічного виміру може свідчити про нестабільність виконання заходів з охорони довкілля, особливо порівняно з оцінками аспектів енерговиробництва та енергоспоживання.

Відповідно, на всіх етапах видобутку і споживання енергії та економічного розвитку необхідно приділяти увагу послідовному виконанню заходів з охорони навколишнього середовища. Ці заходи включають скорочення викидів парникових газів, таких як вуглекислий газ, викидів вихлопних газів, наприклад діоксиду сірки, промислового пилю, сажі та інших твердих частинок, а також стічних вод. Важливими напрямками є поліпшення систем контролю викидів забруднювальних речовин, екологічного моніторингу та інших механізмів нагляду за охороною довкілля для забезпечення виконання політики. Їх реалізація спрямована на досягнення збалансованого стану охорони довкілля та економічного зростання з використанням різних інструментів, включно з правовими, адміністративними, фінансовими та іншими заходами управління. Необхідно вдосконалювати енергетичне та екологічне законодавство.

Підвищення рівня екологічної стійкості стало важливим елементом стратегії енергетичної безпеки Китаю. Реалізація цієї мети також залежить від підвищення енергоефективності, всебічного просування і використання поновлюваних і чистих джерел енергії, що сприяє зміцненню потенціалу сталого розвитку. Слід підтримувати науково-технічні розробки та інновації в галузі енергетичних технологій. Необхідно розвивати диверсифіковані механізми інвестицій, залучаючи уряд, підприємства та громадські структури для посилення комплексного підходу до екологічних викликів.

4) Енергопостачання.

Вимірювання енергопостачання розглядається як один із ключових критеріїв оцінки енергетичної безпеки і часто представляє її у вузькому сенсі. Виклики та ризики у сфері енергопостачання також істотною мірою

впливають на енергетичну безпеку Китаю, згідно з результатами оцінки, рівень забезпеченості енергопостачанням Китаю особливо знизився в останні роки. Характеристики структури виробництва та споживання енергії визначають ступінь цього впливу.

Порівняно з постачанням нафти і природного газу, стабільність поставок вугільних ресурсів у Китаї гарантована в короткостроковій перспективі, однак довгострокові перспективи обмежуються ресурсами і політичними факторами. Китай володіє значними запасами вугілля, яке залишається ключовим джерелом для енергетичного виробництва і споживання, а розвідані запаси здатні забезпечити стабільне постачання в найближчій перспективі. Проте в довгостроковій перспективі значна частина легко доступних, неглибоких вугільних родовищ уже практично вироблена, а їх подальший видобуток ускладнений екологічними, географічними і транспортними обмеженнями. Крім того, на тлі глобального переходу до низьковуглецевих і екологічно чистих джерел енергії, а також в умовах необхідності досягнення вуглецевої нейтральності питання чистого та ефективного використання є для Китаю ще більш скрутним.

На відміну від забезпеченості вугільних ресурсів, згідно з поточною ситуацією з розвитком енергетичної структури Китаю, споживання нафти і природного газу продовжує неухильно зростати, тоді як частка видобутку і виробництва скорочується поступово. У результаті розрив між попитом і пропозицією цих ресурсів збільшується, що призводить до підвищення рівня залежності від зарубіжних поставок. Глобальні події, такі як коливання обсягів видобутку нафти і газу, цінові шоки, зміни в ланцюжках постачань та інші кризові ситуації, спричинені геополітичними кризами, мають прямий вплив на економічний розвиток та енергетичну безпеку Китаю.

Ухвалення та реалізація заходів, спрямованих на розвиток науково-технічного потенціалу для підвищення ефективності використання енергії, впровадження технологій енергозбереження та прискорення розроблення нових джерел енергії, що можуть стати важливою альтернативою в умовах

обмеженості деяких видів ресурсів, здатні певною мірою сприяти зниженню залежності від стабільності постачання енергоносіїв. Найбільш важливим завданням є зміцнення міжнародного співробітництва та забезпечення диверсифікації каналів імпорту енергоносіїв. Особливу увагу слід приділити зниженню концентрації імпорту нафти і газу з метою мінімізації впливу геополітичних ризиків на енергетичну безпеку та підвищення стійкості енергетичної системи країни до зовнішніх загроз, адаптації до змін на глобальному ринку.

У міру посилення тенденції до економічної глобалізації енергетична безпека, будучи ключовим фактором економічної безпеки, набуває статусу глобальної проблеми. Економічна взаємозалежність країн також відображається в питаннях енергетичної безпеки, і жодна країна не може забезпечити енергетичну безпеку без урахування чинників світового ринку та дій інших країн. Сценарії, що впливають на економічну безпеку через коливання цін на енергоносії, трапляються частіше, ніж випадки повної втрати зовнішніх поставок енергії; проблема марнотратного використання ресурсів у повсякденній економічній діяльності заслуговує на більшу увагу, ніж побоювання з приводу виснаження енергетичних запасів. Водночас глобальний характер енергетичної безпеки підкреслює взаємозв'язок між енергоспоживанням та екологічним захистом, а загострення кліматичної проблеми вимагає вжиття заходів глобального управління.

Економічної безпеки Китаю на регіональному рівні та удосконалення заходів державного управління.

З погляду забезпечення економічної безпеки Китаю на регіональному рівні, результати, отримані на основі панельних даних різних сфер економічної безпеки та стійкості, включно з енергетикою, сільським господарством, бюджетами та фінансами, економічними структурами та соціальним забезпеченням, демонструють, що, незважаючи на загальне зростання показників економічної безпеки у більшості провінцій, істотний регіональний дисбаланс у всіх її сферах потребує підвищеної уваги та

додаткових заходів. Слід врахувати регіональну специфіку, яка проявляє в цих сферах економічної безпеки, що дає змогу підвищити релевантність результатів оцінювання, а також забезпечує підґрунтя для розроблення ефективних стратегій регіонального розвитку з урахуванням глобальних чинників. Такий ієрархічний підхід має бути впроваджено в переважній більшості країн, зокрема в Україні.

1) Енергетична безпека.

Енергетична безпека Китаю на національному та регіональному рівнях потребує різних підходів до дослідження. Якщо вивчення залежності країни загалом від міжнародних поставок енергоносіїв не становить значних труднощів, то в контексті регіональної енергетичної безпеки прослідковування цієї залежності ускладнене, оскільки провінції, що імпортують енергоносії, не завжди є кінцевими споживачами. Більше того, цінові чинники на міжнародному ринку мають майже рівномірний вплив на провінції. У зв'язку з цими та іншими відмінностями між показниками на національному та регіональному рівнях, для забезпечення більш точного аналізу було внесено зміни до індикаторів оцінки.

Результати оцінювання показують, що відібрані та розглянуті індикатори для енергетичної безпеки (x_1 : рівень самозабезпечення 3-х основних видів викопного палива; x_2 : енергетична ефективність; x_3 : навантаження енергоспоживання на довкілля; x_4 : державна підтримка розвитку енергетичного сектору; та x_5 : розвиток чистого виду енергетики) значно впливають на остаточні бали енергетичної, а відтак - економічної безпеки китайських провінцій.

Один із головних висновків полягає в тому, що провінції Китаю можна розділити на регіони-експортери та регіони-імпортери енергії. Східно-центральний регіон виступає як регіон-імпортер з низьким рівнем самозабезпечення традиційною викопною енергією, тоді як північно-західний регіон є регіоном-експортером з високим рівнем самозабезпечення традиційною викопною енергією.

З точки зору показників енергоефективності, східно-центральный регіон демонструє вищі показники порівняно з північно-західним. Обидва методи розрахунку економічної безпеки, представлених у даному дослідженні, підкреслюють значущість цих двох показників. Підсумкові бали енергетичної безпеки демонструють, що індекс енергетичної безпеки в західній і північній частині Китаю вищий, ніж у східному регіоні, а також перевищує показники більшості регіонів центральної частини країни.

Три показники - вплив на навколишнє середовище, інвестиції в розвиток енергетичної галузі та розвиток відновлюваних джерел енергії - також показують різні результати в різних регіонах і є важливим напрямком для управління енергетичною безпекою Китаю в цілому. Для східного регіону основним завданням енергетичної безпеки є підвищення самозабезпеченості енергією через розвиток відновлюваних джерел енергії. Наявність у цьому регіоні практичного досвіду високої ефективності використання енергії (порівняно з іншими регіонами), високого рівня економічного розвитку та наявність значного науково-дослідного потенціалу для розвитку науки і техніки в енергетичній галузі можуть призвести до підвищення рівня енергетичної безпеки. Однак необхідна підтримка у вигляді передачі технологій та сприяння у просуванні цих технологій для модернізації енергетичної галузі в інших регіонах.

Для центрального регіону найбільші проблеми спричинені відсутністю традиційних запасів викопних енергоносіїв та географічними обмеженнями для використання поновлюваних джерел енергії, що вимагає підвищення ефективності використання енергії за допомогою перетворення та модернізації енергетичної промисловості. Зокрема, необхідно також залучити науково-технічні трансфери в галузі енергетики зі східного регіону шляхом збільшення політичної та фінансової підтримки, а також посилити постачання енергетичної продукції із західних регіонів, особливо за рахунок урядового фінансування ціноутворення на поновлювані джерела енергії.

У західних і північних регіонах є багаті запаси викопних енергоносіїв і сприятливі природно-географічні умови та потенціал відновлюваних джерел енергії, які є важливим фактором розвитку місцевої промисловості. В умовах економічного розвитку та дотримання екологічних вимог у вугледобувних районах необхідно поступово покращувати стандарти якості видобутку вугілля та переробки відходів його споживання. Слід відмовитися від галузей з високим рівнем забруднення та низькою ефективністю, провести наукове дослідження та впровадження технологічної модернізації, а також модернізувати енергетичні об'єкти для підвищення ефективності їх використання. Крім того, необхідно сприяти інтеграції по всьому виробничо-збутовому ланцюжку вугільної енергетичної промисловості та суміжних галузей, щоб прискорити перетворення економічної та промислової структури вугледобувних районів.

Що стосується співпраці між різними регіонами, то східні прибережні та західні регіони мають географічні та транспортні переваги для міжнародного співробітництва. Завдяки диверсифікації енергетичного міжнародного співробітництва ці регіони відіграють ключову роль у забезпеченні загальної енергетичної безпеки країни як стратегічні логістичні вузли. Особливу увагу слід приділяти перенесенню високоенергомістких галузей у регіони з надлишковими енергетичними ресурсами, будівництву міжрегіональних енергетичних мереж і транспортної інфраструктури, розвитку науки і технологій в енергетичній галузі, впровадженню результатів досліджень і розробок у сфері енергоефективності, а також таким аспектам, як фінансової інвестиції та інші форми політичної підтримки. Необхідно також зосередитися на координації зв'язків та оптимізації попиту і пропозиції відновлюваної енергії між регіонами, а також стимулюванні виробництва і споживання відновлюваної енергії через заходи, спрямовані на сторони попиту і пропозиції.

2) Продовольча безпека.

У Китаї, як одній із найбільш густонаселених країн світу, питання продовольчої безпеки, спричинене демографічним навантаженням, завжди

було одним із пріоритетних, які потребують вирішення. Дані статистики свідчать, що на тлі швидкого розвитку індустріалізації та урбанізації Китаю характер використання земельних ресурсів стрімко змінюється, особливо скоротилася площа орних земель, призначених для виробництва продовольства, що має прямий вплив на загальний обсяг виробництва продовольства і його доступність на душу населення (показник x_6).

Проблеми забруднення довкілля, спричинені індустріалізацією, і зміна клімату також негативно позначилися на якості та обсягах виробництва продовольства. Крім того, підвищення рівня життя населення, що призвело до змін у структурі споживання і збільшення здатності населення до споживання харчових продуктів, породжує нові вимоги і чинить тиск на продовольчу безпеку Китаю в середньостроковій і довгостроковій перспективі. У зв'язку з цим підвищення врожайності продовольчих культур (x_8), загальної продуктивності праці в первинному сільськогосподарському секторі (x_9), розвиток міжнародної торгівлі продовольством (x_7) і зміцнення національної фінансової підтримки економіки (x_{10}) є основними заходами та чинниками для зміцнення продовольчої безпеки.

Важливість продовольства та інших продуктів харчування визначається його статусом життєво необхідного ресурсу. Порівняно з енергетичною безпекою, продовольча безпека Китаю стикається з більш безпосередніми та складними викликами. Результати оцінки продовольчої безпеки Китаю свідчать про існування основних регіонів продовольчого виробництва, необхідно підтримувати стабільність площі орних земель, а також зберігати та послідовно покращувати їхню якість у таких районах для забезпечення продовольчої безпеки.

По-перше, необхідно впровадити та посилити механізми моніторингу та контролю, щоб запобігти деградації існуючих якісних орних земель. Водночас слід поступово розширювати стандарти сільськогосподарських угідь, щоб забезпечити постійне підвищення якості. По-друге, підвищення продуктивності праці є одним із найважливіших чинників забезпечення

продовольчої безпеки. За допомогою політичного стимулювання, науково-технічних досліджень, розробок і просування в галузі селекції, оранки, іригації, збирання врожаю та інших ключових аспектів агротехнологій, особливо через постійне поліпшення якості добрив і контроль за використанням пестицидів, щоб підвищити ефективність обробітку орних земель і поліпшити умови виробництва для досягнення сталого розвитку. По-третє, слід розширити бюджетні та фінансові субсидії на виробництво продовольства, щоб підвищити стимули для виробників в основних районах шляхом стабілізації цін на продовольство та інші сільськогосподарські продукти. По-четверте, громадське фінансування та залучення приватних інвестицій є необхідними для забезпечення якісного обслуговування та модернізації інфраструктури в районах сільськогосподарського виробництва.

У більшості регіонів Китаю розвиток індустріалізації та урбанізації прискорив переміщення робочої сили, що призвело до значного відпливу робочої сили із сільських районів і запусіння орних земель, що негативно впливає на виробництво продовольства та ефективність використання земельних ресурсів. У зв'язку з цим, з одного боку, необхідно зміцнювати механізацію сільського господарства, впроваджувати інформаційні технології та активно просувати інтелектуальне управління посадками, сприяючи модернізації сільського господарства і централізованому великомасштабному виробництву для поповнення нестачі робочої сили. З іншого боку, необхідно диверсифікувати економічну структуру в сільській місцевості, відповідно до місцевих умов розвивати сільське господарство, лісове господарство, тваринництво, побічні галузі та рибальство, а також просувати переробку сільськогосподарської продукції з метою підвищення доданої вартості агропромислового комплексу. У поєднанні з державною підтримкою та політичними ініціативами це забезпечить стабільність виробництва та сталий економічний розвиток сільських регіонів, а також сприяє б підвищенню рівня життя населення.

У східному прибережному регіоні Китаю частка ВВП аграрного сектору залишається найнижчою в країні та характеризується вкрай обмеженими ресурсами орних земель для сільськогосподарського виробництва. Високий рівень індустріалізації та урбанізації призвів до переорієнтації використання земель на промислове та будівельне виробництво. Таким чином головною метою продовольчої безпеки є забезпечення сталого збереження і поліпшення кількості та якості орних земель. При цьому розрив між споживанням і виробництвом продовольства компенсується за рахунок міжрегіональної та міжнародної торгівлі, що дає змогу використовувати світовий ринок для балансування внутрішнього попиту і пропозиції продовольства. Це вимагає зміцнення міжнародного торговельного співробітництва у сфері продовольства, зокрема, збільшення інвестицій і розширення партнерства з міжнародними країнами-виробниками продовольства, а також диверсифікації каналів імпорту продовольства для забезпечення довгострокової продовольчої безпеки.

3) Фіскально-фінансова безпека.

Порівняно з попередніми індикаторами, пов'язаними зі станом ресурсного забезпечення та продуктивністю, фіскально-фінансові показники часто розглядаються як такі, що тісніше пов'язані з концепцією економічної безпеки і відображають стабільність економіки та її здатність протистояти ризикам. У даній роботі фіскально-фінансові показники беруться до уваги як ключові орієнтири економічної безпеки, включаючи частку фінансового сектору у ВВП, рівень боргу, рівень податкового навантаження, фіскальну самозабезпеченість уряду та рівень державної підтримки економіки.

Результати дослідження показують, що провінції з високим рівнем фіскально-фінансової безпеки зосереджені у східному прибережному регіоні. Це здебільшого зумовлено вищою часткою ВВП, що припадає на фінансовий сектор у цих провінціях, порівняно з іншими регіонами, а також високим рівнем забезпечення бюджетних доходів завдяки економічному процвітання та значному числу економічних суб'єктів, що генерують значні податкові

надходження. Це також сприяє низькому рівню урядового боргу відносно ВВП. Водночас, абсолютні значення бюджетних видатків не демонструють значних відмінностей порівняно з центральним та північно-західним регіонами.

Високий рівень розвитку фінансової галузі характеризується значною ємністю та стабільністю фінансового ринку, високою ліквідністю капіталу та його різноманітними джерелами, низькою волатильністю коштів і надійним доступом до потенційних інвестицій. У контексті провінцій Китаю основні фінансові ринки зосереджені в прибережних районах. Внаслідок цього відставання фінансового розвитку центральних, західних і північних регіонів чинить стримувальний вплив на модернізацію енергетичної промисловості та розвиток сільськогосподарської інфраструктури, а також перешкоджає скоординованому розвитку трьох секторів економіки. За таких умов основним джерелом інвестиційних коштів залишається державне фінансування, а обмежений розвиток приватних інвестицій безпосередньо впливає на різноманітність галузей економіки.

У зв'язку з цим, з погляду фінансової безпеки, у більшості регіонів необхідно зосередитися на створенні та розвитку великих фінансових центрів у ключових містах, щоб підтримувати перетворення, науково-технічну модернізацію та розвиток енергетики, сільського господарства та інших галузей. Це особливо важливо для залучення іноземних інвестицій у регіональні фінансові ринки, що сприятиме технологічному прогресу, індустріалізації та розвитку інфраструктури. Національним і місцевим органам влади слід поліпшити реалізацію політики розвитку фінансових ринків та інвестиційної політики, створити сприятливе інституційне середовище для залучення прямих інвестицій, посилити спрямування капіталовкладень у ключові галузі економічної безпеки, а також забезпечити узгодженість політики.

Крім того, у зв'язку з об'єктивними умовами, такими як природне географічне положення, нечисельне населення, недостатньо розвинута інфраструктура та інші обмеження, створення великих фінансових ринків у

всіх провінціях одночасно є малоефективним і недоцільним. Важливішим є формування кількох ключових фінансових центрів у стратегічно розташованих містах з огляду на географічне розташування, транспортну доступність, рівень технологічної інфраструктури, стан ринку праці та інші ключові чинники. У зв'язку з цим необхідно зміцнити координацію регіонального розвитку в центральних і західних регіонах для сприяння зростанню як фінансової галузі, так і інших секторів економіки. Цього може бути досягнуто за рахунок таких заходів, як координація планування, обмін інформацією, розвиток кластерів промисловості, створення інформаційної інфраструктури та забезпечення узгодженої політичної підтримки.

4) Структурна стійкість економіки.

Китайські провінції та інші територіальні утворення вирізняються істотними відмінностями, пов'язаними з унікальною спеціалізацією виробництва, яка формувалася під впливом природно-географічних, економічних, соціальних, політичних, історичних та інших чинників. Проблема підвищення ефективності економічного розвитку та забезпечення економічної безпеки країни та її регіонів, крім необхідності врахування згаданих чинників, ускладнюється тим, що економічна структура може обмежувати або перешкоджати ефективності виробничих процесів і реалізації ресурсного потенціалу.

Для визначення стану економічної структури провінцій Китаю в даній роботі було використано індикатори, їхні динаміки розвитку тісно пов'язані з результатами виконання економічних реформ у Китаї і відображають поточні вразливості в економічному розвитку та безпеці. До них належать: рівень відкритості зовнішньому ринку, рівень технологічного розвитку та освіти працевлаштованих осіб, рівень суспільного споживання та ступінь модернізації економічної структури, вимірюваний часткою третинного сектору ВВП. Результати дослідження свідчать, що економічна відкритість, технологічний розвиток і рівень освіти продовжують відігравати домінуючу роль у забезпеченні структурної стійкості економіки регіонів. Тоді як

модернізація економічної структури та рівень суспільного споживання мають порівняно менший вплив, про що свідчить низький рівень цих показників. При цьому, на відміну від попередніх компонентів економічної безпеки, китайські провінції демонструють менші відмінності в даному аспекті економічної безпеки, проте характеризуючись загалом нижчими за середні балами оцінки.

Оскільки Китай загалом і більшість його провінцій усе ще перебувають на стадії індустріалізації, частка вторинного сектору в структурі ВВП залишається значною, тоді як третинний сектор лише трохи перевершує вторинний. У зв'язку з цим потрібна координація розвитку галузевих секторів, особливо з урахуванням реальних умов у різних провінціях.

Для східного регіону, що має переваги високоосвічених кадрів і агломерації ринків фінансового капіталу, вкрай важливо зосередитися на розвитку високотехнологічних галузей, таких як інформаційні та цифрові технології. Необхідно просувати технологічні та інноваційні дослідження і розробки, а також сприяти впровадженню науково-технічних розробок у промислове виробництво. Державна підтримка у формі політичних і фінансових стимулів, включно з науковими фондами та асигнуваннями, необхідна для розширення наукових досліджень та інновацій. Необхідно також ухвалити цільові програми комерціалізації науково-технічних досягнень і проєкти розвитку висококваліфікованих кадрів з теоретичною підготовкою та діловими навичками. Ці заходи спрямовані на підвищення рівня технологічних інновацій і створення умов для сталого розвитку науково-технічного прогресу.

У центральному регіоні необхідно активізувати реструктуризацію традиційних галузей, інвестувати в розвиток інфраструктури, модернізацію технічного обладнання та його регулярне обслуговування, щоб підвищити продуктивність і конкурентоспроможність традиційних галузей. Слід продовжувати розвивати трудомісткі галузі з високим потенціалом поглинання зайнятості, стимулювати стійку модернізацію промислової структури, ефективно використовувати трудові ресурси та мінімізувати тиск

на ринок праці. Необхідно також оптимізувати планування та будівництво транспортно-логістичних мереж з метою зміцнення міжрегіональної співпраці зі східними та західними регіонами, сприяти ефективному освоєнню енергетичних ресурсів із західного регіону та залученню капіталовкладень, трансферу технологій та галузей зі східного регіону.

У західному регіоні необхідно оптимальною мірою використовувати переваги запасів викопних енергоносіїв і сприятливі географічні умови для розвитку відновлюваних джерел енергії. Як було зазначено, слід неухильно сприяти високоякісному розвитку енергетичної промисловості, стимулювати залучення високоенергомістких виробництв і залучати технологічні інвестиції для підвищення виробничої ефективності та мінімізації екологічних наслідків. Також важливим є вдосконалення державної податкової політики для стимулювання міграції кваліфікованих спеціалістів із центральних і східних регіонів, а також модернізація сільського господарства в основних зерновиробничих регіонах.

Однак, результати аналізу вказують на низьку частку кінцевого споживання в структурі ВВП, яка становить менше 50% у більшості провінцій КНР. З точки зору витратного методу розрахунку ВВП, що включає такі структурні компоненти, як кінцеве споживання, валове нагромадження капіталу, державні витрати та чистий експорт, стимулювання зростання кінцевого споживання має ключове значення для забезпечення сталого економічного розвитку та економічної безпеки на макрорівні. Крім того, збільшення частки кінцевого споживання означає підвищення економічної безпеки на індивідуальному мікрорівні та його досягнення розглядається в даній роботі як пріоритетний напрям державної політики публічного управління. Один із головних чинників впливу - стан соціального захисту та безпеки.

5) Соціальна безпека.

У попередніх розділах огляду теоретичних досліджень було розглянуто питання соціальної безпеки, яке аналізувалося як частина системи економічної

безпеки держави. Оскільки кінцевою метою економічного розвитку країни є поліпшення добробуту її населення, економічна безпека держави не може бути забезпечена без гарантії соціальної безпеки її громадян. Широкомасштабні наслідки можуть бути спричинені в разі поширення соціальної та економічної небезпеки серед населення. Таким чином, гармонійна взаємодія між економічною та соціальною складовими безпеки держави є ключовою умовою її успішного розвитку.

Попередній аналіз економічної безпеки Китаю показує, що система соціального забезпечення, заснована на принципах егалітаризму в період до проведення економічних реформ і політики відкритості, ігнорувала рівень економічного розвитку і продуктивності суспільної праці, а також жорсткий характер планової економіки. Така система не тільки не сприяла забезпеченню економічної безпеки та соціального розвитку країни, а й знизила ефективність праці та поглибила бідність.

Емпіричні результати цієї роботи свідчать, що на сучасному етапі політика швидких економічних реформ і лібералізації, яка надає пріоритетного значення економічному розвитку в національній політиці, забезпечила швидке економічне зростання, але при цьому нехтувала розвитком відповідної системи соціального забезпечення та підвищенням добробуту населення. Кілька показників соціальної безпеки, обраних у даній роботі, включно з витратами на соціальне забезпечення та іншими параметрами, розраховували методом комплексного вимірювання з використанням методу TOPSIS ентропійної ваги. Результати показують, що рівень соціальної безпеки в контексті економічної безпеки китайських провінцій є одним із найнижчих серед усіх вимірів економічної безпеки. Крім того, спостерігаються значні регіональні відмінності, при цьому в першому ешелоні перебувають економічно розвинені провінції на східному узбережжі.

Загалом результати показують значну кореляцію між рівнем економічного розвитку та рівнем розвитку системи соціального забезпечення. Однак цей зв'язок не є абсолютним, особливо на тлі низького рівня

споживання в поточних умовах. Для забезпечення сталого економічного розвитку в довгостроковій перспективі необхідно поліпшити механізми соціального захисту, включно із системою страхування від безробіття та виплат допомоги, медичним страхуванням і допомогою в лікуванні критичних захворювань, підвищенням рівня пенсійного забезпечення, розширенням його охоплення та забезпеченням справедливості, заходами щодо забезпечення громадян доступним житлом і зниження фінансових бар'єрів під час купівлі нерухомості, а також підтримкою інвестицій в освіту, подовженням періоду безоплатної та обов'язкової освіти та іншими заходами соціальної підтримки. У період економічного спаду національний попит на соціальне забезпечення не тільки не скоротиться, а й посилиться. У результаті інвестиції в соціальне забезпечення мають не зменшуватися, а сприяти підтримці рівня національного добробуту через коригування структури бюджетних видатків.

Зокрема, збільшення наявного доходу на душу населення, загальних бюджетних витрат на соціальне забезпечення та витрат на соціальне забезпечення на душу населення відіграє важливу роль у підвищенні рівня соціального забезпечення. Водночас розрив у доходах між містом і селом і зростаючий демографічний тиск, пов'язаний зі старінням населення, чинять негативний вплив. Таким чином, важливим напрямом політики є подальше збільшення видатків на соціальне забезпечення для зниження фінансового навантаження населення та суб'єктивного відчуття тривоги, пов'язаної з невпевненістю в захисті. Це дасть змогу підвищити схильність мешканців до споживання, збільшити внесок споживання в економічне зростання і створити позитивний цикл: зростання споживання однієї групи населення сприяє збільшенню доходів іншої групи населення, сприяє збільшенню доходів малих і середніх підприємств, знижує рівень соціальної незахищеності та підвищує рівень життя і задоволеність населення. Зростання доходів сприяє зміні та модернізації структури споживання, що, своєю чергою, справляє позитивний вплив на розвиток конкретних галузей. Особливо в економічно розвинених

східних регіонах слід активніше досліджувати та розкривати споживчий потенціал населення.

З іншого боку, необхідно розв'язати проблему посилення нерівності в доходах між провінціями, а також між міською та сільською місцевістю. Зокрема, в центральних і західних регіонах, оптимізуючи розподіл видатків на соціальне забезпечення та підвищуючи рівень соціального захисту мешканців сільської місцевості, уряду слід зосередитися на розробленні механізмів збільшення доходів у цих регіонах. Також необхідно сприяти розвитку місцевих малих і середніх підприємств з використанням стимулів фіскальної політики для збільшення кількості робочих місць. Фіскальна політика відіграє ключову роль у стимулюванні інвестицій в активи та перенесення виробничих потужностей зі сходу в ці регіони, що дасть змогу збільшити зайнятість, доходи від заробітної плати та обсяг наданих пільг. Інвестиції в соціальний захист і підвищення доходів мешканців сільської місцевості зумовлені не тільки необхідністю стимулювання споживання, а й, що важливіше, завданням забезпечення продовольчої безпеки в сільському господарстві.

Висновки з розділом 3

У третьому розділі з використанням методу TOPSIS-ентропійного зважування проведено оцінку енергетичної безпеки як ключового фактору економічного розвитку Китаю на національному рівні протягом 2014-2022 рр. на основі розглянутих 35 показників. Також оцінено рівень економічної безпеки в китайських провінціях за 2013, 2016, 2019 і 2022 роки за 26 показниками у сферах енергетики, продовольства, фінансів, економічної структури та соціального захисту. На основі результатів подано їх обговорення та відповідні рекомендації.

Прискорене економічне зростання Китаю призводить до збільшення виробництва та споживання енергії, що акцентує увагу на енергетичній самодостатності та екологічній безпеці. Рівень енергетичної безпеки Китаю з

2004 до 2022 року демонструє зростання: середній бал збільшився з 0,338 у 2010 році до 0,654 у 2022 році, але темпи зростання сповільнилися, з помітними коливаннями, особливо в період глобальної економічної кризи. Енерговиробництво та енергоспоживання стабільно зростають, збільшившись майже втричі, тоді як оцінки екологічної безпеки енергії коливаються, що впливає на підсумкову оцінку енергетичної безпеки.

Основним фактором поліпшення енергетичної безпеки Китаю є науково-технічний рівень енергетичної галузі, включно з видобутком, переробкою та використанням енергії, а також розвитком відновлюваних джерел енергії. Для вирішення завдань енергетичної безпеки необхідно зосередитися на науково-технічному прогресі, зниженні енергетичної інтенсивності, пом'якшенні екологічних обмежень і підтримці галузі через національну політику. Розвиток відновлюваних джерел також допомагає розв'язати проблему обмеженості нафти і газу, що має бути враховано в стратегічному плануванні. Важливо збільшувати інвестиції в поновлювані джерела енергії, розширювати генерацію і споживання вітро- і гідроенергії, а також знижувати залежність від вугілля, яке, незважаючи на доступність, викликає екологічні проблеми.

Уряду необхідно вдосконалити закони і політику в галузі енергетики з метою забезпечення комплексного підходу до енергетичної безпеки. Це включає формулювання ключових механізмів, таких як розвиток енергетичної інфраструктури, підвищення стандартів енергоефективності, створення енергетичних резервів, проведення оцінки впливу енергії на навколишнє середовище, регулювання ціноутворення та надання фіскальних стимулів, забезпечення відповідальності за дотримання енергетичного законодавства, а також розвиток міжнародного співробітництва в галузі енергетики. Важливо регулювати конкретні цілі та завдання в певні періоди за допомогою реалізації політик, таких як енергетичне планування або стратегії розвитку енергетики, особливо стосовно поновлюваних джерел енергії як пріоритету забезпечення енергетичної безпеки країни.

Потім більш детальну інформацію надають результати оцінки кількох аспектів економічної безпеки, включно з енергетичною безпекою, на рівні провінцій Китаю. Результати оцінки економічної безпеки на рівні провінцій Китаю показують важливість регіональної різноманітності. Китайські провінції можна поділити на кілька груп за рівнем безпеки: 1) високі оцінки за всіма вимірами; 2) високі оцінки в одних галузях з відставанням в інших; 3) відставання за всіма показниками; 4) швидке неухильне зростання; 5) коливне зростання; 6) повільне зростання; 7) незмінна статична ситуація. За результатами оцінки та класифікації, 30 провінцій поділяються на східний прибережний, центральний і північно-західний регіони, кожен з яких характеризується вираженою просторовою агломерацією.

У східному прибережному регіоні, незважаючи на дефіцит природних ресурсів, включно з енергією і харчовими продуктами, більш швидкий економічний розвиток і високий рівень економічної безпеки пояснюються високими технологіями, інноваціями та промисловою агломерацією. Це приваблює робочу силу і сприяє збільшенню виробництва, що підвищує фінансові доходи уряду. Ці кошти спрямовуються на розвиток інфраструктури, підтримку енергетичних технологій, залучення інвестицій та покращення соціальної системи, що сприяє подальшому економічному зростанню регіону.

Пріоритетом управління економічною безпекою східного регіону є зміцнення регіональних зв'язків з акцентом на ресурсну безпеку, стабільність поставок і зниження втрат під час транспортування. Важливими завданнями є державні субсидії, інвестиційна політика, модернізація інфраструктури, особливо в енергетиці, і розвиток нових джерел енергії через НДДКР, податкові пільги та цінові стимули. Також необхідно зосередитися на синергетичному розвитку з центральними, західними і північними регіонами, це передбачає інтеграцію переваг центральних, західних і північних регіонів, таких як ресурсний потенціал, транспортна доступність до природних ресурсів, великий ринок праці та інші можливості. Це дасть змогу поліпшити

міжрегіональне співробітництво і збалансувати економічний розвиток на національному рівні.

Центральний регіон демонструє низькі показники економічної безпеки в кількох аспектах. Основні проблеми та напрями державного управління включають необхідність забезпечення енергетичної безпеки, оскільки пропозиція енергії в центральному регіоні суттєво поступається попиту, що загострюється проблемою недостатньої енергетичної самодостатності. Регіон також стикається з низькою енергоефективністю, невикористаним потенціалом відновлювальних джерел енергії, обмеженими масштабами виробництва промислових підприємств та низькою ефективністю економіки. Додатковими викликами є відтік робочої сили, зумовлений низькими доходами населення та недостатньою розвиненістю систем соціального забезпечення.

Пріоритетним завданням для місцевих органів влади провінцій цього регіону є створення сприятливого інвестиційного клімату через податкову політику і фінансові субсидії для залучення наукових кадрів і фахівців, інвестиційних коштів, передових технологій і філій підприємств зі східного регіону. Важливо розвивати інфраструктуру, особливо в галузі енергопостачання, для збільшення ефективності поставок енергетики із західного регіону. Провінціям з багатими ресурсами відновлюваної енергії необхідні цілеспрямовані програми підтримки. Також потрібна координація між провінціями всередині регіону для формування взаємодоповнювальної економічної структури, регіональних фінансових центрів і системи соціального забезпечення.

Економічна безпека західних і північних регіонів Китаю характеризується невідповідністю між природними ресурсами та рівнем економічного розвитку. Переважання ресурсорієнтованих галузей, низький рівень технологій та обмежена сфера і галузь економіки гальмують зростання цих регіонів, тоді як індустріальні центри зосереджені в центральних і східних районах. Додатково, необхідність забезпечення продовольчої безпеки

накладає обмеження на економічний розвиток західних і північних регіонів. Для розв'язання цих проблем необхідна державна політика, спрямована на розширення промисловості та диверсифікацію економіки, з урахуванням географічних і природних особливостей. Одним із рішень є поліпшення транспортної інфраструктури та розвиток туризму для підвищення економічного потенціалу регіону.

Крім того, проблеми бюджетної самодостатності та боргу місцевих урядів, характерні для центральних, західних і північних регіонів, потребують вжиття заходів державного регулювання щонайменше в наступних двох напрямках. По-перше, необхідно збільшити джерела бюджетних надходжень, при цьому забезпечивши, щоб їхнє зростання не завдавало шкоди економічному розвитку і виробничій діяльності підприємств. Крім залучення інвестицій зі східного регіону, потрібне підвищення рівня доходів місцевого населення і вдосконалення системи соціального забезпечення для стимулювання споживчого попиту. По-друге, слід зосередитися на оптимізації та підвищенні ефективності бюджетних витрат. Для цього необхідно розробити нормативи та плани, спрямовані на підвищення ефективності державних інвестицій, а також переглянути та раціоналізувати пріоритети бюджетних видатків. Ці заходи дадуть змогу створити більш стійку фінансову систему, що сприятиме довгостроковому розвитку регіонів.

Ієрархічна побудова системи забезпечення економічної безпеки як складової національної безпеки є важливим підходом, який має бути реалізовано в системі державного управління більшості держав, у тому числі в Україні.

Основні положення третього розділу дисертаційного дослідження опубліковані автором у роботах [21] [23] [26], [155-156]

ВИСНОВКИ

1. Історичний розвиток концепцій безпеки як понятійного комплексу з об'єктивним і суб'єктивним смисловим змістом розпочався ще за стародавніх часів (вчення Платона, Аристотеля, Конфуція, Мен-цзи, Сюнь-цзи). Формувалося науково-філософське уявлення щодо особистої безпеки або безпеки громади та суспільства (Томас Гоббс, Джон Локк і Жан-Жак Руссо). Із поступом розвитку держави виникала необхідність боронити територію, яка належала тій чи іншій спільноті. З часом у наукових колах, а також у сфері практичного публічного управління виділилися як спільні риси, так і відмінності в розумінні національної безпеки, що сприяло формуванню наукових концепцій безпеки, серед яких реалістський погляд продовжує впливати на сприйняття і трактування національної безпеки. Із еволюцією форм міжнародної торгівлі і накопиченням досвіду глобальних конфліктів поставало питання про безпеку реалізації економічних відносин. Події останніх століть продовжують впливати на розвиток досліджень у сфері безпеки.

2. Концепції національної безпеки поступово охоплювали понятійний ряд від військового до економічного підходу. Основна причина цього переходу полягала в розширенні явищ глобалізації і пом'якшенні міжнародної обстановки. Серед багатьох підходів і наукових шкіл дослідження економічної безпеки нами було виділено п'ять основних, які найбільшою мірою впливали на теорію економічної безпеки: традиційний реалізм, нетрадиційний лібералізм, копенгагенська школа та конструктивізм, політична економія та економічна безпека індивіда. В роботі узагальнено підходи щодо публічного управління економічною безпекою, що поєднує дослідження суб'єктивного та об'єктивного вимірів, макро- і мікрорівня, внутрішніх і зовнішніх чинників. Запропоновано таке трактування поняття економічної безпеки держави - це стан економіки та публічного управління, за якого в припустимих границях перебувають реальні та потенційні чинники, що здатні спричинити

невідповідні економічні кризи, потрясіння та загрозу їх появи, а держава має у своєму розпорядженні достатні ресурсні запаси та надійні доступи до ресурсів для забезпечення спроможності щодо усунення чинників загроз та досягнення планованих параметрів добробуту громадян, відтворення соціально-виробничих відносин і продуктивності факторів виробництва при непорушені екологічної рівноваги.

3. Проведення поглибленого аналізу наукових трактувань понять економічної безпеки в науковому колі в різних країнах показало, що сформовано уніфікований підхід до економічної безпеки в різних регіонах світу, який полягає у відсутності загроз національним економічним системам. Водночас, ідеологічна підґрунтя, а також механізми публічного управління економічною безпекою в провідних економічно розвинених країнах відрізняються. У цьому зв'язку виділено 3 групи країн – Північна Америка та ВБ, Західна Європа та Азія, яку представлено Японією, що мають свій інструментарій досягнення економічної безпеки. Водночас, інші групи країн, зокрема пострадянського простору та країни, що розвиваються, тяжіють до іншої моделі публічного управління економічною безпекою, яка полягає в аналізі порогових величин індикаторів економічної безпеки. Різні стани та рівні економічного розвитку країн, а також їхнє різне становище у світовій економічній системі, є значущими або навіть визначальними під час дослідження та оцінювання економічної безпеки.

4. Аналіз основних етапів розвитку концепцій економічної безпеки в Китаї показав, що еволюція державної політики забезпечення економічної безпеки охоплює 4 історичні періоди: з 1949 до 1979 рр., з 1979 до 1997 рр., з 1997 до 2012 року; з 2013 по наші часи. В країні було ухвалено відповідні закони, національні програми та стратегії (зокрема, «Один пояс, один шлях» в 2013 році). У концепціях економічної безпеки Китаю відбувся перехід від державного планування, орієнтованого на запобігання загрозам з реалістського погляду, до економічної лібералізації, відкритості, міжнародного співробітництва та розвитку концепції «м'якої сили». Ці зміни

призвели до зниження рівня сек'юритизації у сфері національної та економічної безпеки, однак потребували розроблення нових заходів для реагування на виклики, що виникають. У результаті істотно розширився набір чинників, що враховувався при реалізації державної політики економічної безпеки. Реформа економічної моделі та зміна державної політики також відображають перехід від прагнення до абсолютної безпеки до акцентування економічного зростання як нового критерію економічної безпеки Китаю. Обґрунтована необхідність застосування аналогічного підходу при повоєнному відродженні України.

5. Система публічного управління економічною діяльністю в період планової економіки в Китаї, що передбачала більш жорстке регулювання і контроль з боку державних органів і покликана забезпечити повний захист національної економіки, виявилася недостатньо ефективною. Її наслідки стали однією з головних причин проведення політики реформ і відкритості, що супроводжує економічну лібералізацію і передбачає новий підхід до забезпечення національної та економічної безпеки.

6. Сучасна законодавчо-нормативна система управління економічною безпекою в КНР включає ієрархічну побудову від Конституції та Закону про національну безпеку Китаю до інших нормативно-правових актів і конкретних планів економічного розвитку, які реалізують Державна Рада КНР, Державний комітет з розвитку і реформи КНР, міністерства та відомства. Усі ці структури виконують обов'язки з розроблення стратегій безпеки, в том числі енергетичної, продовольчої, захисту критичної інфраструктури, інвестицій в критичні технології, економічного планування, міжвідомчої координації, стимулювання та регулювання в економіці тощо. У правовій системі держави відсутній профільний закон про економічну безпеку, слід приділяти більше уваги аспектам соціального захисту в контексті економічної безпеки на мікрорівні і включити їх до системи національної економічної безпеки. Також доведена необхідність посилення державних заходів із підвищення ефективності бюджетних видатків.

7. Характерними особливостями побудови ієрархічної системи економічної безпеки КНР є такі: значення економічного розвитку фактично є тотожним поняттю економічної безпеки. Різний рівень розвитку окремих регіонів країни спричиняє соціальні проблеми, що приводить до значним потокам внутрішньої міграції, що ще більше посилює загострення проблем економічної безпеки. Спостерігається нерівномірний розподіл енергетичних і фінансових ресурсів, фіскального забезпечення. Актуальні тенденції, що характеризують публічне управління у сфері економічної безпеки, стосуються передусім досягнення якості та ефективності економічного розвитку, зокрема енерговикористання, зменшення енергомісткості, забезпечення екологічного балансу, а також забезпечення соціальної справедливості та захисту.

8. Визначено методи оцінювання економічної безпеки в КНР, сформовано та обґрунтовано комплексну систему показників економічної безпеки відповідно до пунктів, передбачених у рамках Закону Китайської Народної Республіки «Про національну безпеку», 14-ого п'ятирічного плану соціально-економічного розвитку (2021-2025) та довгострокових цілей Китайської Народної Республіки до 2035 року. Вона фокусується на аналізі ситуації з енергетичною безпекою (виділено 35 індикаторів) як ключовим елементом економічного розвитку, енергетичну безпеку на рівні провінцій (5 індикаторів), а також включає продовольчу (5 індикаторів), фінансову безпеку (5 індикаторів), раціональну економічну структуру (5 індикаторів), і соціальний захист як засіб протидії економічній небезпеці населення та її негативним наслідкам для економіки (6 індикаторів).

9. Проведено комплексне оцінювання багатовимірної системи економічної безпеки в КНР із залученням методу TOPSIS-ентропійного зважування - методу зваженої оцінки, що ґрунтується на теорії інформаційної ентропії. Визначаючи вагу показників на основі ступеня варіації самих даних, можна уникнути впливу суб'єктивних чинників, зробивши вагу більш об'єктивною. За допомогою обраного методу можна виявити, які індикатори мають найбільший вплив на результат. Він найбільш доцільний при

проведенні розрахунків складних індикаторів, що напрочуд важливо при реалізації системного міжгалузевого підходу при розробленні та реалізації державної політики економічної безпеки.

10.3 використанням методу TOPSIS-ентропійного зважування було проведено оцінку стану безпеки у сфері енергетики як ключового чинника та драйвера економічного розвитку Китаю на національному рівні за 19 років (з 2004 по 2022 рік) на основі аналізу 35 ключових показників. Загалом, рівень енергетичної безпеки Китаю демонструє тенденцію до зростання в період 2004-2022 років. Зокрема, вимірювання енерговиробництва та енергоспоживання демонструють стабільне зростання, збільшившись майже втричі за досліджуваний період. Однак спостерігається уповільнення темпів зростання останніми роками, при цьому коливання результатів оцінки стали помітними, особливо під час глобальної економічної кризи та інших конфліктних подій: оцінки безпеки екологічних наслідків енергетики та стабільності енергопостачання демонструють значні коливання. Основним чинником, що визначає напрям удосконалення енергетичної безпеки Китаю, виступає впровадження науково-технічний розробок, включно з видобутком, переробкою та використанням енергії, а також розвиток технологій використання відновлюваних джерел енергії.

11. Здійснено оцінку рівня економічної безпеки в китайських провінціях за окремі роки (2013, 2016, 2019 і 2022) із застосуванням 26 показників в окремих галузях: енергетики, продовольства, фінансів, економічної структури та соціального захисту. Регіональна різноманітність характерна для Китаю і є пріоритетним напрямом публічного управління процесів забезпечення національної економічної безпеки. У ході дослідження застосовувано два різні методи опрацювання даних і, таким чином, різні алгоритми розрахунку TOPSIS ентропійного зважування, що підкреслюють переваги та недоліки різних провінцій у конкретних вимірах економічної безпеки.

Середній рівень економічної безпеки Китаю продемонстрував загальне зростання, проте показники різних регіонів суттєво різнилися протягом

досліджуваного періоду. Вибірki за провінціями можна умовно поділити на три групи: східну прибережну зону, центральний регіон і північні регіони (північний схід і північний захід). Темпи зростання рівня економічної безпеки в цих регіонах різні, і розрив у рівні економічної безпеки між ними зберігається. Особливої уваги потребує показник безпеки у вимірі соціального забезпечення.

12. Сформульовано пропозиції щодо змін у системі державного ієрархічного управління економічною безпекою Китаю.

Розв'язання завдань енергетичної безпеки вимагає вироблення заходів, зосереджених на сприянні науково-технічному прогресу, зниженні енергоємності, посиленні екологічних обмежень і розробці національної політики підтримки енергетичної галузі. Особливу увагу слід приділити збільшенню інвестицій у чисті поновлювані джерела енергії, розширенню обсягів генерації та споживання таких ресурсів, як вітроенергетика та гідроенергетика, і поступовому зниженню залежності від вугілля як основного джерела енергії, що, незважаючи на фізичну багатство та економічну доступність у Китаї, створює значні екологічні проблеми.

У рамках ієрархічної системи публічного управління економічною безпекою необхідне зміцнення ефективних і стійких механізмів міжрегіонального співробітництва за участю політичних, наукових, ділових і споживчих кіл. У контексті галузевого поділу праці в енергетиці, продовольстві та сільському господарстві, фінансах і промисловості провінції та регіони повинні, спираючись на свої конкурентні переваги, активізувати формування та розвиток регіональних механізмів взаємодопомоги та кооперації, усувати перешкоди та знижувати витрати міжрегіональної взаємодії. Центральний уряд має сприяти поглибленню міжрегіонального співробітництва, застосовуючи широкий спектр фіскальних, податкових і фінансових інструментів для підтримки сталого розвитку економічно відсталих регіонів. Водночас, гарантування стійкості та ефективності системи соціального забезпечення залишається важливим завданням, що потребує

нагальної уваги. Ключовим напрямом виступає оптимізація та підвищення ефективності бюджетних видатків. Необхідно розробити нормативні та контрольні стандарти, переглянути та раціоналізувати пріоритети бюджетних видатків, а також збільшувати обсяги фінансування системи соціального захисту.

У підсумку в роботі розглянуто зміни в різних аспектах державної політики забезпечення економічної безпеки Китаю, її динаміку в часі та просторову модель розподілу. Також аналізується помітне явище провінційної агломерації, відображене у змінах рівнів економічної безпеки. Дане дослідження представляє цінність для систематичного дослідження поточного стану та еволюції економічної безпеки Китаю, а також для оцінки сильних і слабких сторін економічного розвитку різних регіонів. Обґрунтовано необхідність застосування інструментарію TOPSIS-аналізу для дослідження стану економічної безпеки України та використання отриманих результатів у практиці публічного управління.

Напрямом подальших досліджень може бути посилення соціальної складової в обґрунтуванні стратегічної концепції забезпечення національної та економічної безпеки в КНР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. Київ : КНТЕУ, 2004. 759 с.
2. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення. Київ : Знання України, 2011. 299 с.
3. Варналій З. Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. *Економічний Вісник Університету*. 2022. № 52. С. 90–97. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1041256> (дата звернення: 06.03.2025).
4. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. (Київ, 2008). Київ : Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. С. 48.
5. Войтко С. В., Гайдуцький І. П. Енергетичні кризи: причини та реакції суспільних інституцій. *Інвестиції: Практика Та Досвід*. 2023. № 6. С. 7–12. DOI:10.32702/2306-6814.2023.6.7.
6. Войтко С., Черненко Н., Глущенко Я. та ін. Ретроспективний аналіз системи управління надзвичайними та кризовими ситуаціями в Україні. *Наукові Перспективи (naukovi Perspektivi)*. 2024. 8(50). DOI:10.52058/2708-7530-2024-8(50)-89-103.
7. Денисенко М. П., Колісніченко П. Т. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. Вип. 6, 2017. С. 15–19. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/8921> (дата звернення: 22.02.2024).
8. Домбровська С., Антонова Л., Штиршов О. та ін. Соціальна відповідальність держави як антикризова компонента публічного управління. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2023. № 21. С. 624–641. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1672> (дата звернення: 06.03.2025).

9. Домбровська С. М., Шведун В. О., Рубан А. В. Державне управління національною безпекою: соціальноекономічне забезпечення: Монографія. Харків : НУЦЗУ, 2022. 221 с.
10. Домбровська С. М., Шведун В. О. Безпека критичної інфраструктури в Україні: теоретико-прикладні засади державного управління: монографія. Харків : НУЦЗУ, 2024. 227 с.
11. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку. 2004. Вип. 3, 2004. С.97–104.
12. Іваницька О. М. Державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури. Київ : Вид-во НАДУ, 2005. 276 с.
13. Кайгородцев А. А. Механизм экономической безопасности Казахстана. *Наука и современность*. 2016. Вип. 1, 2016. С. 69. URL: <https://ukonf.com/doc/ns.2016.01.pdf#page=69> (дата звернення: 20.02.2024).
14. Карлаш Д., Войтко С. Оцінювання впливу геополітичної нестабільності на світову торгівлю. *Наукові Перспективи (naukovi Perspektivi)*. 2024. 11(53). DOI:10.52058/2708-7530-2024-11(53)-603-614.
15. Користін О. Є., Барановський О. І., Герасименко Л. В. Економічна безпека: навч. посібник. ред. О. М. Джужі. Алерта; КНТ: Центр учбової літератури, 2010. 368 с.
16. Мажула О. В. Критерізація економічної безпеки держави. *Економіка та держава*. 2015. № 11. С. 126–130. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=3379&i=31> (дата звернення: 03.02.2025).
17. Мануїлова К., Мужайло В., Вербицька А. Особливості реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я України. *Теоретичні Та Прикладні Питання Державотворення*. 2023. № 29. С. 58–67. DOI:10.35432/tisb292023289087.
18. Мошенський С. З. Формування та розвиток категорії “Економічна безпека держави” в економічній науці та практиці. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2008. Вип. 2, № 11. С. 253–264.

19. Онищенко В. О., Матковський А. В. Міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2014. Вип. 26, № 1. С. 85–97.
20. Пань Л. Исследование экономической безопасности государства в условиях кризиса в примере пандемии COVID-19. *Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління: трансформація публічного управління у постковідному світі» (18-19 листопада 2021 р., м. Київ)*. Київ, 2021. С. 76–78. URL: <https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/Pereguda-Baieva-KPI.pdf> (дата звернення: 16.10.2024).
21. Пань Л. Исследование экономической безопасности как одного из показателей качества жизни населения. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 142. С. 44–47. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2335> (дата звернення: 16.10.2024).
22. Пань Л. История исследования вопросов по экономической безопасности в Китае. *ГРААЛЬ НАУКИ*. 2021. № 7. С. 41–43. DOI:10.36074/grail-of-science.27.08.2021.003.
23. Пань Л. Обзор проблем мировой продовольственной безопасности в контексте войны в Украине. *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. № 123. С. 21–25. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1233> (дата звернення: 16.10.2024).
24. Пань Л., Іваницька О. М. Ентропійний підхід в системі оцінки стану економічної безпеки країни. *Журнал «Економіка та держава»*. 2022. № 9. С. 51–56. DOI:10.32702/2306-6806.2022.9.51.
25. Пань Л. Аналіз цифрової трансформації економіки у сприянні економічній безпеці та сталому розвитку. *Економіка у повоєнний період: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 1 листопада 2024 р.)*. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 142–146. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/334> (дата звернення: 17.02.2025).

26. Пань Л. Самоорганізація в системі економічної безпеки китаю: теорія і практика | modern economics. *Modern Economics*. 2021. № 28. С. 52–57. DOI:[https://doi.org/10.31521/modecon.V28\(2021\)-08](https://doi.org/10.31521/modecon.V28(2021)-08).
27. Поплавська О. М. Соціальна безпека: нові виміри в сучасному глобальному середовищі. *Галицький Економічний Вісник*. 2022. Вип. 75, № 2. С. 21–29. DOI:10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02.021.
28. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. 6(3). С. 39–42.
29. Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави. *Стратегічні пріоритети*. 2013. №. 3, 2013. С. 5–15.
30. Тихий В. П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 31–46.).
31. Ткачова Н. Державна політика щодо забезпечення енергетичної безпеки України як складова національної безпеки. *Актуальні Питання У Сучасній Науці*. 2023. 12(18). С. 377–386. DOI:10.52058/2786-6300-2023-12(18)-377-386.
32. Ткачова Н. Державне регулювання процесів інтеграції енергосистеми України в європейську енергетичну сферу як умова забезпечення національної безпеки. *Наукові Інновації Та Передові Технології*. 2024. 4(32). С. 187–195. DOI:10.52058/2786-5274-2024-4(32)-187-195.
33. Туренко А., Яковюк І. Економічна безпека України як передумова забезпечення її суверенітету. *Проблеми законності*. 2021. № 154. С. 8–36. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=985855> (дата звернення: 22.02.2024).
34. Утенкова К. О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету імені ВН*

Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2019. Вип. 9, 2019. С. 133–144.

35. Файзиевич Р. А., Валерьевич Т. Д. Современные аспекты обеспечения экономической безопасности Узбекистана. *Экономика региона*. 2012. № 2. С. 277–285. URL: <https://econpapers.repec.org/article/scn015306/15102972.htm> (дата звернення: 20.02.2024).

36. Шлемко В. Т., Бінько Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. Київ : НІСД, 1997. 144 с.

37. Томас Г. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского. М. : Мысль, 1991. 544 р. URL: <http://libarch.nmu.org.ua/handle/GenofondUA/54309> (дата звернення: 11.01.2024).

38. About the CARES Act and the Consolidated Appropriations Act. *U.S. Department of the Treasury*. 20.02.2024. URL: <https://home.treasury.gov/policy-issues/coronavirus/about-the-cares-act> (дата звернення: 22.02.2024).

39. Akaha T. Japan's Comprehensive Security Policy: A New East Asian Environment. *Asian Survey*. 1991. Vol. 31, Issue 4. P. 324–340. DOI:10.2307/2645387.

40. Akao N., White M. Japan's economic security. *Intereconomics*. 1981. Vol. 16, Issue 3. P. 115–121. DOI:10.1007/BF02924744.

41. Asako K., Ito T., Sakamoto K. The rise and fall of deficit in Japan, 1965–1990. *Journal of the Japanese and International Economies*. 1991. Vol. 5, Issue 4. P. 451–472. DOI:10.1016/0889-1583(91)90008-E.

42. Asia Pacific Energy Research Centre. A quest for energy security in the 21st century: resources and constraints. Tokyo : Inst. of Energy Economics, Japan, 2007. 100 p.

43. Augutis J., Krikštolaitis R., Pečiulytė S. et al. Sustainable development and energy security level after Ignalina NPP shutdown. *Technological and*

Economic Development of Economy. 2011. Vol. 17, Issue 1. P. 5–21. DOI:10.3846/13928619.2011.553930.

44. Baicker K., Goldin C., Katz L. F. A Distinctive System: Origins and Impact of U.S. Unemployment Compensation. *NBER Working Papers*. ("NBER Working Papers" Series)1997. 01.1997. URL: <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/5889.html> (дата звернення: 22.02.2024).

45. Baldwin D. A. The Concept of Security. *Review of International Studies*. 1997. Vol. 23, Issue 1. P. 5–26. URL: <http://www.jstor.org/stable/20097464> (дата звернення: 22.02.2024).

46. Balzacq T., Léonard S., Ruzicka J. ‘Securitization’ revisited: theory and cases. *International Relations*. 2016. Vol. 30, Issue 4. P. 494–531. DOI:10.1177/0047117815596590.

47. Barr N. Economics of the Welfare State. Oxford University Press, 2020. 419 p.

48. Bauman Z. Globalization: The Human Consequences. Columbia University Press, 1998. 148 p.

49. Beckfield J., Bernardi L., Ranci C. et al. The rise of economic insecurity in the EU: concepts and measures. *LIVES Working Paper*. 2017. Vol. 62, 2017. P. 1–29. URL: <http://dx.doi.org/10.12682/lives.2296-1658.2017.62>. (дата звернення: 22.02.2024)

50. Bhambra G. K. Colonial global economy: towards a theoretical reorientation of political economy. *Review of International Political Economy*. 2020. Vol. 28, Issue 2. P. 307–322. DOI:10.1080/09692290.2020.1830831.

51. Biba S. The goals and reality of the water–food–energy security nexus: the case of China and its southern neighbours. *Third World Quarterly*. 2016. Vol. 37, Issue 1. P. 51–70. DOI:10.1080/01436597.2015.1086634.

52. Blackwill R. D., Harris J. M. War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft. Harvard University Press, 2016. 377 p.

53. Blanchard J.-M. F., Mansfield E. D., Ripsman N. M. The political economy of national security: Economic statecraft, interdependence, and

international conflict. *Security Studies*. 1999. 01.09.1999. DOI:10.1080/09636419908429393.

54. Bossert W., D'Ambrosio C. Measuring economic insecurity. *International Economic Review*. 2013. Vol. 54, Issue 3. P. 1017–1030. DOI:10.1111/iere.12026.

55. Briguglio L., Cordina G., Farrugia N. et al. Economic Vulnerability and Resilience: Concepts and Measurements. *Measuring Vulnerability in Developing Countries*. Routledge, 2014. P. 47–65.

56. Brown L. R. Redefining national security. Worldwatch paper 14. Worldwatch Institute, 1776 Massachusetts Avenue, N, 1977. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED147229> (дата звернення: 27.01.2025).

57. Buzan B., Hansen L. The Evolution of International Security Studies. 1. Cambridge University Press, 2009. 400 p. DOI:10.1017/CBO9780511817762.

58. Buzan B., Waever O., Wilde J. de Security: a new framework for analysis. Nachdr. Boulder, Colo. : Rienner, 1998. 239 p.

59. Buzan B. People, States & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. ECPR Press, 2008. 318 p.

60. Cable V. What is international economic security? *International Affairs*. 1995. Vol. 71, Issue 2. P. 305–324. DOI:10.2307/2623436.

61. Cappella Zielinski R., Schilde K., Ripsman N. 4_A Political Economy of Global Security Approach. *Journal of Global Security Studies*. 2021. Vol. 6, Issue 1. P. ogaa005. DOI:10.1093/jogss/ogaa005.

62. Catalano R. The health effects of economic insecurity. *American Journal of Public Health*. 1991. Vol. 81, Issue 9. P. 1148–1152. DOI:10.2105/AJPH.81.9.1148.

63. Chijioke O. C., Aloysius A., Obi D. O. Mercantilism in perspective: a historic review. *Global Economy Journal*. 2021. Vol. 21, Issue 01. P. 2150001. DOI:10.1142/S2194565921500019.

64. Chou E. Y., Parmar B. L., Galinsky A. D. Economic Insecurity Increases Physical Pain. *Psychological Science*. 2016. Vol. 27, Issue 4. P. 443–454. DOI:10.1177/0956797615625640.
65. Cohen R., Wilson P. A. Superpowers in Economic Decline: U.S. Strategy for the Transcentury Era. Crane Russak, 1990. 296 p.
66. Constitution of the People's Republic of China. *State Council of the People's Republic of China*. URL: https://english.www.gov.cn/archive/lawsregulations/201911/20/content_WS5ed8856ec6d0b3f0e9499913.html (дата звернення: 20.03.2024).
67. Conti T. V. Mercantilism: a materialist approach. *Scandinavian Economic History Review*. 2018. Vol. 66, Issue 2. P. 186–200. DOI:10.1080/03585522.2018.1465847.
68. Cui K., Shoemaker S. P. A look at food security in China. *npj Science of Food*. 2018. Vol. 2, Issue 1. P. 4. DOI:10.1038/s41538-018-0012-x.
69. D'Ambrosio C., Clark A. E., Yin R. Economic Insecurity and Health. *Hacienda Pública Española / Review of Public Economics*. 2023. Vol. 247, Issue 4. P. 69–89. URL: <https://ideas.repec.org/a/hpe/journal/y2023v247i4p69-89.html> (дата звернення: 03.04.2024).
70. Deng X. Selected Works of Deng Xiaoping. Volum III. Stated First Edition. Beijing : Foreign Languages Press, 1994. 400 p.
71. Duncan G. J., Magnuson K., Votruba-Drzal E. Boosting Family Income to Promote Child Development. *The Future of Children*. 2014. Vol. 24, Issue 1. P. 99–120. DOI:10.1353/foc.2014.0008.
72. Economic Policy. *U.S. Department of the Treasury*. 20.02.2024. URL: <https://home.treasury.gov/policy-issues/economic-policy> (дата звернення: 23.02.2024).
73. Economic Security and the U.S. Department of Homeland Security: Addressing a Changed World and Evolved Threat Landscape. RAND Corporation, 2023. DOI:10.7249/PEA2210-1.

74. Elliott W. The effects of economic instability on children's educational outcomes. *Children and Youth Services Review*. 2013. Vol. 35, Issue 3. P. 461–471. DOI:10.1016/j.chilyouth.2012.12.017.
75. Ess H. van. The Meaning of Huang-Lao in Shiji and Hanshu. *Études chinoises. 漢學研究*. 1993. Vol. 12, Issue 2. P. 161–177. DOI:10.3406/etchi.1993.1195.
76. Factsheet on an EU approach to enhance economic security. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_23_3359 (дата звернення: 26.02.2024).
77. Friedberg A. L. The Changing Relationship between Economics and National Security. *Political Science Quarterly*. 1991. Vol. 106, Issue 2. P. 265–276. DOI:10.2307/2152229.
78. Gartzke E., Li Q., Boehmer C. 3_Investing in the Peace: Economic Interdependence and International Conflict. *International Organization*. 2001. Vol. 55, Issue 2. P. 391–438. DOI:10.1162/00208180151140612.
79. Gholz E., Awan U., Ronn E. Financial and energy security analysis of China's loan-for-oil deals. *Energy Research & Social Science*. ("Conflict, Cooperation, and Change in the Politics of Energy Interdependence" Series) 2017. Vol. 24, 01.02.2017. P. 42–50. DOI:10.1016/j.erss.2016.12.021.
80. Ghose B. Food security and food self-sufficiency in China: from past to 2050. *Food and Energy Security*. 2014. Vol. 3, Issue 2. P. 86–95. DOI:10.1002/fes3.48.
81. Glenn J. Realism versus Strategic Culture: Competition and Collaboration? *International Studies Review*. 2009. Vol. 11, Issue 3. P. 523–551. URL: <https://www.jstor.org/stable/40389141> (дата звернення: 15.02.2024).
82. Goldthau A., Witte J. M. Back to the future or forward to the past? Strengthening markets and rules for effective global energy governance. *International Affairs*. 2009. Vol. 85, Issue 2. P. 373–390. DOI:10.1111/j.1468-2346.2009.00798.x.

83. Gong X. Energy security through a financial lens: Rethinking geopolitics, strategic investment, and governance in China's global energy expansion. *Energy Research & Social Science*. 2022. Vol. 83, 01.01.2022. P. 102341. DOI:10.1016/j.erss.2021.102341.
84. Gozgor G. The role of economic uncertainty in the rise of EU populism. *Public Choice*. 2022. Vol. 190, Issue 1. P. 229–246. DOI:10.1007/s11127-021-00933-7.
85. Grampp W. D. What Did Smith Mean by the Invisible Hand? *Journal of Political Economy*. 2000. Vol. 108, Issue 3. P. 441–465. DOI:10.1086/262125.
86. Gravlee G. S. Aristotle on Hope. *Journal of the History of Philosophy*. 2000. Vol. 38, Issue 4. P. 461–477. URL: <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/178936> (дата звернення: 10.01.2024).
87. Gray C. Strategic Studies and Public Policy: The American Experience. *Military Studies*. 1982. 01.01.1982. URL: https://uknowledge.uky.edu/upk_military_studies/7 (дата звернення: 22.02.2024).
88. Gu H. The Process and Logic of China's Socialist Market Economy from Mechanism to System. *International Critical Thought*. 2021. Vol. 11, Issue 3. P. 341–356. DOI:10.1080/21598282.2021.1947032.
89. Guiso L., Herrera H., Morelli M. et al. Economic Insecurity and the Demand of Populism in Europe. *Economica*. 2024. 13.02.2024. P. 1–33. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ecca.12513> (дата звернення: 27.02.2024).
90. Hacker J. S., Huber G. A., Nichols A. et al. The Economic Security Index: A New Measure for Research and Policy Analysis. *Review of Income and Wealth*. 2014. Vol. 60, Issue S1. P. S5–S32. DOI:10.1111/roiw.12053.
91. Hagelstam J. Mercantilism Still Influences Trade Policy at the End of the Twentieth Century. *Journal of World Trade*. 1991. Vol. 25, 1991. P. 95. URL: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.kluwer/jwt0025&id=199&div=&collection=> (дата звернення: 22.02.2024).

92. Halikiopoulou D., Vlandas T. Voting to leave: Economic insecurity and the Brexit vote. *The Routledge handbook of Euroscepticism*. London : Routledge, Taylor & Francis group, 2017. P. 444–455.
93. Han R. Financial Internationalization and Financial Security Issues. *Open Access Library Journal*. 2018. Vol. 05, Issue 09. P. 1–7. DOI:10.4236/oalib.1104874.
94. Hendrickson D. C. Toward Universal Empire: The Dangerous Quest for Absolute Security. *World Policy Journal*. 2002. Vol. 19, Issue 3. P. 1–10. URL: <https://www.jstor.org/stable/40209814> (дата звернення: 01.02.2024).
95. Herz J. H. Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics*. 1950. Vol. 2, Issue 2. P. 157–180. DOI:10.2307/2009187.
96. Hoffmann S. Rousseau on War and Peace. *The American Political Science Review*. 1963. Vol. 57, Issue 2. P. 317–333. DOI:10.2307/1952825.
97. Huang J. Combining entropy weight and TOPSIS method for information system selection. *2008 IEEE Conference on Cybernetics and Intelligent Systems* 2008 *IEEE Conference on Cybernetics and Intelligent Systems*. DOI:10.1109/ICCIS.2008.4670971. P. 1281–1284.
98. Huang R. China, a macro history. Armonk, N.Y : M.E. Sharpe, 1988. 277 p. [DS735 .H785 1988].
99. Huntington S. P. Why International Primacy Matters. *International Security*. 1993. Vol. 17, Issue 4. P. 68–83. URL: <https://muse.jhu.edu/pub/6/article/447064> (дата звернення: 29.01.2024).
100. Hwang C.-L., Yoon K. Methods for Multiple Attribute Decision Making. *Multiple Attribute Decision Making: Methods and Applications A State-of-the-Art Survey*. ed. C.-L. Hwang., K. Yoon. Berlin, Heidelberg : Springer, 1981. P. 58–191. DOI:10.1007/978-3-642-48318-9_3.
101. IMF. World Economic Outlook: May 1997 (World Economic Outlook). International Monetary Fund, 1997. 207 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/weomay/weocon.htm> (дата звернення: 22.01.2024)

102. Inglehart R., Abramson P. R. Economic security and value change. *The American Political Science Review*. 1994. Vol. 88, Issue 2. P. 336–354. DOI:10.2307/2944708.
103. Integrated Review Refresh 2023: Responding to a more contested and volatile world. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/integrated-review-refresh-2023-responding-to-a-more-contested-and-volatile-world/integrated-review-refresh-2023-responding-to-a-more-contested-and-volatile-world> (дата звернення: 26.02.2024).
104. Ivlevs A. Economic Insecurity in Transition: A Primary Commodities Perspective. *Review of Income and Wealth*. 2014. Vol. 60, Issue S1. P. S117–S140. DOI:10.1111/roiw.12038.
105. Jacobs E. The Politics of Economic Insecurity. *The Brookings Institution: Issues in Governance Studies*. 2007. Vol. 12, 2007. P. 1–13.
106. Japan's Economic Security Promotion Act and the implications for businesses. *Strategic Comments*. 2022. Vol. 28, Issue 8. P. viii–ix. DOI:10.1080/13567888.2022.2157625.
107. Jervis R. Cooperation under the Security Dilemma. *World Politics*. 1978. Vol. 30, Issue 2. P. 167–214. DOI:10.2307/2009958.
108. Jervis R. Hans Morgenthau, Realism, and the Scientific Study of International Politics. *Social Research*. 1994. Vol. 61, Issue 4. P. 853–876. URL: <https://www.jstor.org/stable/40971063> (дата звернення: 27.02.2024).
109. Jervis R. The Political Effects of Nuclear Weapons: A Comment. *International Security*. 1988. Vol. 13, Issue 2. P. 80–90. URL: <https://muse.jhu.edu/pub/6/article/446776> (дата звернення: 31.01.2024).
110. Kahler M. 8_Economic security in an era of globalization: definition and provision. *The Pacific Review*. 2004. Vol. 17, Issue 4. P. 485–502. DOI:10.1080/0951274042000326032.

111. Katzenstein P. J., Okawara N. Japan's National Security: Structures, Norms, and Policies. *International Security*. 1993. Vol. 17, Issue 4. P. 84–118. DOI:10.2307/2539023.
112. Kavka G. S. Hobbes's War of All Against All. *Ethics*. 1983. Vol. 93, Issue 2. P. 291–310. DOI:10.1086/292435.
113. Keohane R. O., Nye Jr J. S. Power and interdependence. *Survival: Global Politics and Strategy*. 1973. Vol. 15, Issue 4. P. 158–165. DOI:10.1080/00396337308441409.
114. Kirshner J. Political economy in security studies after the cold war. *Review of International Political Economy*. 1998. Vol. 5, Issue 1. P. 64–91. DOI:10.1080/096922998347651.
115. Kobayashi T., Madrid-Morales D., Asaba Y. et al. Economic Downturns and Hardline Public Opinion. *Social Science Quarterly*. 2020. Vol. 101, Issue 1. P. 309–324. DOI:10.1111/ssqu.12719.
116. Kochin M. S. War, Class, and Justice in Plato's «Republic». *The Review of Metaphysics*. 1999. Vol. 53, Issue 2. P. 403–423. URL: <https://www.jstor.org/stable/20131359> (дата звернення: 10.02.2024).
117. Kong N., Phipps S., Watson B. Parental economic insecurity and child health. *Economics & Human Biology*. 2021. Vol. 43, 01.12.2021. P. 101068. DOI:10.1016/j.ehb.2021.101068.
118. Kopasker D., Montagna C., Bender K. A. Economic insecurity: A socioeconomic determinant of mental health. *SSM - Population Health*. 2018. Vol. 6, 2018. P. 184–194. DOI:10.1016/j.ssmph.2018.09.006.
119. Krugman P. Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*. 1994. Vol. 73, Issue 2. P. 28–44. DOI:10.2307/20045917.
120. Leffler M. P. A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War. Stanford University Press, 1992. 730 p.
121. Leffler M. P. National security. *The Journal of American History*. 1990. Vol. 77, Issue 1. P. 143–152. DOI:10.2307/2078646.

122. Legislative Search Results of «Legislation», «Economic Security». *Official website for U.S. federal legislative information*. URL: <https://www.congress.gov/search?q=%7B%22source%22%3A%22legislation%22%2C%22search%22%3A%22Economic%20Security%22%7D> (дата звернення: 22.02.2024).
123. Lele U., Klousia-Marquis M., Goswami S. Good Governance for Food, Water and Energy Security. *Aquatic Procedia*. ("At the Confluence - Selection from the 2012 World Water Week in Stockholm" Series)2013. Vol. 1, 01.01.2013. P. 44–63. DOI:10.1016/j.aqpro.2013.07.005.
124. Lin J. Divergence measures based on the Shannon entropy. *IEEE Transactions on Information Theory*. 1991. Vol. 37, Issue 1. P. 145–151. DOI:10.1109/18.61115.
125. Lin Q., Dai X., Cheng Q. et al. Can Digital Inclusive Finance Promote Food Security? Evidence from China. *Sustainability*. 2022. Vol. 14, Issue 20. P. 13160. DOI:10.3390/su142013160.
126. Liotta P. H., Owen T. Why Human Security? *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*. 2006. Vol. 7, 2006. P. 37.
127. Lu S., Lu W., Xu M. et al. Water-energy-food security under green finance constraints in Southwest China. *Energy Economics*. 2023. Vol. 118, 01.02.2023. P. 106478. DOI:10.1016/j.eneco.2022.106478.
128. Luciani G. The Economic Content of Security. *Journal of Public Policy*. 1988. Vol. 8, Issue 2. P. 151–173. DOI:10.1017/S0143814X00006966.
129. Luttwak E. N. From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce. *The National Interest*. 1990. Issue 20. P. 17–23. URL: <https://www.jstor.org/stable/42894676> (дата звернення: 05.02.2024).
130. Manuilova K., Motorny V., Koval O. et al. Economic security management for sustainable planning. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. 2023. Vol. 18, Issue 7. P. 2055–2060. DOI:10.18280/ijstdp.180707.

131. Maslow A. H. A Dynamic Theory of Human Motivation. *Understanding human motivation*. Cleveland, OH, US : Howard Allen Publishers, 1958. P. 26–47. DOI:10.1037/11305-004.
132. Mathews J. T. Redefining Security. *Foreign Affairs*. 1989. Vol. 68, Issue 2. P. 162–177. DOI:10.2307/20043906.
133. Mau S., Mewes J., Schöneck N. M. What determines subjective socio-economic insecurity? Context and class in comparative perspective. *Socio-Economic Review*. 2012. Vol. 10, Issue 4. P. 655–682. DOI:10.1093/ser/mws001.
134. McDonald M. Constructivism. *Security studies: An introduction*. ed. P. D. Williams. New York : Routledge, 2008. P. 59–72.
135. Mead M. Warfare Is Only an Invention—Not a Biological Necessity. *Conflict After the Cold War*. Routledge, 2012. P. 402.
136. Mencher S. Poor Law to Poverty Program: Economic Security Policy in Britain and the United States. University of Pittsburgh Pre, 2010. 497 p.
137. Mencius (Selections) 孟子 . URL: <http://www.acmuller.net/con-dao/mencius.html> (дата звернення: 24.09.2024).
138. Minister for Industry and Economic Security - GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/ministers/minister-for-industry-and-economic-security> (accessed 26/02/2024).
139. Moravcsik A. Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*. 1997. Vol. 51, Issue 4. P. 513–553. URL: <https://www.jstor.org/stable/2703498> (дата звернення: 07.02.2024).
140. National Security and Investment Act 2021. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/25/contents/enacted> (дата звернення: 26.02.2024).
141. Neocleous M. From Social to National Security: On the Fabrication of Economic Order. *Security Dialogue*. 2006. Vol. 37, Issue 3. P. 363–384. DOI:10.1177/0967010606069061.
142. Neocleous M. The Fabrication of Social Order: A Critical Theory of Police Power. Pluto Press, 2000. 160 p.

143. Nesadurai H. E. S. 3_Introduction: economic security, globalization and governance. *The Pacific Review*. 2004. Vol. 17, Issue 4. P. 459–484. DOI:10.1080/0951274042000326023.
144. New initiatives to strengthen economic security. *European Commission - European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_24_363 (дата звернення: 26.02.2024).
145. Norden V., W B. Mengzi and Xunzi: Two Views of Human Agency. *International Philosophical Quarterly*. 1992. Vol. 32, Issue 2. P. 161–184. DOI:10.5840/ipq199232212.
146. National Security Strategy of Japan. URL: <https://www.cas.go.jp/jp/siryou/221216anzenhoshou/nss-e.pdf> (дата звернення: 27.02.2024).
147. Odgaard O., Delman J. China's energy security and its challenges towards 2035. *Energy Policy*. 2014. Vol. 71, 01.08.2014. P. 107–117. DOI:10.1016/j.enpol.2014.03.040.
148. OECD. Economic insecurity in Europe and potential policy responses. *OECD Policy Insights on Well-being, Inclusion and Equal Opportunity*. ("OECD Policy Insights on Well-being, Inclusion and Equal Opportunity" Series)2023. Vol. 14, OECD Publishing, Paris, 12.12.2023. DOI:<https://doi.org/10.1787/4323bb60-en>.
149. OECD On Shaky Ground? Income Instability and Economic Insecurity in Europe. Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development, 2023. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/on-shaky-ground-income-instability-and-economic-insecurity-in-europe_9bffe6a6-en (дата звернення: 26.02.2024).
150. Oil reserves breakdown by region 2022. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/273497/distribution-of-global-proved-oil-reserves-since-by-region/> (дата звернення: 15.07.2024).

151. Osberg L. Economic Insecurity. *SPRC Discussion Paper*; 88. 1998. 1998. DOI:10.26190/UNSWORKS/219.
152. Osberg L. Measuring Economic Insecurity and Vulnerability as Part of Economic Well-Being: Concepts and Context. *Working Papers*. ("Working Papers" Series) 2010. URL: <https://ideas.repec.org/p/dal/wpaper/daleconwp2010-04.html> (дата звернення: 20.02.2024).
153. Ostwald M. Peace And War In Plato And Aristotle. *Scripta Classica Israelica*. 1996. Vol. 15, 1996. P. 102–118. URL: <https://scriptaclassica.org/index.php/sci/article/view/4323> (дата звернення: 10.01.2024).
154. Pan L., Ivanytska O. Legal basis for ensuring economic security in the people's republic of China. *Theory and Practice of Public Administration*. 2024. Vol. 1, Issue 78. P. 100–117. DOI:10.26565/1727-6667-2024-1-06.
155. Pan L. Assessing the level of energy security of China: evidence from TOPSIS-entropy weight method. *Problemy Ekorozwoju*. 2025. Vol. 20, Issue 1. P. 221–235. DOI:10.35784/preko.6808.
156. Pan L. Ensuring the psychological aspects of individuals' economic security: Income, economic happiness, and empirical evidence. *Statistics of Ukraine*. 2024. Vol. 103, Issue 1. P. 47–60. URL: <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/431> (дата звернення: 16.10.2024).
157. Pan L. Overview of conceptual issues of defining and ensuring economic security in people's republic of China. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. 2024. Issue 2 (93). P. 71–77. DOI:10.26906/EiR.2024.2(93).3388.
158. Panarello D. Economic insecurity, conservatism, and the crisis of environmentalism: 30 years of evidence. *Socio-Economic Planning Sciences*. 2021. Vol. 73, 2021. DOI:10.1016/j.seps.2020.100925.
159. Pears D. F. Aristotle's Analysis Of Courage. *Midwest Studies in Philosophy*. 1978. Vol. 3, 01.07.1978. P. 273–285. DOI:10.1111/j.1475-4975.1978.tb00362.x.

160. Phillips N. Power and inequality in the global political economy. *International Affairs*. 2017. Vol. 93, Issue 2. P. 429–444. DOI:10.1093/ia/iix019.
161. Pincus S. Rethinking Mercantilism: Political Economy, the British Empire, and the Atlantic World in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. *The William and Mary Quarterly*. 2012. Vol. 69, Issue 1. P. 3–34. DOI:10.5309/willmaryquar.69.1.0003.
162. Preserve and Uphold the Nation's Prosperity and Economic Security. URL: <https://www.dhs.gov/preserve-and-uphold-nations-prosperity-and-economic-security> (дата звернення: 22.02.2024).
163. Prieto J. A Multidimensional Approach to Measuring Economic Insecurity: The Case of Chile. *Social Indicators Research*. 2022. Vol. 163, Issue 2. P. 823–855. DOI:10.1007/s11205-022-02918-5.
164. Ranci C., Beckfield J., Bernardi L. et al. New Measures of Economic Insecurity Reveal its Expansion Into EU Middle Classes and Welfare States. *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*. 2021. Vol. 158, Issue 2. P. 539–562 URL: https://econpapers.repec.org/article/sprsoinre/v_3a158_3ay_3a2021_3ai_3a2_3ad_3a10.1007_5fs11205-021-02709-4.htm (дата звернення: 27.02.2024).
165. Rankin K. Mercantilist Reasoning in Economic Policy Making. *Conference of the New Zealand Association of Economists*. Vol. 29, 2011. Wellington. URL: https://www.nzae.org.nz/wp-content/uploads/2011/Session5/57_Rankin.pdf (дата звернення: 27.02.2024).
166. Refreshing our approach? Updating the Integrated Review - Foreign Affairs Committee. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm5803/cmselect/cmfaff/882/report.html> (дата звернення: 26.02.2024).
167. REPORT ON COMPREHENSIVE NATIONAL SECURITY - «The World and Japan» Database. URL: <https://worldjpn.net/documents/texts/JPSC/19800702.O1E.html> (дата звернення: 27.02.2024).

168. Rohde N., Tang K. K., Osberg L. et al. The effect of economic insecurity on mental health: Recent evidence from Australian panel data. *Social Science & Medicine*. 2016. Vol. 151, 01.02.2016. P. 250–258. DOI:10.1016/j.socscimed.2015.12.014.
169. Rohde N., Tang K. K. Economic insecurity: theoretical approaches. *Handbook of Research on Economic and Social Well-Being*. ed. C. D'Ambrosio. Edward Elgar Publishing, 2018. P. 300–315. DOI:10.4337/9781781953716.00018.
170. Romm J. J. Defining National Security: The Nonmilitary Aspects. Council on Foreign Relations, 1993. 136 p.
171. Rothschild E. What Is Security? *Daedalus*. 1995. Vol. 124, Issue 3. P. 53–98. URL: <https://www.jstor.org/stable/20027310> (дата звернення: 09.01.2024).
172. Rudenko O., Mykhailovska O., Kaplenko H. et al. Global and regional threats to human', society', and state' security. *Economic Affairs (new Delhi)*. 2023. Vol. 68, Issue 4. P. 2193–2206. DOI:10.46852/0424-2513.4.2023.28.
173. S. 4243, DHS Trade and Economic Security Council Act of 2022 | Congressional Budget Office. 20.10.2022. URL: <https://www.cbo.gov/publication/58580> (дата звернення: 23.02.2024).
174. Schneier B. The Psychology of Security //International conference on cryptology in Africa. *Progress in Cryptology – AFRICACRYPT 2008International conference on cryptology in Africa*. Berlin, Heidelberg : Springer, 2008. P. 50–79. DOI:10.1007/978-3-540-68164-9_5.
175. Shi Z. China's overseas trade policy and its historical results: 1522–1840. *In Intra-Asian trade and the world market*. London : Routledge, 2006. P. 4–23. DOI:10.4324/9780203086506.
176. Sicular T., Ximing Y., Gustafsson B. et al. The Urban–Rural Income Gap and Inequality in China. *Review of Income and Wealth*. 2007. Vol. 53, Issue 1. P. 93–126. DOI:10.1111/j.1475-4991.2007.00219.x.

177. Smith S. The increasing insecurity of security studies: Conceptualizing security in the last twenty years. *Contemporary Security Policy*. 1999. Vol. 20, Issue 3. P. 72–101. DOI:10.1080/13523269908404231.
178. Social Security History. URL: <https://www.ssa.gov/history/35act.html> (дата звернення: 22.02.2024).
179. Sorensen T. C. Rethinking National Security. *Foreign Affairs*. Vol. 69, .1989. P. 1. URL: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/fora69&id=471&div=&collection=> (дата звернення: 22.02.2024).
180. Sovacool B. K., Brown M. A. Competing Dimensions of Energy Security: An International Perspective. *Annual Review of Environment and Resources*. 2010. Vol. 35, Issue Volume 35, 2010. P. 77–108. DOI:10.1146/annurev-environ-042509-143035.
181. Sovacool B. K. An international assessment of energy security performance. *Ecological Economics*. 2013. Vol. 88, Issue C. P. 148–158. URL: <https://ideas.repec.org//a/eee/ecolec/v88y2013icp148-158.html> (дата звернення: 18.07.2024).
182. Sperling J., Kirchner E. Economic security and the problem of cooperation in post-Cold War Europe. *Review of International Studies*. 1998. Vol. 24, Issue 2. P. 221–237. DOI:10.1017/S0260210598002216.
183. Statistical review of world energy 2023. URL: https://www.energyinst.org/__data/assets/pdf_file/0007/1408075/5456af7ed79ea2b1943197dce2f0b019e78f3ee2.pdf (дата звернення: 22.07.2024).
184. Stiglitz, Joseph E. The price of inequality: How today's divided society endangers our future. WW Norton & Company, 2012. P. 560.
185. Stiglitz J. E., Sen A., Fitoussi J. P. Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress. France : OFCE, 2009. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf> (дата звернення: 14.06.2024).

186. Strategic Industries and Economic Security (SIES). URL: <https://www.bis.doc.gov/index.php/other-areas/strategic-industries-and-economic-security-sies> (дата звернення: 23.02.2024).
187. Strengthen U.S. Economic and National Security. *U.S. Department of Commerce*. URL: <https://www.commerce.gov/about/strategic-plan/strengthen-us-economic-and-national-security> (дата звернення: 23.02.2024).
188. Sukhorukov A., Pan L. Study of economic security of countries on the background of recent crises – COVID-19 and war in Ukraine. *Сталий розвиток – XXI століття. Дискусії 2023: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції. Sustainable development - XXI century. Discussions 2023: Materials of the VIII international scientific-practical conference*. Київ, 2023. P. 155–161. DOI:10.13140/RG.2.2.33528.25602.
189. Syse H. Plato: The Necessity of War, the Quest for Peace. *Journal of Military Ethics*. 2002. 01.01.2002. P. 36–44. DOI:10.1080/150275702753457406.
190. Syse H. Plato, Thucydides, and the Education of Alcibiades. *Journal of Military Ethics*. 2006. Vol. 5, Issue 4. P. 290–302. DOI:10.1080/15027570601081044.
191. The Analects: Yan Yuan. Chinese Text Project. URL: <https://ctext.org/analects/yan-yuan/zhs> (дата звернення: 24.09.2024).
192. Tilt B. Smallholders and the ‘Household Responsibility System’: Adapting to Institutional Change in Chinese Agriculture. *Human Ecology*. 2008. Vol. 36, Issue 2. P. 189–199. DOI:10.1007/s10745-007-9127-4.
193. Ullman R. H. Redefining Security. *International Security*. 1983. Vol. 8, Issue 1. P. 129. DOI:10.2307/2538489.
194. UNDP. Human Development Report 1994. *Human Development Reports*. United Nations, 1994. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1994> (дата звернення: 12.01.2024).
195. Wæver O., Lipschutz R. D. Securitization and desecuritization. *On Security*. New York : Columbia University Press, 1995. P. 46-87.

196. Waltz K. N. Theory of International Politics. Waveland Press, 2010. 256 p.
197. Wang Q., Zhou K. A framework for evaluating global national energy security. *Applied Energy*. 2017. Vol. 188, Issue C. P. 19–31. DOI:10.1016/j.apenergy.2016.11.116.
198. Weaver J. M. The 2017 National Security Strategy of the United States. *Journal of Strategic Security*. 2018. Vol. 11, Issue 1. P. 62–71. URL: <https://www.jstor.org/stable/26466906> (дата звернення: 22.02.2024).
199. Wehrl A. General properties of entropy. *Reviews of Modern Physics*. 1978. Vol. 50, Issue 2. P. 221–260. DOI:10.1103/RevModPhys.50.221.
200. Wolfers A. «National Security» as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*. 1952. Vol. 67, Issue 4. P. 481–502. DOI:10.2307/2145138.
201. Xunzi : 袁公. Chinese Text Project. URL: <https://ctext.org/xunzi/ai-gong?filter=533378> (дата звернення: 06.09.2024).
202. Yack B. Community and Conflict in Aristotle's Political Philosophy. *The Review of Politics*. 1985. Vol. 47, Issue 1. P. 92–112. DOI:10.1017/S0034670500037761.
203. Yao L., Chang Y. Energy security in China: A quantitative analysis and policy implications. *Energy Policy*. 2014. Vol. 67. P. 595–604. DOI:10.1016/j.enpol.2013.12.047.
204. Yao L., Chang Y. Energy security in China: A quantitative analysis and policy implications. *Energy Policy*. 2014. Vol. 67, 01.04.2014. P. 595–604. DOI:10.1016/j.enpol.2013.12.047.
205. Zakharin S., Duka A., Zhytar M. et al. New economic instruments of state regulation of private savings, social security and pension support. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. Vol. 14, Issue 1. P. 79–88. DOI:10.22094/JOIE.2020.677819.
206. Zedner L. The concept of security: an agenda for comparative analysis. *Legal Studies*. 2003. Vol. 23, Issue 1. P. 153–176. DOI:10.1111/j.1748-121X.2003.tb00209.x.

207. Zha D. Chinese considerations of «economic security». *Journal of Chinese Political Science*. 1999. Vol. 5, Issue 1. P. 69–87. DOI:10.1007/BF02876853.
208. Zhou G., Yan X., Luo S. Financial Security and Optimal Scale of Foreign Exchange Reserve in China. *Sustainability*. 2018. Vol. 10, Issue 6. P. 1724. DOI:10.3390/su10061724.
209. 丁冰. 试析我国利用外资与国家经济安全的关系. 当代经济研究. 2011. Issue 11. P. 29–36.
210. 中共中央关于建立社会主义市场经济体制若干问题的决定. URL: <http://www.reformdata.org/1993/1114/4264.shtml> (дата звернення: 27.03.2024).
211. 中共中央关于经济体制改革的决定. 中国改革信息库. URL: <http://www.reformdata.org/1984/1020/21123.shtml> (дата звернення: 29.03.2024).
212. 中华人民共和国国家安全法. 国家法律法规数据库. URL: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?MmM5MDlmZGQ2NzhiZjE3OTAxNjc4YmY3ZTA2NzA4MmY%3D> (дата звернення: 29.03.2024).
213. 中华人民共和国国民经济和社会发展第十四个五年规划和2035年远景目标纲要. 中华人民共和国国家发展和改革委员会. URL: https://www.ndrc.gov.cn/xxgk/zcfb/ghwb/202103/t20210323_1270124.html (дата звернення: 10.04.2024).
214. 中华人民共和国外商投资法实施条例. 国家法律法规数据库. URL: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?ZmY4MDgwODE3NzRjN2EzZDAxNzc2YzUyODAxNDE2MTI%3D> (дата звернення: 20.03.2024).
215. 中国 2023 年居民收入和消费支出情况. 国家统计局. URL: https://www.stats.gov.cn/sj/zxfb/202401/t20240116_1946622.html (дата звернення: 02.04.2024).
216. 中国农业年鉴. URL: <https://cnki.ctbu.edu.cn/CSYDMirror/area/Yearbook/Single/N2023030189?z=D07> (дата звернення: 08.08.2024).

217. 中国地方政府债券信息公开平台. URL: <https://www.celma.org.cn/ndsj/index.jhtml> (дата звернення: 07.08.2024).
218. 中国统计年鉴 - 国家统计局. URL: <https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/> (дата звернення: 23.07.2024).
219. 中国能源统计年鉴. URL: <http://www.zgtjcb.com/books/books-detail.jsp?id=5661&nodeid=461&siteid=2> (дата звернення: 23.07.2024).
220. 中央储备粮管理条例. 国家法律法规数据库. URL: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?ZmY4MDgwODE2ZjNjYmIzYzAxNmY0MGU1OGEyZDA5YzM%3D> (дата звернення: 20.03.2024).
221. 倪淑慧. 美、日两国防范外资对国家经济安全影响的经验及对我国的启示. 北方经济. 2009. Issue 20. P. 81–82.
222. 全国经济普查条例. 国家法律法规数据库. URL: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?ZmY4MDgwODE2ZjNjYmIzYzAxNmY0MTBiOWU3MTEzNjE%3D> (дата звернення: 20.03.2024).
223. 共和国足迹——1985年：百万大裁军. URL: https://www.gov.cn/test/2009-09/15/content_1417912.htm (дата звернення: 28.03.2024).
224. 刘吉. 关于国家经济安全问题. 中国的经济安全与发展: 第二届中国安全论坛文集. 北京: 时事出版社, 2004. P. 57–63.
225. 刘宝成, 陈星光, 包卡伦. 《欧盟经济安全战略》的影响与中国应对. 经济导刊. 2023. Issue 6. P. 30–37.
226. 叶卫平. 国家经济安全定义与评价指标体系再研究. 中国人民大学学报. 2010. Vol. 24, Issue 4. P. 93–98.
227. 叶卫平. 国家经济安全的三个重要特性及其对我国的启示. 马克思主义研究. 2008. Issue 11. P. 35–40.
228. 吴炯. 国家经济安全保障立法论纲. 法学杂志. 2002. Vol. 23, Issue 5. P. 60–61.

229. 国家法律法规数据库. URL: <https://flk.npc.gov.cn/dfxfg.html> (дата звернення: 20.03.2024).
230. 尹正萍. 经济全球化背景下的中国经济安全问题. 当代财经. 2002. Issue 4. P. 12–14.
231. 常筑. 论清朝闭关锁国政策的历史根源及其教训. 贵州大学学报 (社会科学版). 2001. Vol. 19, Issue 5. P. 50–57.
232. 张幼文. 国家经济安全问题的性质与研究要点. 世界经济研究. 1999. Issue 3. P. 5–9. URL: <http://www.cqvip.com/QK/91453X/199903/3615712.html> (дата звернення: 21.03.2024).
233. 张庆君, 王星星, 刘萌娜. 金融开放对能源安全影响的空间效应与作用机制——基于跨国数据的实证分析. 工业技术经济. 2023. Vol. 42, Issue 10. P. 139–150.
234. 张汉林, 魏磊. 全球化背景下中国经济安全量度体系构建. 世界经济研究. 2011. Issue 1. P. 8–13.
235. 徐开金. 经济安全: 基于经济主权角度的研究. 社会科学研究. 2003. Issue 2. P. 39–44.
236. 徐英倩. 论我国国家经济安全立法. 学习与探索. 2017. Issue 10. P. 65–70.
237. 指导外商投资方向规定. 国家法律法规数据库. URL: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?ZmY4MDgwODE2ZjNlOTBiZDAxNmY0MjQxNGQ1MzAzZmU%3D> (дата звернення: 20.03.2024).
238. 政府投资条例. 国家法律法规数据库. URL: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?ZmY4MDgwODE2ZjNjYmIzYzAxNmY0MTQ0NDExNDhmNmE%3D> (дата звернення: 20.03.2024).
239. 方生. “外资威胁论”质疑. 改革. 1998. Issue 1. P. 71–74.
240. 朱喜安, 魏国栋. 线性无量纲化方法对熵值法指标权重的影响研究. 统计与决策. 2015. Vol. 2, 2015. P. 12–15.

241. 朱雄关. “一带一路”战略契机中的国家能源安全问题. 云南社会科学. 2015. Issue 2. P. 23–26.
242. 李海舰. 外资进入与国家经济安全. 中国工业经济. 1997. Issue 8. P. 62–66.
243. 江振娜. 利用外资与国家经济安全——国际经验比较及我国的实践启示. 华东经济管理. 2006. Vol. 20, Issue 3. P. 59–62.
244. 王小鲁, 樊纲. 中国收入差距的走势和影响因素分析. 经济研究. 2005. Issue 10. P. 24–36.
245. 田鹏辉. 经济安全与经济刑法立法模式选择. 法商研究. 2018. Vol. 35, Issue 3. P. 95–104.
246. 白石. 国家经济安全问题讨论综述. 经济理论与经济管理. 2002. Issue 11. P. 75.
247. 程继红. “生于忧患而死于安乐”——论孟子的忧患意识. 江苏工业学院学报 (社会科学版). 2006. Vol. 7, Issue 3. P. 4–8.
248. 章昌裕, 沈志斌. 引进外资与国家经济安全. 管理现代化. 1999. Vol. 19, Issue 3. P. 33–37.
249. 經濟安全保障推進法 - 内閣府. URL: https://www.cao.go.jp/keizai_anzen_hosho/index.html (дата звернення: 27.02.2024).
250. 统计资料. URL: <https://zdscxx.moa.gov.cn:9443/misportal/public/publicationRedStyle.jsp> (дата звернення: 08.08.2024).
251. 聂富强. 中国国家经济安全预警系统研究. 中国统计出版社. 2005. 442 p.
252. 葛顺奇. 威胁尚未构成——外资与我国经济安全问题探析. 国际贸易. 2004. Issue 9. P. 46–49.
253. 赵玉川. 我国经济安全监测与预警指标体系. 数据. 1999. Vol. 1, Issue 7. P. 8–9.

254. 赵英. 中国经济面临的危险: 国家经济安全论. 云南人民出版社. 1994. 518 p.
255. 金鸿峰. 英国经济安全审查及对我国的启示. 现代商业. 2016. Issue 13. P. 79–80.
256. 陈斌开, 林毅夫. 发展战略、城市化与中国城乡收入差距. 中国社会科学. 2013. Issue 4. P. 81–102.
257. 顾海兵, 刘玮, 周智高. 中国经济安全预警的指标系统. 国家行政学院学报. 2007. Issue 1. P. 49–52.
258. 顾海兵, 曹帆, 刘国鹏. 制定我国国家经济安全法的必要性与可行性. 开放导报. 2008. Issue 2. P. 62–65.
259. 顾海兵, 李彬. 美国经济安全战略及对中国的借鉴. 学术界. 2010. Issue 3. P. 60–66.
260. 马方方. 对外开放战略视域下中国国家经济主权安全探讨. 和平与发展. 2011. Issue 5. P. 22–25.
261. 高晓雁. 国家经济主权与国家经济安全新概念. 河北大学学报 (哲学社会科学版). 2005. Vol. 30, Issue 2. P. 100–103.
262. 魏勇. 社会保障、收入门槛与城镇居民消费升级. 社会保障评论. 2017. Vol. 1, Issue 4. P. 21–35.

ДОДАТКИ

Трирівнева система оцінювання енергетичної безпеки

Показник І-го рівня	Показник ІІ-го рівня	Показник ІІІ-го рівня	Опис показників та їхнього впливу (+: позитивний, -: негативний)
1. Енерговиробництво	1.1 Обсяг	х₁: Загальне виробництво первинної енергії	(10 тис. тонн вугільного еквіваленту); +
		х₂: Виробництво енергії на душу населення	х₁ / середньорічна чисельність населення (1 кілограм вугільного еквівалента); +
		х₃: Встановлена генеруюча потужність електрики	Тепло-, гідро-, вітро-, атомна і сонячна енергетика, тощо. 10 тис. кіловат (кВт); +
	1.2 Ефективність	х₄: Розвиток енергетичної індустрії	Інвестиції в основний капітал ЕнергоІндустрії (0.1 млрд. юанів); +
		х₅: Коефіцієнт еластичності виробництва енергії	Середньорічний темп зростання загального виробництва енергії / темп зростання ВВП; -
		х₆: Загальна ефективність переробки та перетворення енергії	Енергія, отримана в результаті переробки та перетворення / спожита енергія (%); +
	1.3 Структура	х₇: Частка виробництва рядового вугілля	Частка рядового вугілля в загальному обсязі виробництва первинної енергії (%); +
		х₈: Частка виробництва сирої нафти	Частка сирої нафти в загальному обсязі виробництва первинної енергії (%); +
		х₉: Частка виробництва природного газу	Частка природного газу в загальному обсязі виробництва первинної енергії (%); +

Показник І-го рівня	Показник ІІ-го рівня	Показник ІІІ-го рівня	Опис показників та їхнього впливу (+: позитивний, -: негативний)
1. Енерговиробництво	1.3 Структура	x₁₀ : Частка електроенергії та інших видів чистої енергії	Частка в загальному обсязі виробництва первинної енергії (%); +
		x₁₁ : Частка споживання вугілля	Частка вугілля в загальному енергоспоживанні (%); -
	2.1 Структура	x₁₂ : Частка споживання нафти	Частка нафти в загальному енергоспоживанні (%); +
		x₁₃ : Частка споживання природного газу	Частка природного газу в загальному енергоспоживанні (%); +
		x₁₄ : Частка електроенергії та інших видів енергії	Частка цих видів енергії в загальному енергоспоживанні (%); +
2. Енергоспоживання	2.2 Ефективність	x₁₅ : Коефіцієнт еластичності енергоспоживання	Середньорічні темпи зростання енергоспоживання / темпи зростання ВВП; -
		x₁₆ : Частка промислового споживання електроенергії	Промислове споживання електроенергії / загальне споживання електроенергії (%); -
		x₁₇ : Енергоспоживання для росту 10 000 юанів ВВП	Енергоспоживання / ВВП (тонн. / 10 тис. юанів); -
	2.3 Обсяг	x₁₈ : Загальне енергоспоживання	(10 тис. тонн вугільного еквівалента); +
		x₁₉ : Споживання енергії на душу населення	x ₁₇ / чисельність населення (1 кілограм вугільного еквівалента); +
		x₂₀ : Самозабезпечення енергоспоживання	Обсяг виробництва енергії / Обсяг споживання енергії (%); +

Показник І-го рівня	Показник ІІ-го рівня	Показник ІІІ-го рівня	Опис показників та їхнього впливу (+: позитивний, -: негативний)
3. Екологічні наслідки	3.1 Обсяг викидів	x₂₁ : Викиди діоксиду сірки SO ₂	(10 тис. тонн); -
		x₂₂ : Хімічне споживання кисню в стічних водах	(10 тис. тонн); -
		x₂₃ : Тверді частинки в повітрі	(10 тис. тонн); -
		x₂₄ : Навантаження забруднення на одиницю ВВП	Загальна кількість трьох забруднювальних речовин / ВВП (кг/10 тис. юанів); -
	3.2 Заходи очищення забруднен.	x₂₅ : Інвестиції в очищення промислових забруднень	(0.1 млрд. юанів); +
		x₂₆ : Інвестиції в охорону навколишнього середовища	(0.1 млрд. юанів); +
4. Енергопо- стачання	4.1 Міжнародн ий ринок	x₂₇ : Залежність від зовнішніх ринків енергії	Імпорт сирої нафти / споживання нафти; -
		x₂₈ : Імпорт вугілля	(10 тис. тонн); +
		x₂₉ : Імпорт сирої нафти	(10 тис. тонн); +
		x₃₀ : Імпорт природного газу	(0.1 млрд. куб. метрів); +
	4.2 Внутрішні запаси	x₃₁ : Технічно видобувні запаси вугілля	(0.1 млрд. тонн); +
		x₃₂ : Технічно видобувні запаси нафти	(0.1 млрд. тонн); +
		x₃₃ : Технічно видобувні запаси природного газу	(0.1 млрд. куб. метрів); +

Продовження *Таблиці А.1*

Показник I-го рівня	Показник II-го рівня	Показник III-го рівня	Опис показників та їхнього впливу (+: позитивний, -: негативний)
4. Енергопо- стачання	4.3 Міжнарод ні ціни	x34: Міжнародні ціни на нафту x35: Міжнародні ціни на природний газ	Спотова ціна на сиру нафту, усереднена за кількома ринками (долар США/барель); - На основі ціни імпорту скрапленого природного газу до Японії (долар США/млн британських теплових одиниць); -

Джерело: складено автором.

Описова статистика даних системи оцінювання енергетичної безпеки в Китаї

VarName	Obs	Mean	SD	Min	Median	Max
X1	19	335554.32	69492.053	206108	351041	466000
X2	19	2456.21	443.367	1590	2570	3284
X3	19	135744.04	64840.924	44239	125768	256794
X4	19	25404.13	9918.103	7504.8	29008.91	42598.69
X5	19	0.78	0.657	.14	.56	3.07
X6	19	72.49	0.965	70.6	72.8	73.7
X7	19	73.32	4.159	66.7	75.4	77.8
X8	19	8.68	1.634	6.3	8.5	12.2
X9	19	4.52	1.041	2.7	4.4	6
X10	19	13.48	4.588	8.4	11.8	20.6
X11	19	65.47	6.153	55.9	67.4	72.5
X12	19	17.90	0.981	16.4	17.8	19.9
X13	19	5.35	2.189	2.3	5.3	8.8
X14	19	11.28	3.450	7.4	10.2	17.5
X15	19	0.65	0.355	.19	.55	1.66
X16	19	0.71	0.030	.649774	.7251671	.7475314
X17	19	0.90	0.380	.4780708	.7944179	1.633281
X18	19	399864.58	90115.095	230281	416913	541000
X19	19	2921.74	581.896	1777	3058	3831
X20	19	84.36	3.214	78.3602	85.11451	89.50282
X21	19	1641.13	839.200	243.52	2043.92	2588.8
X22	19	1803.99	623.382	1021.94	1428.2	2636.76
X23	19	1346.77	455.441	493.38	1284.92	2083.7
X24	19	13.76	11.227	2.945075	10.81316	38.93906
X25	19	555.94	194.895	285.7	500.5	997.7
X26	19	7204.62	2846.553	1909.8	8806.3	10638.9
X27	19	59.24	13.729	38.25734	56.63749	82.65269
X28	19	20235.26	11423.473	1861	25555	32702
X29	19	31366.74	14330.472	12272	28174	54201
X30	19	613.68	575.292	5	525	1674
X31	19	2708.51	453.858	2070.12	2610	3373.4
X32	19	32.49	4.007	24.9	33.7	38.06
X33	19	46067.43	12957.567	25292.6	46428.84	65690.12
X34	19	72.34	23.556	37.85	69.42	107.2675
X35	19	8.50	4.445	4.06	7.99	24.17

Джерело: Бюро статистики КНР, «Китайський статистичний щорічник»,
складено автором.

Система показників оцінки економічної безпеки

Показники I рівня	Показники II рівня	Опис показників та їхнього впливу (+: позитивний, -: негативний)
Енергетична безпека	x ₁ : Рівень самозабезпечення з основних видів викопного палива	Співвідношення між обсягом енерговиробництва та енергоспоживання (%); +
	x ₂ : Енергетична ефективність	Співвідношення між обсягом ВВП та енергоспоживанням; +
	x ₃ : Навантаження енергоспоживання на навколишнє середовище	Співвідношення між обсягом основних видів викидів та енергоспоживання; -
	x ₄ : Державна підтримка розвитку енергетичного сектору	Обсяг інвестицій в охорону довкілля, енергопромисловість / обсяг ВВП; +
	x ₅ : Розвиток чистого виду енергетики	100%-частка обсягу термоелектричної генерації (%); +
Продовольча безпека	x ₆ : Виробництво продовольства на душу населення	Співвідношення між обсягом виробництва продовольства і кількістю населення; +
	x ₇ : Залежність аграрного сектору від іноземного ринку	Обсяг імпорту та експорту аграрних продуктів / обсяг первинного сектору ВВП; -
	x ₈ : Урожайність зерна з одиниці площі насаджень	Співвідношення між обсягом виробництва продовольства та площею насаджень; +
	x ₉ : Ефективність аграрного сектору	Обсяг ВВП первинного сектору / кількість зайнятих людей первинного сектору; +
	x ₁₀ : Підтримка від уряду для продовольчої безпеки	Видатки місцевого бюджету на аграрний сектор / загальні видатки місцевого бюджету; +

Показники I рівня	Показники II рівня	Опис показників та їхнього впливу (+: позитивний, -: негативний)
Фіскально-фінансова безпека	x ₁₁ : Частка ВВП у сфері фінансів	Співвідношення між обсягом ВВП у сфері фінансів і ВВП (%); +
	x ₁₂ : Самозабезпечення бюджетних коштів	Співвідношення між обсягом доходів і видатків місцевих бюджетів (%); +
	x ₁₃ : Навантаження місцевого боргу на ВВП	Співвідношення між обсягом місцевого боргу та ВВП (%); -
	x ₁₄ : Податкове навантаження на ВВП	Співвідношення між обсягом податків і ВВП (%); +
	x ₁₅ : Рівень фінансування економіки від місцевого уряду	Співвідношення між обсягом видатків місцевих бюджетів і ВВП (%); -
Структурна стійкість економіки	x ₁₆ : Модернізація економічної структури	Співвідношення між обсягом ВВП у третинному секторі та ВВП (%); +
	x ₁₇ : Рівень технологічного розвитку	Співвідношення між обсягом ринку технологій і ВВП (%); +
	x ₁₈ : Рівень освіти працевлаштованих осіб	Кількість працевлаштованих осіб із дипломами вищої освіти / загальна чисельність зайнятих осіб (%); +
	x ₁₉ : Рівень відкритості зовнішньому ринку	Обсяг міжнародної торгівлі; млрд доларів США; +
	x ₂₀ : Рівень суспільного споживання	Співвідношення між обсягом споживаних товарів і послуг та ВВП (%); +

Показники I рівня	Показники II рівня	Опис показників та їхнього впливу (+: позитивний, -: негативний)
Соціальна безпека	x ₂₁ : Наявний дохід на душу населення в регіоні	Середньостатистичний показник у юанях; +
	x ₂₂ : Нерівність у сільській та міській місцевостях	Різниця між наявними доходами на душу населення; -
	x ₂₃ : Рівень державної підтримки соціальної сфери життя	Обсяг бюджетних видатків для соціального захисту / обсяг GDP (%); +
	x ₂₄ : Коефіцієнт демографічного навантаження	Чисельність непрацездатного населення / чисельність працездатного (%); -
	x ₂₅ : Бюджетні витрати для соціального захисту на душу населення	Співвідношення між обсягом бюджетних видатків для соціального захисту та чисельністю населення (%); +
	x ₂₆ : Загальні бюджетні витрати для соціального захисту	Обсяг у 100 млн. юанів; +

Джерело: Складено автором.

Статистика даних 26 показників системи економічної безпеки КНР

VarName	Obs	Mean	SD	Min	Median	Max
X ₁	120	59.24	73.414	0	35.10587	306.7394
X ₂	120	1.84	0.972	.454698	1.76337	6.023135
X ₃	120	0.01	0.005	.000672	.0072697	.022432
X ₄	120	7.97	6.594	1.19948	5.506773	28.54128
X ₅	120	28.67	23.682	.782065	22.4706	91.16079
X ₆	120	551.19	545.194	13.1324	444.349	2505.047
X ₇	120	1.50	1.393	.061429	1.011204	5.252952
X ₈	120	5572.4	998.255	3480.43	5588.565	8170.36
X ₉	120	3568.0	19068.43	8213.84	30669.62	107645.3
X ₁₀	120	12.94	3.743	4.58432	13.11882	21.28573
X ₁₁	120	7.49	3.121	3.241	6.814718	19.40642
X ₁₂	120	48.15	18.493	15.1446	43.69696	92.58832
X ₁₃	120	31.32	16.014	10.3830	26.43861	109.6656
X ₁₄	120	8.12	2.933	3.55292	7.451454	18.8239
X ₁₅	120	25.88	10.941	10.9943	23.13224	71.67737
X ₁₆	120	50.62	8.812	34.6600	50.12089	83.75769
X ₁₇	120	2.08	3.223	.035746	.8628589	19.13177
X ₁₈	120	21.79	10.587	8.335	19.187	65.341
X ₁₉	120	156.07	264.2779	.488729	52.37418	1427.995
X ₂₀	120	39.09	6.887	17.9602	40.00917	57.55683
X ₂₁	120	27657	13085.62	10954	24694	79610
X ₂₂	120	21357	6776.847	11479	20827	49269
X ₂₃	120	6.66	2.995	2.15054	6.086074	17.12485
X ₂₄	120	39.42	7.266	22.7	39.55	55.8
X ₂₅	120	3789.6	1789.090	1328.11	3468.684	11052
X ₂₆	120	1502.5	871.595	212.16	1361.38	4855.58

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

Бали оцінки економічної безпеки Китаю у 2013 р. Алгоритм 1.

Регіон за 2013 р.	Підсум. бали	Енерг. безпе.	Прод. безпе.	Фін. безпе.	Структ. безпе.	Соціал. безпе.
Шанхай	0.25166	0.06459	0.03784	0.02446	0.08217	0.04260
Юнань	0.22625	0.05807	0.03402	0.02199	0.07388	0.03830
В. Монголія	0.34673	0.08899	0.05213	0.03370	0.11321	0.05869
Пекін	0.35311	0.09063	0.05309	0.03432	0.11530	0.05977
Цзілінь	0.19940	0.05118	0.02998	0.01938	0.06511	0.03375
Сичуань	0.20573	0.05280	0.03093	0.02000	0.06718	0.03482
Тяньцзінь	0.19664	0.05047	0.02957	0.01911	0.06421	0.03329
Нінся	0.22675	0.05820	0.03410	0.02204	0.07404	0.03838
Аньхой	0.15240	0.03911	0.02292	0.01481	0.04976	0.02580
Шаньдун	0.17802	0.04569	0.02677	0.01730	0.05813	0.03013
Шаньсі	0.29851	0.07662	0.04489	0.02901	0.09747	0.05053
Гуандун	0.39576	0.10157	0.05951	0.03846	0.12922	0.06699
Гуансі	0.13072	0.03355	0.01966	0.01271	0.04268	0.02213
Сіньцзян	0.26943	0.06915	0.04051	0.02619	0.08797	0.04561
Цзянсу	0.25036	0.06426	0.03764	0.02433	0.08175	0.04238
Цзянсі	0.13323	0.03419	0.02003	0.01295	0.04350	0.02255
Хебей	0.13171	0.03380	0.01980	0.01280	0.04301	0.02229
Хенань	0.13784	0.03538	0.02073	0.01340	0.04501	0.02333
Чжецзян	0.19773	0.05075	0.02973	0.01922	0.06456	0.03347
Хайнань	0.13755	0.03530	0.02068	0.01337	0.04491	0.02328
Хубей	0.16652	0.04274	0.02504	0.01618	0.05437	0.02819
Хунань	0.15285	0.03923	0.02298	0.01486	0.04991	0.02587
Ганьсу	0.22293	0.05722	0.03352	0.02167	0.07279	0.03774
Фуцзянь	0.15022	0.03855	0.02259	0.01460	0.04905	0.02543
Гуйчжоу	0.19663	0.05047	0.02957	0.01911	0.06420	0.03328
Ляонін	0.17344	0.04451	0.02608	0.01686	0.05663	0.02936
Чунцін	0.14262	0.03661	0.02145	0.01386	0.04657	0.02414
Шеньсі	0.32602	0.08367	0.04902	0.03169	0.10645	0.05519
Цинхай	0.35080	0.09003	0.05275	0.03409	0.11454	0.05938
Хейлунцзян	0.23617	0.06061	0.03551	0.02295	0.07711	0.03998

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

Бали оцінки економічної безпеки Китаю у 2016 р. Алгоритм 1.

Регіон за 2016 р.	Підсум. бали	Енерг. безпе.	Прод. безпе.	Фін. безпе.	Структ. безпе.	Соціал. безпе.
Шанхай	0.28417	0.07293	0.04273	0.02762	0.09279	0.04810
Юнань	0.22456	0.05763	0.03377	0.02183	0.07332	0.03801
В. Монголія	0.31601	0.08111	0.04752	0.03071	0.10318	0.05349
Пекін	0.38021	0.09758	0.05717	0.03695	0.12415	0.06436
Цзілінь	0.21579	0.05538	0.03245	0.02097	0.07046	0.03653
Сичуань	0.23354	0.05994	0.03512	0.02270	0.07625	0.03953
Тяньцзінь	0.23020	0.05908	0.03461	0.02237	0.07516	0.03897
Нінся	0.25138	0.06452	0.03780	0.02443	0.08208	0.04255
Аньхой	0.15996	0.04106	0.02405	0.01555	0.05223	0.02708
Шаньдун	0.17957	0.04609	0.02700	0.01745	0.05863	0.03040
Шаньсі	0.29215	0.07498	0.04393	0.02839	0.09539	0.04945
Гуандун	0.36623	0.09400	0.05507	0.03559	0.11958	0.06199
Гуансі	0.16536	0.04244	0.02486	0.01607	0.05399	0.02799
Сіньцзян	0.24024	0.06166	0.03612	0.02335	0.07844	0.04067
Цзянсу	0.25032	0.06425	0.03764	0.02433	0.08174	0.04237
Цзянсі	0.14305	0.03671	0.02151	0.01390	0.04671	0.02421
Хебей	0.14721	0.03778	0.02214	0.01431	0.04807	0.02492
Хенань	0.14983	0.03845	0.02253	0.01456	0.04892	0.02536
Чжецзян	0.20946	0.05376	0.03149	0.02036	0.06839	0.03546
Хайнань	0.16004	0.04108	0.02406	0.01555	0.05226	0.02709
Хубей	0.19320	0.04959	0.02905	0.01878	0.06308	0.03270
Хунань	0.16193	0.04156	0.02435	0.01574	0.05287	0.02741
Ганьсу	0.21007	0.05391	0.03159	0.02042	0.06859	0.03556
Фуцзянь	0.17962	0.04610	0.02701	0.01746	0.05865	0.03041
Гуйчжоу	0.19786	0.05078	0.02975	0.01923	0.06461	0.03349
Ляонін	0.16738	0.04296	0.02517	0.01627	0.05465	0.02833
Чунцін	0.16969	0.04355	0.02552	0.01649	0.05541	0.02872
Шеньсі	0.31771	0.08154	0.04777	0.03088	0.10374	0.05378
Цинхай	0.32508	0.08343	0.04888	0.03160	0.10614	0.05503
Хейлунцзян	0.24725	0.06346	0.03718	0.02403	0.08073	0.04185

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

Бали оцінки економічної безпеки Китаю у 2019 р. Алгоритм 1.

Регіон за 2019 р.	Підсум. бали	Енерг. безпе.	Прод. безпе.	Фін. безпе.	Структ. безпе.	Соціал. безпе.
Шанхай	0.31754	0.08150	0.04775	0.03086	0.10368	0.05375
Юнань	0.22989	0.05900	0.03457	0.02234	0.07506	0.03891
В. Монголія	0.30447	0.07814	0.04578	0.02959	0.09942	0.05154
Пекін	0.40258	0.10332	0.06053	0.03913	0.13145	0.06814
Цзілінь	0.22991	0.05901	0.03457	0.02235	0.07507	0.03892
Сичуань	0.25031	0.06424	0.03764	0.02433	0.08173	0.04237
Тяньцзінь	0.26861	0.06894	0.04039	0.02611	0.08770	0.04547
Нінся	0.18879	0.04845	0.02839	0.01835	0.06164	0.03196
Аньхой	0.16713	0.04289	0.02513	0.01624	0.05457	0.02829
Шаньдун	0.20755	0.05327	0.03121	0.02017	0.06777	0.03513
Шаньсі	0.25315	0.06497	0.03806	0.02460	0.08266	0.04285
Гуандун	0.40736	0.10455	0.06125	0.03959	0.13301	0.06895
Гуансі	0.15597	0.04003	0.02345	0.01516	0.05093	0.02640
Сіньцзян	0.22071	0.05665	0.03319	0.02145	0.07207	0.03736
Цзянсу	0.29679	0.07617	0.04463	0.02885	0.09691	0.05024
Цзянсі	0.15181	0.03896	0.02283	0.01475	0.04957	0.02570
Хебей	0.16641	0.04271	0.02502	0.01617	0.05434	0.02817
Хенань	0.17178	0.04409	0.02583	0.01670	0.05609	0.02908
Чжецзян	0.25805	0.06623	0.03880	0.02508	0.08426	0.04368
Хайнань	0.18232	0.04679	0.02741	0.01772	0.05953	0.03086
Хубей	0.19540	0.05015	0.02938	0.01899	0.06380	0.03308
Хунань	0.16893	0.04336	0.02540	0.01642	0.05516	0.02859
Ганьсу	0.20567	0.05279	0.03093	0.01999	0.06716	0.03481
Фуцзянь	0.19145	0.04914	0.02879	0.01861	0.06251	0.03241
Гуйчжоу	0.19310	0.04956	0.02903	0.01877	0.06305	0.03269
Ляонін	0.19010	0.04879	0.02858	0.01848	0.06207	0.03218
Чунцін	0.17162	0.04405	0.02580	0.01668	0.05604	0.02905
Шеньсі	0.35153	0.09022	0.05286	0.03417	0.11478	0.05950
Цинхай	0.34057	0.08741	0.05121	0.03310	0.11120	0.05765
Хейлунцзян	0.26962	0.06920	0.04054	0.02621	0.08804	0.04564

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

Бали оцінки економічної безпеки Китаю у 2022 р. Алгоритм 1.

Регіон за 2022 р.	Підсум. бали	Енерг. безпе.	Прод. безпе.	Фін. безпе.	Структ. безпе.	Соціа. безпе.
Шанхай	0.40130	0.10300	0.06034	0.03900	0.13103	0.06793
Юнань	0.23407	0.06008	0.03520	0.02275	0.07643	0.03962
В. Монголія	0.32762	0.08409	0.04926	0.03184	0.10697	0.05546
Пекін	0.44163	0.11335	0.06640	0.04292	0.14420	0.07475
Цзілінь	0.23196	0.05953	0.03488	0.02254	0.07574	0.03926
Сичуань	0.26386	0.06772	0.03967	0.02565	0.08616	0.04466
Тяньцзінь	0.32553	0.08355	0.04895	0.03164	0.10629	0.05510
Нінся	0.21375	0.05486	0.03214	0.02077	0.06979	0.03618
Аньхой	0.23682	0.06078	0.03561	0.02302	0.07733	0.04009
Шаньдун	0.28880	0.07412	0.04342	0.02807	0.09430	0.04889
Шаньсі	0.27317	0.07011	0.04107	0.02655	0.08919	0.04624
Гуандун	0.46150	0.11845	0.06939	0.04485	0.15069	0.07812
Гуансі	0.17312	0.04443	0.02603	0.01683	0.05653	0.02930
Сіньцзян	0.26469	0.06793	0.03980	0.02573	0.08643	0.04480
Цзянсу	0.36390	0.09340	0.05472	0.03537	0.11882	0.06160
Цзянсі	0.18066	0.04637	0.02716	0.01756	0.05899	0.03058
Хебей	0.19227	0.04935	0.02891	0.01869	0.06278	0.03255
Хенань	0.19145	0.04914	0.02879	0.01861	0.06251	0.03241
Чжецзян	0.32941	0.08455	0.04953	0.03202	0.10756	0.05576
Хайнань	0.19552	0.05018	0.02940	0.01900	0.06384	0.03310
Хубей	0.23290	0.05978	0.03502	0.02264	0.07605	0.03942
Хунань	0.21866	0.05612	0.03288	0.02125	0.07140	0.03701
Ганьсу	0.22126	0.05679	0.03327	0.02151	0.07225	0.03745
Фуцзянь	0.22750	0.05839	0.03421	0.02211	0.07428	0.03851
Гуйчжоу	0.19575	0.05024	0.02943	0.01903	0.06392	0.03313
Ляонін	0.21770	0.05587	0.03273	0.02116	0.07108	0.03685
Чунцін	0.18891	0.04849	0.02841	0.01836	0.06168	0.03198
Шеньсі	0.38714	0.09936	0.05821	0.03763	0.12641	0.06553
Цинхай	0.33401	0.08572	0.05022	0.03246	0.10906	0.05654
Хейлунцзян	0.30139	0.07735	0.04532	0.02929	0.09841	0.05102

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

Бали оцінки економічної безпеки Китаю у 2013 р. Алгоритм 2.

Регіон за 2013 р.	Підсум. бали	Енерг. безпе.	Прод. безпе.	Фін. безпе.	Структ. безпе.	Соціал. безпе.
Шанхай	0.31352	0.01983	0.03718	0.14264	0.06278	0.05109
Юнань	0.23278	0.08302	0.04157	0.05824	0.04306	0.00689
В. Монголія	0.34328	0.12439	0.09104	0.06393	0.05365	0.01026
Пекін	0.37477	0.03047	0.03207	0.16377	0.06517	0.08328
Цзілінь	0.26164	0.03670	0.10067	0.06289	0.04882	0.01256
Сичуань	0.22296	0.06764	0.05021	0.05607	0.03965	0.00939
Тяньцзінь	0.26234	0.03250	0.02695	0.12814	0.04471	0.03004
Нінся	0.25557	0.07592	0.05804	0.06609	0.04867	0.00686
Аньхой	0.19057	0.04231	0.05324	0.05238	0.03523	0.00741
Шаньдун	0.21266	0.02643	0.04895	0.06904	0.03577	0.03246
Шаньсі	0.28159	0.11126	0.05306	0.06750	0.04106	0.00870
Гуандун	0.29622	0.02788	0.03179	0.09281	0.04313	0.10060
Гуансі	0.16345	0.03736	0.03713	0.05005	0.03089	0.00803
Сіньцзян	0.27901	0.09287	0.07237	0.06231	0.04251	0.00895
Цзянсу	0.26190	0.02003	0.05498	0.08972	0.04011	0.05706
Цзянсі	0.17715	0.02801	0.05538	0.05329	0.03483	0.00564
Хебей	0.17796	0.02488	0.05205	0.05557	0.03392	0.01155
Хенань	0.17475	0.03158	0.05846	0.04230	0.03397	0.00845
Чжецзян	0.24356	0.02393	0.04383	0.09251	0.04608	0.03721
Хайнань	0.19931	0.02284	0.04448	0.08181	0.04014	0.01004
Хубей	0.19858	0.04510	0.05189	0.05049	0.03771	0.01339
Хунань	0.18081	0.04466	0.05265	0.04093	0.03392	0.00864
Ганьсу	0.23010	0.07513	0.05133	0.03875	0.05161	0.01328
Фуцзянь	0.19732	0.03328	0.03778	0.07506	0.03371	0.01749
Гуйчжоу	0.22379	0.07030	0.04220	0.06436	0.03992	0.00702
Ляонін	0.24240	0.02882	0.05565	0.08784	0.05267	0.01742
Чунцін	0.19747	0.03273	0.04374	0.07585	0.03421	0.01095
Шеньсі	0.27355	0.11752	0.03654	0.05546	0.04094	0.02309
Цинхай	0.37872	0.11665	0.11605	0.05232	0.07988	0.01383
Хейлунцзян	0.28439	0.05106	0.12395	0.04715	0.05156	0.01067

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

Бали оцінки економічної безпеки Китаю у 2016 р. Алгоритм 2.

Регіон за 2016 р.	Підсум. бали	Енерг. безпе.	Прод. безпе.	Фін. безпе.	Структ. безпе.	Соціал. безпе.
Шанхай	0.38136	0.02531	0.03738	0.17186	0.09396	0.05286
Юнань	0.23127	0.07533	0.04316	0.05064	0.05199	0.01015
В. Монголія	0.34551	0.11131	0.09689	0.06115	0.06543	0.01072
Пекін	0.42021	0.03761	0.03212	0.17182	0.09144	0.08723
Цзілінь	0.27432	0.03614	0.11228	0.05608	0.05714	0.01268
Сичуань	0.25254	0.07521	0.05209	0.05575	0.05710	0.01239
Тяньцзінь	0.30775	0.03205	0.03396	0.13689	0.06570	0.03916
Нінся	0.27726	0.08185	0.05760	0.06287	0.06265	0.01229
Аньхой	0.20720	0.04011	0.05781	0.05493	0.04236	0.01199
Шаньдун	0.22663	0.02840	0.05293	0.06978	0.04643	0.02908
Шаньсі	0.29011	0.10810	0.04862	0.06694	0.05252	0.01393
Гуандун	0.31918	0.03408	0.03601	0.09425	0.06458	0.09026
Гуансі	0.19087	0.05008	0.04047	0.04796	0.04264	0.00972
Сіньцзян	0.27528	0.07826	0.06819	0.05995	0.05614	0.01274
Цзянсу	0.27748	0.02438	0.05914	0.08862	0.05105	0.05428
Цзянсі	0.19406	0.02974	0.05776	0.05680	0.04156	0.00821
Хебей	0.19674	0.03186	0.05580	0.05566	0.04179	0.01163
Хенань	0.19320	0.03219	0.06161	0.04287	0.04561	0.01091
Чжецзян	0.26140	0.03119	0.05047	0.08799	0.05488	0.03687
Хайнань	0.22761	0.03362	0.04969	0.08159	0.05153	0.01119
Хубей	0.23039	0.04974	0.05464	0.05430	0.05075	0.02096
Хунань	0.19484	0.04440	0.05400	0.04109	0.04508	0.01026
Ганьсу	0.25381	0.06084	0.05250	0.05943	0.06347	0.01758
Фуцзянь	0.21767	0.04974	0.04349	0.06976	0.03722	0.01745
Гуйчжоу	0.22911	0.06856	0.04722	0.05788	0.04636	0.00910
Ляонін	0.23104	0.02562	0.05361	0.06919	0.06320	0.01941
Чунцін	0.22694	0.04369	0.04611	0.07708	0.04527	0.01478
Шеньсі	0.27985	0.11204	0.03778	0.05219	0.04907	0.02878
Цинхай	0.37270	0.09109	0.11640	0.06115	0.08438	0.01968
Хейлунцзян	0.30127	0.03767	0.13711	0.04694	0.06741	0.01215

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

Бали оцінки економічної безпеки Китаю у 2019 р. Алгоритм 2.

Регіон за 2019 р.	Підсум. бали	Енерг. безпе.	Прод. безпе.	Фін. безпе.	Структ. безпе.	Соціа. безпе.
Шанхай	0.41731	0.03006	0.04534	0.17364	0.10535	0.06292
Юнань	0.23442	0.07565	0.04846	0.04008	0.05859	0.01165
В. Монголія	0.34766	0.10043	0.11026	0.05448	0.06841	0.01408
Пекін	0.43029	0.04233	0.03190	0.15821	0.10534	0.09250
Цзілінь	0.28153	0.03032	0.11105	0.04607	0.06541	0.02867
Сичуань	0.26840	0.07347	0.05408	0.04987	0.06714	0.02384
Тяньцзінь	0.33316	0.03856	0.04275	0.12262	0.07855	0.05068
Нінся	0.23841	0.04940	0.06093	0.05277	0.05864	0.01666
Аньхой	0.21518	0.03830	0.05815	0.05060	0.05165	0.01647
Шаньдун	0.24395	0.02738	0.05538	0.06551	0.05641	0.03926
Шаньсі	0.27959	0.08886	0.04889	0.07372	0.05291	0.01521
Гуандун	0.35519	0.03921	0.04582	0.09044	0.07916	0.10056
Гуансі	0.18975	0.04184	0.04434	0.04232	0.04897	0.01228
Сіньцзян	0.26198	0.06835	0.07078	0.05082	0.05669	0.01534
Цзянсу	0.31298	0.03014	0.06563	0.07976	0.07081	0.06663
Цзянсі	0.20462	0.02984	0.05904	0.05117	0.05304	0.01153
Хебей	0.22150	0.03419	0.05832	0.05906	0.05329	0.01663
Хенань	0.21740	0.03773	0.06670	0.04223	0.05625	0.01449
Чжецзян	0.30776	0.03508	0.06399	0.08781	0.07193	0.04895
Хайнань	0.25098	0.04113	0.05671	0.07961	0.05875	0.01477
Хубей	0.23205	0.04602	0.05627	0.04848	0.05628	0.02500
Хунань	0.20406	0.04138	0.05644	0.03860	0.05131	0.01634
Ганьсу	0.25219	0.05523	0.05565	0.05760	0.06459	0.01912
Фуцзянь	0.23739	0.04531	0.05610	0.06528	0.04911	0.02158
Гуйчжоу	0.21866	0.06294	0.05056	0.04351	0.04796	0.01369
Ляонін	0.25239	0.03091	0.05781	0.06557	0.07333	0.02478
Чунцін	0.22780	0.03977	0.05051	0.06444	0.05494	0.01814
Шеньсі	0.30133	0.11831	0.03828	0.05268	0.05359	0.03849
Цинхай	0.38365	0.10313	0.12371	0.04933	0.09397	0.01351
Хейлунцзян	0.33015	0.04157	0.14819	0.04483	0.07849	0.01706

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

Бали оцінки економічної безпеки Китаю у 2022 р. Алгоритм 2.

Регіон за 2013 р.	Підсум. бали	Енерг. безпе.	Прод. безпе.	Фін. безпе.	Структ. безпе.	Соціа. безпе.
Шанхай	0.47217	0.03620	0.04874	0.16341	0.13268	0.09115
Юнань	0.23323	0.07751	0.04997	0.03147	0.06182	0.01247
В. Монголія	0.38592	0.10863	0.12430	0.05831	0.07960	0.01509
Пекін	0.45549	0.04913	0.03730	0.14840	0.11851	0.10215
Цзілінь	0.29471	0.04018	0.12058	0.03951	0.07994	0.01450
Сичуань	0.28626	0.07303	0.05476	0.04880	0.08198	0.02768
Тяньцзінь	0.35523	0.03997	0.06265	0.10721	0.07546	0.06994
Нінся	0.25487	0.05982	0.06405	0.04231	0.07421	0.01448
Аньхой	0.26190	0.03822	0.06667	0.04769	0.06491	0.04441
Шаньдун	0.28912	0.02825	0.06139	0.06010	0.07389	0.06549
Шаньсі	0.29777	0.09584	0.05090	0.07430	0.06254	0.01418
Гуандун	0.39171	0.04052	0.05625	0.08538	0.09554	0.11403
Гуансі	0.20308	0.04504	0.05059	0.03733	0.05401	0.01611
Сіньцзян	0.30532	0.08482	0.08004	0.04205	0.08567	0.01275
Цзянсу	0.35780	0.03525	0.07288	0.06999	0.09507	0.08461
Цзянсі	0.23064	0.03186	0.06647	0.04831	0.06261	0.02139
Хебей	0.24037	0.03580	0.06322	0.04954	0.06707	0.02474
Хенань	0.23513	0.03665	0.06964	0.04076	0.06634	0.02173
Чжецзян	0.35751	0.03492	0.07306	0.08496	0.09319	0.07137
Хайнань	0.25133	0.04549	0.06412	0.05802	0.06758	0.01612
Хубей	0.26025	0.04549	0.06301	0.04488	0.06697	0.03991
Хунань	0.24222	0.04033	0.06579	0.03503	0.06392	0.03716
Ганьсу	0.25436	0.06346	0.05877	0.04389	0.06577	0.02248
Фуцзянь	0.27226	0.04770	0.07001	0.06472	0.05973	0.03010
Гуйчжоу	0.21713	0.06263	0.04871	0.03530	0.05400	0.01648
Ляонін	0.26981	0.03607	0.06206	0.05235	0.08758	0.03175
Чунцін	0.24078	0.03916	0.05425	0.05754	0.06653	0.02330
Шеньсі	0.34459	0.11756	0.04204	0.06229	0.06540	0.05731
Цинхай	0.38836	0.09325	0.13825	0.04250	0.10030	0.01406
Хейлунцзян	0.36107	0.04895	0.15828	0.03633	0.09446	0.02305

Джерело: Розрахунки автора, виконані з використанням програми Stata.

广州城市职业学院

博士毕业论文

《中国经济安全多层级公共管理体系构建》

研究结果的说明

乌克兰国立技术大学（基辅理工学院）“社会与法学”系“管理理论与实践”教研室4年级博士生潘力的毕业论文（主题：中国经济安全多层级公共管理体系构建）选题具有较高的迫切性和理论意义，论文在问题表述、理论梳理、实证研究方面符合规范。

论文在理论研究部分结合近些年的国际局势变化，从国际关系视角梳理了经济安全研究的不同理念，涵盖现实主义、自由主义、建构主义等学派，强调经济安全定义、研究活动的主观性，并关注了宏观经济安全形势变化背景之下的个体经济安全问题与主观感受变化。梳理了中国学者对于经济安全的研究，中国经济公共管理体系，构建了综合评价体系，包括能源安全、粮食安全、财政金融安全、产业结构稳定性及社会保障维度。采用TOPSIS熵权法进行了国家层面、省份层面的实证分析，并围绕结果给出建议。

不足之处在于，数据容量不够，后续需要加强研究深度。另外，指标因素之间的影响机制分析也是有待完善的地方。整体上，本文对经济安全的理论分析、中国经济安全水平的实证研究的发展有推进作用，有助于促进中国与乌克兰两国在该主题上的学术交流。

日期：2024年12月6日

Документ засвідчує, що Інститут харчування та охорони здоров'я Гуанчжоуського міського політехнічного коледжу оцінив дисертацію та взяв до застосування рекомендації автору, запропоновані в дисертації щодо публічного управління та забезпечення економічної безпеки, 6 грудня 2024 року.

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
(КПІ ім. Ігоря Сікорського)

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ І ПРАВА

03056, м. Київ, пр-т Берестейський, 37, тел. (+38 044) 204-82-00 тел./факс (+38 044) 204-90-22
<http://www.kpi.ua>, fsp.kpi.ua e-mail: fsp.kpi.ua@gmail.com

10.02.2025 № 3010/07-а
на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Пань Лі

на тему «Побудова системи публічного ієрархічного управління економічною безпекою в
Китайській Народній Республіці (КНР)»,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281
Публічне управління та адміністрування,
у навчальний процес Національного технічного університету України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Даною довідкою засвідчується впровадження результатів наукового дослідження Пань Лі на тему «Побудова системи публічного ієрархічного управління економічною безпекою в Китайській Народній Республіці (КНР)» у науково-освітню діяльність Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Результати дисертаційної роботи є актуальними в умовах активної зміни глобальної обстановки та трансформації міжнародних відносин. Окремі теоретичні положення та методичні підходи дисертаційного дослідження щодо удосконалення державного управління забезпеченням економічної безпеки представляють теоретичну цінність та практичну значимість. Вони були враховані при підготовці навчально-методичних матеріалів до вивчення дисциплін «Публічне управління та адміністрування: механізми, технології та стратегії змін», а також проведення аудиторних занять.

Деканка факультету соціології та права
кандидат філософських наук

Олена АКИМОВА

Продовження Додатку В

ЦЕНТР БЕЗПЕКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ «СЕНСС»
Україна, м. Київ, вул. Мечникова, буд 10/2, офіс 25

№ 2/2025 від 24.02.2025

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Пань Лі

здобувача наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності

281 Публічне управління та адміністрування

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря

Сікорського»

з теми «Побудова системи публічного ієрархічного управління економічною безпекою в

Китайській Народній Республіці (КНР)»

Цим засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження Пань Лі на тему «Побудова системи публічного ієрархічного управління економічною безпекою в Китайській Народній Республіці (КНР)» мають наукове і практичне значення, у сукупності розв'язують важливе завдання щодо обґрунтування теоретичних положень і розробки практичних рекомендації з формування і реалізації публічної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави.

Окремі наукові результати дисертаційної роботи знайшли відображення в діяльності Центру безпекових досліджень «СЕНСС». Зокрема, перспективними для використання при проведенні досліджень СЕНСС стали напрацювання щодо традиційних і нетрадиційних підходів до національної безпеки та економічної безпеки (від військово-економічного управління та геополітичної, геоекономічної конкуренції, до ліберального підходу з акцентуванням на ідеї порівняльної переваги та диверсифікації кооперативних відносин).

Виконавчий директор
Центру безпекових
досліджень «СЕНСС»

Вікторія Вороніна

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
65082, Україна, м. Одеса, вул. Всеволода Змієвського, 2
тел. (048) 723-52-54 E-mail: rector@onu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02071091

05.03.25р. № 0607-01-547

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Пань Лі

на тему «Побудова системи публічного ієрархічного управління економічною безпекою в Китайській Народній Республіці (КНР)»

Дисертаційне дослідження аспіранта Пань Лі кафедри теорії та практики управління факультету соціології та права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» на тему «Побудова системи публічного ієрархічного управління економічною безпекою в Китайській Народній Республіці (КНР)», які базуються на вивченні проблем концепції економічної безпеки та її забезпечення, має наукову новизну та є завершеним дослідженням на тему національної економічної безпеки.

У дисертаційній роботі проведено розширене дослідження системи публічного управління економічною безпекою в КНР та на основі зібраних з офіційних джерел статистичних даних в окремих сферах економіки Китаю. На підставі ентропійного тестування системи та за допомогою багатовимірного методу аналізу було здійснено оцінювання економічної безпеки на національному та регіональному рівнях країни.

Повна процедура емпіричної роботи в даній дисертації, від розроблення системи показників оцінювання, виконання розрахунків і до одержання остаточних результатів на прикладі КНР засвідчила можливість користування

розробленою методикою при підготовці лекцій та практичних занять із курсів «Світова економіка» та «Міжнародні економічні відносини», що викладаються на кафедрі світового господарства і міжнародних економічних відносин Одеського Національного університету імені І.І. Мечникова.

Завідувач кафедри
світового господарства
та міжнародних відносин
д.е.н., професор

Якубовський С.А.

ОСОБИСТИЙ ПІДПИС ПІДТВЕРДЖУЮ
Перший проректор ОНУ ім. І.І. Мечникова
Майя НІКОЛАЄВА
"05" 03 2014 р.

